



Specimen politico-juridicum inaugurale continens historiam inquisitionis in delicta a praefectis atque officialibus in India cum Orientali tum Occidentali commissa

<https://hdl.handle.net/1874/324469>

5.

SPECIMEN POLITICO-JURIDICUM INAUGURALE

CONTINENS

HISTORIAM INQUISITIONIS IN DELICTA,

A PRAEPECTIS ATQUE OFFICIALIBUS

IN INDIA CUM ORIENTALI TUM OCCIDENTALI COMMISSA.

SPECIMEN POLITICO-JURIDICUM INAUGURALE

CONTINENS

HISTORIAM INQUISITIONIS IN DELICTA

A PHAENICIS TIPOGRAPHIS

IN INDIA CUM ORIENTALI TUM OCCIDENTALI COMMISSA

AVCTORE

ET ACCURANTE BERNARDO SUERMANN

BERNARDUS SUERMANN

Sire, c'est un besoin de notre époque d'appeler un examen attentif sur toutes les parties de l'administration, de recueillir et de coordonner les faits, pour en tirer d'utiles enseignements, et d'exposer au grand jour de la publicité les résultats obtenus.

Rapport au Roi, Moniteur du 14 Déc. 1833.

PROSTAT IN BIBLIOPOLY

JURE ROMANO ET IMPERIO ROMANO-GERMANICO

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

INstitutum in

ERUDITIONEM EXAMINI SUBMITTIT

LUDOVICUS CAROLUS DESIDERIUS VAN DIJK

TRAJECTUM

MDCCCXXXIII

TRAJECTUM AD RHODANUM

APUD J. G. BROEK

MDCCCXXXIII

54

SPECIMEN POLITICO-JURIDICUM INAUGURALE

CONTINENS

HISTORIAM INQUISITIONIS IN DELICTA,

A PRAEFECTIS ATQUE OFFICIALIBUS

IN INDIA CUM ORIENTALI TUM OCCIDENTALI COMMISSA,

QUOD

FAVENTE SUMMO NUMINE,

EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

BERNARDI FRANCISCI SUERMAN,

MED. DOCT. ET PROF. ORD.

NEC NON

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU

ET

NOBILISSIMAE FACULTATIS JURIDICAE DECRETO

Pro Gradu Doctoratus

SUMMISQUE IN

JURE ROMANO ET HODIERNO HONORIBUS AC PRIVILEGIIS

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS,

ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

LUDOVICUS CAROLUS DESIDERIUS VAN DIJK,

HARLEMENSIS.

DIE XXVI M. JUNII, A. MDCCCXLVII, HORA XII.

TRAJECTI AD RHENUM,
APUD J. G. BROESE.

MDCCCXLVII.

Uaun igitur restat, ut sapienter administrando non modo metropoli sed
et coloniae prospiciatur.

DEDEL.

Dat zelfs Nederlanders van Europeesch bloed, op Nederlandschen bodem,
buiten de bescherming zijn van Nederlandsche wetten, is het niet vreemd?

THORBECKE.

Ja! licht, voor vorst en volk! maar geen verkleurde stralen,
Van Frankrijks ultra's, noch van Frankrijks liberalen.
Ja! vrije pen! maar schrijft ze bij dat licht,
Dat tot gehoorzaamheid aan Neêrlands wet verplicht.
Ja! vrije tong! maar in bescheiden mond,
Niet sijfend als een slang, niet blaffend als een hond!

STABING, Gedichten, IV D. pag. 132.

PARENTIBUS

OPTIMIS CARISSIMIS,

SACRUM.

PRAEFATIO.

La justice est le premier besoin des peuples et la sauvegarde des gouvernements.

LA BOURDONNAIS.

Men moest aanmoedigen, begunstigen en verbeteren de inrichting van 's Lands colonien, en inzonderlijk hiertoe gebruiken de middelen, welke het welzijn van den Burgerstaat bevorderen; bovenal zorgen voor hare beveiliging en naauwkeurig letten op de goede handhaving van Justitie en tegengaan alle slinksche wegen, kwade trouw, mishandeling en onderdrukking.

KLUYF, over den laatsten Engelschen oorlog, p. 346.

Das Dunkel, womit die Willkür sich umgibt, ist der wahre Feind der öffentlichen Sicherheit, indem der Staatsbürger in der ausübenden Gewalt eine Gefahr, statt einer Schutzwehr seiner Rechte erblickt.

ECKENDAHL.

Niet ligtelijk holt de mensch foorneloos buiten paal en perk, zoo lang rechtmatige klagen worden verhoord.

KESPER.

Wanneer In- of Opgezetenen in de noodzakelijkheid gebragt worden, om over willekeurige mishandelingen bij den Souverein te moeten komen klagen; zoo zijn zij niet zelden aan eens totale ruïne blootgesteld.

Reflexien over het intevoerene bestuur der W. Ind. colonien.

Goede wetten zijn ongetwijfeld van de uiterste noodzakelijkheid; doch deze zijn van geen nut, ten zij dezelve onpartijdig en naar billijkheid worden uitgeoefend.

D. VAN HOGENDORP.

De achtbaarheid der Regering wordt wel door het begaan der misdaad, maar niet door de straf, welke daarop behoort te volgen, geschonden.

PRAEFATIO.

Que vous ai-je donc fait, ô mes jeunes années!

Pour m'avoir fui si vite et vous être éloignées.

Me croyant satisfait?

Hélas! pour revenir m'apparaître si belles,

Quand vous ne pouvez plus me prendre sur vos ailes,

Que vous ai-je donc fait?

VICTOR HUGO.

Miserabilis hominis est conditio. Suae quemque fortunae poenitet. Juvenis dolet pueritiam, adolescens juventutem, senex adolescentiam, moribundus senectutem ac vitam. Tristitiam, hancce praefationem conscribens, nequeo comprimere. Academica vita certe in multis commodis atque delitiis illud habet moestum severumque, quod comites, quibuscum iter felix et laetum fecimus, nobis, quum ad calcem curriculi pervenimus, sunt reliquendi et quod somniis candidissimis ac jucundissimis et securis faustisque diebus juventutis valedicere debemus, ut sollicitam et arduam viam illam, quae in vita publica fortem tenacemque virum ducit ad summos honores, ingrediamur. Quum graviora officia praestare reipublicae conari velimus et velata tantum nobis tempora futura adpareant, ultro nos incedit angor quidam et melancholia. At, quia forsitan sors dura sit in fatiis, altius animum erigam, quo majore et feliciore virtute cum fortuna certem, si quaedam praeter spem eveniat adversa.

Quum igitur ad metam stadii Academici filius tuus pervenerit, solemniter modo accipe, Pater optime, antequam vitae civili se immisceat, debitas ejus gratias, pro sollici-

tudine ac cura, quibus, ut amorem musarum et studium disciplinarum ei infunderes, operam continuam navavasti. Voluptas est mihi quam maxima, huic splendida occasione primum ad te me convertere, tibi grates publicas persolvere et a te precari, ut numquam mihi prudentiam tuam neque consiliorum salubritatem neque experientiam tuam deneges. Quam saepe, quaeso, haererem in salebra, earum praesidio indigens!

Tibi quoque, Mater dilectissima, gratias ago verissimas. Utinam nova verba invenire aut fabricare possim, quae caritatem verecundiamque meam quodammodo exprimerent. Utinam curas, quas semper mihi adhibuisti, et amorem singularem, quo me amavisti, celebrare possim. *Vae autem! lingua humana nimis est pauper atque humilis.* — Pulchre cecinit Philarète Chasles:

«Aux doux rayons du jour quand s'ouvrit ma paupière;
Quand des vieux inconnus j'entrevis la lumière;
Quel ange bienfaisant me serra dans ses bras?

Ma mère!

Quel guide protecteur soutint mes premiers pas?

Ma mère!

J'ai vécu, j'ai souffert! Que d'amitiés perdues!

Que de plaisirs trompeurs, d'idoles abattues!...

Quel est le souvenir, pur, magique, adoré,

Ineffable symbole et talisman sacré,

Qui plane sur tant de ruines;

Qui couvre l'avenir de ses lueurs divines

Et qui console du passé?

Quel est-il ce mot tutélaire,

Et qui jamais du coeur ne peut être effacé?

Ma mère! Ma mère!"

Ne saepius vos, Parentes carissimi, verbis aut factis contorserim ad tristitiam vereor, et ex imo pectore veniam erratorum impetro. Iam olim ad vos fratres mei, me voce poetica duce, preces simplices tulerunt, et verba illa, quae speciatim mihi nunc assumo, denuo afferre liceat:

PRAEFATIO.

Révant à vos leçons, à ce dévouement rare,
Aux soins, dont votre cœur jamais ne fut avare,
Nous éprouvons sans cesse un bien cruel souci!

Car pour ces flots d'amour, que vos âmes épandent,
Pour ces tendres avis, que nos esprits entendent,
Nous ne pouvons hélas! que vous dire: Merci!

Si, sans penser au mal, que nous pouvions vous faire,
Parfois par un mot dur, une réponse amère,
Nous vous avons blessés,

Pardonnez!.. Quel prix affreux pour toutes vos tendresses!
O nous rachèterons à force de caresses
Ces déboires passés!

.....
Seigneur, que nos Parents arrivés sur le faite,
Puissent jeter encor dans une paix parfaite,

Un dernier regard radieux
Sur le brillant essaim de leurs heures passées,
Et qu'heureuses alors, se tenant embrassées,
Leurs âmes sans douleur s'envoient vers les cieux!

Reçois-les plein d'amour et prends-les sous tes ailes,
Comme font dans le bois les blanches tourterelles,
Dont la couvée emplit les nids!

Et quand la pâle mort délivrera notre âme,
Qu'aux mânes paternels en Toi, Verbe de flamme,
Mon Dieu, nous soyons réunis!

Lubenter hancee opportunitatem arripio tibi, consultissime de Raadt, cujus ex schola uberrimos potuissem percipere fructus et qui per tres annos tantam benevolentiam mihi praestitisti, gratum significare animum meum. Semper dicti memor fuisti praestantissimi Guizot. » Il faut qu'un sentiment profond de l'importance morale de ses travaux soutienne et anime l'instituteur; que l'austère plaisir d'avoir servi les hommes et secrètement contribué au bien public devienne le digne salaire, que lui donne sa conscience seule. »
Sit tibi atque uxori tuae vita prosperrima per longam annorum seriem. Amicus semper sis viro, qualis juveni fuisti.
Officio pio et dulci fungor, clarissime Vreede, quum

palam agnoscam me tibi inprimis permulta debere. Si quid hocce libello praestiterim, tuum est! si postea quaedam doctrina aut auxilio laboris reipublicae juvare mihi licuerit, tuum erit! Memoriam benevolentiae tuae, quae etiam in eo patebat, quod bibliothecae tuae liber mihi erat aditus, semper tenebo, et non dubito, quin magis magisque te colam atque diligam. Ut Academiae Rheno-Trajectinae semper floreat gloria et juvenibus studiosis amor disciplinarum infundatur et civitas postea doctos modestoque cives acquirat, Deus O. M. te per multos annos incolu- mem servet. Sis semper felix, mihi sis semper amicus!

Ad te me converto, Vir Amplissime Baud, coloniarum diligentissime administrator in patria, qui, eximia peritia excellens, colonias non modo pro praediis, unde lucrum promere debeat metropolis, habes, sed qui ditissimas illas regiones, ubi summa dignitate ornatus pulchrum vitae stadium peregisti, revera amas earumque commodis prospicis, sane liberiore ratione et majore sapientia, quam blaterat turba imprudentium locutulejorum, quibus displicet animi firmitas magnopere laudanda tua, qua novitates, quas hocce saeculum gignit quotidie, religiose consideras, examinas, pendis, priusquam eas ratas habeas atque adoptes. Accipe cum indulgentia publicum grati mei animi testimonium, quod magnam erga me ostendisti benevolentiam in subsidiis, quae in tabulario coloniarum as- servantur, mecum communicandis. Inde certe jam liberalis patet tua mens, quae sperare optima permittit. Utinam favore tuo in posterum juvenem, modestum quidem sed ad altiora tendentem, amplectaris.

Neque te, clarissime spectatissimeque Ackersdijck silentio sineret praetermittere recordatio facilitatis, qua opera mihi suppeditasti multa et consiliis me adornasti, ut specimen hocce majore conficerem studio ac sedulitate.

Ob singularem humanitatem, qua et in lectionibus et in familia me tractavistis, vobis quoque, clarissimi de Brueys, Promotor aestumatissime, atque Holti, vir sapientissime, qui jurisprudentiæ hodiernæ atque Romanæ amoenitates mihi aperuistis, lubenter fateor me multa debere.

Tristissima necessitas denique superest, Amici, quos hac in Academia habeo carissimos atque integerrimos, vobis valedicendi. Taceam sinite.

Quum enim dura sors me, qui nunquam a vobis discedere voluissem, cogit ut vos, juvenes conjunctissimi, relinquam, dolorem reddere meum nequeo. Amici ut semper mihi sitis verissimi, ardentè expeto. Ut semper fortunam secundissimam vestram laudare possitis, hoc opto, hoc precor a Deo O. M.

Ut floreant semper collegium, cui patrona est dea Themis veterrima, et sodalitas, cujus simplex sed vera chriu est: «Crescat in Occulto,» quibus in circulis horas consumi dulcissimas, est in optatis meis.

Vos omnes, quos comites hæc in vita minervati habui, felices, memores mei, vivite et inde ab hocce die amici mihi fiat!

J'ai foi aux honnes maximes. Je crois au devoir de les professer, quels que soient les temps.

SALTANDY.

Quum mihi proposuissem, honoris doctoralis mihi capessendi ac simul virium in scribendo tentandarum gratia, ut dissertationem quamdam excuderem, statim consilium cepi quaestionis adtingendæ, quæ ad colonias spectaret; quia semper mihi maxima sollicitudine dignæ videbantur coloniae, unde splendor metropolis futurus prodire ac spargi et novum fastigium Batavum exurgere debeat ¹⁾. Mihi in

¹⁾ «Cum jam omnium Europæ Nationum æmulatio commerciis nostris, quæ antea principatum tenuerunt, labem atque interitum minetur; jam unicus periclitantis mercaturæ portus et refugium Coloniae esse videntur.

manibus fuit collectio scriptorum, quae inscribitur: *Verzameling van stukken, rakende de zaak van Dirk van Hogendorp, Gezaghebber over Java's Oosthoek. 1801.* Frustra praefectus ille, a Regimine Indico crudeliter tractatus, causae suae dijudicationem petivit in patria. Oratio, quam de hac lite habuit Wiselius, oratio illa tracta et fluens, vehemens et plena, animum meum juvenili ardore ferventem excitaverat, ut anavie nonne accusandum atque puniendum fuisset istud regimen meditarer. Haecce dum in animoolvebam, in cogitationem meam incidit causa celeberrima Gubernatoris Generalis Valckenier, de qua van Hoëvell dixerat: *de stukken van dit proces zijn nimmer openbaar gemaakt en worden thans in 's Gouvernements archieven te vergeefs gezocht.* Mihi igitur pulchrum visum est, historiam adumbrare inquisitionis in delicta, a praefectis aut officialibus in India tum Orientali tum Occidentali commissa, ut difficultates talis inquisitionis ita perspicuae ac graves adparerent, ut animi adtentionem virorum reipublicae peritorum flecterent in articulum 92 leg. nostrae de re judiciali et egestas defectusque hujus articuli, si hodie forsitan in res a Gubernatore Gen. gestas esset inquirendum, dilucide vis monstrarentur. Taceo, ne nimis ridiculus, quum montes tam graviter ac sonore parturiant, nascens mus videatur. Vereor ne, simul ac lucem adspiciet, juvenilis scriptio mea, per regiones mihi devias se itineri committens, in oblivionem statim abeat. Attamen nihil prius neque antiquius habui, quam ut opusculum pro viribus meis lectu dignum emitterem; fateri quidem debeo, antea spem quamdam, quae me in specimine hocce

Nonne vel solo hoc parvo pretio, quo rudis materies inde comparatur, effecti queat, ut nobilitata adeo opificia nostra, quae jam in dies, cheu! labuntur, reviviscant, et pristinum suum splendorem quodam modo recuperent?" H. C. Cras, Oratio de prudentia civili in promovenda mercatura, dicta d. 4 Nov. 1761, Amst.

conscribendo sustinebat, me, ambitiosum juvenem, blanditam esse ita, ut crederem meum libellum civibus utilem fore. Mihi versus adridebant, quos olim in epistola ad amicum meum J. R. Corver Hooft scripseram :

«Mais qu'importe, dis-tu, que ma voix, favorable

Au peuple, le défende.... on ne m'entendra pas!" —

«Quand tu crirais en vain, ô ne sois jamais las

D'avoir la main à l'oeuvre! Un petit grain de sable,

Quand on pèse de l'or, fait pencher le bassin!"

Vae autem! nunc vitia sermonis mei et inopiam argumentorum meorum animadvertens, vehementer metuo, ut quaestio tanti momenti pro gravitate sua sit tractata. Juveni vero doctrinae tenuitas excusetur ¹⁾.

Quominus mihi ipsi satisfacerem in specimine hocce exarando, impedivit etiam desuetudo mea, sane non probanda, linguae latinae. Tempus ac studium, quae consumsi ad libellum huncce in lingua mortua illa magno cum labore componendum, quaeque ad utiliora perficienda mihi admodum profuissent, imo doleo ex pectore. Sperandum est fore, ut tandem lex sinat dissertationes, quae non litterarium tractarent argumentum, lingua vernacula conscribi, ne copia ac libertas cogitationum juvenum nimis coerceantur, neque tempus utile in negotio

¹⁾ Commodum etiam legeram sententiam illam, quae invenitur in libro, cui nomen: Mes vacances en Espagne, par E. Quinet, quaeque viro praeclearo Lopez tribuuntur: «A la jeunesse sont confiées les clefs de l'avenir; c'est elle, qui est la dépositaire des destinées de la patrie; la jeunesse peut seule connaître le siècle dans lequel elle est née, le siècle qui est le sien, le siècle qui lui appartient; pleine d'audace, le coeur encore vierge d'action, l'âme surabondante de vie, elle s'élançe au milieu des grandes entreprises, indifférente au triomphe ou à la ruine. Non, messieurs, non! n'espérons pas tout de l'âge mûr, qui ne fait rien à force de penser: espérons encore moins de la vieillesse, qui a peur de tout, qui se désiste de tout, inerte et froide, comme la mort qui l'attend, sans foi pour commencer les entreprises, sans courage pour les continuer." Haecce verba, quamvis eorum jactantiam ac vanitatem intelligerem, me tanta audacia et fiducia impleverant, ut montes, ut ita dicam, adlevavissem.

luxurioso prodigatur, neque, ad novas hujus saeculi res exprimendas, novis, barbaris, ridiculisque verbis laedatur (quod est sacrilegium) venerabilis atque bellissima illa antiquorum Romanorum lingua.

Erunt qui mirentur, quod tantis adnotationibus libellum farserim, ita ut in illis pauca mea ipsa verba diffluant, uti gutta in oceano! — Sed immodica illarum effusio mihi ignoscatur, quum plerumque afferam aut manuscripta numquam edita aut periodos sumtas e libris, qui vel venum non eunt vel raro sunt in manibus.

Libro meo pervoluto, lector, si quem habeant hae paginae, memor versus a Destouches facti, dicet subridens: «La critique est aisée et l'art est difficile!» — Verum, verissimum quidem! Itaque opinio haecce me tenet: «Het zal voor het tegenwoordige best zijn, zich alleen met de glorie van gehoorzaamheid te vergenoegen en te wachten op betere tijden, die vroeg of laat gewis zullen geboren worden 1)» et omnibus hocce Uhlandii dictum commendo:

*Zu retten gilt's und aufzubauen,
Doch das Gedeihen bleibt fern,
Wo Liebe fehlet und Vertrauen
Und Eintracht zwischen Volk und Herrn.*

Tandem concludens ad benevolos lectores hocce rogatu me convertito:

*En daar ghij schoon ons feylen siet,
Ghedenckt se doch ten quaetsten niet:
Wij hebben met ons ringhe kracht,
Ons swack vermoghen voortgebracht.
Dus doet nu soo ghij billigh souwt,
Het slechtst verwerpt en 't best behouwt,
Soo 't nutte bijtse honich pluyckt,
Daar spinne quaat fenijn uyt suyckl.*

(G. A. Brederoo's treurspel, Roddrick ende Alphonsus).

Age nunc, parve liber! in bonum eventum!

1) Bedaarde en vrijmoedige Nederlander, Rijssel 1789.

SPECIMINIS CONSPECTUS.

INTRODUCTIO p. 1—VIII.

SECTIO PRIOR.

§ 1. JUDICES AMROINENSES.....	p. 1—11.
§ 2. VAN DEN HEUVEL.....	» 11—13.
§ 3. DE WITR.....	» 13—20.
§ 4. SCHOONENBURGH. HAES. SCHOPPE.....	» 20—35.
§ 5. COYET.....	» 35—38.
§ 6. DE ROY.....	» 38—46.
§ 7. BEECK C. S.....	» 46—56.
§ 8. GOODSCHALCK.....	» 56—60.
§ 9. KERVEL.....	» 60—62.
§ 10. P. VULJST.....	» 62—78.
§ 11. VAN DURVEN.....	» 78—82.

§ 12. VALCKENIER.....	p. 82—128.
§ 13. F. CANTER.....	» 128—137.
§ 14. VAN CLOOTWIJK.....	» 137—143.
§ 15. VAN TEIJLINGEN.....	» 143—147.
§ 16. VAN STEENBERGEN.....	» 147—150.

SECTIO ALTERA.

§ 1. F. VAN BOECKHOLTZ.....	» 150—170.
§ 2. D. VAN HOGENDORP.....	» 170—191.
§ 3. S. C. NEDERBURGH.....	» 191—210.
§ 4. P. J. CHANGUION.....	» 210—217.

APPENDIX.

H. W. DAENDELS.....	» 217—236.
---------------------	------------

CONCLUSIO.....	» 236—292.
----------------	------------

ADDITAMENTA.....	» 292—298.
------------------	------------

INTRODUCTIO.

„It is only by continually reverting to the past, that we can hope for success in the future.”

MALCOLM, Political history of India.

Magni Meyeri verba, quibus a. 1817 Senatus Supremi constituendi necessitatem urgebat, omnibus sunt nota: »Supposons que le cas se présente qu'un de ces fonctionnaires soit accusé d'un crime ou d'un délit, commis pendant la durée de ses fonctions: quel sera le tribunal compétent pour en connaître? . . . Peut-être croira-t-on que le cas de poursuivre un fonctionnaire aussi éminent ne se présentera pas dans le fait? . . . Il est de ma connaissance, que dans une des villes principales l'instruction d'une affaire, qui présentait des soupçons de crime, a dû rester sans suite, parcequ'un Gouverneur-général d'une colonie s'y trouvait compromis! Il est de ma connaissance, qu'un particulier a porté ses plaintes au gouvernement contre un autre gouverneur-gén. d'une des colonies et que sa requête tendait à le faire mettre en jugement, à raison d'abus d'autorité et de vexation arbitraire. Je suis loin de croire ces fonctionnaires coupables de ces crimes, mais ils pouvaient l'être: quel tribunal connaîtra de ces accusations? qui les condam-

nera s'ils sont coupables; qui vengera leur honneur et rétablira leur réputation attaquée s'ils sont innocents?"¹⁾ In eodem statu, de quo querebatur Meyer, nunc quidem non vivimus. Querela illa de defectu tribunalis, ad quod deducatur causa, hodie non potest proferri. Habemus senatum supremum, habemus art. 92 leg. de re judiciali²⁾. Verum mihi hanc legem meditantem illa videbatur fere inanis neque, quamdiu nulla alia amplior lex adsit, magnam utilitatem praebitura. Quum enim Gubernator. Gen. accusaretur, quomodo senatus supremus jurisdictionem exerceret? Delicta non modo in munere gerendo a Gub. Gen. commissa, verum etiam communia senatus supremi cognitioni subjacent. Recte J. R. Corver Hooft in erudita sua dissertatione animadvertit: »Gaudeamus, quod non facile ob commune delictum actio poenalis in Gub. Gen. instituetur, nam variae sunt difficultates, quae solvi sine legum laesione non possunt. Quomodo cogere Gub. Gen. sistere in judicio in patria nostra? an praevia apprehensio permessa? Saltem in India?"³⁾

1) Meyer, *De la nécessité d'une Haute cour provisoire*. 1817.

2) »De hooge raad neemt ... kennis van alle misdrijven ... gedurende den tijd hunner functiën, begaan door de gouverneurs en commissarissen des Konings in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.»

3) *Dissertatio continens commentarium in art. 92 leg. de re judiciali*. — Cf. art. 42 edict. d. 14 m. Sept. an. 1815 (*Reglement op het beleid van de regeering, het justitiewezen enz. in Suriname*). »De GG. kan in geen geval in Indië geregteijk worden aangesproken, of eenige procedures, van wat aard ook, aldaar tegen hem ondernomen worden, ter zake van misdaad in of buiten deszelfs ambt gepleegd.» *Nederl. Pandecten*, VIII, p. 192.

Ex quo senatus supremus creatus est, nulla Gubernatoribus Gen. lis est intenta. Quam faustum! Verum de futuro nunc est cogitandum, loquendum, agendum! Sed quam perturbati, quam incerti, quam anxii viri politici essent, si hodie causa quaedam exstaret; si egregius vir J. J. Rochussen, virtutis suae immemor, de maleficio quodam commisso in reos referretur. Non dico id unquam fieri. Minime gentium. At optimi hominis errare est. Quid tunc?... Pulcherrime Dumont scripsit: »Connaissez les maladies qui vous affaiblissent, étudiez le régime qui peut les guérir. Rendez vos législations conformes aux besoins et aux lumières de votre siècle.... C'est en donnant une carrière aux espérances légitimes, que vous arrêterez la débauche des espérances illégales.»

O diem candido calculo coloniis notandum, quum remedium viri reipublicae periti vitiis ¹⁾ administra-

1) »Le plus grand défaut, que sous ce rapport on puisse rencontrer dans une nation, c'est l'apathie des affaires publiques, l'indolence qui l'empêche d'y prendre une part active, l'insouciance sur la forme et l'action du gouvernement. Cet état est celui d'un peuple, où un despotisme absolu, non content d'attribuer au prince un pouvoir illimité, confie également des pouvoirs sans bornes à des fonctionnaires.... L'habitude de sentir à tout moment l'influence du puissant sur le faible, l'inutilité des plaintes contre les abus d'autorité, la conviction qui en résulte d'être plus ou moins à la merci de ceux, qui sont en possession du pouvoir ou qui ont l'espoir d'y parvenir, produisent des effets plus marquans peut-être, que le despotisme absolu.... Plus le citoyen verra sans cesse qu'il jouit de la protection des lois, plus il trouvera leur administration égale pour tous, plus il se convaincra que les sacrifices nécessaires à l'ordre social, ne tendent qu'à l'avantage commun, et plus il ap-

tionis earum attulerint! Utinam hancce in rem toto animo incumbant! Coloniae enim nostrae florere debent. Nam praecipua patriae commoda prosperaeque fortunae a coloniis repetenda sunt ¹⁾. Quid hodie patria sine coloniis? »Metropolis igitur regio, ut ait Dedel., quippe a materna caritate nomen habens, debet Colonias non tantum pro praediis habere unde lucrum promat, sed pro civitate, intima necessitudine sibi conjuncta, cujus commodis prospiciat ²⁾».

Quid autem? Qua ratione Java regitur, Java, illa ditissima ac pulcherrima insula? In collectaneis, quibus nomen »Revue Britannique» haecce verba legi ³⁾: »Que le roi Guillaume reporte maintenant toute sa sollicitude sur ses colonies de l'archipel indien; qu'il

prendra à estimer, à aimer, à chérir la loi qui lui présente des garanties aussi solides." Meyer, Esprit etc. des institutions judiciaires T. VI p. 13, 14.

1) *Doornik* p. 56. »Het is mogelijk niet te veel gezegd, dat het de O. Ind. bezittingen van het Rijk zijn, waaruit wij ook onzen aanstaanden Nationalen voorspoed en onze grootheid verwachten moeten.»

»Nemini ignotum est, quam innumera familiarum multitudo in nostris coloniis alatur, ut dubium esse nequeat, quin sapientis Rectoris sit, cives cujuslibet generis commoditatibus, auxiliis, privilegiisque invitare atque adhortari ad amplificandas in coloniis possessiones, agrosque diligenter colendos: sic enim fiet, ut, cum colonorum industria, ubertate agrorum abundantiaque fructuum floreat; magnum mercaturae nostrae adjumentum et praesidium sint allaturae." *H. C. Cras.* Oratio dicta d. 4 Nov. 1771.

2) *Dedel.* Disputatio de coloniis. Lugd. Bat. a. 1826.

3) *Revue britannique* Nov. 1841. — »Administration coloniale des Hollandais dans l'île de Java." — Quae dissertatio perdigna est, quae legatur.

y introduise l'ordre... et elles l'indemniseront bientôt de la perte de la Belgique ¹⁾.”

Saeculo undevicesimo vivimus, cujus genio consentaneum est, ut omnium fere rerum bonae rationes redantur ²⁾. Justitia, libertas civium, jurium aequalitas legum omnium regiminisque qualiscunque debent esse fundamenta. Quare adhuc errorum, qui saeculis superioribus vigeant, tenaces essemus? Sane nostris diebus coloniarum non adeo tristis est conditio, qualem superiori saeculo deplorabat nescio quis in libro, qui inscribitur: *Nederlandsch Indië in haare tegenwoordige toestand beschouwd. — Batavia 1773.* »Zeker zo de menschen het wel in Europa wisten, zij zouden zig wel wagten, van zo ligt na Hollandsch India te gaan, en zag men eens van nabij in Europa, de aldaar aangedaan wordende allerveruederenste en Tirannische behandelingen; ik vertrouwe vast (of alle billijkheid moest daar ook vaarwel gezegt zijn) dat

¹⁾ »C'est par conséquent le règne de la paix qu'il s'agit de maintenir et d'asseoir sur une base solide. Consolider l'empire des lois et restreindre celui de l'arbitraire... voilà le principal moyen qu'un gouvernement prudent et éclairé tâchera de mettre en pratique.” — *Temminck. Coup-d'oeil sur les poss. nécr. dans l'Inde Archipelagique 1846.*

²⁾ »Prenons garde surtout, scripsit Temminck p. 352, qu'au dixneuvième siècle nous ne retombions dans la voie des erreurs, qu'à juste titre on peut reprocher au gouvernement de l'ancienne Comp. des Indes dans ces contrées. Qu'on ne soit pas en droit de nous faire aujourd'hui le reproche, de n'envisager dans nos florissantes possessions de l'Inde, que les revenus qu'elles versent annuellement au trésor, et de négliger le bien-être de l'immense population, qui se trouve soumise à nos lois.”

de daar zijnde opperbeieders, in die zaak wel eens order zouden stellen. Men kan dan hier vrij uitroepen: Grootte God! nimmer is een Hollander meer gedrukt en veragt geweest onder het Spaansche Juk, als onder dit in India gezagvoerend gebroedzel." Verum coloniis quoque propria regiminis forma danda videtur, iisdem praesidiis munita, quae in metropoli libertatem, securitatem ac patrimonium civium tuentur ¹⁾. In neminem vis a Gubernatore Gen. impune debet fieri.

Indefinita potestas juris publici, quod magis magisque nostro aevo invalet, placitis est contraria. In solis coloniis *auctoritas* unice dominatur; ubique tamen suus debet constare honos humanitati ²⁾, quae

1) »Het gebied onzer overzeesche bezitt., het grootste deel van het Rijk, is Nederlandsche grond; hare ingezetenen zijn Nederlandsche onderdanen. Behoeft hun publiek- en privaatrechtelijke toestand de grootere zekerheid, die wetten, boven gouvernementsverordeningen geven, minder dan wij die behoeven hier te Lande?" *Thorbecke, Aanteekening ap de Grondwet.*

2) »Trois grands principes se partagent le monde et l'histoire. L'autorité, l'individualisme, la fraternité. Le principe d'autorité... pour moyen de gouvernement emploie la contrainte... L'individualisme régit le présent; il est l'âme des choses. La fraternité ne nous apparaît aujourd'hui encore que dans les lointains de l'idéal; mais tous les grands coeurs l'appellent et déjà elle occupe et illumine la plus haute sphère des intelligences. De ces trois principes le premier engendre l'oppression par l'étouffement de la personnalité; le second mène à l'oppression par l'anarchie; seul, le troisième par l'harmonie enfante la liberté... La liberté! avait dit Luther... Il y a là malentendu et mensonge, et depuis Luther ce malentendu et ce mensonge ont rempli l'histoire; c'était l'Individualisme qui

non patitur, ut praeter necessitatem singulorum jura vel originaria vel acquisita minuantur, nedum tollantur. In patria nostra vigent leges fundamentales et, illis iunxit, secundariae utilitatem publicam promoventes. Quidni in coloniis quoque, immensae fere ditionis? »De tijd is daar, ait Doornik ¹⁾, dat Neêrlands Indië eene vaste Constitutie moet hebben en even vaste, duidelijk en bestemd sprekende constitutionele wetten; de regeeringsvorm van Neêrlands Indië, moet worden ingerigt naar het voorbeeld van deze beide... Mogt Nederland dit niet leeren inzien, dan gaat Neêrl. Indië voor Nederland verloren." Quae in libello hocce memorandae erunt causae contra praefectos et officiales Indiae, a primis temporibus usque ad annum 1808 institutae, ejusmodi praesidiis colonos nostros omnino frui debere luce clarius ostendunt.

Nulla earum fere ad exitum est peracta, quamquam non una gravissimas criminationes contineret; aut lites illae in tempus adductae sunt tam longum, ut rei mors, non iudex, negotium dirimeret; aut accusationes, paucis exceptis, nulli seriae inquisitioni locum dederunt ²⁾.

arrivait et non la Liberté." *L. Blanc. Hist. de la révolution française* p. 1.

¹⁾ *Vrijmoedige gedachten over Neerl. Indie.* Amsterdam 1826 p. 47.

²⁾ Ne libri moles nimis cresceret non elaboravi causas, gravis quidem naturae, sed commemoratione non adeo dignas, ut: »Stephani Racquet (Senatoris Braziliensis, qui anno 1625 proditio est accusatus), Christiani Hagerop (qui de multis criminibus a 1746 in Guinea perpetratis est accusatus. cf. *Resol. Stat. v. Holl.* 11 Maart 1750. — *Bijv. Ned. Jaerb.* 1753, p. 453), Adriani Bullestraten, Hamel et Bas (cf. *Resol. van consid. ten tijde van de*

Ordinem inquisitionis simpliciter enarrabo; exemplis, quae afferam, missa ulteriore animadversione, unusquisque intelliget certe iis temporibus modum talium rerum iudicio perseguendarum fuisse vitiosum, aut minus efficacem aut efficacem quidem sed arbitrarium.

Witt, 21 Jul. 1648, p. 215. *Bijv. N. Jaerb.* a. 1753, p. 357), Jani van der Hulst, (qui munere residentis functus erat in insula Kareek. cf. *Resol. Stat. Gen.* a. 1765, 26 Febr., 9 Ap., 1 Jul. 8 Nov.), Jani Middag (cf. *Bijv. N. Jaerb.* 1753, p. 415—418, 445—448) aliorumque.

SECTIO PRIOR.

CAUSSAE ACTAE

INDE AB A. 1623 USQUE AD A. 1795.

§ 1.

Judices Amboinenses.

1623—1654.

Angli, foedere a. 1619 cum Batavis icto, se in insula Amboina tutos credebant. Se in ditione Batavorum esse, quum rex Ternatae adhuc in Amboina regnaret, nequaquam putabant. Rege Ternatae refrigerato, Batavi Anglos se rei immiscuisse arguerunt et excidio omnium Anglorum studebant ¹⁾.

Quaestione per tormenta a Japonensi quodam rescivisse dicuntur, Anglos arcem Batavorum irrumperere atque Gubernatorem occidere vele. Haecce accusatio suffecit Batavis. Quatuordecim Angli capti ²⁾ et crudelissime torti, tandem maleficium confessi sunt. Septem ³⁾ eorum, de plano damnati, sunt interfecti. Ceteri in patriam se contulerunt et vehementer questi sunt ⁴⁾. Quae querelae an justae fuerint necne, equidem non decernam. Angli causam suam acerrime defenderunt ⁵⁾. Non

est negandum Batavos judicium illud *excusare* tantum conatos esse ⁶⁾.

Legatus Britanniae Carleton minaciter postulavit, ut iudices poenas darent et Anglis aequa indemnitas praestaretur. Iudicibus Amboinensibus Bataviam ut rerum gestarum rationes redderent arcessitis, nonnulli eorum in patriam missi sunt ⁷⁾. Angli ut insulae Gubernator quoque H. van Speult in patriam vocaretur poposcerunt; ille autem Gubernator jam a. 1626 Mokae extremum halitum efflaverat. Ordines Generales, Anglorum petitioni obtemperantes, causae cognitionem iudicibus selectis mandaverunt ⁸⁾. Magnam moram huic negotio et Batavi ⁹⁾ et Angli ¹⁰⁾ attulerunt.

Angli ut iudices, quos ipsi huic rei praeficerent, simul iudicarent aut saltem populares ex Amboina reversi ut testes producerentur et in Britannia audirentur, frustra quaesiverunt ¹¹⁾.

Instrumenta litis nunquam publici juris facta sunt ¹²⁾. Quapropter Amboinensium sententia vehementi premitur suspicione. A. 1634 autem Angli Batavos non injuria egisse, agnovisse videntur ¹³⁾. Verumtamen, Cromwello gubernante, Britannia veteres querelas renovavit ¹⁴⁾. Patria nostra, bellis exhausta et pacem petens ¹⁵⁾ multis in rebus se ad Anglorum superbiam ac nutum accommodavit ¹⁶⁾. Sed quamvis Cromwello plus semel Batavi obsecuti essent ¹⁷⁾, pax difficillime est conciliata ¹⁸⁾. Articulus XXVII autem foederis a. 1654 inter Olivarium

et OO. GG. icti, qui requirebat ut justitia fieret in eos qui participes fuissent homicidii ante 30 annos in Amb. commissi, inanis fere dici poterat ^{1o}). Multa cura ^{2o}) impensa est ad definiendam pecuniae summam quae heredibus occisorum solveretur ^{3o}). Attamen pretium constitutum nunquam totum est solutum ^{2o}). Causa igitur haecce nondum est enucleata. Dilucide non apparet num iudices Amboinenses iniquitatis sint accusandi, necne ^{2o}).

Animadvertendum est Societatem Ind. Or., quae postea semper sibi jurisdictionem in officiales suos adrogare volebat, illis suspiciosissimis temporibus nequaquam jurisdictionis cupidam fuisse, uti Wiselius etiam adnotavit in libello suo: Aanmerkingen op de Remarques van eenen naamlozen schrijver ^{2o}).

ADNOTATIO.

1) »Het tweede tijdvak der Maatsch. begon met een treurig geval, hetwelk ook op de zachtste wijze uitgelegd aan onze Natie geenszins tot eer strekt. Wij bedoelen de teregtstelling der Eng. op Amb.» — v. Kampen, *Gesch. der Ned. buiten Europa*, I. D., p. 279 sqq. — Valentijn, *Oud- en Nieuw O.-Indiën*, II. D. 2^e st., p. 54.

2) »Soo als de saken in desen standt in Amb. waren, is wonderlijk uijtgekomen ende ontdeekt een grouwelijke Conspiratie teghens het Casteel, den Persoon van den Holl. Gour. ende den geheelen Staet in Amb. ende dat eerstelijcken door de apprehensie

van een Japonees, complice van 't faict. . . . ende zijn de voorsz. gheapprechendeerde alle wettelyk ende ordentlijk ghexamineert geworden ende is eenpariglyck uyt haer verstaen volghens haer eygen bekentenisse yder bij *haer handt ondertekent 't geene volght.*" Aitzema, *Hist. van saeken van staet en oorlogh.* V boek.

3) Alii dicunt decem Ang. occisos esse. — »Vier bewezen hun alibi en twee kregen genade." v. Kampen.

4) »Tegen dese Sake, Actie ende Proceduren zijn in Eng. veel andere dingen gesemineert; het eerste Point 't welck tegens de geadministr. Justitie in Amb. aldaer gemoveert wert is aengaende de Proced. die ghesecht werden ghehouden te zijn buyten formaliteyt ende met Exces tegens dese Conjurateurs. Daer teghen moet men weten dat yder Landt zijn Wetten ende Ordonn. heeft ende zijne particuliere manieren van Procederen, so in 't Civile als in 't Crimineel, die yder in haer ghebiet gherechtigh ende legitime zijn, soo dat als men soude willen oordeelen aengaende de Legaliteyt ofte Illeg. der Proced. in eenich Landt ghebruyckt, 't selve most ghetoutset werden aen Wetten ende Cost. van dat Rijk ofte die Reg. daer de Just. ghevallen is. . . . de Eylanden van Amb. wierden als nu wegens h. H. M. beseten bij eenen goeden ende rechtveerdighen Tytel van Oorloge, so als bij 't recht van Natien toeghestaen wort. . . . Het Recht van Nederl. ende van de gheheel gantsche Wereldt dicteert dat Autheurs, Promoteurs ende Compl. van Moorderije ende verraedt, moeten ende behooren metter Doot ghestraft te worden. . . . ende particulierlyck soo en konden d'Eng. Overhoofden de Eng. Compl. van dese Conj. niet in verseeckering nemen, want alle de principale Eng. in Amb. zijnde waren selfs van de Conjuratie ende Compl. van 't faict waerover de apprehensie geschiedt is. . . . Soo dat uyt dit bovenstaende te sien is dat den Holl. Gouv. niet anders inder Eng. apprehensie ende examinatie en hadde gehandelt als nae verinoghen ende naer behooren ende met groote voorsichticheydt. . . . Voor het Tractact van 1619 hadden de Nederl. in Amb. Jurisdietie ende Judicature geadministreert over alle ende een yder die bij ofte onder bet gebiet van 't Casteel woonden." Aitzema.

5) »Voor eerst so staet te merken dat de Japouesen waren ghepijnicht drie dagen te vooren eer dat de Eng. gevangen waren ende

dn roep daarvan was gemeen ende bekend . . . Dit hadde alleen genoeg geweest voor de Eng. indien sij schuldig geweest hadden om voor haer selven te sien . . . maer door dien sij in sulcken cas niet en vloten soo staet het te presumeren dat se soo weynich verraeft van haer eygen voor hadden als sij de verradersche laghen voor haer bloet geleyt vermoedende waren. Daer na dient overleijt te worden hoe onmogelijk het voor de Eng. was desen gheprenteerden aenslach te volbrengen . . . Maer neemt het soo dat dese Eng. soo dwaes geweest waren in desen aenslach als de Holl. willen; soude men daerom dincken, dat sij soo ongenadich waren, als dat sij, wanneerse alreede veroordeelt ende ernstich bij de Predicanten vermaent waren, souden in hare gheveijnsdicheyt volherdt hebben? daer sij haer andersints soo godsalichlijk droegen? . . . ende eijndelijk het seghelen van die belijdenisse van onschuldicheit met haer laetsten adem ende bloet, ja terwijl de scherp-Rechter den slach gaf? Wat een schricklijk ende noijt gehoorde geveijnsdicheijt ware dit! . . . Om nu dese harde procedure te verbloemen soo gaf men tijt dat den Gouv. ende Fisc. soo billicklijk handelden in 't proces dat sij haer eijgen volk niet en spaerden. Maer het blijkt duydelijk . . . dat dit maer een praetjen is 't welck in veel maenden na de Executie niet eens bij yemandt in Indiën gheallegeert is geweest, maer is alleenlijk sedert uytgevonden als een fucus ofte blanketsel op dese gheele saecke . . . Op dese wijze hebben d'Eng. verhaelt." Aitz.

6) »Ofschoon bij de Holl. onder dat heet climact wat heet was gheprocedeert, dienvolgens gheexcedeert." Aitzema.

»De heer Landvoogd en zijn Raad zou zeer voorzigtig gedaan hebben indien hij deze gevonnisten met de stukken en bewijzen na Bat. en die van Bat. dezelve zoo na het Vaderlant en aan hun eigen natie overgezonden hadden." Valentijn.

7) »J. J. de Roy, Teller, Laurens de Maarschalk. — De Roy is vrijgekend, en weer als Opperkoopman na Amb. gezonden; hij heeft in veel rust sedert nog lang gelcefd." Valentijn.

8) »De Rechters van Amb. ghekomen sijnde, dat h. H. M. hadden gedelegeert tot Rechters niet eenighe van d'ordinaris collegien van de Justitie van Holl. om dattet de h. Carleton niet goed

vindt, maer eenighe particuliere Rechters van deselve Colleg., gelijk hij seide beter te sijn; hadden oock gecommitteert haer Fiscael om teghen deselve Rechters van Amb. te procederen, mits tot sich assumerende een sodanich Advocaet, als de Eng. daervan last hebbende souden noemen, ende ontfangende instructie van den gem. Eng. om des te beter het proces te formeren." Aitz., II. D., 8 boek.

9) Cf. *Resol. Stat. van Holl.* 26 Julij, 10, 19, 28. Sept. 10, 20. Dec. 1624. 12 Maart 1625, 25 Maart, 1, 8 Dec. 1626, 9, 11, 14 Jan. 2, 3 Maart, 13, 15, 16, 17, 20, 22, 27, 31 Julij. 2 Aug. 11, 16, 17, 30 Sept. 1627, 13, 22, 26 Febr. 6 Dec. 1623, 28 Nov. 19 Dec. 1629, 1 Mey 1630.

10) »Anders dat hij wel conde dencken dat de H. Staten hebbende gerevoceert een geheel Collegie van Richters (om reeckenschap te gheven van haer actien aen haer Overicheijt) een saecke die noyt voor desen was ghehoort noch gepractiseert, deselve Richters de Zee ghepasseert, haer ampt verlaten, Rechters ghedelegueert, het Proces gheinstrueert, d'expeditie geurgeert, ende alles wat in haer was gecontribucert, meer oorsaecke hadden rondelijck te verklaren, dattet aen haer niet haperde, dat sijn Maj. geen contentement kregen, deur d'admin. van een goede Justitie-Contra protest van h. II. M." — Aitz., p. 597, II. Dl.

11) »Leurs Seign. se cofiants entièrement à l'expérience desdicts juges délégués ne trouvent meilleurs expédians n'y plus propres pour accourcir ladicte cause, si non qu'il plaise à sa Maj. de laisser examiner et confronter les Tesmoings Angl. par lesdits juges délégués, afin que le Fiscal passe plus outre aux fins et conclusions qu'il doit prendre." Aitz., II. D., p. 937.

»Les Anglais éludèrent longtemps l'examen et la confrontation de leurs Témoins contre les accusés et s'ils y consentirent ce ne fut que sous des conditions qui devaient toujours rendre également vaine la sentence, que les commissaires délégués auraient pu prononcer en conséquence, parcequ'ils la voulaient absolument à leur avantage; ainsi il ne fut point possible de rien terminer avant la grande révolution qui arriva en Angleterre." Dubois, *Vies des Gouv. Gén.*

12) »Tot het hooren der Eng. getuygen beslooten ze eindelijk, door de gemagtigde Regters in de tegenwoordigheid des Engelgezants. Doch mij is niet klaarlijk gebleeken of zulks geschied zij; 't Regtsgeding bleef sedert sleepen. De stukken van 't geding zijn van onzen kant nimmer in 't licht gegeven.» Wagenaar XLI b.

13) Den Heer G. Brasser zijnde gecomm. geweest aan sijne Maj. van Gr. Brit. na 29 maanden eindelijk herwaarts zijnde gekeert heeft aan h. E. G. M. rapport gedaan: dat het stuk van Amb. geduuriglijk werd opgehaalt, en gebruikt om deesen Staat geheel odieus te maken, en dat daarom het selve stuk dient weggenomen, en in vergeetentheyd gebragt, dat sulks jegenwoordelyk met reputatie van desen staat kan geschieden; dat den Grooten Thesaurier eindelyk soo over het voors. stuk is beregt, dat bij hem verklaringe is gedaan, in het voors. stuk van de Nederlanders *geen malitie te zijn gepleegt.* — *Register van Holl.* 1634, 15 Sept.

14) Cf. Wicquefort, *Hist. des Prov. Un.* L. VII. Wagenaar 47 boek. Thurloc's *papers*, Vol. II. Aitzema, III. Dl. bl. 1069-1082, 1156.

15) »The states, overwhelmed with the expence of the war, terrified by their losses, and mortified by their defeats, were extremely desirous of an accommodation with an enemy whom they found, by experience, too powerful for them. . . . The peace was at last signed by Cromwel. . . . those who had been concerned in the massacre of Amb. were to be punished if any remained alive.» — Hume, *The hist. of Engl.* Vol. VII, p. 286.

16) Vid. Verbael geb. door de H. van Beverningk als Extr. Amb. van de St. G. aen de Rep. van Engelandt 1725. »Additionall Articles to those formerly propounded on behalf of this State. — II Art. That justice be done upon those which had any hand in the murther of the English at Amboyna if any of them be liveing p. 273. Daerop wij aenstonts ende nogh den selven avondt ons hebben geprepareert tot een replijck: Ad. 2 corum Art. qui fuerunt additi ita respondemus, totum illud negotium cum omnibus circumstantiis jam dudum satis examinatum et in puncto decisionis fuisse. et paratos semper fore retroactorum copiam et rationem reddere p. 275. — Ende daerna ontfangen een schrif-

telijk antwoord: To the 2 new Art. relateing to the murther at Amb., that which the Lords the Deputies say in that behalf, is not satisfying, and therefore that art. is insisted upon p. 279. — De Amb. begrepen hierop de naedere ordres van h. H. M. te moeten afwaghten. 8 Jan. 1654 quam de Secret. Thurloe ons begroeten. . . hij vraeghde ons wat wij gemeent waeren te doen omtrent de Moordenaers van Amb. die nogh in leven sijn; daerop wij seyden, dat wij van geen Moorders wisten; maer dat wij op dat werck konden seggen, dat op de instantie van den H. Carleton, de Reghters van die proceduyren uyt Indien expresselijck waeren opontboden voor gedelegeerde Reghters (die met wedersijds bewilliging daertoe verkosen waeren) gehoordt ende gesteldt tot judicature op aenklaghte van een Fiscael, expres daertoe verordineert, ende dat het geheele werck gebraght in pointen van wijzen, om gesentencieert te worden, bij den gemeld. Heere selve was gestuijt geworden op goede kennisse soo geloof is, dat de uytspreecke daer van tot contentement van sijnen Koningh niet soude uitgevallen sijn. p. 283. — Daerop hebben wij Assignatie van een Conferentie tegen des anderen daeghs den 12 bekomen. . . sondeerden ons op het 2^{de} van de nieuwe Art. raeckende de Reghters van Amb. . . ende siende dat men ons seer hardt daerop presseerde, ende dat die extensie, die geheele saecke revoyeerde aen onse eygene Justitie, dat dat woord van Moordt seer hatelijck was, ende 't selve nae cenige Debatten wat sijnde gemitigeert, met een expressie dat gesteldt soude worden (van de Moordt soo die bij de Rep. van Engelandt gequalificeert wordt) hebben wij ons eyndelijck soo verre geeslargeert, dat wij het souden passeren p. 286. Extract uyt het Reg. der Secreete Res. van h. H. M. 19 Febr. 1654. Is verstaen dat de h. van Beverningh sal worden geautoriseert omme de Art. van Vreede. te teyckenen met dien verstande dat hij voor het sluijten van het Tractaet noghmaels sal hebben te tenteren. . . . dat in 't XXVIII Art. gelight moge worden het odiens woord van Moordt, ende dat die van Eng. mogen werden gedisponeert haer te contenteren met de stelling van, *het gepasseerde of gepleeghte disorders, executie, ofte de geperpetreerde seyten in Amb.*, ofte andere diergelijcke ende minst aenstootelijcke

expressien p. 301. — Den 15 Ap. sijnde de lectuere gedaen van de bew. art.; deselve onder Godts Genaecke wedersyts onderteekent Art. XXVII. — Item conventum est ut supra quod Domini O. G. U. B. curabunt ut justitia fiat in eos, qui perpetrati aut participes erant Homicidii Anglorum in Amb., quod Reip. Angl. ita placuit qualificare, si modo aliquis eorum superstes erit p. 364. — Extr. uyt de Res. v. h. H. M. 22 Ap. 1654 is verstaen de voorsz. Art. van Vrede mitsdeesen te ratificeeren' p. 339.

17) »De Staten namen óp zich de schade vergoeding voor den moord op Amb.; aan de erfgenamen der vermoorden aldaar, werden 3615 P. st. betaald." . . . P. Simons, *J. de Witt, en zijn tijd*, I. D., p. 35. — Villemain, II. p. 56. »Une vieille injure dont la réparation tardive flatta singulièrement l'orgueil du peuple Anglais." »Die op Amb. den haat der Eng. niet geschroomd hadden, moesten als moordenaars (voor zoo verre zij nog leefden) gestraft worden, en de Erfgen. van die men als verraderlijke misdadigen gestraft, en bij ons Gouvern. als zoodanig verklaard had, moesten met geldsommen gepaaid worden die (nog al genadig) maar circa 40,000 f bedroegen." Bilderdijk, IX. p. 89.

18) Beverningk, p. 409. A proclamation of the peace made between this Common Wealth and that of the United Provinces of the Netherlands.

19) »Voegende daarbij dat wij niet wisten, dat er iemandt van die Regters in leven was, sulcks omtrent het 27 Art. van 't Tractaet van Vrede geen verder accomplissement konde vallen." . . . Beverningk, p. 692.

20) »Sijnde bij ons deugdelyck genoegh ende iterative verklaerd, dat sonder preallable *ratificatie* van die uytspreecke niet een stuyver van de gedecreteerde penningen soude betaeldt worden," Bevern. p. 692.

21) »Les commissaires, qui furent nommés par les deux répub., s'étant à la fin accordés, la sentence fut rendue le 30 d'Avout." »Nos (*Olivarius Protector*) utramque apocham, tam praedictae Soc. I. O. Angl. quam privatorum approbantes declaramus supradictis Apochis plene, penitus ac perfecte satisfactum esse verbis praedicti laudi et arbitrii et consequenter repulimus omnes, . . . qui aliquas injurias aut damna ab a. 1611 usque ad 18 Maji 1652 tam pu-

blice quam privatim in Indiis Or. a Soc. B. I. O. aut quibusvis Belgis se passos esse umquam causati sunt, quas omnes actiones annullavimus.” . . .

21) »*Apocha privat.* Nos infrascripti hac praesenti apocha fatemur quod S. I. O. B. hic Londini nobis singulis solvit, libras nobis praemisso laudo et arbitrio assignatas, quae simul collectae conficiunt 3615 Libras Sterlingicas Atque ideo nos S. I. O. B. eo nomine penitus liberamus.” . . . Beverningk, p. 649, 650. Dubois.

22) »Le temps fixé pour les payemens étant expiré les Holl. offrirent d'y satisfaire. On ne put convenir des termes ni de la forme des Quittances et l'on en vint à de nouvelles protestations. . . . Cependant il fut enfin dressé un Acte le 9 Mai 1655 en vertu duquel de nouveaux Commissaires devaient s'assembler à Amsterdam. Cette nouvelle affaire n'eut point de suites. . . . Dans la suite les affaires des Anglais ayant pris une nouvelle face par le rétablissement de la famille Royale la Comp. Ang. fit cesser ses difficultés à l'égard des sommes qu'elle devait toucher et ce point fut enfin vuide.” Dubois, p. 77.

23) In eadem insula Amb. multis annis post (1643) similis nefanda caedes integrata est, uti narrat v. Kampen, v. I, p. 375. — »De andere leden van dit geslacht (van Kimalaha-Lochoe) werden *zonder regtsgeding* door de Hollandsche Regt. ter dood verwezen. Woorden ontbreken ons om deze daad te kenschetsen, waardoor Hollanders een' geregteijken moord van de ergste soort begingen. Zoo was Amb. dan andermaal het tooneel onzer schande! Want dit voorval en deszelfs afzigtelijke omstandigheid doen ons de regtvaardigheid van het vonnis, over de Engelsche uitgesproken, ook zeer in twijfel trekken.”

24) »Ik zal niets meer noodig hebben, dan een gedeelte uit te schrijven der Memorie van Rechten door Bewindhebber en zelven opgemaakt, wegens het bekende geval op Amboina, van den jaare 1623, waarbij onder anderen gezegd wordt: »Staat alvorens te letten dat de O. I. Comp. is opgerecht tot welstand der geunieerde Provincien, mitsgaders tot Profijt van de Compagnie en zulks principalijcken en primario concernerende utilitatem publicam en niet anders dan secundario vel per consequentiam quamdam utili-

tatem privatam singulorum. Staat mede te letten dat die van de Comp. bij h. H. M. geauthoriseert zijn omme beoosten de Cabo met de Princen Verbintenissen, op de naam van Hooghgem. St. Gen. van de ver. Nederlanden ofte H. Overheden derzelve, te mogen maacken mitsgaders aldaar eenige fortressen te houwen. In maniere dat daar uit volght dat de plaatsen bij de Comp. veroverd sunt sub imperio, potestate et dominatione dominorum Ord. Gen. et quod solummodo privata utilitas, het bijzondere nut dat is het vruchtgebruik, spectat ad praedictam generalem societatem Ind. Or. — Gelijk ook de Sententien medebrengen, dat men regt ende Justitie administreert, uit de naam van h. H. M. zonder dat ter contrarien dezelve Sententien eenigsints vermelden van de O. I. Comp. of derzelve Bewindthebberen, doordien de maght om Regt te doen of Justitie te administreeeren, bij de Comp. die zelfs geen Jurisdietie en heeft, niet en werdt gegeven. Mandari enim Jurisdietio non potest, nisi ab eo, qui eam habet. L. 2 ff. de Jurisd."

§ 2.

ANTONIUS VAN DEN HEUVEL.

1636.

A. van den Heuvel ¹⁾ Quaesitor (Commissaris) in Moluccas a. 1633 missus tantas accusationes in Gubernatorem Amboinae Artusium Gijssels ²⁾ factavit ut ille revocaretur et sequente anno v. d. H. ipse Gubernator insulae illius nominaretur. Gijssels ³⁾ autem Bataviam redux causam suam tam bene defendit et van den Heuvel tantis criminibus oneravit ut huic imperium abrogaretur a. 1635. — Van den Heuvel regimini Indico iratissimus quum Bataviam rediisset, multas atras contumelias in Gub. Gen. et Senatum Ind. jecit, quod autem

illi passi non sunt impune. — Valentijn narrat: »In May vertrok de H. v. d. H. na Batavia, die over de schande hem bij dit opontbod aangedaan zeer tegen h. Edelh. verbittert, zich niet bedwingen kon eenige vuile woorden en lasteringen tegen de Hooge Reg. te uiten, dat hem zeer qualijk bequam, alzoo hij daarover van den Adv. Fisc. in regten betrokken en na verloop van eenigen tijd verwezen wierd om zijn schendtaal en lasteringen opentlijk op het schavot te herroepen en (dat nog verbeden wierd) gegeesselt te werden, mitsgaders noch die gevoelige straf te ondergaan dat hem een zilvere priem door zijn tong gestoken wierd!'' — Quum poenam expendisset, v. d. H. in patriam se contulit. A. 1638 Angli ministerio ejus uti voluerunt in lite cum Soc. Neerl. Ind. Or. ⁴). At hujus Soc. moderatores quominus ille infamis officialis Anglorum causam oraret recusaverunt ⁵).

ADNOTATIO.

1) Cf. v. Kampen, j. c. I. D., p. 344. — Valentijn, II. D., 2^o st. 93 sqq. — Dubois, p. 114, 115.

2) »Hij vond den heer Landvoogd niet t' huis, en er dierhalven voor hem de beste gelegenheid van de wereld was, om na zijn gedrag (dat hij ook met alle vuilaardigheid deed) te vernemen; waar op naderhand niet veel goeds quam te volgen." Val.

3) »Hij had waarlijk betoont een wakker en dapper Landvoogd te zijn, hoewel het bleek, dat hij hier ook zijn vijanden had; dog de tijd heeft geleerd dat een man die regt in zijn schoenen staat,

nooit reden heeft, om iemand te vreczen. . . . Hij voorzeide den H. v. d. H., die zijn regeering zeer straf begon, dat hij maar agt maanden regeeren zou." — Valentijn.

4) »Eenen v. d. Heuvel de N. O. I. Comp. in Ind. ghedient hebbonde als Fiscael ende bij de Reg. aldaer gecondemneert met een Priem deur de tong gesteecken te werden, hadde sich in Englandt bij den Koninck ende de Eng. Comp. aengegeven; diens de Koninck hem gaf commissie anno 1636 om gevoegt met den Eng. Resident Boswell alhier de pretensie der Eng. te vervolgen. Ter instantie van de O. I. Comp. wiert v. d. H. alhier gevangen gheset, doch korts daer nae van den Koninck gheavoyeert wordende weder gherelaxeert." Aitz. XVI boek, p. 277.

5) Cf. *Resol. Stat. v. Holl.* 7, 18 Dec. 1633.

§ 3.

D E W I T H.

1650—1651.

Anno 1647 coloniae nostrae in Brasilia, quibus multae causae jam dudum interitum minatae erant, Lusitanorum imprimis seditione valde periclitabantur. Maris praefectus Witte de With in Brasiliam missus est ¹⁾. Atqui vitam ibi cum illis quibus summum erat commissum imperium tranquillam agere non potuit. Non magna laude illi Gubernantes erant digni, si verbis Capelleni credimus: »Het principaelste, dat ik in die sake geremarqueert hebbe, is, dat de President en de Hooge Raden niet sijn van soodanigh stof als wel behoorde; alle sonder experientie in militaire saken; de President slap ende sonder couragie, meer trachtende om we-

derom t'huijs te komen als daer langer te blijven,"
et cetera. Pulchra sane imago illorum virorum qui-
bus coloniarum salus committebatur!

— De With diu iners fuit ²⁾. Plerique magistratus
ei ejusque consiliis adversabantur. Gubernantes
nullam fere rationem ejus habebant neque eum,
ut aequum, colebant. Saepe igitur litteras maris
praefectus, querelas suas ³⁾ deferens, ad Ordines
Generales mittebat, frustra precans ut revocaretur.

Denique morae impatiens et iratus anno 1650 sua
sponte, jussa praefectorum Brasiliensium respuens,
abiit et in patriam proram vertit ⁴⁾. Utrum bene
egerit necne, nostra non interest. De lite tantum
illi intenta nobis est agendum. — Quum vix redux
in coetu Ordinum Generalium rem suam exposuis-
set, jussu concilii illius ac Principis Arausiaci in vin-
cula cum nonnullis delicti consortibus conjectus
est ⁵⁾. Judices deinde ab Ord. Gen. sunt nominati —
nempe duo socii singulorum collegiorum Architha-
lassicorum — qui ut judices delegati de Wittii causa
cognoscerent et judicium in eum darent ⁶⁾.

Ordinum Generalium autem decreto provincia
Hollandia vehementer obstitit contendens: negotia
illa unice ad imperium suum pertinere ⁷⁾: Wit-
tium enim non Ordinum Generalium ministrum
sed maris praefectum Hollandiae nomine fuisse et
imperio suo derogari quum judices a foederatis da-
ti causae huicce praessent. — Wittii igitur libera-
tionem Ordines Holl. poposcerunt et postulaverunt

ut collegium cui nomen: Collegie ter Admiraliteit van de Maas - a quo in munere Wittius esset constitutus - quomodo ille se gessisset - inquireret. Magistratus Amstelodamenses hic non quieverunt. — Archithalassicum collegium ut captivos e vinculis liberaret monuerunt; collegio autem recusante, ipsi carcerem refregerunt et navium praefectos e custodia eduxerunt. Ordines Generales Hollandiae quam iratissimise Wittio aliisque praefectis apprehendendis non aliud egisse quam abhinc quinquaginta annis talibus consuevissent in causis asseruerunt ⁸⁾:

Hollandi autem argumentorum frequentatione demonstrare conati sunt ⁹⁾, se Sum. Imp. in Hollandia tenentes, alienam jurisdictionem, quippe juri de non evocando contrariam ¹⁰⁾, pati nequire. Minati quoque sunt Wittium a Procuratore generali provinciae e custodia missum iri si princeps Arausiacus adhuc impediret quominus causa apud judicem competentem scilicet collegium Mosanum ageretur ¹¹⁾. Verum neque Ordines Generales neque princeps huncce rei exitum praestolati sunt sed jussu principis Wittius, postquam tres et viginti dies in vinculis habitus fuerat ad cauponam suam reductus est, ubi tamen diligenter eum custodierunt.

Aliis rebus causa Wittii e memoria omnium aliquamdiu excessit, sed negotiis illis decisis Hollandia sibi non amplius obtinendum esse ne causa Wittii ageretur credidit et permisit ut iudices ab Ord. Gen. nominati inquirerent et sententiam fer-

rent. Quinimo dixit se ne carcerem quidem suum Ordinibus Generalibus hacce in re negaturam esse ¹²).

Actor publicus Jacobus de Sylla, anno 1650 exeunte, libellum 259 articulos, quibus res praefecti valde adgravabantur, continentem tandem confecit et officii causa mortem et publicationem bonorum requisivit. — »Doch met dit alles werdt zo lang *gedraald*, ait Wagenaar, dat de dood van zijne Hoogheid tusschen beide kwam.»

Priusquam actio instituta est Wittio jurisconsultos in consilium vocare liberum non fuit ¹³). Anno 1651 d. 16 Febr. sententiam tandem judices protulerunt sic se habentem: »De Gecommitteerde Rechteren, door de Hoogmogende Heeren Staten-Generaal deser Vereenichde Provinciën tot de judicature van den gewesenen Admiraal Witte Corneliszoon de With en ter saecke van wandevoiren die bij hem in Brazil. souden sijn begaen en doende recht uijt den naem en van wegen Hoochstgemelte Heeren Staten-Generaal verclaren mits desen alle sijne verdiende en onbetaelde maentgelden 't sedert sijn vertreck uijt Brazil tot op zijn arrivement in 't Vaderlant ten Proffite van den Lande verbeurt ende geconfisqueert; condemneren hem in de kosten. Ontseggen den Advocaet-Fiscael sijnen vorderen Criminelen Eysch en Conclusie, 9 Febr. 1651. Aldus gepronuncieert op de Voorpoort van 't hof van Hollant ¹⁴).»

ADNOTATIO.

- 1) A. van der Capellen, *Gedenkschriften* V. II.
- 2) »Ik mag niets verrigten. In plaats van een' Admiraal ben ik slechts een doodceter." (*Dagboek van den togt naar Brazilië*).
- 3) »Soo de minste slaef, jae een hondt op 't Reciff sieck was, soude meer sorgen voor gedragen worden tot solagement van deselve, als wel voor een Admiraal alhier met sijn Volek gedaen wordt, waer nut de genegentheyt tonswaerts wel connen be merken. . . . Ja ik derf schrijven dat een eerlijk man te goed is om in die ellendige plaats sijn leven te eindigen." (*Originele brieven aen de Staten-generaal en omstandig Scheepjournaal, berustende op het Archief van het Rijk*).
- 4) »Over het gebeurde in Brazilië en het verhandelde tusschen de Witt en de H. Regering, is op het Rijks Archief eene menigte belangrijke stukken en brieven voorhanden." (*Verhandelingen en onuitgegeven stukken betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, door J. C. de Jonge 1825).
- 5) »Ten zelden tijde hadt de Admiraliteit te Amsterdam op last der Algem. Staaten eenige Kapiteinen van het Esquader van de Witte doen vatten." Wagen., *Vaderl. historie* XIV. boek.
- 6) Cf. Ἀνακεφαλαίωσις ofte Recapitulatie van Wittes leven achter het *Handschrift* van van der Hagen.
- 7) Praefectus Tromp, praeses tribunalis illius creatus munus de tractavit »wel denkende, ut scripsit Aitzema V. III, p. 416, dat de With hem om vijantschap zoude reprocheren." 7) »Te regt heeft de Heer van Wijn, *Nalezingen* D. II, bl. 122, aangemerkt dat de verbittering tegen de With zoo groot was dat in de Bestelbrieven der Regteren en van den Adv. Fisc. der Generaliteit, stelliger wijze van Wandebvoiren, als door hem *reeds gepleegd* gesproken werd; welke woorden daarna op sterken aandrang van Holland in die van *zouden gepleegd zijn*, veranderd werden." (de Jonge, l. 1.)
- 8) »Extract-Brief van de Staten Gen. aan de Staten van Holland

24 Mei 1650, folio 83: »de Collegien ter Admiraliteyt, residende binnen U Ed. Mogende Provincie hebben ons respectvelijk eygener beweginge; geadverteert van de aecomste der voorschreven Capiteynen... met versoeck dat wij hun wilden ordonneeren 't geene sij souden hebben te doen. — De Instructie, rapporten van voorn. Admir. door gedep. uyt onse Vergaederinge gevisiteert, hebben wij naer voorgaende communicatie met Sijn Hoocheijt den 7 deser met eenparige toestemminge van alle de aenwesende Provincien, de voorsch. de Witte doen logieren op de Voorpoorte van U Ed. Mogende Hoff, gelijk voor desen in soodanige gelegenheit soo bij Ons als bij den Raedt van State deser Vereenichte Nederlanden respectvelijk sonder eenige de minste contradictie van U Ed. Mog. is geschiet. Na sijn Wij oock bericht dat de Heer Cats U Ed. Mogende Raetpens. den 21 deses is geweest bij Sijne Hoocheijt ende uyt derselver naem versocht dat de Witte van de voorschreve Voorpoort werde gelicht. Welck versoeck Ons onverwacht te vooren cwam, vermits dat bij Ons ten regarde van de voorsch. de Witte, hebbende van Ons omisso medio Commissie ontvangen, ende oock daerop aan Ons Eedt gedaen, ende vervolgens in Onsen dienst ende soldie getreden, niet anders provisionelick en is gedaen, als in conformité van de Generale ordre van 't Landt heeft vermogen gedaan te werden, gelijk sulcx oock is geschiet in den jaere 1625 ten regarde van de troulose Soldaeten uyt de Bahia gecomen, als oock hetgeene geschiet is anno 1633 ten regarde van de Capiteijnen die haer onder de Vlagge van wijlen den Admirael Pater qualick hadden gecomperteert, ende oock van gelijken diegeene die a. 1639 wandelvoiren hadden gepleecht onder den Adm. Houtebeen. Derhalven versoecken wij U Ed. Mogende mits desen vruntelick ende ernstelyck dat deselve gelieven te laten vaeren het voorsch. versoeck ende dat U Ed. Mog. daerenboven de meergen. twee gevangenen (Steven Cuijper ende Nicolaes de Wit) (quae haec in causa Amstelodami Wittii consortibus contigerunt quaeque in epistola relata sunt nimis sunt longa ut hic enarrantur) in de Gevanckenis te Amst. doen herbrengen, te meer omdat het voors. subject alleen concerneert het stuck van de inarceratie; cunnende op 't beleyt van de Judicature

U. E. Mog. derselver consideration in Onse Vergaderingen openen; zijnde nochtans clair ende notoir dat de Collegien ter Admiraliteyt privative competeert de judicature over de Capiteijnen etc. etc. nijtgevaren op Schepen staende tot hunne respectieve directie, ende als men eenigen voet daer buyten heeft willen introduceren 't selfde is geschiet om eenparicheijt te houden ten regarde van de respectieve gevangenen van een ende deselfde Delicten. . . maer in allen gevallen en can noch mach jegens de voorschr. Instructie bij niemant, hij sij dan wie hij wil, werden gedaen." de Jonge, *Bijl. II.*

9) *Resol. Holl.* 27 May 1650.

10) Bilderdijk, *Geschiedenis des Vaderlands*, V. IX. p. 15. Aitzema, V. III. p. 416. Wicquefort, L. III. p. 152.

11) »Doch die van Holland antwoordden »dat de algem. Staaten, geen Regtsgebied hebbende binnen de bijzondere Gewesten, niemant aldaar mogten aantasten, zonder verlof van de Staaten van elk Gewest of van den Regter, die hinnen persoon verbeeldde. Dat de ingezetenen, volgens de Privilegien, ook niet geoordeeld mogten worden dan voor hunnen natuurlijken en bevoegden Regter. Dat de algem. Staaten geen Regtsgebied hadden dan over luiden van oorloge, en zulks alleen bij voorkominge en over zaaken derzelve heroep aangaande. Dat Brazil reeds geheel gewonnen was door de Portugeezen waarom d'algemeene Staaten ook geen Regtsgebied hadden op de plaatse daar de misdaad in geschil zou begaan zijn. Dat de bijzondere Staaten zelve hunnen onderzaaten geene bijzonderlijk aangestelde Regters mogten geven maar ze voor den gewoonlijken Regter te regt moesten stellen. Zoo men 't somtijds van wege de Algemeene Staaten gedaan hadt, was het met toestemminge der Staaten van 't Gewest of van derzelve Afgevaardigden geschiedt. Dat deeze laatsten hierin bewilligd hadden, of met of zonder last van hunne magtigens. Zo 't laatste, dan hadden zij 't belang hunner Provincie verraaden: en zo de Staaten zelve hiertoe last gegeven hadden, kon zulks niet, dan uit slofheid of uit onkunde of uit bijzondere inzigten, geschied zijn; in allen geval, hadden zij niets kunnen doen, waardoor de hoogste magt der Provincie verkort werdt." (*Wagen. XIV. boek.*)

12) *Aanm. op Wag. V. XII, p. 86. — Resol. v. Holl. 24, 26 Sept. 1650.*

13) De Jonge, p. 175, V. I: »Ik heb de omstandigheden van dit regtsgeding ontleend uit het *origineel* Register van de handelingen der *gedelegeerde* regters, uit de *originele* verhooren etc. alle op het Archief van het Rijk berustende.»

14) »Cf. inprimis. I. Cohier van de Eyssen, Sententien en andere stukken rakende den *gewesen* Admiraal Witte de With... geweest zijnde naar Brazil 1650—1651. Dit is een zeer dik boekdeel, in hetwelk gevonden wordt 1) het oorspronkelijk journael des Admir. 2) Zijne briefwisseling met h. H. M. 3) Zijne briefwisseling met de II. Reg. te Brazil. 4) De brieven en besluiten dier Hooge Regering. 5) De oorspronkelijke akte van de aanstelling der gedeleg. Regters over de With en de Notulen van h. H. M. 6) Ondervragingen van den Fiscaal en 7) Acte van beschuldiging en Eisch van den Fiscaal. 8) Antwoord op den Eisch. 9) Vonnis en II. Akten en Resol. van de Geecom. Regters ter Judicature van den gem. Admir., behelzende de Notulen, Besluiten en Vonnissen der Gedeleg. Regters.

III. De Registers der Secrete Notulen en der In- en Uitgaande Brieven van h. H. M.» (de Jonge, l. l. *Bijlage* 1).

§ 4.

SCHOONENBURGH. HAEKS. SCHOPPE.

1654—1655.

Anno 1654 regio, quae nostrae ditionis in Brasilia manserat, Lusitanis tota cessit. Walterus Schonenburg, Henricus Haeks, senatores, et Sigismundus Schoppe (luitenant-kolonel), qui summam rerum ultimis temporibus ibi tenuerant, in patriam huncce foedum nuntium adtulerunt ¹⁾. Verba haecce quae in sinuosa virorum illorum narratione ²⁾ occurrunt sunt notanda: »Doch connen ondertus-

»schen niet ledig staen hier bij te vougen eenige
»redenen van doleantie ons in 't particulier raec-
»kende, namentlijk dat tegens gemaecte capi-
»tulatie, in plaetse van 3 Jaren in 't *negende* Jaer
»sijn opgehouden, om dat het gesach by commissie
»van U Illustre H. M. sijn Hoochheijt Hoochloffel.
»Mem. ende de Edele Vergaderinghe der negentiene
»aen de Regeringhe gedefereert, deselve is ontroc-
»ken ende bij naerder commissie aen de persoon
»van den Heer Luit. Gen. gegeven, gelijk dan ook
»volgens deselve Capitulatie was beloofd alle ses
»Maenden precys alhier in 't Vaderlant betalinge
»van ons so zuijz verdiende tractement te laten
»ghedaen worden, doch is in ses Jaren qualijk
»daerop yets ghevolcht" 3).

Verum Indiae Occidentalis Societas clamores
vehementes de male administrata provincia edi-
dit et operam quam maximam navavit ut rem il-
lam in claram lucem proferret et non solum
Senatores sed etiam praefectos militares, e Bra-
silia reduces, accusationibus subtiliter consti-
tutis judicio persequeretur. Inter alia haec illis
imputabantur: »dat aen de Notulen ontbreecken
»de dagen op den welcken de meeste besoignes
»sijn voorgevallen, gelijk mede bescheijden daer
»toe deselve relatift sijn, als onder anderen de
»ontvangene ende afgesondene Missiven, Rappor-
»ten, Informatien ende examinatie, ende genera-
»lijk de Staten van al de Magasijnen en welcke

»defect mede is aen 'trapport van den Heer Schoppe
»en ondertusschen dewijle sij Gecommitteerde bij
»provisie eenige poincten hebben gheobserveert,
»daer in deselve geen contentement connen nemen,
»so souden deselve connen behandicht worden om
»daer op naerder satisfactie te geven als: Waer-
»omme tegens alle Oorlochs ghebruyck plaetsen
»sijn overgegeven daer geen vijant omtrent was;
»waeromme sij sulcke schandelijke clausulen, als
»in het eerste ende laetste artijckel sijn begrepen
»hebben laten opstellen; in gevalle het ghebreck
»van de stuckgoederen soo groot was, waer van
»daen deselve nae het overgeve van de plaetsen
»hebben connen gevonden worden" et cetera ⁴).

Ordines Generales ut Concilium Status de his
rebus cognosceret decreverunt. At magnae con-
troversiae de cognitione illius concilii ortae sunt.
Wittius Hollandiae consiliarius reis in provincia
Hollandia unice apud judices Hollandos litem in-
tendi posse asserens effecit ut Schoppe jussu con-
siliariorum commissorum Hollandiae (Gecommit-
teerde Raden) ⁵) in carcerem conjiceretur. Schoo-
nenburg et Haecks etiam jussu Ordinum Hollandiae
custodiebantur ⁶) quamquam prior erat Groninga-
nus. Ordines tamen Hollandiae professi erant se
Schoonenburgium, si exposceretur, reddituros esse
judicibus Groninganis.

Tribunal etiam militare ab Ordinibus Generali-
bus creatum erat. Frustra Hollandi ad jus, ad

antiquum morem, ad aequitatem provocabant. Ita argumentabantur Ordines Generales 7): »Dumckt aengezien de Generaliteyt exerceert alle acten van Souverainiteyt over alle gemeene Conquesten ende dat consequentelijk deselve oock competeert Jurisdictione over die Quartieren (Brasilien) als spruijtende deselve Jurisdictione uijt de Souverainiteyt: daer uijt dan oock volght dat die geene die aldaer gepeccceert hebben, oock de Judicature van des Generaliteyts Rechters onderworpen sijn: hier bij komt dat alle die gene die haer in eedt ende dienst van een Souverain begeven, gezeydt worden, haer van zelfs te onderwerpen de Judicature van deselve Souverain, ende voornaementlijk in 't geen haere Commissie concerneert: te meer zoo wanneer het delict begaen werdt onder het ressort van de Generaliteijt, insonderheijt in eene plaetse, daer haer Hoog M. hebben een hoogh Hof van Justitie, onder welckers Judicature zoodanige Delinquanten sijn staende, alzoo zij andersints siende dat zij de Judicature, ende sulckx oock de straffe van de Rechters van den Souverain niet onderworpen sijn, daer door oock zoude mogen occasie nemen van te grasseren over de Goederen ende Ingesetenen onder deselve Souverainiteyt zijnde: Quoniam maxima illicebra peccandi impunitatis spes est; waer bij noch gevoeght dat zoo wanneer yemant in Commissie buijten 's Landts is geëmployeert deselve wederkeerende omme rapport te doen, ter tijdt

ende wijlen toe het voorschreven rapport afgeleydt ende hij gedechargeert is, verstaen moet werden te wezen in denzelven staet, als hij buijten 's Landts in actuële exercitie van zijne functie is geweest. Dat voorts propter causae continentiam ende opdat verscheijde Rechters in een ende deselve zaecke geene verscheijdene ofte contrarie Sententien en zouden geven ende omme te ontgaen de gunste die zodaenige Delinquanten in haere Provincie zouden mogen vinden, noodzaakelijck is, dat zodaenige zaeken blijven onder een ende deselve Judicature van de Generaliteyt; gelijk dan haer H. M. in andere diergelijke zaeken, de Judicature over zodaenige personen door gedelegheerde Rechters ofte anders dickwils hebben geëxereceert gehad, waer van de exempelen zoo menigvuldigh en klaer zijn dat deselvige hier alle ofte eenige derzelve te willen alleguëren solem facibus zoude geïllustreert zijn" etc. etc.

Verum Hollandi demonstraverunt *) Ordines Generales si umquam jurisdictionem habuissent in talibus vel alius generis causis illam nunquam nisi scientibus et comprobantibus provinciis exercuisse: si forsitan Ordines Generales aliis quoque in causis judicare conati essent, juribus provinciarum revera vim fuisse factam, certe regulam inde effici non posse: Ordines Generales jurisdictionem in milites tantum habere idque jure praeventionis: ceteros homines omnes in ditione esse

Ordinum uniuscujusque Provinciae sive cives in ea essent sive in illa regione ad certum tempus tantum morarentur⁹⁾. Jam vero Schoppium in officio Ord. Gen. fuisse agnoscebant; se autem praevenisse dicebant.

Utraque pars pertinax erat in disputando. Ordines Hollandiae singulos reos ad judicem domicilii (Schoonenburgium itaque Groningam) mitti volebant¹⁰⁾. Groningani tamen se hujus Jurisdictionis nequaquam cupidos esse, illam autem Ordinibus Generalibus competere scripserunt. Tribunal militare dicebat se de Schoppio judicare non posse nisi semel et simul de duobus Senatoribus cognosceret, quia aequum non esset militem, qui illorum senatorum jussui paruisset, maleficii causa in judicium vocari, illos tutos abire.

Paulo post Ord. Hollandiae Senatorem Haexium curiae Hollandiae tradendum curaverunt, ut ordinariae Jurisdictionis suae curia illa litem dirimeret: verum ut quam saepissime epistolarum cum tribunali militari haberet commercium rogaverunt¹¹⁾. Ut Groningani Schoonenburgium utpote criminis socium eidem curiae extra ordinem concedere vellent petierunt »(dat de Heeren van dezelve »Provintie zullen werden verzocht tot bevorderinge »van goede Justitie, en vermijdinge van Separatie »van Rechters bij vrijwillige concessie te willen »toestaen dat dezelve bij delegatie mede de Judicature van den voorz. Hove (van Holland) werde

»onderworpen).” — Tribunal militare diligenter interea in Schoppium inquirere tentaverat; sed declaravit, se nequaquam ad sententiam procedere posse; causas enim praefecti militaris ac Senatorum ita cohaerere ut in una tantum iudicium ferri non bene posset. Tribunal igitur ut dimitteretur rogavit; quibus precibus Ord. Gen. d. 7 m. Nov. satisfecerunt.

Neque vero rei publica custodia liberati sunt et frustra ut causa dijudicaretur etiam atque etiam precabantur. Iudices militares, qui de causa Schoppii rursus cognoscerent, calendis Jannariis Hagam redierunt. At priusquam inquisitionem instaurarent Ordinibus Generalibus significaverunt, quod etiam ante dimissionem denuntiaverant, pari passu in causis Schoonenburgii ac Haexii esse procedendum. Quia autem non solum nulla curia illis viris litem intendisset sed ne constaret quidem quaenam curia in causa Schoonenburgii iudicare deberet: quia rebus sic stantibus aequum non esset Schoonenburgium cum Schoppio confrontari, quoniam utilitas aliqua Schoonenburgio inde oriri posset: iudices rogaverunt ut Ordines Generales statuerent utrum nihilo secius inquirere pergerent necne. — Qui in Ordinum Generalium sedebant Hollandi se de re illa sententiam ferre non audere sed sibi ad Ordines Hollandiae referendum esse dixerunt. — Schoppius Ordinibus Generalibus supplicavit ut sive sub poena confessi et convicti in-

terea liberaretur sive sententia expeditissima daretur, et iudices precibus ejus justis favebant.

Hollandi denique se non impedituros esse declaraverunt quominus Haexius cum Schoppio hinc illincque confrontaretur, praesentibus duobus a curia Hollandiae delegatis ac duobus delegatis tribunalis militaris, et actuario vel amanuensi. — Addiderunt tamen haecce verba: »Ende dat onder expresse verklaringe in de Registers van H. Hoog Mog. t' insereren, van dat daar door niet zoude worden gepraejudiceert de sustenuën van eenige provincien, verstaende de Generaliteyt tot de Judicature over de voorn. Haeks te wezen gerechtigd; nochte oock die van andere Provincien, verstaende sodanige dilicten, als bij denselven Haex soude mogen wezen begaen, privativelijck subject te wesen de censure ende judicature van de Staten, ofte van de ordinaris Competente Justitie dier Provincie in de welke de Delinquanten woonachtich ofte voor 't aennemen haerder commissie woonachtich geweest waren.»

Tribunal militare hanc controversiae conciliationem non probavit sed de Haexio et de Schoonenburgio pariter statuendum esse contendit. Tandem d. 10 m. Febr. Ordines Generales ne administratio justitiae in causa Schoppii retardaretur, Schoppium nunc cum Haexio confrontari voluerunt apud iudices militares et curiam Hollandiae simul; ita autem ut praejudicium neque Ordinibus Generalibus

neque Ordinibus Hollandiae fieret de eo, quibusnam Ordinibus jurisdictio in causa Haexii competeret. Schoonenburgium quoque cum Schoppio confrontandum esse apud iudices militares ac legatos nonnullos provinciae Groninganae decreverunt. — Haexius igitur et Schoppius simul interrogati sunt. Neque Curia Hollandiae neque tribunal militare, in causa quae tot difficultatibus ansam peperat et tanta animorum contentione acta fuerat consultum judicaverunt gravibus poenis viros illos afficere¹²⁾. Schoppe stipendio atque aliis emolumentis¹³⁾ privatus est. Iudices eum ad munus inhabilem dixerunt. De delicto non pronuntiaverunt.

More suo Bilderdijk animadvertit: »En daar was het ook eigenlijk om te doen geweest, dat men hem geen achterstallen betalen zou¹⁴⁾!» Causa igitur illa gravissima ridiculum eventum habuit. Aitzema nihil de Schoonenburgio nec Haexio amplius memoriae tradidit, Wagenaar autem ita concludit: »Zij (Sch. et H.) werden derhalve na eenige maanden zittens geslaakt. 't Verlies van Brazil werd eerlang in 't algemeen toegeschreeven aan gebrek van mond- en krijgsbehoefden¹⁵⁾».

ADNOTATIO.

1) van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa* II. D., p. 47—52. Luzac, I. D., bl. 339. Wagenaar, XLVIII. b. — Thurloe's *papers*, Vol. II, p. 481, 496, 700. Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.* V. IX, p. 96. — Aitzema, V. VIII.

2) Narratio Schoonenburgii et Haeksii uberrima legitur apud Aitzema p. 231, V. VIII. Cf. etiam *Ned. Jaerb. Bijv.* a. 1753, p. 348.

3) Schoppius narravit: »Ick heb ghedyrichlijk soo schriftelyck als door speciale Gecommitteerde naecktelijk voorgedragen de rechte beschapentheyte etc. van Brazyl... sonder dat de noodige effecten daer van uijtgebracht sijn gheworden, sulcx dat U H. M. Manquement van dien, soo claer als de Sonne aen den Hemel, den onderganck van Brazyl gemoet hebben connen sien.»

4) »De gemene discoursen waren dat wel 200 metalen stucken geschuts ende 3 à 400 ysere aan de Portugesen waren gebleven, alle geestimeert op een Milioen Ryxdaelders; dat alle de saecken der Compagnie toebehoorende aen de Portugesen waren gegeven ende dat de Politycken ende Militaire nochtans hadden alle haer eygen ende particuliere saecken vrij bedongen; dat de Politycke ende Militaire Hoofden oock aen de Soldaten zouden hebben verkocht voor tien wat een gulden weert was; dat de President somtijds in 14 dagen niet van sijn camer quam ende nocht de Forten hadde besien. Schop soude hebben gheseyt: »'t is waer wij hebben nu Vyvres ghenouch, maer als die op is dan kunnen wij geen goede Capitulatie maecken;» dat het Recif purelyck verraden ende verkocht was. — Schop excuseerde sich met syne Commissie dat hij stontd onder de Politycke Raden, andere seyden dat hij nochtans selfs mede Raedt was gheweest immers van den Kryghsraet, ja dat door syn raedt alles was ghedaen etc. etc.» (Aitzema, l. 34, p. 240).

5) Bilderdijk dicit: »deed de With hen (NB. door Gecommitteerde Raden) in hechtenis nemen.» Aitzema narrat: »ende wierden de Gecommitteerden Raden van Hollandt versoecht om Schoppe te wil-

len saiseren ; 't welck gheschiet is door een Sergeant ende ses Soldaten. Den President Schoonenburgh ende Haecx wierden in bewaringh ghenomen door ses State Booden."

6) *Resol. van Consid.* p. 213. *Thurloe's papers* Vol. III, p. 50, 51, 116.

7) *Bellum juridicum* ofte den oorlogh der Advocaten. *Casus quadragesimus* »Of Ingesetenen van de respective Provintien, in Eedt van de Generaliteyt delinquërende, voor de Generaliteyt Justiciabel zijn, ofte niet."

8) Wagenaar, bl. 384, b. XLVIII.

Lectu digna revera est sententia praesidis et curiae Hollandiae quae invenitur in libro cui nomen *bello juridico*, p. 261. — »Soo dunckt ons dat deselve personen in casu supra posito alhier te lande weder gekomen zijnde, alleenlyck te rechte kunnen werden gestelt voor de competente Justitie ge-erigeert, ende aangestelt bij ofte in name van de Staten dier Provintie, alwaer zij ten tijde van het opnemen haerer Commissien, Onderdanen ofte Ingesetenen zijn geweest, geconsiderceert dat de Souverainiteyt van de Provintien dezer landen altijd is geweest... bij de respective Provintien... zoo is dien volgende de Jurisdictione spruytende uijt de Souverainiteyt mede gebleven by yder Provintie... zijnde alleenlyck aen de Generaliteyt toe gestaen de Judicature over Militaire Officieren, delinquerende in Officie militair ende dat bij preventie in deselve Provintien ende verders nochte anders niet, etc. Daerenboven zijn aen alle Onderdanen... alle haere Privilegien... ongepraediceert gebleven; onder welke Privil. oock is dat ze nieuwers konnen geconvenieert ofte gecauseert werden dan voor haer competente Rechters, ten waere dat judex loci delicti sulckx hadde geprevenueert; daer uyt dan met goetd fundament geinfereert werdt dat de Generaliteyt niet gerechtighd is om de voorsz. Onderd... 't zij door gedelegeerde rechters of anders in de Provintien onder de Unie zijnde te causeren over eenige delicten... waer die oock geschiedt mogen zijn etc. Zijnde notoir dat de Provintien van alle oude tijden voor haere Ingesetenen gehadt hebben het Privilegie de non Evocando; soo verre, dat oock geen Judicature van de provinciale Rechters tot den Prince van den Lande zelfs getrokken mochte

werden naer abjuratie van den Koningh van Spangien; maer de respective Provincien in haer oude gerechtigheyt geconserveert gebleven zijn; ende naer dat het recht van den Prince op de Staten van de Provincien gekomen is, kan zulckx veel minder bij de Generaliteyt werden gepretendeert, aen dewelcke immers de Souverainiteyt die de Princen over deze Provincien gehadt hebben, noyt is overgegeven; ende tot naeder bewijs is bepaald bij het 17 Art. in den Jare 1651 Instructie voor den Raedt van Staten, dat... notanter daer hij voegende de woorden: Behoudelyck dat niemant zal werden geëvocert huijten de Provincie daer hij woont zonder consent van de Staten derzelve Provincie etc. etc. Ende of wel haer Hoogh.-Mog. . . . Jurisdicctie hebben over alle de gemeene Conquesten. . . . zoo en kan evenwel 't zelve niet geëappliqueert werden tot het cas subject: Gemerckt alle 't zelve wel plaets heeft, zoo wanneer de Delinquanten haer onder de Souverainiteyt van haer Hoogh Mog. blijven onthouden. . . maer wederom gekomen zijnde in die Provincie daeronder zij ressorteren zoo kunnen haer personen niet werden geconvenieert dan voor haere competente Rechters in deselve Provincie; alzoo zoodaenige Onderdanen uijt een Provincie vertrekkende, omme daer nae wederom te komen, behouden *hoc ipso* haer Domicilium in deselve Provincie, zijnde in Rechten resolut, dat geen Domicilium kan werden verandert *nisi destinato animo*. . . . Wat nu aangaat de exempelen, die ter contrarie zoude mogen werden bijgebracht, van dat haer Hoogh-Mog. in diergelycke zaecken de Judicature over zodanige Persoonen door gedelegueerde Rechters ofte anders dickwils hebben geëxerceert; 't zelve is geschiedt, of door speciael toestaen van de Gedeputeerde van de Provincien ter Generaliteyt, ofte van de Provincien zelfs. . . 't zelve is doorgaens of bij Acte van non Praejuditie, ofte bij ontslaginge ende Renvoy, ter instantie ende verzoecke van de Provincie gerecht geworden. . . hoedanige Acte van *non Praejuditie* haer Hoogh Mog. meermalen hebben gegeven ende nu noch onlanx in den Jare 1648 zoo aan UEd. Groot Mog. als aen de Heeren Staten van Zeelandt, op het advijs van het Hof van Hollandt op diergelycke subject, raekende de personen van Adriac van Bullestraten, Hamel ende Bas alle drie Hooge en secrete Raden in Brazyl

etc. etc. Tot naeder teeken dat de Generaliteyt in *casu supra posito* geen Judicature en competeert ende dat haer Hoogh Mog. zulckx ook verstaen dient tot exempel het gepasseerde in den Jare 1625 et quidem *in ipsissimis terminis*; want de stad Salvador in Brazilien in handen van den vijandt schandelijk overgegeven, ende verscheijden aan dat delict culpabel in apprehensie gestelt zijnde hadden haer Hoogh Mog. aan Burgermeesters ende regeerders der Stadt Middelburgh mede versocht dat bij haer zouden werden verzeekert alle die gene die van een Krijghs en Secreten Rade culpabel mochten zijn ende dat dezelve gelogeert mochten werden op de Voorpoorte alhier, ofte dat de Regeerders wilden gedoogen dat zulckx bij haer Hoogh Mog. gedaen mochte werden; voegende daar bij, dat de apprehensie, ofte zendinge herwaerts niet in consequentie getrokken zoude werden ofte inbreuk in des Stadts Privilegien, Recht ende Gerechtigheyt zoude geschieden ofte t' eeniger tijdt geallegueert mogen werden... zoo is evenwel bij Burgermeesteren... daer inne geensints geconsenteert, maer hebben Steven Racquet, geweest zijnde politycken Raedt in Brazyl en Burger tot Middelburgh, voor den Gerechte aldaer te Recht gestelt, alleenlijk haer H. Mog. daerinne te gemoet komende datze op derzelve verzoeck hem herwaerts hebben gezonden omme tegens de andere Complicen geconfronteert te werden" etc. etc. Cf. Bijkershoek, Lib. I. C. XIII. *Quaest. jur. priv.* Aitzema, *Hist.* VI, p. 207, 208. *Resol. van Consider. ten tijde van de Witt*, p. 225.

9) Bijkershoek dicit: »Sed quum plurimae Provinciae etiam in politicos sibi jurisdictionem arrogarent Ord. Holl. d. 1. Oct. 1654 decreverunt. Curia Hollandiae prolixo Responso excuteret, an non ii, qui contra Ord. Gen. deliquerunt etiam in eorum territorio, in Belg. Foed. reversi, reciderent in jurisdictionem ejusdem judicis, quem ante habebant? Et secundum Hollandorum sententiam exstat prolixum Curiae responsum 3 Oct. 1654 optime sane conscriptum, nec nisi frivolis rationibus contra disputavit. nubes Pragmaticorum 1 Sept. 1654.» Et paulo post scribit: »Coeterum Ordines Holl. eandem, quam dixi sententiam, etiam deinceps mordicus defenderunt.» — Cf. *Resol. van consid. ten tijde van de Witt*, p. 219. — *Bijv. op de Ned. Juerb. a. 1753*, p. 358.

10) Bilderdijk l. l. narrat: »Eindelyk kwam het zoo ver! dat die Schop, een Groninger zijde en Groningen de Judicatuur aan de Generaliteit toekennende, voor een Krijgsraad te regt stond.» — *Nullo loco legi Schoppium Groninganum fuisse.*

11) »Zullende in allen gevalle die van de zelve Hove, bij de voorsz. te schrijven Missive, mede werden gelast met de voornoemde Krijghsraedt te willen correspondèren; ende in specie door den voorsz. Advocaet Fiscael ende Procureur Generael aan den gestelden Fiscael van den voorsz. Krijghs-raede te doen communiceren de Confessien, die de voorn. Haeckx zoude mogen doen? etc. — *Bellum jurid. l. l.*

12) Aitzema: »Ende nu, dicit, seijden de militaire Rechters dat hij (Schoppe) wel goedt Soldaet moght sijn ende goede couraghe hebben, maer dat hij niet was om groote dingen in den oorlogh te doen. Andere desgelijcx seijden dat sijn conduite niet was goedt geweest. Men spreekt altijd na de uijtcomst!«

13) »Dewelcke (beneficien en tractementen) hij in qualiteyt als gewesene Lieutenant Generael over de Militie in Brasil voorsz. ofte andersints tot laste van de Hoohgamelde Heeren Staten ende de West-Indische compagnie soude connen ofte mogen pretenderen t' sedert den 26 Jan. 1654, date van de capitulatie met den vijandt.»

14) *Milites quoque e Brasilia redeuntes stipendia postulabant.* Aitzema scripsit: »Die van de West-Indische Compagnie, hun schade en verlies moeiende, hebben niet stil gestaan. — Alrede in 't begin van Julius hebben de Bewinthebbers aen haer H. Mog. vertoont dat se nyt het bericht nopende het verlies van de conquesten in Brasyl geen ghenougen konden nemen, derhalven oock weijgerende aen de overghekomene Soldaten haer afreekeningh ende betalingh. De gecommiteerde Bewinthebbers claechden den 26 Nov. dat haer H. Mog. geen betalingh deden aen de nyt Brasyl gecomene transpersonon, deselve renvoyerende aen de respective Cameren; versochten dimissie, nie' connende langer verseeckert zijn voor haer persoonen tegen de alhier uijt Brasyl gecomene dolerende Soldaten.»

15) »Moreau (*Beschrijving van de leste Beroerten en afval der Portugeezen in Brazil*, in de fransche taal beschreven door P. Moreau, die zelf in dat land geweest is; door Glazemaker vertaald)

verhaalt, omtrent de groote ontwerpen der Holl. met Brazilië, het volgende, hetwelk ons te meer met spijt over de verwaarloozing van deze heerlijke volkpl. moet vervullen. Men zoude na 1654 dat land aan het gezag der W. I. Maatsch. onttrokken, en het door een lid der Staten-Verg. hebben doen besturen. Men zou vrijen handel aan alle volken naar Braz. hebben geschonken, en aan het Recief eene Hoogeschool voor America hebben gevestigd. Ook wilde men de inlanders aan landbouw gewennen ten einde dus eene aanzienlijke gezetene bevolking te bekomen" etc. v. Kampen II. Deel, *Bijv.* 1.

»Niet lang daarna hebben de H. Stat. van Holl. tot een belooming van derzelver (Rade Provinciael) ernst en waekzaamheid voor hunne Souveraine Gerechtigheden en voor de Vrijheden hunner Onderdanen, doen emaneren 't bekende Plakaet van den 3 Oct. 1656, bij welk Placaet deze Art. zijn vastgesteld: dat de Onderd. en Ingez. van Holl. dit Recht (van *non evocatie* of *non remissie*) niet alleen competeert wanneer dezelve in eed en dienst, mitsgaders binnen de palen van Holl. gebleven zijn, maer ook in 't bijzonder, al is 't dat zij in eed en dienst van de Generaliteit, doch wederom in Holl. gekomen zijnde, betigt worden, zelfs op 't territoir van de Gener. te hebben gedelinqueerd, en te meer dan, wanneer dezelve alleenlijk in eed en dienst van de O. of W. Ind. Comp. beschuldigd worden in eene der Colonien misdaen te hebben, en dat wel zonder onderscheid of dezelve uit dien eed en dienst zijn gedimtteerd, dan of zij ze quaedwillig verlaten hebben en dat zij na hun retour in Holl. alleenlijk voor haren domiciliaren Rechter, of alwaer zij bij 't aenvaerden van haren dienst hebben gesorteerd, justiciabel zijn; dat alle Hoven en Rechteren zijn gelast om zulks ten allen tijde onverbrokkelijk te observeren, zonder daer tegen eenige exceptien of oppositien te admitteren." — Cf. *Gr. Plak. boek* II. Deel, col. 1153. — V. Leeuwen, *Op de manier van proced. in de Sted.* etc. p. 6. — *Bijvoegs. Ned. Jaerb.* 1753, p. 349.

§ 5.

FRIDERICUS COYET.

1662.

Coxinga pirata Sinensis celeberrimus ¹⁾ a. 1659 periculum quam maximum in insulam Formosam, quae in ditione erat Batavorum, intendit. — Arce nostra Zeelandia munitionibus male septa, Gubernator Coyet Bataviam miseram insulae conditionem d. 10 m. Mart. 1660 nuntiavit et opem quam celerissimam a regimine Indico petiit; sed infenso ipsi decessore Verburg ²⁾ litteras illas et magna socordia et turpissimo metu dictatas esse contendente, Senatus Indicus deceptus nihil misit quod Formosae praesidio fuisset. — Quin etiam ubi van der Laan, Sectator Verburgii, cum classe ad Formosam d. 16 m. Jul. 1660 tandem missus pessime de Coyeti administratione retulerat ³⁾ praefecto illi munus est abrogatum et Clenk van Odessa d. 21 m. Jun. 1661 Gubernator nominatus. Coxinga autem, quum novus Gubernator ad Formosam pervenit jam vehementer insulam illam cum magno exercitu impugnante et arci exitium minante, perterritus Clenk ad regnum Japonense anxie proram vertit ⁴⁾. Regimen Indicum autem nunc magnos clamores edidit et haerens in salebris in Coyet calamitatis causam derivare voluit ⁵⁾.

Quum novem menses obsidione arx clausa fuisset d. 1 m. Febr. 1662 tandem Coyet urbem, quam

pro viribus muniverat ⁶⁾ hosti tradidit ⁷⁾. Ejus deditionis atque aliarum accusationum causa, institit viro nostro Bataviam reverso fatum quam tristissimum. Inimici ejus exsultantes in carcerem eum conjecerunt, et deinde carnifex gladium strictum supra caput damnati multisque aliis injuriis affecti vibravit. Tum d. 11 m. Jun. 1665 in exilium perpetuum Coyet in insulam Bandam est ejectus, postquam per tres annos in captivitate durissima eum Bataviae tenerant ⁸⁾.

A. 1674 autem princeps Arausiacus Guilielmus III, propinquorum et amicorum viri nostri continuis et iteratis supplicationibus motus, tandem apud moderatores Societatis I. Or. eum defendit et effecit ut vinculis exemptus ⁹⁾ in patria Coyet diem supremum obire permetteretur: »Maar, ait *van Kampen*, zijn vonnis werd niet vernietigd, noch zijne magtige vervolgers gestraft" ¹⁰⁾.

ADNOTATIO.

1) »Coxinga was geen gemeen Zeerover, maar verwant aan de oude Sinesche, en door de Tartaren ontroonde dynastie, en zocht hare zaak zoo lang en zoo ver hij kon staande te houden." *Bilderdijk, Gesch. des Vaderl.* IX Deel *Bijv.*

2) »Zijn wraakzugt tegen hem ging zooverre dat hij h. Ed. tegen zijn beter weten in dit stuk openbaar misleide, geheel Formosa aan zijne bitterheid tegen den h. Coyett, zonder eenigzins zijn eere en eed, voor de zaak van zijn Heeren en Meesters te betragten,

(zoo men toen openbaar zeide) als opofferde, en niet anders voorhad, als om dien wakkeren en onschuldigen Heer, of daar elendig te doen omkomen, of zoo hij er het leven nog afbragt, met al zijn vermogen tot Batavia dan te bewerken dat hij verder aan een schandelyk einde geraken mogt. Immers dus was den roep aldaar." — Valentijn, IV. D. 2 st., p. 75. — v. Kampen, II. Dl. bl. 106.

3) »Makende den Landvoogd en den Raad al te zamen voor bloede Poltronnen uit, en zijn moed aan hen nog niet te wel gekoeld hebbende, besloot hij met eenige van zijnen aanhang een Geschrift op te stellen, waarbij zij alle verklaarden, dat er niet de minste reden van vreeze was, maar dat de Landv. etc. schandelijke bloedaards waren." Valentijn.

4) »Hij wierd over deze saak, nadat hij weer op Batavia gekomen was, wel voor den Raad des Gerichts aangesproken; dog 't Pleydoy bleef steken, en men zond hem, wel verre van hem, gelijk hij verdiend had, daarover te straffen, nog als Hoofd der Vloot na 't Vaderl., waarschijnlijk opdat hij daarover niet verder zou aangesproken werden... en hem zedert Advok. Fisc. van Indiën gemaakt." Valentijn.

5) »Men stond toen niet weinig met deze zaak verlegen, ziende dat men schendig, en in allen deelen misleid was, hoewel men wijs genoeg was (gelijk dat dan gemeenlijk gaat) van halsterrig zijn misslag nog niet te willen bekennen, best oordeelende al de schuld maar op Coyets lafhartigheid te leggen." Valentijn.

6) »Waarover hij nog wakker beschrobd wierd." — Valentijn.

7) »Les Hollandais n'étaient plus en état de soutenir le siège. La dysenterie et le scorbut régnaient dans la place. Depuis le commencement du siège on avait perdu plus de 1600 hommes. Les Eglises et les magasins étaient remplis de malades." — Dubois.

8) »Waarom trent de ondukbare en door den heer Coyett tot koopman gevorderde P. de Vick niet weinig het zijne gedaan heeft, waarop hy ook Boekhouder-Generaal gemaakt wierd." Valentijn.

9) »Hij bekwam verlof om op den grond te mogen sterven, wiens eer hij ten spijt van eenige verachtelijke wezens had opgehouden. Maar zijn vonnis werd niet vernietigd... en dit vonnis, hetwelk

Maatsuiker gewis door zijnen invloed had kunnen beletten, is eene vlek op diens roem." v. Kampen, H. D., bl. 106.

»La comp., en le faisant élargir, lui permettait de revenir en Hollande à condition qu'il s'engagerait par serment de ne point passer au service de quelque Etat étranger pour aller aux Indes. On avait déposé entre les mains des Directeurs la somme de f 25000 pour sureté de l'exécution de sa promesse. C'était faire son éloge, que de prendre de telles précautions." Dubois.

10) »Wat schandelyk Pleijdooy men dezen dapperen Heer, en eenige leden van zijnen Raad, daarover aangedaan, wat voor een wonderlijken eisch de Adv. Fisc. Philibert Vernatti daar over opgesteld, en wat schande men hem verder daar over doen lijden heeft, ziet men wydloopig nedergesteld in 't *Verwaarloosd Formosa*. — Valentijn. Cf. H. v. Quellenburg tegen Tavernier, C. II, p. 17. — Wagenaar, 49 B. Dubois, p. 213. Schouten.

»Formose négligée. C'est une Apologie *très solide* de la conduite du Gouv. Coyet à qui l'on imputa à tort la perte de cette île. On y voit qu'il n'oublia rien de tout ce qu'exigeait le soin de sa conservation, mais il avait à Batavia des ennemis." Dubois.

§ 6.

J. DE R O Y.

1686.

Civi cuidam de Roy accenso magnis pollicitationibus gubernatoris gen. Speelman, qui beneficia ejus optime remunerari promiserat, persuasum fuit gravissima officia praestare Societati I. Or. Nempè in regnum Banthamense se conferre debebat tamquam vir privatus, quem summis injuriis Societas I. O. affecisset, eo consilio, ut inquireret quare illius regni principes ¹⁾, legatos ad regem Britanniae anno

1680 misissent ²⁾). De Roy, tota mente et animo mandato incumbens et personam alienam optime ferens, mox agnovit legatos illos se in Europam contulisse, ut regem Britanniae permoverent ad classem ornandam, quae illis auxiliaretur principibus, qui, dum pacem bonam adhuc cum Societate Neerl. I. O. agitabant, Bataviam, bello repente redintegrato, irrumpere et, Batavis ex India omnibus detrusis, aut totam exstinguere aut Britannis tradere velle dicebantur: quod consilium aures permulsisse ferebatur regis Britanniae, qui gratissime huic bello se immisceret. — Quo audito de Roy, semper jussu G. G. Speelman, discordias tanta astutia sevit, ut bellum acerbum in regno Banthamensi oboriretur. G. G. Speelman enim ita existimabat: »In dat trou- »bel water is het goed vissen en de vangst soude »komen wesen, soo niet het geheele koningrijk »Bantham, ten minste de ruïne van de Negotie al- »daer van alle de andere Europ. Natien.”

Res tantis curis ductae eventu felici non caruerunt ³⁾). Durissimis bellis, quae de Roy inter populos illos commiserat, se invicem attriverunt. Britanni expulsi vehementissime questi sunt ⁴⁾). Societas autem I. Or. moderatores quosdam et legatos in Britanniam miserunt, qui gloriose mentientes dicitaverunt de Roy non jussu Societatis I. Or. ita egisse sed eum in officio regis junioris Banthamensis bella fovisse ⁵⁾). Diuturnam ⁶⁾ controversiam patria nostra cum Anglis ⁷⁾ et Danis ⁸⁾ haec de causa

habuit. De Roy, maxime inhians thesauris regis Banthamensis, acervos nummorum sibi construxit et diversis modis, qui iis temporibus recepti erant, regis gazam expilavit. — Tum quoque primum inimici ejus consilia consociaverunt ad ejus interitum. Quum autem intelligerent se sub specie juris difficillime virum nostrum et bona ejus aggredi posse, quia de Roy non in officio Societatis I. Or. esset, miserum hominem illum, quasi virtutem ejus honoraturi, praefectum militarem creaverunt ⁹⁾. Vix tamen Bataviam venerat, quum opes ejus omnes arresto detentae sunt, ita ut nihil amplius habuisset nisi crebris donis magnisque erogationibus pecuniae inimicos suos quodammodo vicisset. Ex gr. coactus est ut Gubernatori Gen. Speelman, praeter multas alias gemmas et diversas opes, pretiosissimam margaritam quae esset in India minimo pretio daret. — Gubernatore Speelman mortuo, adversa viri nostri fortuna in pejus ruit et inimici pestem ei machinati sunt. — »Soo sijn alle sijne (de Roy's) benijders als hongerige wolven op hem aangevallen, te weege brengende dat hij in een vuil en stinkend gat is geworpen, daar hij nog Son nog Maen konde sien; dat hij aldaer gehouden is 7 jaer en 5 maanden en middelerwijl met yzere ketenen beladen en op eene schrikkelijke wijze meermalen gerekt en gepijnigt; niet om eenig crimen te bekennen (want nooyt is hem eenig crimen voorgehouden) maar enkelijk om hem door pijn en

ongemak te doen sterven ¹⁰).” Morti ejus insidiabantur non solum ut bonas ejus in pace fruerentur sed etiam ne Anglis, Gallis, Lusitanis, verbo omnibus populis perspicuum esset, miserum de Roy, jussu Gubernatoris Speelman ac societatis I. Or., bella inter reges Banthamenses conflavisse, ut gentes alienas hocce modo e regione illa Batavi expellere possent. — Semper igitur insectatores illi impediverunt, quominus de Roy de causa sua cum amicis communicaret, obtendentes de Roy in vincula rerum Politicarum causa abreptum esse. Tandem quum per septem annos publica custodia attentus esset, de Roy e carcere emissus est, quinimo oppressores ejus iniquissimi in dignitate pristina eum redintegraverunt, quod satis quidem probare videtur cum falsis accusationibus suspitionibusque cruciatum fuisse. — De Roy autem ad famem rejectus erat et Societas I. O. ei inopia enecto trecentos nummos (Rijksdaelders) dedit. — Frustra in India ut bona quaedam recuperaret quaerens, vir noster ad *Majores* in patria sua se conferre voluit et consulem Daniae J. C. Abo rogavit ut causam hancce ageret. Per tres annos ille Abo moderatores Soc. I. O. etiam atque etiam hortatus est, ne nostri de Roy petitionem denegarent et ut clementer eum tantis injuriis affectum restituerent. Sed frustra. »De H. H. Bewindth. nu sijn gesommeerd een crimen te noemen, doch 't was onmogelijk en soo hebben sij nog soo veel schaemte

gehad over haere eigen handelingen, dat sij alles wat dese saeck concernerende ergens aengeteekent was gerooyeert en uitgeligt hebben, sulcx dat de Roy nu geen wettelijk bewijs soude konnen bijbrengen ¹¹⁾.” Abo tum ad Ord. Gen. querelas suas retulit, quae autem nullum bonum eventum adduxerunt. Primum moderatores ad aliquas conditiones descendere voluerunt; deinde autem hocce consilium respuerunt. Postulaverunt ut causa illa in India tractaretur, recusante Abo, qui, ad art. 35 Decret. 1602 provocans, inter alia argumenta ¹²⁾ in favorem clientis affert: »Het verwondert mij dat Bewindhebberen de zaek na Indiën willen gerenvoyeert hebben, daer het mede onloochenbaer is dat U. H. M. verscheijde maelen met veel ernst en mondeling en schriftelyck betuijgt hebben, dat het h. H. M. soude aengenaem sijn, dat dese saeck alhier door een minnelyck accoord uijt den weg geleijt wierde, waerdoor sekerlijck sou voorgekomen werden, dat deselve niet t' eeniger tijd door het een of ander toeval mogt veranderen in een Staatskrackeel met andere Potentaten.”

Sententiam, si quae haec in causa dicta est, non inveni. Credo igitur rem illam pedetentim a moderatoribus S. I. O. extinctam esse.

ADNOTATIO.

1) Valentijn narrat filium tantum legatos in Britanniam misisse: »In 't volgende jaar 1681, zond deze Vorst ook eenige Gezanten na Engeland» quia pater jam se imperio abdicaverat a. 1680.

2) »'t Gene met de twee voorgedachte Bantamse Ambassadeurs in Eng. is verhandelt, kan by ons niet positivelijk geseydt worden, maar 't is wereldt-kondigh dat deselve met een groote quantiteyt Canon etc. haar door de Eng. besorcht, van Londen zijn vertrocken, en dat het een oude en gefondeerde klachte is van oude Luyden op Bat., dat den ouden Coningh van Bantam door meermalen soodanige toevoer nijt Engeland, meer en meer tegens ons is opgeset geworden.» — *Justificatoire memorie van Bewindhebberen der O. I. Comp. 1683.*

3) »Hij (de jonge Vorst) weerde zich ondertusschen zeer deftig; voorn. door eenen Jacob de Roy, dien hij als zijnen Kapiteyn aangenomen had. — Na dat de Vorst door de onzen zoo gelukkig verlost wierd, belastte hij aanstonds dat men de Holl. vlag even onder de zijne zou laten wajen. . . Zoo veel agting als nu de Vorst voor ons had, zoo veel veragting had hij in tegendeel voor de Engelschen en die hij zijn vijanden had zien helpen. Zijn wraaklust en woede tegen hen was zoo groot, dat hij hen allen wilde laten om hals breugen, en hunne goederen doen aantasten. Onze Veldheer raadde dit den Koning af. . . Het was een' groote genade, dat hij de Engelzen, Franzen en Deenen, als zijnde aan een en dezelfde misdaad tegen hem schuldig, maar ongemoeid vertrekken liet. . . zoodat het wel 't werk van dwazen geleck, dat men ons daar na de schuld geven wilde, dat het ons bedrijf was, dat de Koning hun allen den handel verboden had. — Het was niet alleen de handel, dien hij hen ontzegt had, maar hij had hen allen ook verboden oit weer in zijn Rijk te komen. . . Hadden wij toen en daar hun verderf gezogt (gelijk zij ons naderhand zeer vuilaardig en tegen de waarheid zogten aan te wrijven) wij hadden niet anders behoeyen te doen, als de Kon. te laten begaan en 't

is zeker dat 'er geen een van bun allen zou in 't leven gebleven zijn. . . De Kon. liet ook door zijnen Kap. de Roy, de Eng. vlag afhalen. . . deze schuurde die vlag in flarden en deelde van dezelfde aan zijn volk sjerpen uit, dat de Eng. naderhand al mede zeer quadaardig en ondankbaar (schoon zij wel beter wisten, de Roy wel kenden en wel gezien hadden dat hij niet in onzen, maar in des Kon. dienst was) op onze rekening openbaar dorsten stelle." — Valentijn, 4^{de} Deel, p. 221—226. — *Vervolgh van Aitzema* door Sylvius, fol. II. Deel 20 b., p. 262, 21 b. p. 33-39, 24 b. p. 23—43 et in appendicc. — *Holl. Mercurius* a. 1683 p. 55, a. 1686 p. 7—39, a. 1687 p. 123 sqq.

4) »De tyding van deze revolutien in Engel. komende, had aldaar gedagten veroorzaakt, als of sulcks meest door bestellinge van de Ned. Comp. bestelt waare geweest, dewelke sij oordeelden alleen den Ind. handel aan sig te willen trecken en tot dien eynde alle andere natien aldaar den voet dwars te zetten. Datse dit spel alhier daerom mede tot Bantam aengeregt, en alleenlijk den naam van den jongen Konink tot een dekmantel namen, daerse selve de voornaamste Personagien van het Treurspel waren.»

5) »Wesende sonderlingh aanmerkelijk, dat geen andere nominatim werden beschuldicht als eenen J. de Roy, welcke abusive-lijk werd aengezien voor een Luijtenant van den Majoer St. Martin, en in der daadt is een Persoon, die om sijn Crediteuren te ontwijken, lang voor heenen van Bat. was gevlucht, en sich in dienst van den Coningh van Bantam hadde begeven.» (*Justificatoire memorie van Bewindh.*)

»Dan het geene waerover men mede een groot geschreeu ende titumaire heeft gemaectt, ende wel uydruckelijck heeft geklaegt, is dat eenen Jacques de Roy, Lieutenant van de Comp. van den Maj. St. Martin, soude hebben ter neder gehaelt de Vlagge, genaemt de Banier van St. George etc. Doch genomen dat dit alles een waerachtige Historie mochte wesen, soo is in allen gevalle de Autheur hier van geweest in dienst van den Koningh. . . ende dient in desen wel geobserveert, nademael dese de Roy soo dickmaels in 't spel wordt gebracht, dat hy is een Persoon, die de jonge Koningh in sijn dienst hadde genomen, oock sig in den

oorlogh seer wel hadde gesignaleert, ende waerom hij oock bij denselven Kon. in een hooge estime was geweest, alhoewel in sich selven van weinigh deugt." — (*Bericht van Bewindh. aan h. H. M.* 22 Junij 1686).

6) »1 Julij 1687. Is gelesen de memorie van den marquis d'Albeville Ext. Env. van zijn K. M. van Gr. Britt.: »Le marquis d'Alb. se trouve commandé par ordre du Roy son Maistre de faire souvenir VV. SS. des pertes très considérables, des injures très atroces et de l'honneur de ses sujets très sensiblement blessé par un procédé inique et insupportable de la C. des I. O. de cet Estat à Bantam et en demander sans ultérieur delay une entière satisfaction proportionnée à l'atrocité de l'attentat. *Resol. Stat. Gen.*

7) »De Engelsche klaagden aan het opperhoofd der Holl. over het geweld dat men haar dus deed, dog hij antwoorde dat zulks door bevel van den jongen Koning geschiede. Dat was 't antwoord dat al d'Europers bequamen. Zij zagen echter niet dan Hollanders, zij wierden niet beroofd als van de Holl. en men zeide tegens haar (als om met haar te spotten): »Gij moet op de jonge Koning uw verhaal nemen." . . . deze jonge Kon. is niet anders als een Marionette pop van de Holl., dewelcke de Maetschappij doet doen en doet seggen dat tot hun oogmerk dient." — *Litterae quae Amstelodamum a. 1683 missae sunt.*

8) »Niet alleen de Engelsse maer oock de Deensse O. I. Comp. klaegde aen desen Staet over dit uytsetten van de Europ. Natien tot Bantam als meenende grootelycks daardoor gegraveert te zijn; in Meij ten dien eijnde leverde de Deensse Envoyé, de H. Bourchard, eene Memorie aen h. H. M. over." — *Holl. Mercurius.*

Cf. etiam v. Kampen, II. D. bl. 231: — Dubois, *Vie-des G.G.* p. 237—239.

9) Capiteyn van een Comp. Voetknechten, zijnde de hoogste Charge in den militairen O. I. dienst van de Comp.

10) *Remonstrantie van J. N. Abo, Consul en Commissaris van zijne Majest. den Koning van Denemarken, jegens de O. I. Comp.* Hocce scriptum inveni in tabulario Amstelodamensi.

11) Request aan h. H. M.

12) »Van geen meerder kragt is, 't geen die van de Comp. voor-

geven, segg. dat er een Raad van Justitie te Batavia is, welke regt doet, in den naeme van U. H. M. ende dat de Roy sig daer kan en moet addresseren. Maer dit voorgeven is groffelijk hot; want soo haest de H. Reg. in Indien van de vergad. van de 17 alhier advys hadden ontfangen dat den Remonst. de klagten van de Roy besig was openteleggen, soo hebben die van de H. Reg. op Batavia de Roy aenstonts naer Jafnapatnam, gelegen op Ceylon, versonden en bij inspectie van de wereltgloben blijkt dat Jafnapatnam van Batavia afgelegen is in gelyke distantie als Stockholm van Madrid. Nu zoude het een gereede kerkweg zijn voor iemand die te Stockholm, dat is bij gelijkenis, te Jafnapatnam gedetineert werdt, dat hij soude proces voeren te Madrid, dat is voor den Raet van Justitie te Batavia, en wel tegens de H. Regeringe aldaer, die alle acten exerceert van Souverainiteyt, met meer gedugt en gevreesd ontsag als ooit een koning tot Parijs in Vranckrijk soude derven doen. Dit gelijckent vrij wel naer raillerie, en te meer nog vermits tusschen Jafn. en Bat. geen gereguleerde Posten ofte Packetbooten gevonden worden, sulcx in volle twee Jaren dikwils niet eens eenige ordres van daer naer Bat. konnen werden versonden. (*Remonstrantie van Abo*).

§ 7.

JURIAAN BEECK, TOPARCHA IN STREVELSHOECK. ARENT
PLEMP-FONTEIJN. C. BERENBERGH. H. WOLFRAET.

1705—1710.

In collegio Ordinum Generalium d. 11 m. Jul.
1705 lectus est libellus supplex Beeckii c. s., qui,
— cives Batavienses a moderatoribus Societatis Ind.
Or., ex India, quod mercaturam lege sancitam fecissent ¹⁾, in Hollandiam ducti et in patria contra voluntatem retenti — ut Ordines Generales jus red-

derent petebant ²⁾. Deliberatione instituta, hujusce libelli exemplum ad Moderatores (ter praesidiale kamere in Zeeland) est missum, qui relationem conscripserunt, qua lecta, causae cognitionem OO. GG. nonnullis delegatis mandaverunt. — D. 5 m. Nov. delegati Societatis Ind. Or. sunt auditi et OO. GG. d. 25 ejusdem mensis decreverunt, ut horum virorum relatio Beeckio ceterisque traderetur, deinde ut supplicum responsa cum Moderatoribus communicarentur, tandem ut haec documenta aliaque ad Cūriam quamdam mitterentur, quae *dictum sententiae* Ordinum Generalium judicio submitteret; cui decreto oblocuti sunt Hollandiae ac Zeelandiae delegati ³⁾ D. 30 m. Jun. 1706 lecta et audita sunt, quae Ordines Hollandiae d. 21 m. Maji 1706 de Ordinum Gen. decreto animadvertenda censuerant, nimirum: inique egisse Ordines Generales, quia delegatis ceterarum provinciarum nequaquam jus competeret jurisdictionis exercendae, multo minus iudices delegatos nominandi in Moderatores Soc. Ind. Or. invitis Ordinibus Hollandiae. Postulaverunt igitur ut illud decretum retractaretur. Haec adjiciebant: »Dat wijders de Bewindhebberen van de Comp. ter kamere in de Provincie »Holland residerende, sullen werden aengeschreven »om haer in geene diergelijcke proceduyren als »vooren in te laten, maer haer Ed. G. M. te be»richten al het geene haer des aengaende van tijdt »tot tijdt soude mogen voorkomen, ende dat de HH.

»Staten van Zeelandt bij missive sullen werden
»versocht gelijke voorsieningen te willen doen,
»omtrent de Bewindhebberen ter kamere van Mid-
»delburgh in haer Provincie residerende ⁴⁾.”

Delegati Gelriae d. 3 m. Iul. libellum recitave-
runt ⁵⁾ quo ostendere conati sunt, neque res Socie-
tatem Ind. Or. adtinentes neque gubernationem
societatis illius unice ad provincias Holl. ac Zeel.
sed ad omnes unitas provincias pertinere; Modera-
tores, quum a singulis septem provinciis nomina-
rentur, quamvis majoris commodi gratia in Hollandia
aut Zeelandia domicilium haberent, ratione tamen
delicti commissi non duarum illarum provinciarum
sed communi Ordinum Generalium jurisdictioni
obnoxios esse; Baeckium c. s. cives Batavienses in
ditione OO. GG. esse et eos, quod notandum, non
ultro sed jussu Moderatorum in Hollandiam venisse
atque igitur habendos perinde ac si nunquam Ba-
taviam reliquissent et eorum forum competens in
India esse. Quocirca jus singularum provinciarum
intactum servari Gelri rogaverunt, postulantes ut
Hollandi Ordinum Gen. decreto sine mora adsti-
pulantur ⁶⁾.

Novus libellus supplex d. 3 m. Sept. 1708 lec-
tus est Baeckii, qui querebatur se per tres annos
frustra saepius Ordines Generales rogavisse ut in-
jurias, quibus a Moderatoribus esset affectus, ju-
dicio persequerentur. Petivit ut OO. GG. partes
agerent misericordiae atque ut aut decretum d. 25

m. Nov. 1705 ratum haberent et roborarent aut septem viros iudicio praeficerent ⁷⁾. Nullo decreto secuto d. 19 m. Sept. rursus supplices libellum obtulerunt. Sed annus seniuit et nulla lata est sententia.

Beeckii igitur nova est audita querela ⁸⁾ d. 24 m. Maji 1709 et Hollandi serio (serieuselijck) ad controversiam dirimendam sunt invitati. At frustra; ita ut, d. 18 m. Jun. iterum libello lecto, ceteri delegati se, si Hollandi diutius moram causae huicce afferrent, plarium suffragio decreturos esse dicerent. Haec quum agebantur, vehementer d. 22 m. Jun. Beeck questus est ⁹⁾ quod Moderatores, lite apud Ordines Generales adhuc pendente, effecissent ut ei Amstelodami et uni e sociis, Berenbergh, Hagae nova controversia moveretur; qua propter rogavit, ut OO. GG. Moderatoribus finem illis litibus facere imperarent, donec ipsi Ordines causam dirimissent. Ut exemplum hujusce libelli Amstelodamum mitteretur Ordines Gen. edixerunt et dicam omnem in urbe illa ac Hagae subsistere jusserunt. Hollandi ac Zeelandi vero decreto illi non sunt adsensi.

D. 9 et d. 15 m. Jul., d. 27 m. Aug. et d. 27 m. Sept. ¹⁰⁾ novae querelae allatae sunt. A Moderatoribus enim decreta Ordinum Gen. semper semperque contemnebantur. Inter alia Beeck provocavit ad decretum anni 1698, cujus authenticam interpretationem ab Ordinibus Generalibus petiit ¹¹⁾. D. 6 m. Dec. ostenderunt supplices se in hacce

regione a nullo sculteto nec balivo accusandos esse, quia jam in India sibi de neglecto decreto anni 1698 lis esset intenta. Hisce in controversiis annus 1709 lapsus est et d. 3 m. Jan. 1710 supplices relationem Moderatorum (d. 23 m. Jul. 1709) refellere conati sunt, sine effectu. Inde novum Ord. Gen. decretum, ita, ut solebat, conceptum: »werden de HH. Gedep. van Holland en van Zeeland »mits desen *serieuselijck* versoght haer advis daer»op *ten spoedighste* ter Vergadering te willen in»brengen.» Verum Hollandi Ordines Generales irridere non destiterunt.

D. 27 m. Febr. Berenbergh cum Ord. Gen. questus est de injuriis sibi Hagae illatis ¹²⁾ et d. 12 m. Apr. quam vehementissime Beeck e. s. rogarunt, ut OO. GG. tandem Moderatores, magis magisque pro nihilo decreta ducentes, punirent ¹³⁾. Frustra. Ut Hogeboomio, patrono suo, formulae (instructie), quam Gubernator Gen. et Senatores Ind. accepissent, lectio permitteretur, Beeck. d. 24 m. Apr. rogavit, quod non recusaverunt Ordines Gen. ¹⁴⁾. Sed non diu in voluntate illa manserunt. Gravari coeperunt et Beeckio promissa documenta denegare videbantur, quare d. 13 m. Maji denuo vir noster concilium adiit. Ordines tamen ei probandum esse instrumenta illa in grapheo adservari dixerunt ¹⁵⁾. Molesti negotii ¹⁶⁾ qualis fuerit exitus, compertum non habeo ¹⁷⁾.

ADNOTATIO.

¹⁾ »Deze personen waren (zoo als uit onderschepte Brieven gezegt wierd te blijken) suspect, dat zij tegens het Octroy en de Plakaten van haer H. M. zouden hebben gepleegt verboden Commerce; daer over waren zij op Batavia, op fundament van de Copien dezer Brieven, geactioneerd; doch met dien uitslag, dat aen den Officier zijn eisch was ontzegt, gereserveerd deszelfs Actie tot het nader en origineel bewijs. In plaets nu dat de Officier, in gevolge van deze reserve (zoo hij vermeende dat hem nog eenige verdere Actie mogte competeren) dezelve zoude hebben geïnstitueerd, vond men op dien tijd goed deselve 4 Personen naer 't Vaderland op te zenden." *Bijv. op de Ned. Jaerb.* 1753, p. 368.

²⁾ »Dat sij Suppl. door seeckerē gegeven ordres bij de Vergaderingh van 17, die de geheele Ned. Comp. was representerende, niet alleen uyt haer Vaderlandt of quasi, tegens wil en danck herwaerts in dese Landen waren overgevoert en als nog gehouden wierden, nemaer oock, door het gemelde abusief gegeven, ende noch abusiver geëxecuteerde ordres, ten eenemaal aen goet en bloet waren geruineert; versoeckende dat haer H. Mog. geliefden te belletten, dat de gem. Comp. de Suppl. door een langhwijlich Proces niet vorder soude hebben te ruineren. . . ende de Comp. te ordonneren de Suppl. eerst ende vooral kost ende schadeloos, als gespoelicte, te restaureren, en die geene die na hare Vrouwen en Kinderen weder wilden vertrecken, te brengen ter plaetse daer van daen sij de selve met geweld hadden doen vervoeren." *Resol. St. Gen.* 11 Jul. 1705.

³⁾ »Is verstaen, dat de voors. saecke op nieuws bij cysch, antwoordt, replicq en Duplicq voor haer H. Mog. geïnstrueert ende voldongen, en vervolgens aen een Hof van Justitie, tot het formieren van een Dictum van Sententie gesonden sal worden." *Resol. St. Gen.*

⁴⁾ »De H. Gedep. van Gelderlandt hebben aengenomen, haer daer op in een dagh of twee te sullen verklaren; de H. Ged. van Zee-

landt hebben haer met de voors. Resol. van Holl. geconf.; de Ged. van Utrecht, Vrieslandt ende Overyssel hebben de voors. resol. copieelĳk overgenomen, om in den baren breder gecommuniceert te werden." *Resol. Stat. Gen.* 30 Jun. 1706.

5) »De III. van Gelderl. bevonden hebbende dat de Staten van Holland sustineren, dat de H. Gedep. van de 5 Provincien qualĳk ende te veel souden gedaen hebben bij hunne Resol. v. 25 Nov. 1705 en sulcks onder een abusief pretext, als of haer H. Mog. daerdoor, in weerwil van de H. St. v. Holland en Zeeland, tot nadeel van derselver Souverainiteyt over de Bewindhebberen van de O. I. Comp. deser Landen souden willen exerceren een soort van jurisdictie. . . . hebben aenvanckelĳk tot haer dechargie niet kunnen afwesen, opentĳk hier mede te verklaren, dat het voorschreve sensibel verwijt, haer innerlĳk smert, als zich niet kunnende erinneren, dat sij ooyt of immermeer den minsten pas gedaen hebben, waer door sij die voorverhaalde verwijtingh, van dat sij in de Provincien van Hollandt of van Zeelandt. tot nadeel van der selver souverainiteyt, enigerhande soort van jurisdictie trachten te exerceren, verdient hebben. . . . Dat Bewindhebberen aen de tafel van h. H. M. bij maniere van evocatie niet en sijn beklaeght noch aengesproocken, als Ingezetenen van Holl. of Zeel., nemaer als die geene die in officio gedelinqueert, ende klagende Partĳen buiten eenige forme van rechten, violenter uijt haer Vaderlandt vel quasi verjaeght, herwaerts overgebraght en vorders in Goedt en Bloedt souden geruincert hebben; waer over de klaghten, selfs in reguarde wanneer Compagnies eĳgen Bedienden, men geswijge vrije Burgers en Koopluyden in O. Indiën, sustineren mishandelt te sijn, aen de H. Stat. Gen., als judices competentes zijnde, en salvo honore, niet aen de H. Stat. van Holl. in het particulier, niĳtwĳsens art. 35 Octroy de a. 1602, moeten gebraght worden". . . . *Resol. St. Gen.* 1706 3 Jul.

6) »Ende dat die van de O. I. Comp. — die, uytwĳsent haer eĳgen bekentenisse met den Druck gemeen gemaectt, hebben besorgh't dat J. Beeck c. s., soo tot Amst. als in den Haegh crimineelĳk, over bedrijf, als gescy't, van verbode negotie werden aengesproocken — op de hoogste indignatie moge werden aengeschreven,

dat zij souden nemen voorsieningh ten fine van stilstant der gem.
criminele proceduren."

7) »Dat h. H. M. gelieven cyndelyck eens te treden of tot
maintien van de Resol. van 25 Nov. 1705 of indien sulcks, om
redenen de Suppl. verborgen, niet wesen mochte, te resolveren,
om de Suppl. te verleen en seven Heeren, ende die te bekleeden
met de maght van Rechters in desen differente, voor dewelcke
Partijen op seeckere ende korte termijnen hare saecke bij eijsch,
antwoort, replicq en duplicq, en niet verder, sullen hebben te
beschrijven, ende recht daerop uijt naem van haer H. M. te ver-
wachten; welcke seven H. Rechters, het de Suppl. al eens zoude
wesen, of die gekosen wierden uijt het midden van haer H. M.,
selfs uyt ieder Provincie één, dan of haer H. M. uijt yeder van
de seven Landen daer toe extraordinairlyck geliefden te committe-
ren; soo maer de gekosen Rechters niet en waren of geweest
waren, Bewindthebber en van de Comp., en aen de Leden van
dien niet al te na geparenteert of in de Comp. hooghlyck gein-
teresseert, opdat sij Suppl. sich konnen verseeckeren ende gerust
stellen, dat sij tot Rechters ontfangen ongeinteresseerde Mannen,
van dewelcke sij onttwijffelijck goede Justitie konden verwachten."
Resol. Stat. Gen.

8) »Dat h. H. M. geliefden, staende dese jegenwoordige Verga-
deringe, de H. St. van Holl., hetzij bij deputatie uyt de vijf
provinciën, die de Resol. van 25 Nov. 1705 hadden genomen, of
andersints, ernstigh tot het inbrengen van haer Sentiment aen te
manen; met betuyginge dat sij Suppl. bij langer trainissement van
dien, boven het gewelt in Indiën geleden, nu noech hier te Lande,
door Bewindthebber en voorsch. wijze van doen, t' enemael *uijt-
gepul* en tot de *uijterste extremitijt* gebracht werden."

9) »Dat die van de Comp. was geordonneert te antwoorden; dat
die in plaetse van te antwoorden, haer met veele en ontallige
dilayen hadden beholpen en eijndelijck konnen goedvinden te besor-
gen, dat eenige van haer Suppl. door den Officier van Amsterdam,
een ander hier in den Haegh, Proces was aengedaen...., dat die
van de Comp. in plaats van haer H. M. bevelen te obedieren,
hadden weten uyt te wercken, dat bij de H. Gedep. van de Prov.

van Holl. ende Zeel. van tijd tot tijd de Requesten waren overgenomen, schoon die daer geen plaets en hadden, als sij Suppl. bij Requeste aen haer H. M. den 13^{den} deser hadden aengetoont.” *Resol. St. Gen.*

10) »Dat alle de onheylen ende ophoudingen de Suppl. aengedaen door niemant anders waren noch wierden gebrouwen, als door die van de O. I. Comp., welcke die geene waren, die bij derselver Consideratiën aen haer H. M. tegen de Suppl. overgegeven, toonden deselve te zijn, die de Officieren tot derselver proceduijren hadden aengeset.”

11) »Dat h. H. M. bij Resol. geliefden te interpreteren derselver Placaet van 11 Aug. 1698 en interim te verklaren, dat haer H. M. intentie bij voorn. Placate, verder noch anders niet was streckende, als alleen daerbij te begeeren, dat de Contraventeurs van dien, welke in India waren en woonden, voor hun dagelijkschen Rechter aldaer convenibel waren, ende dat den Officier aldaer woonende, gequalificeert was de calangie te doen; als oock te verstaen, dat die geene, welke hier te Lande het voorn. Placaet contravencieeren, ter plaetse daer sij woonachtigh waren of daer het delict begaen was convenibel soudens wesen; ende dat den Officier van de plaets daer de Contraventeurs woonden, voor des Contraventeurs dagelijkschen Rechter, ofte alwaer het delict gopleeght was, mochten en bevoeght waren te accuseren, behoudens dat den Geaccuseerden daer tegens sijne exceptie en defensie konde doen; voorts aen de Suppl. dies wegens te accorderen ende ten haren koste te verleenen authentique Copie van die Resolutie.” *Resol. St. Gen.*

12) »Is gelesen de Req. van Cornelis Berenbergh, versoeckende gesubleveert te werden van de proceduren van den Bailliuw van den Hage, ter saecke deselve haer H. M. Resol. van den 22 Jun. 1709 niet en respecteerde en dat er een sachter middel bij haer H. M. mochte werden gevonden enz.”

13) »Dat Bewindth. van de O. I. Comp., in plaetse van de proceduren der Officieren tegens haer Suppl., volgens haer H. M. Resol. van den 22 Jun., 27 Aug. en 27 Sept. 1709, te stremmen, die stercker hadden doen voortzetten ende daer en boven nu

weijnigh dagen geleden, in der saecke van den Bailliuw van 's Gra-
venhage, *quasi vero nomine* h. H. M. contra den Suppl. C. Be-
renbergh agerende, hadden konnen goetvinden haer met den voorn.
Bailliuw te voegen, ende alsoo haer H. M. voorn. beveelen nogh
krachtiger te vilipenderen. Dat h. H. M. geliefden te verklaren
of het bekende opontbodt (bij de O. I. Comp. selve niet, maer al-
leen bij eenige gepassioneerde *negotiorum gestores, sine quali-
tate causae recognitione minus debitu* gepleeght) wettigh dan
onwettigh was."

14) »Is goedgevonden dat aen Hogeboom sal werden gegeven
lecture van de voorschr. Stucken, soo veel ter Griffie van haer
H. M. werden gevonden." *Resol. St. Gen.*

15) »Is verstaan, dat de Suppl. nader sullen moeten aenwijzen
dat de Stucken, waer van sij visie begeeren, ter Griffie van haer
H. M. berusten."

16) Cf. etiam hacce de causa: *van Zurk* d. L. n. 12 et in
codice Bat. ad vocem: Oost-Ind. Comp. § 16 n. 8.

17) »Ondertusschen moet worden opgemerkt uit de omstandig-
heden van dit geval, dat het *Burgerschap* te Batavia (en dus het
houden van een *fixum Domicilium* aldaer): dat reeds competenter
ondernomen *Procedures*, en, uit kragte van een vonnis, door een
bijgevoegde reserve aldaer nog *litispendent* gebleven: niet hebben
belet, om zoodanige Personen, tegens het *Octroy*, den *Artikelbrief*
en de *Plakaten* van haer H. M., aldaer nog *sub reatis* zijnde, hier
te Lande voor hunne *ordinaris* *Rechters* *crimineel*ijk aentespreken,
selfs niettegenstaende h. H. M., *Souvereinen* van die *colonie*, door
't voors. *reservoir* vonnis hun recht van *Souverainiteit* en *Ju-
risdictie* op die personen behouden hebbende, dezelve reclameer-
den." *Byv. Ned. Jaerb. 1753. Deductie rakende de zaak van
F. Canter.*

§ 8.

PETRUS GOODSCHALCK.

1711—1718.

Hic Gubernator Japarae d. 4 m. Febr. 1711, querelas suas ad Ord. Gen. detulit ¹⁾ rogans, ut ex plenitudine potestatis sententia curiae Bataviensis ²⁾, in causa sua lata, ab iis rescinderetur. At Moderatores Soc. I. O. libello d. 10 m. Apr. Ordinibus Gen. oblato contenderunt se omnino secundum jus et aequitatem egisse. — Ordines Hollandiae, hacce causa diligenter examinata, d. 14 m. Apr. 1712 ita decreverunt: »Dat de saeck ter Generaliteijt daarhenen zal werden gedirigeert dat Goodschalck aan de Justitie werde gerenvoyeert ³⁾." D. 23 m. Maji OO. GG. litem hancece apud Senatum Supremum orandam esse judicaverunt ⁴⁾. Tum autem moderatores ⁵⁾ huic decreto obstiterunt, dicentes: »dat in sijnen (Goodschalck's) regarde notoir geen applicatie konde vinden het 35 Art. van het Octroy dewijl dit Art. alleenelijck applicatie hadde op die geene die politiquelijck opontboden souden wezen, ende niet die door den competenten Rechter judi- ciejelijck waren gesententieerd. . . . verzoekende derhalven Goodschalck van de hand te wijzen ofte ten minsten niet wes verders ofte anders aan hem te accorderen, als dat hij, soo hij vermeijnde bij de voors. sententie gegraveert te wesen, hetzelve in

justitie zoude mogen voordragen ende vervolgens in Indiën, daer en soo hij soude vermeijnen te behooren." — Sed Ordines Generales in sententia sua perstiterunt ⁶), quamquam diu sub judice lis mansit. In libello enim moderatorum de quo a. 1718 Ordines Generales deliberarunt, legi: »Dat sij (Bewindhebberen) alhoewel de voorn. Proce- duyren haer eigentlijk niet raecten, echter tot maintien van de Justitie in Indiën, niet hadden kun- nen nalaten van de sustenne van Goodtschalck, voor gem. H. Rade gevoerd, tegen te gaen, tot soo verre dat de voors. saeck tegenwoordigh in staet van wijsen scheen gebraght te wesen." Senten- tiam definitivam producere nequeo, et credo pac- tione quadam litem esse compositam ⁷).

ADNOTATIO.

1) »Dat h. H. M. de crimineele proceduren en de Sententie bij den Raedt van Justitie tot Batavia tegens Suppl. geslagen als nul- liter en op de allerincompetentste maniere ende bij usurpatie op de Souveraine macht tegen Suppl. ondernomen gelieven te vernic- tigen ende aan de O. I. C. te gelasten alle de Informatien enz. aen h. H. M. overtebrengen, ten eijnde Suppl., in conformité de dispositie van het 35 Art. v. h. Octroy, voor h. H. M. zijne do- leantien moghte doen enz." *Resol. St. Gen.* 4 Febr. 1711.

2) »Dat Goodtschalck om verscheijde schandelycke crimina, voor den Raedt van Justitie te Bat. was geactioneert, alwaer hij sich oock hadde ingelaten ende niet anders van de personeele comparitie

was ontslagen als onder handttastinge ende belofte van ten allen tijde aldaer weder te sullen compareren *sub poena confessi et convicti*; dat hij, ter contrarie van dien, naderhandt uijt overtuïginge van zijn quaden handel, ende uyt vreesse van straf, wel was geaufugieert; maer dat hij echter bij defaulte door gem. Raede van Just. bij een criminele Sententie was gecondemneert geworden." — *Bericht van Bewindh. aan h. H. M. 13 Junij 1712.*

3) Cf. *Resol. Stat. van Holland* 11 Julij 1711, 14 April 1712.

4) 23 Meij 1712. »Dat des Suppl. zake aan de Justitie moghte gerenvoyeerd werden ende dat h. H. M. daertoe soodanige Rechters gelieven te designeren, als oordeelen zullen te behooren: is goetgevonden, dat de voorsch. saeck zal werden geventileerd voor den Hoogen Raede in Holland." *Resol. St. G. cf. 19 April 1712.*

5) »Dat h. H. M. ten tijde van het nemen der voors. resol. geen geheugenisse meer sullen gehadt hebben van het voorsch. ampel Bericht van Bewindh. ende dat, indien h. H. M. alsdoen van het Bericht waren gedient geweest, onttwijffelijck de voors. resol. soodanigh niet bij h. H. M. soude syn genomen." — *Bericht v. Bewindh. hebbere.*

6) »Dat h. H. M. gelieven te declareren of des Suppl. saecke ende geëntameerde proceduren tegen Bewindh. voor de H. Raede alhier haren voortganger niet onbelemmerd moeten hebben; waerop is verstaen dat de H. Raad sal werden versoght de saeck van den Suppl. af te doen." — *Resol. St. Gen. 14 July 1712.*

7) »Bij resumptie gedelib. zijnde op de remonst. van de Bewindh. van de O. I. C. houdende, dat bij het 35^{ste} art. Octr. 1602 was toegestaan, dat de Comp. niet alleen zoude vermogen de Gouv. enz. aan te stellen maar oock dezelve weder af te stellen, bij soo verre sij bevonden moghten werden sich qualijck te gedragen, met dien verstande, dat in cas van afstellinge aan gem. Gouv. van Justitie niet soude belet werden herwaarts overtekomen om hare doleantien aan haar H. M. te doen. Dat oock het selve altijd alsoo was begrepen, dat het doen van de voors. klaghten aan h. H. M. enckel ende alleen sagh op *politique* aanstellingen, die politiquelijck ende sonder voorgaande rechtspleginge konden werden gedaen, doch geen-

sints op soodanige daar Partijen Litig. voor den Off. van Just., hetzij Raad van J. op Bat. of andere Rechtb. in Indien; in proces waren geweest; ende naar voorgaande rechtspleg. hetzij in *judicio contradictorio* of anders bij contumatie waren gesentenciert; ende dat de natuurlijke redenen en constante practyq van het gem. art. nu al meer dan 100 j. hadde geleert, dat de saken die polit. waren begonnen, oock polit. moesten werden gepoursuiveert, ende andere, daar een wettigh ofte ordin. Rechter recht hadde gedaan, niet als bij een hooger konden werden gevolght. Dat sulcks oock meermals alsoo bij haar H. M. was verstaan, en specialijck dat voor die haar souden willen beklagen van een sententie, bij den Raadt van just. op Bat. gewesen, niet anders als de wegh van revisie konde openstaan. Dat echter P. Goodtschalck, gew. Gesagh. op Japara, die hadde kunnen goedtvinden sich, ter sake van een sententie bij den R. v. J. te Bat. ten sijnen nadeele gewesen, in Febr. 1711 bij Req. te address. aan h. H. M., was gerenoveert aan den hoogen Rade in Holland. . . . Dat sij Supp. op de propositie van de H. Comm. van welgem. H. Rade niet afkeerigh souden zijn, om de saack geheel bij accord aftedoen; te meer, dewijl de saack in die staat gekomen was, dat deselve, hetzij met ofte sonder accord, ja al was het dat de sententie ten voordeele van h. Supp. quam uijt te vallen, echter sonder laesie van het Octroy en krenckinge van de voors. justitie niet konde afloopen, als zijnde grie's genoegh, dat over een sententie formelijck gewesen, nochmaals bij een ander Rechter, bujten hooger beroep en provocatie soude kunnen gesent. worden, ende oock de sware gevolgen, die tot nadeel van de Just. daarin souden resideren, dewijl op het voorsch. exempel, een yeder die in Indien geen recht tot sijn genoegen soude hebben bekomen, de O. I. Comp. daarvoor hier te Lande soude kunnen aansprecken. Dat sulcks veele Processen soude kunnen veroorzaken; versoeckende derhalven tot voorkoming van dien, dat h. H. M. het voorsch. 35 art. soodanigh nader geliefden te interpreteeren en des noods te amplieren, dat het recours ten aansien van de Persoonen in het gem. Art. genoemt aan h. H. M. opengelaten, geen plaats zal hebben, zoo wanneer de Personen onder het ressort van de Comp. in Indien gehoorende, van wat rangh of qualiteijt die zijn, gedagh-

vaart zijnde, in justitie gehoort, of bij non comparitie en contumacie gesentenciert zijn geworden, hetzij bij gemelden R. van J. op Bat. of eenigh ander Rechter in Indien: *Is goetgevonden* te consenteren in het voors. versoeck... *behoudelijck* dat aan de pers., die bij sententia 't haren laste door den R. van J. in Indiën gewesen, haar beswaart vinden, open blijft *revisie* in gewoonlijcke forma, in de gevallen waarin aldaar revisie, volgens het Octroy plaats heeft." — Cf. etiam Resol. van H. Stat. v. Holl. 24 Febr. 1718, »is verstaan dat de saeck ter generaliteijt daarheen zal werden gedirigeert, dat aan gem. Bewindb. van de O. L. C. haar versoeck toegestaan moge werden."

§ 9.

ABRAHAM KERVEL.

1718..

D. 25 m. Febr. 1718 in collegio Ordinum Generalium lectus est libellus supplex Abrahami Kervel querentis quod quamvis, munus Actoris publici per septem annos diligenter exsecutus, multa bona officia Societati Ind. Or. praestitisset ¹⁾, in patriam revocatus esset. — Priusquam ex India profisceretur, jussa moderatorum miratus, a regimine indico petiit, ut, si suspectus haberetur, editae criminationes secum communicarentur. A Regimine Indico autem nequaquam accepit responsionem duram ²⁾. Anno 1713 in patriam pervenit et statim, ne infamia adspargeretur, a moderatoribus Soc. I. Or. enixe postulavit, ut causam revocationis notam facerent. — Se rationes redditurum

esse promisit. — Quum vero moderatores huic negotio moras nocerent, Kervel rursus se ad eos anno 1716 contulit, eadem postulans sed addens, certam pecuniae summam sibi esse debitam. Nullo responso secuto, OO. GG. adiit rogavitque ut causam, quoad pecuniam debitam, ad iudices ordinarios remittere vellent, sicut in causa Petri Goodschalck d. 23 m. Maji 1712 placuisset.

Ordines Generales moderatorum defensionem requisiverunt; qua facta, d. 10 m. Maji 1718 Kervel repulsam ab Ord. Gen. tulit, adjecta tamen clausula: »Staande aan den Suppliant, gelijk aan een yeder vrij, sijn ten sijnen pericule aan de Justitie te addresseren, sonder daartoe het renvoy van haar H. M. nodigh te hebben.»

ADNOTATIO.

1) »Dat hij alles hadt betracht hetgeen met sijn eer, eedt en plicht overeen quam; dat sulckx, als strijdigh tegen de beoogingen van de Gouverneurs ... seer veel moeyelijckheden had veroorsaect, soo omtrent het weeren van alle malversatien, als wel in particulier van het frauderen van de Tollen ende andere regalia en 's Landts gerechtigheden; echter dat hij de vervallen saken tot soo verre hadt herstelt, dat door deszelfs vigilantie de Comp. wegens gem. Tollen duysenden hadt geprofitteert jaarlijcks.... dat de Gouverneurs van Malacca, siende daardoor hare voornaamste baetsoeckenden handel ontdeckt ende gestuijt, hem niet alleen in het beleggen van informatien hadden belemmert, maar boven dien veele menschen tegens hem attestatien, tegen de notoire waarheijt

strijdende, hadden afgedrongen, door dreygementen van haar schandalen aan te doen. dat daarop menighmaal door Omgekechte op het leven van hem toeleg was gemaect. . . doch dat hij door het volstandigh blijven in sijn plicht, het soo verre hadt gebraght, dat verscheijde Gouv. en de gantsche Vergaderinge van Malacca, door de hooge Reg. in Indien, van daar waren opontboden, van hare bedieningen gesuspendeert ende algeset." *Resol. St. G. 1718.* p. 166.

²⁾ »Dat gem. H. Reg. om te doen blijken, dat sij niets tegens sijn gedragh hadden, bij Appointement van den 21 Oct. 1712, hadden geordonneert, dat al hetgeene hij Suppl. wegens het Kostgeldt, Emolumenten ende Huijshuur te pretenderen hadt, aan hem soude werden voldaan." *Resol. St. Gen.*

§ 10.

PETRUS VUYST.

1730—1732.

Nervosissime plures ministri Societatis I. Or. apud moderatores in patria questi erant de rapinis et caedibus a Gubernatore insulae Ceylon Vuyjt perpetratis. Ille enim dicebatur a. 1729 conjurationem finxisse, ut eo modo civibus nonnullis, quos odio premeret, exitium strueret, et tribunal militare, cujus ipse esset praeses, creavisse, quod tribunal a d. 5 m. Febr. 1729 usque ad. d. 27 m. Jul. saevum in modum Gubernatoris nutu grassatum esset ¹⁾. Moderatores, aegre ferentes cunctationem regiminis Indici ²⁾, statim Vuyst dimitti jusserunt. — Interea autem Versluijs novus Gubernator d. 27 m. Aug. 1729 in insulam Ceylon pervenit.

Inquisitione facta, constitit conjurationem numquam exstitisse ³). Vuyst comprehensus Bataviam, ubi ample quomodo cum eo esset agendum regimen Indicum disputaverat ⁴), est ductus et A. 1730 d. 28 m. Mart. publicae custodiae commissus ⁵). Regimen Indicum cognitionem hujus causae Curiae (Raad van Justitie) mandavit; Vuyst tamen ad Curiam Hollandiae et postea ad Ordines Generales provocavit, sed frustra ⁶). D. 28 m. Mart. a 1731 Actor publicus J. van Schinne libellum accusationis exhibuit et atrox rei supplicium poposcit ⁷). Jam vero Vuyst, continuo Curiae Indicae iudicium detrectans, petiit ut ordinariam litem intenderent accusatores, quam rogationem benigne curia accepit ⁸). Hancce agendi rationem nequaquam probaverunt Gub. Gen. et Senatus Ind.; contra voluerunt, ut curia, quam injuriose tractaverat Gubernator Gen. ⁹) quaeque suspecta habebatur ¹⁰), exponeret moderatoribus ¹¹) causas novae, quam ingressa erat, methodi procedendi.

Hae dissensiones iudices in sententia dicenda retardaverunt; Vuyst interea angustissime custodiebatur ¹²). Tandem d. 21 m. Maji 1732 curia pronuntiavit ¹³) et d. 3 m. Junii Vuyst, nihil habens, quod criminum probationibus luce meridiana clarioribus reponeret ¹⁴), morte quam crudelissima est mulctatus ¹⁵). Nempe sellae ligatum tarde cultro eum jugulavit carnifex; corpus ejus distractum igne crematum est. — Publicatio etiam ejus

bonorum est pronuntiata. »Hoe gaarne, inquit van Kampen, men ook uit de straf van zulk eenen grooten misdadiger ziet, dat er nog onpartijdig regt tegen verdrukkers, zelfs in Indië, heerschte, zoo kan men echter niet voorbij de barbaarschheid dezer teregtstelling en de hatelijkheid van de verbeurdeverklaring der ontroofde bezittingen ten behoeve des lands af te keuren ¹⁶⁾.»

Successor in munere Versluys non melius se gessit quam Vuyst. Bataviam igitur ut rationes redderet ille quoque est vocatus. Ei autem fortuna minus dura contigit. Quum diu vinculis et custodia fuisset retentus, praestita cautione e carcere Versluys est emissus ¹⁷⁾. Quod attinet tribunal militare Ceylonense, Actor publicus d. 2 m. Oct. 1732 poenam capitalem istorum iudicum poposcit ¹⁸⁾. Hi veniam petiverunt ab Ordinibus Gen. ¹⁹⁾, qui supplicum causam, ad Gubernatorem Generalem et Senatum Ind. remiserunt, qui d. 28 m. Nov. ²⁰⁾, sex sociis tribunalis abolitionem criminis indulserunt, quod beneficium Ordines Gen. d. 5 m. Jan. 1737 confirmarunt ²²⁾.

ADNOTATIO.

1) »De ordinaire regtbank van de justitieele raad dezes Casteels, die tot het onderzoeken en afdoen van alle misdaden door de H. Overigheid expresselijk is geordonneert, scheen aangemerkt te wor-

den als een hinderpaal in 't geen men zig had voorgeschreven, waardoor men speciaal schijnt getreden te zijn, om de zaken, tegen alle bekende exemp. in Ned. Indie, te brengen voor een Krijgsraad, aan wiens hoofd de h. Vuijst (die als gouverneur na de *ordres* in vergad. van justitie niet gevoeglyk sessie konde nemen) zig gesteld hadde als president. . . . De conspiratie bleek dat nimmer meer in de wereld was geweest, maar eeniglyk in de heren van z. Ed. op een nooyt gehoorte wijze gesmeed, na dat soldaten tusschen den 22 en 23 Januarij geweigerd hadden des nagts haer namen te verantwoorden, daer de H. Vuijst een ordre gegeven had, om des nagts aan alle de wachtposten verscheide malen dog op onzekere uren de namen der soldaten te doen aflesen, onder praetext dat de dieverijen in 't Casteel zoo zeer waren toegenomen. Dit storen in haar nagtrust heeft een algemeen misnoegen onder de militie gecauseert, zoodat eenige beweging aan de poorten des nagts geschiedde. . . . De luit. Maxwits heeft den h. Vuyst toen de zoogenaamde conspiratie in het hoofd helpen brengen; de h. Vuijst was van concept om des anderen daags uit het poortsvolk te laten verkiesen de thiende man, ten fine deselve aan de galg te doen opknopen. . . . waarop ook immediaan geconvoceerd is de vergadering van politie, die de thiende man in arrest deed nemen en als matroos na boord zond. . . . Bij raadsbesluit van 31 Jan. bepaalde de h. Vuyst: »Dat er meer als een meespeelde en dat de militairen wierden opgezet door andere quaadaardige en goddelooze menschen en dat er een voornemen scheen te leggen om de overheid, de justitie en gemeente te onder te willen brengen, dog waartegen dan ook zonder langer uitstel het meer dan tijd was geworden om regtvaardige maar teffens gestrenge proceduren te houden.» Op den avond van den 31 werd de soldaat Jensen afgehaalt van het vaartuig, werwaarts hij in arrest was overgebracht, en moest verschijnen in het Comptoir van den h. Vuyst, die van hem requireerde te bekennen, dat het voornemen door de soldaten zoude gesmeed zijn, om zijn Ed. van het leven te berooven; en nadat dezelve betuigd had daarvan geen kennisse te hebben, wierd hem onder scherpe bewoordingen gezegd, dat hij des anderen daags aen de galg zoude werden opgehangen, bijaldien zoodanige toelag niet door hem wierd

geaffirmeerd; waardoor de soldaat zoodanige schrik kreeg, dat hij alles voor waarheid verklaarde, 't geen hem volgens de caprice van z. Ed. wierd voorgehouden. . . . andere ook nog wierden door grote beloften en presentatien of door onophoudelijke stokslagen geconstringeert voor waargtig te verklaren hetgeen door z. Ed. ten belange van de Conspiratie wierd voorgepraat. . . . Den 7 Febr. werd Jensen, alvorens gekluistert met een ijzeren hand-boeij, door den h. Vuyst *in persoon*, deszelfs oppasser en de h. Maxwits, zoodanig op het enkele hemd met rottingen, en zonder ophouden op de rug, tot dat het bloed langs zijn rugge afliep, voor de scheenen, op de kneukels en in het gezicht geslagen, wórdende middelerwijl nog gedreigd, dat men hem brandende lonten tusschen de vingers wilde binden, zoodat de benarde soldaat werd gedwongen te accuseren wie de h. Vuyst wilde. . . . en uit vreeze dat dezelve voor den gecombineerden krijgsraad (vervuld met leden die voor het meerdere gedeelte onkundige subjecten waren), die twee dagen te vooren alreeds sessie had genomen, alles mogte retracteren, was hem onder een dreigende thoon door den h. Vuyst gerecommandeert, zijver uijt de mond te spreken, indien hij niet acnstonds ter tortuur wilde gebragt worden. . . . en zonder dat de praetense misdaad van elders door eenig wezentlijk blijk consteende, werden 29 personen sonder aanzien van rang of ouderdom gepijnigt, hebbende de wreede mishandelingen zoo verre gegaan, dat sommige 5, 6, ja zelfs 9 malen ter tortuur zijn geweest. . . . Zijn Ed., tot een notoire vilipendie van deszelfs eminent character, om zijn moordlust al verder een lossen teugel te vieren, ageerde in persoon als een heul omtrent de personen die ter tortuur werden gebragt; hebbende deze arme lijdens, wanneer zij de naam Gods onder de tormenten aanriepen, met deszelfs rotting op de borst en in 't gezicht gestoken, mitsgaders met vuijsten voor de mond geslagen; gelijk ook eenige leden van dezen krijgs- of bloedraad door zijn Ed. geordonneert zijn, de scherpregters in hun ampt te adseren en de menschen bij de touwen optehalen. — De h. Vuyst daarenboven heeft niet alleen persoonlijk de lijdens met brandende lonten op het blote ligchaam geblazen. . . . maar den luit. Swarts en and. nadat zij met brandende lonten tusschen de vingers op een deernis waar-

dige wijze waren mishandeld, vervolgens met gloeiende lak op den rug en schouderbladeren eijgenhandig gelieven te bedruipen, hebbende, nadat sulks door vel en vlees heen geschroeid was, deze felle brandstoffe nog gewreven in de gaten... en voordragende aan den krygsraad, dat men de lijdens op zijn engelsch moest pijnigen, bestaande in dezelve op de vloer nederteleggen en aldus met een planke, waarop zwaar gewigt, plat te drukken, voegende daarbij dat men hun de nagels van de vingers moest opligten en aldus van de spieren afscheuren! z. Ed. verklaarde aan de lijders dat zij niet moesten denken, met driemaal de torturen doortestaan, vrij te sullen wezen, maar dat z. Ed. haarlieden tot thien en meermalen zoude laten pijnigen, tot zij eijndelijk ter confessie zouden gebragt zijn. Verscheiden werden in de gevangnisse gepriveert van spijs en drank, zoodat zij de verrotte vischgraden, die hier en daar op de grond verspreid lagen, hebben opgegeten etc." (*Summier rapport van den H. de Mauregnault, Adv. Fisk. te Colombo op Ceylon met verschillende bijlagen*). Hujus causae documenta omnia in archivo Amstelodamensi asservantur manuscripta.

2) *Extract uit een brief van HH. 17 aan GG. en Raden, 30 Aug. 1729.* »Het verwondert ons ten hoogsten, hoe UEd. hebben kunnen goedvinden, als een pennestrijd over dat werk (*de Ceijlonsche zaken*) aan te vangen en het redres van alle dese zaken aan ons te verzoeken, dat immers een swackheid van de Regeering denooteerd en, op zijn best genomen, een veragtering van twee jaren zou moeten uijtmaken; en waarom UEd. niet liever haer selven hebben willen regten en bedienen van die magt, die wegens de H. Overigheid aan den GG. en Raden is gedelcereert, om aanstonds zaken van zoodanig een natuur in haar beginselen tegen te gaan sonder onse hulp... wij gelasten UEd. dan den Gouv. Vuijst met de eerste gelegenheid na Bat. te laten opkomen, om zig aldaar te verantwoorden."

Extract uit de missive van Bewindh. aan GG. en R., 24 Febr. 1730. »De zaken van Ceijlon komen ons tot nog toe niet alleen gevaarlijk, maar afgrijsselijk voor, en ordonneeren UEd., voor sooverre UEd. hebbe kunnen goedvinden deze ordres op nieuws te requireren, (*schon wij nogmaals moeten zeggen, dat wij hopen willen,*

dat UEd. ondertusschen daer niet na sullen hebben gewagt) om tegens den h. Vuyst zoodanig te doen procedeeën, als men in sake van die natuur, van Gods en conscientiewegen, sonder aansien van personen, verschuldigt is te doen."

3) »De nieuwe Gouverneur Versluijs wierd aanstonds voor zeker geïnformeerd, dat aan dit geheele éclatante werk geen woord waar was; op den 30 Aug. tot onse uijterste surprise werd ontdekt, dat dit gansche beklaglijk en fataal spel der conspiratie zijn geboorte in het geheel verschuldigt was, aan het bedrijf van den h. Vuyst, die op een geweldadige wijze in zijn comptoir hetzelve door slagen, tormenten en schrikkelijke bedreigingen heeft weten te extorqueeren, uijt den halse van voorm. Jensen en op sodanig een confessie heeft doen aanleggen en fundeeren alle die verdere onchristelijke handelingen, barbaarse proceduuren en moorden als hier op een horribele wijze sijn komen te gebeuren... Na cassatie van den voormaligen Justitieelen en zogenaamden gecombineerden Krijgsraad, heeft men 29 Aug. wederom geërigeerd een nienwen raad van Justitie, waarvoor de Fisk. Joan de Mauregnault zonder intermissie bezig is de nodige bewijzen, tot nadere ontdekkingen van dit afgrijsselijk wangedrogt, intewinnen... dit Eijland, is noijt g'exponeert geweest aan eenig verraad van buijten nog van binnen, maar hetzelve is bijna tot den oever van zijn ondergang gebracht door de spoorloose conduites van den h. Vuyst... Gedurende het nog noodzakelijke verblijf van den h. Vuyst alhier heeft men met hem diverse onsmakelijke ontmoetingen gehad... tot so verre dat men zelfs genoodzaakt is geweest, zig meester te moeten maken van z. Ed. schietgeweer, om te vermijden, dat hij in een desperaten toestand sig selven nog een ander niet quetste... Wij zullen UEd. II. A. vertoonen, hoe onder de vermoorde menschen 19 Personen van diverse functien zijn, mitsgaders bij uitstek de luit. Swarts en Pegolotty, welkers doode rompen bij quartieren met hunne copen als speltakels te vinden zijn. — Door dit chimericq verraad heeft de h. Vuytst veele schade toegebracht en aan de Comp. en aan de vorst van Candia en aan veele eerlijke lieden." — *Origineele secreete missive van Gouv. en Raden tot Colombo aan HH. 17, 10 Dec. 1729.*

4) Bij resol. van 3 May 1729, 3 dagen na den ontfangst der secreete advysen uit Colombo van 24 en 25 Febr., om zeer pregnante motiven sijnde besloten te dimoveeren den Gouv. P. Vuyt, om, na dat hij het Eyland enz. aan sijnen successeur Versluys soude overgegeven hebben, herwaards te komen in het fatsoen en character een ordin. Raad van Indien competeerende, dog de gem. advysen en die van 1 Jul. en 17 Aug. jongstl. wat attenter geresumeerd en ontdekt sijnde, niet alleen de seer eerloose, boose en malitieuze conduites door den Gouv. Vuyst gehouden soo — in het beschrijven van dit Eiland in een gantsch deplorablen toestand, waarin hetzelfde door een execrabel verraad soude sijn gebragt geweest, als in het tortureeren en executeeren der praetense verraders, omtrent dewelke hij geemployeerd heeft een ongehoorde en barbarische tyrannie, door behulp van een gedelegeerde Krijgsraad, geconstitueerd uijt eenige dier vile menschen, ten eenemaal onderworpen aan de devotie van voorn. Gouv., die bujten des sig gesteld heeft aan het hoofd van dien bloedraad, als eenen passieusen voorganger, on-aangesien tot Colombo gevonden wierd een collegie van Justitie tot het straffen van allerley soort van delinquanten, wanneer niet sijn van off boven den bepaalden rang ter resol. van 20 Jan. 1694 geauthoriseert, bujten dat het maniemment van Justitie zaken speciaal aan den Gouv. van Ceijlon is verboden by missive van den . . . (sic) — maer ook dat hij dese vergad. op eene schandalense, impertinente en schendige wijze, soo bij de aparte gemeene als secreete brieven, heeft geledeerd in haer fatsoen enz. en dat, ingevalle zulcke violente rencontres souden moeten worden gesupporteerd van een subaltern Gouv., deselve notoir buyten postuur soude geraken om den staet der Ned. Maatsch. navolgens pligt langer te kunnen bestieren: *omvrage gedaan sijnde* in wat wijze men de h. Vuyst sal recipieeren en off men hem acces sal geeven tot deese vergad. volgens sijn Ed. character, hetzij dat hij van Ceijlon opkomt na de overgave van dat Eijland aan sijnen vervanger of hetzelfde geabandonneerd heeft voor s. Ed. komste, soo als dat uyt sijn aparte brieven wel het naast moet werden ondersteld. . . . en hier op dan alvorens synde nagesien, tot hoe verre dese vergadering na de vaderl. bevelen tot het suspendeeren van een lid derselver is g'authoriseerd,

(cf. *Brief van H. H. 17, 11 May 1677.*) »De instructie van 1617 specialyck nagesien, hebben wij verstaan UEd. aantschrijven, dat UEd. sullen vermogen alle gouv. direct. enz., schoon dezelve meede raden van Indien souden mogen weesen, tot Bat. te doen opkomen, sonder haer daarvan eenige reden te geven, maer daer gekomen synde, verstaan wy dat UEd., voor soo veel sy met een Raden van Ind. souden weezen, geensints sullen vermogen sessie in Rade te weijgeren of bij een politicque disp. daer bujten te houden, maer sullen UEd. op de accusatie van den fisk. aen den R. van Just. laten gedefereert, om deselve 't sij by provisie te suspend. of wel finalyck te deporteren, ten waere er evident perijckel *in mora* van dien was geleegeen, b. ex. dat ymandt aan verraad of aan 't stookken vanseditie schuldig is. . .) soo schijnd, dat aan deese vergad. de magt om in dusdanige wijze te mogen procederen daerbij niet werd benomen, wanneer de feyten van dat belang werden geoordeeld, dat de staat van Ind. daardoor een gevoelig nadeel soude kunnen lijden, inzonderh. wanneer gevonden werden inditien van foveeren van seditien, invoege d. h. Vuyst, ten opzigte van het laetste, aengaende de beroerten op Ceylon moet werden aengemerkt als de origineele autheur; soo is goedgevonden gem. h. Vuyst het bijwonen van deeze vergad. tot nader ordre der HH. Meesters te inderdicieren, te weeten, wanneer hij Ceijlon in een behoorlijke forma zal hebben getransporteerd aan den h. Versluys; dog sulx niet geschied sijnde, alsdan op zijn arrivement aen te zeggen militair arrest in zijn woonhuijs, tot dat de Fisk. zal hebben verklaard, wat actie hem tegen den h. Vuijst competeerd.» *Copia secreete resol. van Gouv. en Raden 4 Oct. 1729.*

5) »Den 28 Maart 1730 verzogt de Adv. Fisc. corporeele apprehensie op den persoon van Vuijst; dit versoek is geaccordeert en de h. Vuijst geplaatst in de groote gijsselkamer. Den 29 in raade verschijnende, na een harangue van ruim twee uren over 't gepasseerde op Ceylon, met hetgeen bij zijn arrivement alhier is gevolgt, heeft hij op de nadrukkelijkste wijze verzogt in sericuse overweging te willen nemen, zeker request door hem aan de Ed. Hooge Reg. 10 Maart gepraesenteerd, waarbij sig had beroepen op d' ordres van UEd. H. Achth., vervat bij derzelve missive van 11 May 1677 nae

herwaarts geschreven, sustineerende uijt dien hoofde voor onzen raade niet betreckelyk, maer alleen verantwoordelyk te wezen voor U.E.H.A. in 't vaderland; maer nadien zoodanig een verzoekschrift by ons niet bekend was, hebben wij Suppliant toegestaan het geallegeerde in geschrift te stellen." *Origineele missive van den R. v. Just. aan H.H. 17, 1 Nov. 1730.*

6) »Daer h. H. Ed., door hunne resol. 17 Maart, zigh de verdere dispositie over den persoon van den h. Vuijst en deszelfs goederen ontrocken en gelaten hebben aan den Raad v. Justitie, zoo hebben wij 19 Julij gedisponcert, aan den Fisk. sodanige papieren af te geven als hij mogte benodigt hebben, mits copia authenticq, en aan den h. Vuyst de overige onder een behoorlyk register en recepisse; dit een point van deliberatie geworden bij de H. Reg., zoo is geresolveerd in rade van Indien 25 July... interdietie tegens de afgave van zulke papieren aan den ged. Vuijst.... Gesupponeerd dat de resol. van 17 Maart noijt in de wereld geweest was en alleen die van 25 July, zoude het als nog een *queritur* blijven, of omtrent personen en zaaken eenmaal crimineel en justitieel geworden, door politicque beschickingen eenige de minste hindernisse zoude vermogen werden toegebracht, om de executie van dien infructucus te maken. Wij hebben egter om geen ongenoegen aan h. H. Ed. te geven, de executie van ons dispositief van 19 July gesurcheert... De h. Vuyst heeft menigmaal by requeste versoek gedaan tot relaxatie uijt deszelfs gevanckenisse: sulx is hem egter steeds ontzegt. Eyndelyck is de Adv. Fisk. voor den dag gekomen met een nombreux getal van 633 artikelen, verzoekende, dat de h. Vuyst mogt werden gecondemneert dezelve te beantwoorden; maar in plaatse van daarop te disponceren, hebben wij denzelven vrijheid gelaten soodanig zijn ampt en pligt te betragten, als vermenen soude te behooren; ingevolge waarvan de gem. Articulen den h. Vuijst zijn voorgelaten in praesentie van Commissarissen ter maand; die egter ongenegen is geweest dezelve te beantwoorden en zig alsnog geliefde te houden aan zijn hooger beroep, daar neffens proponeerende exceptie van recusatie; dog gelezen U.E. H. Achth. secreete missive, van 30 Aug. 1729, hebben wij de soogenaamde exceptie 5 Oct. gerejecteert en den h. Vuyst gecondemneert

op de voorm. Art. te antwoorden. Eenige gecommiteerd om de ligchaams gesteldheid van den ged. te onderzoeken, zoo bleek 12 Oct. dat de siekte van dien heer niet was van eenige importantie. De h. Vuijst wilde appelleren aan den Ed. Hove van Holland. . . dit werd door ons gerejecteert. . . nu beriep de ged. zich op de H. M. St. Gen. uijt kragte van het 35 Art. van het Octroy. . . dog wij hebben vermeent zijnen competenten Regter te zijn, als het hoogste ressort van Justitie in Indien, volgens UE. H. A. missives van 11 May 1677, 23 Jan. 1681, 16 Nov. 1687." — *Orig. miss. v. d. R. v. J. 1 Nov. 1730.*

7) »Om op een kruis gebonden, van onderen op levendig geledebraakt te werden; voorts, nog levend sijnde, zijn ligchaam geopend, het hart daer uijt gerukt en tegens het aangesigt geslagen te worden; vervolgens het hoofd met een bijl afgekapt en de romp in 4 quartieren gedeelt, om het hoofd op een staak gezet, en de 4 quartieren aan 4 micken of halve galgen opgehangen, en ter prooije der vogelen des lugts gelaten te werden." *Extract uijt den eisch van den Adv. Fisc. J. van Schinne.*

8) »Nadat de h. Vuijst met d' uijterste tranquilliteit de eisch van den Fisc. aengehoord hadde, zoo verklaarde hij als nog te inbeereen zijn hooger beroep aan h. H. M.; dog zoo nogtans mogte werden genecessiteerd sijn defensie alhier voor ons te doen, dat alsdan, ongepraejudiceert dat regt, verzocht in een ordinair proces geadmitteerd en per procuratorem mogte werden bedient. . . De Fiskaal concludeerde illico tot ontzegging. . . wij hielden de saak in advis. . . Na een maand deliberatie hebben wij het verzoek van Vuijst toegestaan." — *Origineele missive van den R. v. Just. aan HH. 17, 21 Sept. 1731.*

9) »Daar de h. GG. Durven den onderg. C. van Gaesbeeck (die de eer heeft als president van den Raad van Justitie, ingevolge de bevelen van HH. meesters 1 Nov. 1709, sessie te hebben in de verg. der H. Ind. Reg.) den 25 Jan. geliefde aentseggen van of te staen en maer na huijs te willen gaan, vermits hij iets voortdragen hadde, waertoe syn presentie niet wierd gerequireert, en waerop de onderget. sustincerde dat, bijaldien men zoude gelieven te besoiagneeren over zekere notul van 12 Jan. (gelijk uit de pre-

missie ligtelijk kon geconcludeert worden), hij explicatie zoude kunnen geven, maer tot zijn smertelijk leetwezen niet is geadmitteert: dat hij, nadat verschillende quam te allegereen, sig uijt de vergadering heeft geabsenteert, omme verdere disputeren te praevenieeren; verzoekende dat dit schriftuur onder 't oog van d' Ed. H. A. gebragt worde ter nadere elucidatie. 29 Jan. 1732." — *Schriftuur van den h. van Gaesbeecq aan GG. en Raden.*

10) »De Hr. Lakeman heeft in consideratie aan desen Raede gegeven, dat nademaal de Raed genoegzaam omtrent de saak van den h. Vuijst verdagt wierd gehouden, of het dierhalven niet werkelijk tot decharge van desen raed dienstig soude sijn, om alle suspicien en cavillation wegtenemen, dat gem. Raed den jaarlijkschen Eed van purge wederom speciaal omtrent deze zaek quame te vernieuwen: zoo is immediaat daerop solemmissime die eed door alle de leden van den Raed aan elkander afgelegd." — *Notul van de Extraordin. verg. van den Raad v. Just. 9 Febr. 1732.*

11) »Sedert Nov. 1731 zijn zaken van zoodanig gewigt voorgekomen, waardoor in 't vervolg het aanzien en de autoriteit van dezen Raad niet alleen vermindert, maer ook 't eynde van de Justitie zonder effect zoude moeten blijven... soo hebben wy tot conservatie van 't een en 't ander noodzakelijk geoordeeld, en wel voornamelijk om dat essentieelste deel van deze souverainiteit — aan ons door UEd.G.A. nomine principis van tijd tot tijd zoo ernsteljk aanbevoelen en met luister bekragtigt, blijkens UEd.G.A. importante brieven van 7 Oct. 1697 en 21 July 1707, mitsgaders notabele bevelen vervat bij derzelyer letteren 1 Nov. 1709, alle welke voorn. ordres, soo lange als de onderhanden sijnde instructie niet sal syn geaprobeert, ons dienen niet alleen tot mainteyen maer ook tot rigtsnoer, waer na wij dat noodzakelijk subject moeten handhaven — sonder te imputeeren op een anders magt, waertegens wij solemmissimd zijn protesteerende; dese is alleen ingerigt om onse autoriteit niet te doen declineeren... Op den 19 Dec. 1731 is tot d' uijterste verwondering in raede overgebragt seker Extract uijt de generale Resol. des casteels Bat. van 14 Nov., dicteerende h. H. Ed. ordre, dat dezen Raed aen UEd. G. A. met de eerste gelegenheid soude hebben te verthoonen, de redenen die de Raad hadden gepermoveert,

om den gedetincerden P. Vuyst in een ordinaris Proces te admitteeren: uijt nevensgaande acten zal UEd.G.A. komen te blijken, dat veel gewigtige redenen ons hebben weerhouden (schoon wij anders genoegzaam ons daertoe in staat bevonden) om de ordre van haer H. Ed. voor als nog te dilajjeeren, invoegen wij tot corroboratie van onze gehoudene conduites hier omtrent sullen avanceeren; terwijl ook in specie de zaken van den ged. Vuyst en die den zoogen. noot- of krijgsraad betreffende, volgens 't rescript van UEG.A. 30 Sept. 1730, verstaen zijn te gehooren ten onderzoek van dezen Raed, welke uyt naeme en van wegen de St. Gen. is een collegie van Justitie, ten reguarde van de regtspleeging, op haer selven bestaende; en het is in regten genoegzaam notoir, dat een regter die eens zijn oordeel heeft geopenbaart en redenen daarvan gegeven heeft, geen regter meer in deze wesen mag. . . . en het strekt merkelyk tot déclin van dezen Raed, dat men meer dan eenmaal getragt heeft desen Raed rekenschap te doen geven, ter zaeké dat P. Vuyst in een ordinaris proces is ingelaten. . . . het zoude strekken tot stremming van de Justitie, bijaldien Vuyst of anderen ter ooren quam, dat de Raad van Justitie, die 't summum judicium hier administreert, reden had gegeven over een provisie, doen de principale zaeké nog ongedecideert is. . . . Wij hadden gedagt hier een eijnde aan dese facheuse voorvallen te maken, maer ons werd gecommuniceert een Extract uijt de secrete resol. van Gen. en Raden van India 25 Jun. 1732, waer bij desen Raed weder op de kragtigste wijze wordt gerecommandeert en des noods geordonneert, UE. H. A. rekenschap te geven van onse dispositie over het admitteeren van Vuyst in een ordinaris proces, en dat, bij verdere onwilligheyd, deze Raed aansprakelyk soude blijven voor alle onhijlen die uijt dit geval souden kunnen geboren worden. . . . wij hebben belast hetzelfde illico als iets singulier en opdat het niet verder tot déclin van desen Raede, wanneer de clerquen daarvan kennis bequamen, mogte verstrecken, in de secrete kas te doen bewaren; dog niet te min mits desen ons verder te moeten beklagen, dat dit stuk ons door een helmhardier, zijnde een dienaar van den GG. en geensints staende onder den eed van secretesse, dus open is overhandigt geworden. Wordt de luister van dezen Raed door sulcke manieren niet ten uijtersten

gekrenckt, wanneer soodanig een papier publicq langs 's Heeren wegen aan soodanig dienaar wordt toevertrouwt?" *Copij missive van den R. v. Just. aan HH. 17, 14 Febr. 1732.*

12) »Nademaal alhier ter stede was leggende seker Engels schip, dat volgens gerugten in 4 à 5 dagen soude komen te vertracken, en men grootelyx bedugt was, dat den gedetineerden P. Vuyst aen geen middelen soude ontbreecken, om van dusdanige occagie sig te bedienen en sig van hier weg te maken, soo is verstaen, de huisvrouw en dogter van P. Vuyst het verleende acces alleen te doen behouden driemael ter week en dat telkens des agtermiddags van de klokke vier tot vijf uren, dog de toegang van verdere vanden weder intetrecken, mitsgaders het acces aan de leden van den zoogenaamden Ceijlonschen krijgsraad vergunt almede dagelijx op het voorn. uur te limiteeren." *Notul van den Raad v. Just. 24 Maart 1732.*

13) »De Raad verklaart den gevangenen begaan te hebben het Crimen laesae majestatis en schuldig te zijn aan den moord van 19 personen, onder schijn van justitie geexecuteerd, voorts aan excessen, misusen enz. Condemneert hem door den scherpreger op een stoel agterover gebonden te worden en met een mes de keele afgesneeden, vervolgens het ligchaam in vier quartieren gedreven, om beneden het schavot verbrand en de asche in zee gegooijt te worden; confisqueert wijders alle zijne goederen." — *Copia sententie van den Raad v. Just.*

Dubois, *Vies des GG*, p. 304. — W. R. van Hoëvell, *Batavia in 1740*, p. 9. Batavia 1840.

14) »Nadat zijne misdaden *onweérlegbaar* bewezen waren." — v. Kampen, p. 20, III. D.

15) »Eijndelijk is afgedaan deze zaak, waarover zo veel water is vuijl gemaakt en desen Raade als in een geduurige beweging is gehouden... staat te melden, dat op den 24 Oct. 1731 aen Vuyst in plaetse van nog 3 maenden om te antwoorden, aan hem is verleend één maand pemptoir en op 28 Nov., nog ses maenden zijnde gerequireert, is de tijd van één maand nog voor 2 geprolongeert... daar wij meckten, dat alle die dilaijen tendeerden om de Justitie te eludeeren... den 19 Maart 1732 is de zaak in staat van wijzen geraekt

en den 3 Junij is de executie na luid der sententie (21 Meij gepronuntieert) volbragt geworden; dog met veel verstoktheid des herten tot in articulo mortis is Vuyst blijven persisteeren van zijn onschuld en geen woord gesproken, als alleen, in puncto dat de sneede door zijn hals stond gebragt te werden, . . . de uijting van: »Genade, genade, o God". . . dat de executie met de uijsterste exactitnde in alle zijne deelen is ten eijnde gebragt." — *Origineele missive van den Raad v. Just. 15 Oct. 1732.*

16) »Dat (waarover de HH. XVII bij schrijvens na herwaarts hun ongenoegen hebben gelieven te betnigen) men alhier in de crimineeale procedures tegen den H. Ceylons gouverneur P. Vuijst het ampt van Adv. Fisc. hadde laten waarnemen door den doermaals ordin. officier J. van Schinne, die door P. Vuijst, ten tijde van zijn Directeurschap, van Bengalen na Batavia was gesonden en daaromme alleen door h. E. G. Achtb. geoordeeld wierd de vereischte onpartijdigheid niet wel te kunnen gebruiken." — *Ampel Request van Helvetius aan GG. Thedens, 1 Dec. 1742.*

17) »Le nouveau Gouverneur Domburg trouva des obstacles à prendre possession de sa charge. Versluys refusa absolument de la lui résigner. Ce changement le porta au désespoir à un point qu'il fit faire feu sur les vaisseaux de la Comp. — Mais il fut enfin obligé de céder à la force. On s'assura de sa personne et on le transporta à Batavia où il fut mis aux arrêts. Pendant qu'il y était on examina les griefs qui avaient été portés à sa charge, et l'on instruisit son procès. Quelque temps après il fut relâché, sous caution d'une grosse somme d'argent. On ignore ce qui s'est passé depuis au sujet de cette affaire, qui sera peut-être demeurée indécise." — *Dubois, p. 305* »De zaak bleef slepend en werd misschien gesmoord door het agterlaten der borgtogt." *V. Kampen.*

18) »Van Imhoff, Adv. Fisk., vorderde tegen eenige leeden van den kriegsraad agterwaards op een kruis gebonden en van onderen op levendig geledebraakt te worden, met de slag van gratie; en tegen anderen, met de koorde om den hals aan de galg gestraft te worden tot de dood navolgt, 2 Oct. 1732." — *Copij eisch van den Adv. Fisk.*

19) »26 September 1733, is gelezen de Requeste van Dirck Bierens,

P. C. de Patot, T. ter Maethen, R. Peyslaer, D. Evertsz., H. Coorenaer, P. Sneek, L. Overschie, T. Holst en C. van Aerden, gewesene leden van den Krijgsraad op Ceylon 1729, versoekende, dat h. H. M., in consideratie van der Suppl. goede trouwe en welmeenende oogmerk, noopende de belangen van desen staat in die gewesten, indien in de gehoudene proceduyres van den Krijgsraad door der Suppl. onervarentheydt in crimineele zaacken, niet moght zijn te werk gegaan met de gerequireerde omsichtigheydt en de Suppl. daardoor zouden mogen zijn vervallen in een specie van delict, h. H. M. uijt derzelver souveraine maght goetgunstelijk mogh behaegen, alle hetzelfde, met de crimineele proceduyren voor den Raadt van Just. op Batavia jegens suppl. geëntamcert, te aboleeren en aan de Suppl. daarvan te verleenen brieven van abolitie *in optima forma*, en dat bij provisie, hangende h. H. M. deliberatie, de voors. proced. mogen blijven gesurcheert." *Resol. St. Gen.*

»31 Octob. 1733 gelezen het Bericht van Bewindhebberen en een nader Request van voorm. Suppl., versoekende dat h. H. M. de Actens van den Krijgsraad door 'slands advocaaten gelieven te doen examineren; is verstaan de stukken te stellen in handen van 's Lands Advocaten om derzelver advis." *Resol. St. Gen.*

20) 28 Nov. »Ontvangen het Advis van 's Landts Adv.... in achtinge genomen zijnde den langen tijdt die vereischt zoude werden, als tot het bekoomen van de noodige informatien over dese saack na Batavia over en weder geschreven zoude moeten werden, en zonder zoodanige informatien niet gevoeghlijk bij h. H. M. kan werden gedisponeert.... is verstaan, dat de Gouv. en Raden op Batavia sullen werden geauthoriscert.... na nadere examinatie van alle de stucken... uijt den naam van h. H. M. op de versochte gratie te disponeeren... inmiddels zorge dragende dat de Suppl. gehouden werden in eene draaghlijke Gevangenisse." *Resol. St. Gen. Cf. Resol. St. G. 7 Jul. 1735.*

21) »12 Nov. 1736. Ontvangen een missive van GG. en Raden van India, geschreeven tot 6 Apr. dezes jaars, kennisse gevende aen H. H. M. van de abolitie door haar in den naam van h. H. M. verleend aan *ses* van de Leeden van den Kryghsraad van Ceylon; verzoekende daar op h. H. M. approbatie."

22) »5 Jan. 1739. »Is verstaan, dat sullen werden geapprobeert de abolitien door GG. en Raden van Indien verleent en dat de voors. abolitien haer volkomen effect sullen sorteeren. Dat aan GG. en Raden, soo veel aangaat de onkosten door de Comp. gedraagen ten respecte van het geordonneerde bij h. H. M. *Resol.* van 23 Nov. 1733, h. H. M. laten om te disponeeren, soo als in aequiteit sullen oordeelen te behooren en bijaldien de voors. onkosten tot laste van de O. I. Comp. souden moeten koomen, als dan dezelve eerst en vooral behooren gevonden te worden uyt de Penningen, geprovenieert van de geconfisqueerde goederen van wijlen den Gouv. Vuyst, in geval daarvan nogh eenige penningen overigh zijn." Cf. *Resol. St. Gen.* 5 Nov. 1733.

§ 11.

VAN DURVEN.

1734—1738.

Libellus supplex d. 29 m. Oct. 1734 in Collegio Ordinum Generalium est lectus Diderici van Durven, qui Gubernator Generalis Indiae fuerat inde ab a. 1729 usque ad a. 1732 ¹⁾. Ut Moderatores, qui cum in patriam vocaverant ejusque bonam existimationem ita laeserant, rationes hujusce consilii redderent postulavit et petiit ut, si nullam speciosam accusationem intenderent, honorificentissime restitueretur ²⁾. Moderatores d. 3 m. Dec. jussu Ordinum Gen. relationem exhibuerunt; controversiae inde multae natae sunt sed nulla sententia, quamvis plures libellos supplices Durven misisset, est secuta. Tandem d. 21 m. Nov. 1736 Ordines Hollandiae ³⁾ opinionem hancce de caussa Gubernatoris emiserunt: »In achtgenomen, dat, volgens het

»Octroy en Articulbrief, mitsgaders den eed van
»den Gouv. Gen. en volgens de natuur der saacke,
»het incontestabel is, dat aan de eene kant de
»Comp. bevoeght is, den Gouv. Gen. zoowel als
»de mindere bediendens ten allen tijde bij poli-
»ticque resolutie van zijn ampt te ontslaan en te
»revoceeren, zonder gchouden te wezen daarvan
»reede te geven; en aan de andere kant de voors.
»politicque dispositie geen verder effect heeft als de
»ontslaatingh uyt den dienst, veel min Sequeele
»heeft van infamie: maar dat degeenen welcke
»meenen, boven of buiten haar revocatie enz., uijt
»anderen hoofde te weesen beswaert of veronge-
»lijekt in eer of goedt, bij politicque resolutie van
»de Comp., daarvan redres mogen versoecken en
»selves sigh ten dien einde bedienen van middelen
»van Regten: is verstaan, dat de saack ter Gene-
»raliteyt daarheen sal werden gedirigeert dat op
»de bovenstaande gronden door h. H. M. moge
»worden geresolveert.”

D. 10 m. Apr., d. 13 m. Dec. 1737, d. 19 m.
Mart. 1738. Durven novis libellis supplicibus
adiit ⁴⁾ Ordines Generales, qui nonnullos delega-
tos moderatorum Hagam vocaverunt ⁵⁾, quibus m.
Aug. 1738 auditis ⁶⁾, Ordines pronuntiaverunt
van Durven nequaquam exauctoratione sua famae
minutionem subiisse, et hacce sententia Durven
se esse contentum simulare debuit ⁷⁾.

ADNOTATIO.

1) »Les Directeurs Pavaient rappelé en Europe dès l'année précédente. Divers autres employés reçurent en même temps l'ordre de l'accompagner dans ce voyage. Ce changement subit prouve assez le peu de satisfaction que le Général donnait à la Comp. Sans parler du caractère personnel de M. Durven, dont on a peut-être trop chargé les traits, il semble au moins qu'on ne saurait le justifier sur des faits aussi publics, que les Taxes énormes, qu'il imposa aux Chinois: que les supplices affreux auxquels il condamna les malfaiteurs de cette nation opprimée, et que les faveurs qu'il accordait à des créatures indignes. Ces accusations sont revêtues de tant de circonstances, qu'on doit les croire fondées, et nous sommes fâchés de ne rien trouver, qui les rende suspectes. Mais une simple démission de service laisse la cause de M. Durven indéciée pour le public et pour nous." *Dubois*, p. 302.

2) »Dat h. H. M. gelieven aan de Bewindh. te ordonneeren haare beschuldigingen, ter saacke van dewelke zij Suppl. hebben opontboden, aan h. H. M. overteleveren, om over de mérites van dezelve bij h. H. M., of bij zoodanigen anderen Rechter als h. H. M. daartoe zullen deligeeren, te werden gecoordeelt, en byaldien Bewindh. geene behoorlijke beschuldigingh zullen kunnen inbrengen, dat h. H. M. alsdan aan Suppl. doen erlangen éclatante reparatie van eer en herstellinge in ziju goede naam.... gereserveert in allen gevalle des Suppl. actie van schaade en int. door het voors. ignominieuse opontbodt bereyds geleeden, om dezelve voor den Hove van Holl. jegens Bewindh. te institueeren." *Resol. St. Gen.* 29 Oct. Cf. *Resol. St. Gen.* 6, 27 Nov., 30 Dec. 1734, 14 Jan. 1735.

3) Cf. *Resol. St. van Holl.* 3 Dec. 1734, 23 Aug. 1736. *Resol. St. Gen.* 26 Nov. 1736. »ingebragt de Resol. van H. St. van Holl. van 21 Nov. houdende derselver Provinciaal advis over de saack van Diderick van Durven."

4) »Dat h. H. M. hem Suppl., als een getrouw Dienaar van h. H. M. tot reparatie van zijn gelaedeerde eer en fatsoen en repntatie gelieven

te honoreeren met een eerlycke dimissie, en hem van den eed van getrouwigheyd by hem in den aanvangh van sijne bedieninge als GG. aan h. H. M., als deszelfs H. Overigheyd, gedaan, waarna hy sich altoos getrouwelyck had gedragen, te ontslaan." 10 April 1737. 13 Dec. 1737. »Dat h. H. M. attentie geliefden te nemen op de swacke en debile lichaamsgestalte, mitsgaders de Hooge Jaren van hem Suppl. . . . dat h. H. M. *Resol.* van 13 Dec. 1737 (waarbij gelast werd de besoiignes op het voors. subject ten *spoedighsten* voortzetten) effect mooge sorteeren." 19 Maart 1738.

5) »28 Maart 1738 is goetgevonden, dat de Bewindh. van de O. I. Comp. sal werden aangeschreven eenige Gecommitteerde herwaarts te zenden, binnen den tijd van vier weken, om, ingevolge het 35 Art. van het Octroy, aan h. H. M. bekend te maacken de redenen, die de Bewindh. bewoogen hebben, om den Suppl. uit Indien op te ontbieden, om deselve gezien, naader bij h. H. M. daarop geresolveert te werden. — De H. Ged. van Holland en Zeeland hebben verklaart te inhaereren de *Resol.* van de H. Stat. hare Principalen van 26 Nov. 1736." — Cf. *Resol. St. Gen.* 22 Apr.

6) »Gerapporteert dat de gecommit. Bewindh., in voldoening van h. H. M. *Resol.* herwaarts gekomen, uyt naam van de Verg. van XVII hadden geinhaereert het Declaratoir gedaan bij haer missive aan h. H. M. 20 Nov. 1734, en dienvolgens noghmaals serieuselyck hebben betnyght, dat het opontbod van gem. GG. van Durven, niet is gedaan uyt eenige partialiteyt tegen denselven ende veelmin om denzelven daardoor te laederen in zyn eer en fatsoen; en dat soo verre deselve moghte meenen te hebben eenige praetensien tot laste van de Comp. buyten het opontbod, hy deselve daarover in justitie kan aanspreecken: Is verstaan dat het voors. Declaratoir voor *voldoende* sal werden aangenoomen . . . en sal Extract van deese h. H. M. *Resol.* gegeven werden aan gem. van Durven." *Resol. St. Gen.* 23 Aug. 1738.

7) »Maar D. van Durven was wel de verachtelijcke vertegenwoordiger die de Maatsch. ooit in Indie heeft gehad. Behalve dat zyn persoonlyk karakter met de zwartste kleuren wordt afgeschilderd, zijn de daden van willekeur, wreedheid en onrecht, welke men hem te laste legt, allerschandelijckst. Onder zijne regering

zag men bijna dagelijks de verschrikkelijkste doodstraffen voltrekken: en niet zelden waren het onschuldigen die op zulk eene wijze werden terecht gesteld, terwijl onwaardigen zijne gunst bleven genieten." van Hoëvell, *Batavia in 1740*. Batavia 1840. — v. Kampen, Vol. III, p. 17. — Cf. etiam *Droom van den opstand der Chineezen*.

§ 12.

ADRIANUS VALCKENIER.

1742—1751.

Ad causam celeberrimam pervenimus ¹⁾, quae ad hunc diem enucleata ²⁾ non est, quaeque originem trahit a re gravissima, unde Batavi nequaquam magnam gloriam acquisiverunt ³⁾; a re quae infandae nocti sancti Bartholomaei adsimilari potest, nempe a famosissima Sinensium interneccione ⁴⁾ a. 1740 Bataviae patrata ⁵⁾, cujus occasione Bilderdyk in praelectionibus suis solebat dicere: »de bloedraad en alle de wreedheden van Alva zijn beter te verdedigen dan dese verfoeilijke moord." — Sinenses, qui pleni fortunarum (in historia Bataviae a Sinensi quodam conscripta haecce verba leguntur: »maar met al deze grootheid en uiterlijken glans waren de Chineezen echter in groot gevaar, gelijk de bevende daauwdroppelen in de morgen zon") et Bataviae et in tota Java innumeri vitam degabant ⁶⁾, Batavis jam ab anno 1734 infestissimi videbantur ⁷⁾, Rationem ⁸⁾ ad periculum imminens ⁹⁾ avertendum tandem inivit Regimen Indicum; num

bonam equidem non decernam ¹⁰⁾; quidquid sit, Sinenses dicebantur anno 1740 ira exardescentes ad rebellionem pectare ¹¹⁾, et quidem seditionem haecce superba gens, quae se oppressam esse credebat ¹²⁾, coeptavisse extra muros Bataviae videtur ¹³⁾. Negotii componendi optimum consilium est visum ¹⁴⁾, Sinenses omnes in urbe trucidare et seditio, ficta verane ¹⁵⁾, decem millibus Sinensium occisis, deflagavit.

D. 9 m. Oct. 1740 ¹⁶⁾ caedes illa est incepta et per biduum duravit ¹⁷⁾. In miseros Sinenses, dum incendium eorum aedes devorabat, turba Batavorum se ruit et furens in eos grassata est ¹⁸⁾. »De stad en de voorsteden waren als met lijken gevloerd.» — »En nu holt het gemeen, aït van Hoëvell, welhaast als eene woeste en teugellooze bende door de straten. Er is geen pen welke al de gruwelen kan beschrijven toen gepleegd. Al wat tot de Chincesche natie behoort, wordt meedoo-genloos vermoord. Zwangere vrouwen, zoogende moeders, arglooze kinderen, bevende grijsaards worden door het zwaard geveld. Den weerloozen gevangenen wordt als schapen de keel afgesneden... Die in de rivier zich werpen om het zoo te ont-komen, worden door matrozen in schuitjes opge-wacht en koelbloedig afgemaakt. Die op de daken der huizen klimmen worden er afgeschoten... de grachten zijn geverwd met bloed, de straten op-gevuld met lijken.»

Quis, illa legens, non horore percellitur ¹⁹⁾!

Caede, quam fortuna secunda ad salutem Batavorum vertit, perpetrata, nemo, ut fit, tanti facinoris defensionem adsumere voluit. Senatus Ind., imprimis socius ejus van Imhoff, Gubernatorem Gen. Valckenier istius trucidationis dedisse jussum ²⁰⁾ contendebat, quod autem Valckenier prorsus denegabat, dicens, Sinensium occidionem *sine ullo jussu a plebe* inchoatam esse: eam autem semel institutam ab omnibus collegit sociis tacite fuisse probatam ²¹⁾, et quia nullo modo multitudinis ira et impetus retardari potuissent, et quia isto exemplo Sinensium machinationes optime compescerentur. — Attamen suspicio magna in Gub. Gen. cadit ²²⁾ quoniam, quum consilium ejus ad Sinenses interficiendos a Senatu rejectum esset ²³⁾, paucis horis post caedes ingens peragebatur ²⁴⁾. Seditione illa exstincta, Valckenier, qui senatores van Imhoff ²⁵⁾ van Schinne et de Haaze insidias struere suspicabatur ²⁶⁾, ira huc et illuc ferebatur ²⁷⁾. Homo erat violentissimus — ita eum depingit scriptor libelli, cui nomen »*Droom van den opstand te Batavia*:²⁾ »wat dien Heer verder aangaat, ik heb hem altijd aangemerkt als de hooge huizen alhier, waarvan de bovenste verdieping het slechtste met meubelen voorzien is; wijders hoovaardig, waanwijs, en bij sommige voorvallen vrij brutaal. De comparatie welke sommige luiden onlangs maakten tusschen Valckenier en Cromwell gaat vrij wat mank: want

hoe kan dit sluiten; bij voorb. Cromwell was een geweldenaar, dog van een groot verstand: Valckenier een geweldenaar, maar een brutale gek; Cromwell vermoordde zijnen wettigen Koning, Valckenier vermoordde een gedeelte van de aan hem toevertrouwde onderdanen — et, neglecta ulteriori inquisitione ²⁸), illos tres viros a militibus in ipso Senatu ²⁹) comprehendi jussit ³⁰) eosque in patriam misit ³¹); ubi tamen ³²) culpa facile liberati sunt ³³), ita ut proprie nulli judices penitus in eorum causam indagarent et Imhoff, in itinere a Moderatoribus, quum Valckenier anno praecedente munere se abdicare desideravisset, Gub. Gen. jam electus, multis laudibus ornatus in Indiam rediit. Valckenier ³⁴), qui Bataviae deridebatur ³⁵), paucis mensibus post Europam versus iter faciens ³⁶), in promontorio Bonae Spei, amicis frustra obstantibus ³⁷), jussu Moderatorum Soc. I. Or. ³⁸) comprehensus et manu militari ³⁹), quum vix morbo esset defunctus, d. 12 m. Oct. 1742 Bataviam est reductus ⁴⁰) ibique ⁴¹) arcte custoditus ⁴²): »ter zake, uti dixit Actor publicus, dezelve onder meer andere hooggaende crimina zich niet heeft ontzien, om op 6 Dec. 1740 de vergad. van de H. Reg., per consequens de wettige Soverain dezer landen, ten aller hoogsten te violeeren, 3 ordinaris leden uit dezelve op een geweldadige manier in arrest te nemen en vervolgens op eene ongehoorde en ignominieuse wijze na het Vaderland wegtezenden; waardoor en door vele

andere Exorbitantien niet alleen gem. Heeren maar ook aan de Comp. een zeer importante schade toegebracht is; en tot een werkelijk bezwaren is van deze misdaad is geaccedeerd, dat Valck. alles voor zijn rekening genomen heeft, zoodat hij volgens alle goddelijke en menschelijke wetten de aller zwaerste en capitaelste straffe verdient ⁴³).''

Lis ei est intenta, quae per multos annos duravit; cujus indolem et instrumenta regimen indicum ac Moderatores cautissime celaverunt. »Ofschoon, inquit van Hoëvell, de stukken van dit proces nimmer openbaar zijn gemaakt, en thans *in 's Gouvernements archieven te vergeefs worden gezocht*, gelooven wij echter uit al het bovenstaande de gegronde gevolgtrekking te mogen afleiden, dat de Gouv. Gen. met alle regt onder eene zware verdenking ligt van tot den gruwelijken moord der Chinezen zelf het bevel gegeven te hebben.²² Causa vero et Valckenierii et aliorum ⁴⁴), quos una judicio prosecuti sunt ⁴⁵), nempe Helvetii, Philips et de Roy, hoc modo est instituta ⁴⁶).

Valckenier, pluribus judicibus e Curia Bataviensi recusatis ⁴⁷), ad Concilium Status, judicem in causa sua competentem, frustra provocavit ⁴⁸). Postquam per tredecim menses inquisitio extraordinaria esset habita, tandem discordiis in Curia sedatis ⁴⁹) ordinario processu continuata lis est. Libello Actoris publici Roseboom d. 13 m. Mart. 1744, quo mortem Valckenierii poposcit ⁵⁰), lecto, Valckenier, morbo

continuo laborans, post multas moras ac tergiversationes ⁵¹⁾, d. 15 m. Dec. 1744 ⁵²⁾ defensionem suam produxit ⁵³⁾. Anno sequenti jam senescente ⁵⁴⁾, Actor publicus d. 12 m. Oct. 1745 ⁵⁵⁾ hancce defensionem refellere est conatus, cui libello, 1875 articulos continenti, Valckenier ⁵⁶⁾, gravibus dissensionibus inter Curiam Bataviae et Regimen Indicum ⁵⁷⁾ propter libellum Valckenierii supplicem ⁵⁸⁾ interea exortis, tandem d. 6 m. Jun. 1747 respondit ⁵⁹⁾. Curia satis benevola videbatur Valckenierio ⁶⁰⁾ qui, nulla sententia lata, nocte undevicesima m. Jun. 1751 diem supremum obiit. Mortuo vero captivo Regimen Indicum plus, Curia Bataviensis minus favit, quod patet non solum ex exsequiis ipsi factis ⁶¹⁾ sed etiam e cura, quae honorum defuncti habita est ⁶²⁾. Jussu Moderatorum Curia Bataviae hunc causae finem posuit: »dat de voormaals door het Officie fiscaal, tegen den heer Valkenier geëntameerde crimineele proceduren, mits het overlijden van denzelve ten eenemalen zijn g'extingueert ende geboleert" ⁶³⁾.

Quod ad Helvetium attinet, ille etiam plures socios Curiae Bataviensis recusavit ⁶⁴⁾. Actor publicus ut includeretur carcere frustra postulavit; dein exsilium Helvetii poposcit ⁶⁵⁾. At lite, Valckenierio adhuc vivo, non diremta, Helvetius d. 3 m. Jun. 1755 tandem de reis exemptus ⁶⁶⁾, d. 13 ejusdem mensis redintegratus est in munere ⁶⁷⁾, in quo vitam usque ad mortem suam (d. 20 m. Jan. 1771) exegit.

Philips ⁶⁸), in quem ordinario modo agebatur ⁶⁹), d. 4 m. Aug. 1745 ante litem compositam de vitae statione decessit ⁷⁰).

De Roy ⁷¹), cujus exsilium ⁷²) d. 15 m. Dec. 1744 actor publicus poposcerat, anno 1746, pecuniâ mulctatus, in perpetuum est relegatus ⁷³). Ille igitur omnium reorum maximam tulit poenam.

Imhoff ⁷⁴), cui Valckenier fuerat tam infestus, indemnis est habitus ⁷⁵). Omnibus caussae documentis lectis et perpensis, solutio gravissimae quaestionis: Valckenier num est in culpa an caret crimine? mihi aenigma mansit. Num, bona fide scelus detestati, Moderatores ei litem intendi jusserunt an, ne Regiminis Indici fama a tota Europa laederetur, in unum hominem violentum omnem culpam derivare voluerunt ⁷⁶)?

ADNOTATIO.

¹) Cf. imprimis van Hoëvell, (*Batavia in 1740. Batavia 1840*) qui argumenta sua ex optimis sane fontibus (*Origineele aparte resol. rakende den opstand der Chinezen, het dagregister des Kasteels Batavia; de Generale originele resolutien des Kasteels Batavia*) hausit, qui autem mihi videtur Imhoffio nimis favere. Etiam Dubois, p. 322—332. — Temminck, *Coup-d'oeil sur les possessions Néerlandaises dans l'Inde Archipélagique* 1846, T. I. p. 33—43. — J. Kock, *Vaderl. woordenboek* p. 29 ad vocem Valckenier. — Arij Huysers, *Leven van R. de Klerk. — Levensbeschrijving van eenige voorname meest Nederl. mannen* III. Dl. p. 226, 274. — *Europ. Mercurius* 1743, p. 79, 1744, p. 265.

Cerisier, *Gesch. der Nederl. X. D.*, p. 271—277. — *Verzameling van verscheide echte stukken, van Batavia herwaards gezonden, concerneerende den opstand der Chineezen*; inter alia *Droom*.

»De *Droom* is vooral merkwaardig, als behelzende eene scherpe recensie van al de Gouv. Gen. van Ned. Ind. sedert Zwaardekroon, en niet onduidelyk te kennen gevende, dat toen er onder de Sinezen, over vele vroeger en later geleden onderdrukkingen en afpersingen, eenige beweging was begonnen te ontstaan, zij de slachtoffers geworden waren van het kwaad geweten en ongegrond vermoeden van den brutalen en tyrannieken Valckenier." H. W. Tydeman, *Ophelderingen op Bilderdijk, Geschiedenis des Vaderl.*, p. 233, Vol. XI. — *Annals of Europe for the year 1743*. Lond. 1744, p. 555.

2) »Ce fameux procès qui ne fut jamais bien dévoilé aux yeux du public, a laissé le champ libre aux amis et aux ennemis de M. Valckenier.... Sans prendre aucun parti entreux... nous dirons seulement que les premiers paraissent aujourd'hui avoir gagné le dessus, et qu'ils prétendent être munis d'une infinité de Documents, qui prouvent avec la dernière évidence, que sans les soins de ce Gouv. Gén. c'en était fait du principal établissement de la Compagnie." *Dubois*.

3) »Daar was aan 't hoofd van 't bestuur een man, die als een verderfelijke geest, de besluiten en edele bedoelingen der Regering tegenwerkte, een man die, de hooge betrekking welke hij bekleedde onwaardig, een blaam op de Nederlanders in Indië heeft geworpen, welke de zwartste bladzijde is van hunne geheele geschiedenis." *v. Hoëvell*.

4) »Er zijn er die alles wijten aan het toenmalig bestuur dezer landen: er zijn er ook die het geheel op rekening stellen van de Chinezen. Er zijn er die de onschuld der laatsten hemelhoog verheffen, en de zwakheid en willekeur der regering in alles veroordeelen: en er zijn er eindelijk, die de bloedige maatregel als onvermijdelijk noodzakelijk tot zelfbehoud verdedigen." — *v. Hoëvell*.

5) »Wij hebben de eer, U. H. A. met deze kennis te geven van de ongehoorde rebellie en stoutmoedige onderneming der Chinesen tegens de Comp., in zo verre dat zij haar gewapent hebben durven vertoonen en

openbaar geweld uijtvoeren in 't gesicht en onder het bereik van 't Canon van deze stad. Dat na het scheiden van onze meergem. bijeenkomst den H. Gouv. Gen. wierd gerapporteert, dat in een der huizen brand gestigt en dezelve in ligten vlam geraakt was. — En drie differente schoten uijt Chinesche hujsen op de passanten gedaan zynde, raakte het gemene Europesche en andere volk, dat bereets met een ongeloofelyke wraaklust was aangedaan. . . . in dier voegen genoegzaam aan het woeden, dat sij zowel als de slaven der Ingezetenen binnen en bujten de muren een Generale massacre onder de Chinezen begonnen aan te regten, zonder dat *de interdictie, door den H. GG. daartegens gedaan*, van dat effect is geweest, dat enig redres daaromtrent wierde vernomen, zoo dat de stad van dat gespujs binnen 24 uren is gezuivert geworden. . . . dat men als nu onvermogens is UE. H. A. te kunnen suppediteren de waare redenen, alwaaromme de Chin. aan 't rebelliceren zijn geraakt. . . . maar dat het den Almagtigen door zijn Genade behaagt heeft, ons gelukkiglyk te doen zegepralen over deze ondankbare en quaadaardige volkeren." — *Origin. missive van GG. en Raden aan Bewindh. 31 Oct. 1740.*

6) *Temminck*, p. 34 sqq.

7) P. Mijer, *Dissertatio de commercio et internae administrationis forma possessionum Batavorum in India Or. 1832*, p. 70—72. — *Mercure historique et politique 1741*, Vol. III, p. 116.

8) »Dit voorstel vond de regering goed. . . Er werden dus een menigte bij de kop gevat en in de boeijen bewaard, maar men had de onvoorzigtigheid, om ook eenige gegoede Chineezen te laten aantasten, die niet zonder veel losgeld, weder vrij kwamen. Dit baarde ongemeen veel misnoegen en gaf aanleiding dat men onder die natie in een begrip was, dat de onvermogende, met geen ander oogmerk opgeligt wierden, dan om dezelve in zec te verdrinken." *Ary Ihvysers*, p. 9.

9) »On en a diverses relations. . . Toutes annoncent une conspiration générale formée depuis longtemps par les Chinois pour se rendre maîtres de Java, après qu'ils en auraient détruit tous les Européens. . . Ils auraient empalé les Conseillers; ils auraient brûlé les vieillards, ils auraient fait un hachis de M^{rs}. d'Imhoff et

Theuens, qu'ils regardaient comme leurs plus mortels ennemis, et ils les auraient mangés." *Dubois*, p. 309.

10) »Des employés subalternes cupides et oubliant leur devoir trouvaient le moyen d'exploiter à leur profit ces ordonnances par toutes sortes de vexations commises sur les Chinois fortunés. — *Temminck*.

11) »L'historien impartial doit convenir avec M. van Hoëvell (*Tijdschrift voor N. Indië*) que cette catastrophe ne doit être imputée qu'à l'ineptie, à l'insouciance et à l'arbitraire des Gouv. Gén. depuis 1725, sous l'administration desquels les éléments de cette révolte se sont formés, qu'elle éclata et devint menaçante et terrible, sous l'autorité d'un chef vaniteux, lâche, emporté et vindicatif: de plus jaloux et ne pouvant pardonner au conseiller van Imhoff d'avoir proposé des mesures conciliantes... Mais il est de fait aussi que les Chinois furent les assaillants." *Temminck*.

12) »L'oppression était un faux prétexte, fondé sur ce que la régence, ne pouvant endurer plus longtemps les vols et les meurtres que les Chinois commettaient, avait jugé à propos d'envoyer à Ceylan une bande de 50 d'entre eux, convaincus ou soupçonnés de larcin. Cette voye de la douceur, qui ne tendait qu'à procurer à ces brigands plus de facilité de gagner leur vie sans crime, ne servit qu'à les rendre plus résolus dans leur complot." *Dubois*.

13) »Aan den H. GG. reletateerd zijnde, dat op het Landgoed *Tajo idan* wel 1000 Chineezen vergadert waren — *welk Landschap na zijne gedagten twee uren landwaarts in na de Oost of West gelegen was!* (*Origin. aparte resol.*). Zoo weinig kende men toen nog dit eiland, dat zelfs de omstreken der hoofdstad, *op twee uur afstands*, tot de *terra incognita* behoorden." v. Hoëvell.

14) »La révolte éclata soudainement et trouva encore des incrédules parmi les membres du conseil. Le Gouv. Gén. sortit de sa léthargie à la réception de la nouvelle alarmante, qui lui fut communiquée le 26 Sept. 1740.... Dans cette crise l'on sut d'ailleurs aviser spontanément à l'emploi de moyens efficaces... mais le pusillanime Gouv. Valck., après avoir convoqué le conseil, y agita la question, *si la prudence ne commandait pas de se désfaire de tous les Chinois, réunis encore en grand nombre dans la*

ville? Une telle proposition excita l'indignation générale dans le conseil. . . . Peu de temps après la séparation de l'assemblée, on vit paraître (à ce qu'on assure par ordre secret du Gouv.) des troupes de furieux, munis de torches, qui vociférèrent l'extermination des Chinois. . . . Le meurtre, l'incendie et le pillage durèrent encore deux jours." — *Temminck*.

15) »En 1740 ils furent soupçonnés ou accusés de méditer des projets funestes. On en fit un massacre horrible, soit pour les punir, soit pour s'enrichir de leurs dépouilles." — *Raynal, Hist. philosophique* etc. T. 1, p. 280.

16) »Le 9 les Chinois mirent le feu aux quatre coins de leurs maisons. . . . Ce nouvel et horrible attentat fut comme le signal donné aux Chrétiens pour la conservation de leur vie et pour la perte de celle de tous les mutins. Ainsi commença le massacre, que le Conseil autorisa par une ordonnance, aussi rigoureuse que nécessaire, de n'épargner aucun des Chinois à l'exception de leurs femmes etc. Le carnage fut si grand que le sang, répandu dans les rues à la hauteur de la cheville du pied, ruisselait dans les canaux. Ce qu'il y eut de remarquable c'est que ces gens malgré leur nombre, se laissaient tuer sans résistance, comme des moutons à la boucherie. . . . Suivant la supputation que l'on fit des malheureux qui avaient péri. . . on en évalua le nombre à 10000." *Dubois*.

17) »Allen die men tusschen de puinhoopen of waar ook nog mogt vinden, werden koelbloedig afgemaakt. Het massacrereren der Chin. kon nog niet gestuit worden, doordien de gemoederen van het gemeen te zeer verbitterd en nog met wraakzucht waren aangedaan." Zoo staat deze schandaad woordelyk in de eigen geschiedschriften (*Dagboek des Kasteels*, p. 746) der Reg. geboekt." *v. Hoëvell*.

18) »Hierbij kwam nog dat er in dien tijd een menigte Europeanen van minderen stempel, ambachtslieden enz. te Batavia gevonden werden, die de Chineezen als eene soort van menschen verre beneden zich beschouwden, en vooral nu hun' moedwil aan hen koelden. . . . Maar vooral den 8 Oct. bleek het dreigend gevaar van eenen algemeenen opstand, gelijk een broedend onweder,

al meer en meer te naderen.... De Regering nam middelerwijl eene waardige houding aan, en gebruikte, 't zij tot haare eere gemeld, alle mogelijke voorzorgen...." v. Hoëvell.

19) »Bijkans het ergste was de Godslastering, dat men over deze weergade van den Parijschen moord eenen openlijken dankdag hield... Zoo werkt het geweten! Wie mag de ongelukkige Predikant wel geweest zijn, die niet liever stierf, dan God zoo openlijk te bespotten." v. Kampen, V. III, p. 30.

»Wij voor ons zien, vooral in de bewoordingen, waarin het bevel tot het vieren van dien feestdag vervat was, de taal van eenen zich nederbuigenden zondaar, van eene knagende consciëtie, van ootmoed en berouw." v. Hoëvell.

20) »En hoe wordt dat vermoeden versterkt als wij de moordenaren zelve, de militairen, matroozen en ambachtslieden, hooren zeggen dat ze »op bevel van zijn Hoogedelheid", die gruwelen bedreven." v. Hoëvell. — *Droom*, p. 140.

21) »Hoe is het mogelijk geweest, dat een bloedbad als dat van den 9^e October 1740, een moord, een tegenhanger van den Parijschen bloedbruiloft, onder het oog dier Regering heeft plaats gehad? Dat het een daad was tegen haar uitdrakkelijken wil, blijkt uit haar besluit, dat de goede Chineezen ongemocid zouden blijven: en toch liet zij het toe? Toch zag zij die gruwelen meer dan 24 uren lang met leede oogen aan?" v. Hoëvell.

22) »'t Is onze bedoeling niet om de nagedachtenis van Valckenier in ooneer en schande te houden, maar wij hopen onschuldigen, die in vele geschriften ten onregte worden bezwaard, van eenen onverdienden blaam te zuiveren.... het geldt de eer van het geheele ligchaam des Bestuurs, de eer van onze vaderen in Indië, en nu mag de geschiedschrijver niet zwijgen." v. Hoëvell.

23) »Je ne saurais passer outre sans relever une phrase déloyale du récit de sir Stamford Raffles. *Hist. of Java*, Vol. I, p. 71. Il y est dit: *Un décret d'extermination fut proclamé contre les Chinois dans toute l'île.* C'est après avoir dépeint, sous les couleurs les plus fausses et d'un ton malveillant, les événements de 1740, que l'ancien gouv. anglais ose se permettre cette indigne allégation, en contradiction manifeste avec les résolutions du Gouver-

nement, dont les archives se trouvaient sous la main de cet Historien." *Temminok.*

»Het was een, om het op het zachtst uit te drukken, kleinmoedig en dwaas voorstel van den G. G. Valck." *v. Hoëvell.*

»Men ziet uit dit besluit van de H. Reg., welk eene onvergevelijke onwaarheid *du Bois* en *de Kok* verhalen, als zij zeggen: «le massacre, que le conseil autorisa par une ordonnance." Jammer dat zulke schandelijke logentaal door Ned. Geschiedschrijvers geboekt is. *v. Hoëvell.* — *Cerisier.* »Hierop nam de moord, *door den Raad gewettigd*, eenen aanvang."

²⁴⁾ »Men zal tusschen het door mij gegeven verhaal en dat van *du Bois* en *J. de Kok*, wel eenig onderscheid vinden. Hunne berigten zijn getrokken uit het rapport, dat de Reg. van hier naar hare Meesters heeft gezonden; mijn verhaal heeft de dagelijksche aantekeningen van die Reg. zelve tot grondslag. Dat het laatste geloofwaardiger bron is behoeft geen betoog." *v. Hoëvell.* — Dubois de relatione sua dicit: «On sent assez par le style de cette relation historique que ce sont les trois conseillers qui plaident leur cause."

²⁵⁾ *Secreete brief door den GG. Valk. aan de verg. van 17, geschr. 31 Oct. 1740—55 pag. fol.* »Nadat men alhier alomme geleefd had in een tranquilliteit zonder weërge, (zijnde de verg. der H. Ind. R. in de meeste voorvallen steeds met mij eenstemmig geweest en de gemeente in een genoegen over de zagtheid mijner Regeering, welke men op de aangezigten konde bezien), is egerter deze geruste tydsperiode in het geheel geëindigt, zedert dat in April de Raad-ord. en afgegaan Gouv. van Ceylon van Imhoff deszells voeten heeft aan land gezet.... De gerugten die men in de maand Januarij had gespargeert, dat er een secreete brief van Ue. H. A. lag, waarby ik uit de Reg. ontslagen soude worden en zijn Ed. tot GG. gepromoveerd was, bragten de gemeente (welke de grote verandering van den jare 1732 nog in een versch geheugen lag), tot de uiterste onzekerheid.... Toen de man in persoon gevolgd was, wierd dit praatje in zijn bijzijn tot een stoff van discours, ja zelfs tot een Drink-conditie van het goed succes over de tafel. Nu moet men telkens in Rade te vuur en te vlam staan om zijn stuk tegen de vinnige oppositien van den h. Imhoff staande

te houden, ja men moet zien, dat de meerderheid (waaronder hij den schrik reeds gebragt heeft), hem genoegzaam in 't geheel toevult en dat dus de subordinatie (zonder welke egter geen Reg. bestaan kan), formeel in 't voedt-zand geworpen wordt.... Omtrent de Chinezen had meer voorsichtigheid gebruikt moeten worden, dan zoo immmediaat order te geven om alle suspecte zwervende Chinesen (onaangezien zij ook van een permissie-briefje dezer Reg. om alhier haar verblijf te houden, mogten voorzien zijn), te doen oppacken enz.... Daar ik doenmaals door mijne onpasselijkheid buiten staat was personeel in Rade van India te verschijnen, liet ik alle de inconvenienten der maatregel uit mijnen name voordragen, zonder dat mijn advijs eenige reflectie heeft gevonden.... zoodat de Chinesen attentaten gesmeed hebben, die, ingevalle dezelfde aan mij nog niet even in tijds waren ontdekt, om daartegen met advijs der Reg. van Indien de noodige maatregelen te kunnen beramen, uijtgewerkt zouden hebben een rampzalig bloedbad in deze Colonie. Ik verklare UE. H. A. dat er genoegzaam geen vergadering passeerd, waarin ik, om de klem der Reg. niet t' eenemaal quijt te raaken, buiten de noodzakelijkheid mag blijven om mij tegen z. Ed. in de bres te stellen, zijnde diens toeleg klaarlijk om mij den GG. stoel slegts te doen ruijmen, enz."

26) »Het soheen zelfs dat zij op middelen bedagt waren om hem »van het landsbestuur te ontzetten." *Cerisier.*

27) *Secrete brief van GG. Valk. aan Bewindh. 1 Dec. 1740.*
»Ik zie my genoodzaakt UE. H. A. te suppliceren, dat door UE. H. A. zal mogen gemaintineerd worden, niet als particulier maar als UE. H. A. Gouv. Gen., tegens de geweldenaarjen van den H. v. Imhoff, en het déclin my in mijn character aangedaan... Waarlijk zo daar omtrent geen redres gemaakt word, met zoodanige verstoorders van de gemeene rust, zonder aanzien van persoonen of bequaamheijt, de uijterste indignatie van UE. H. A. te doen gevoelen, zo is te dugten, dat de Maatsch. binnen weijnig jaren zig buiten staat zal bevinden, om iets van naam meer tot voordeel uyttevoeren. — Kortom de zaken gaan niet zo, als ze behoorden en ik wel wenschte, nademaal de president niet anders dan met listen en bedrog omgaat" enz.

28) »Een uitvoerig berigt van deze ongehoorde en willekeurige daad des Opperlandvoogds vindt men in een, kort daarna uitgekomen, vlogschrift: *Verhaal van de arresteering der drie Raaden van Indië*. In de *Orig. aparte Resol.*, noch in de *Orig. Resol.*, noch in het *Dagregister des Kast.*, noch in eenig ander stuk in 't *Gouv. archief* voorhanden, vind ik er gewag van gemaakt." *v. Hoëvell.*

29) »Il y en eut qui protestèrent contre la violence et dirent avec une noble hardiesse, en présence des troupes; qu'on les traitait non en *conseillers des Indes*, mais comme des *Décrotteurs*." *Dubois.*

30) »Que par résol. du 3 Oct. à cause de la nécessité des conjonctures il avait constitué les conseillers de la régence Commissaires particuliers des portes... qu'il se trouvait obligé de révoquer, sans aucun délai, cette Commission, eu égard à la conduite despotique, tumultueuse et arbitraire de quelques-uns d'entre les conseillers... qui avaient osé amplifier leur commission, jusqu'à donner des ordres directement contraires à ceux du Gouverneur... que de plus il avait découvert que quelques membres de la régence, qui avaient pris goût à ce petit commandement, s'efforçaient à vue d'oeil de parvenir à un plus haut degré de superiorité.. qu'à leur instigation on avait pris plusieurs fois privativement dans le Conseil des Indes des résolutions tout à fait irrégulières... qu'en peu de temps, s'il ne mettait en usage des moyens de rigueur, il serait prévenu par son adversaire, qui, aspirant à la gloire d'être revêtu du souverain commandement, avait déjà plusieurs fois donné évidemment à connaître son dessein de se l'approprier, quoique personne ne fût en droit d'exécuter une pareille entreprise, sinon dans le seul cas que le Gouv. Gén. se rendit coupable de trahison." *Manifeste de Valckenier.*

31) *Secreete brief van GG. Valk, 3 Jan. 1741, bestaande uit 1120 artik. met bijl., waaronder de minuut resol. handelende over den opstand der Chinesen en het arrest der 3 H. Raden.* »Het zal U. E. H. A. na mijne voorafgedane waarschouwingen met veel minder bevreemdinge voorkomen, dat ik de HH. van Imhoff, de Haeze en van Schinne na langdurige oefening van langmoedig-

heid (waarover de meeste ingezetenen alhier sig ten hoogsten hebben komen te verwonderen, ja rondloijt in het publyc hebben verklaart, dat zij niet meer wisten wie hun GG. was), eijndelijk na iterative en infructueuse vermaninge en dreijgementen, die meerder stoutheijd quamen te baaren, de 3 heeren, voor eijgen rekeninge en particuliere verantwoording, ben gedrongen worden in militair arrest na Nederl. te zenden." — *Nog is voorhanden een »Secreete brief van GG. Valk., 25 Maart 1741—1749 artik.»*

32) *Brief 3 Sept. 1741, door de HH. v. Imhoff, c. s., aan de H. Gecomm. tot het afdanken der retourschepen in Texel.* »Het geval zelfs bestaat kortelijk daarin, dat de GG. Valk. al 't sedert eenigen tijdt ongaarne gedragen hebbende, dat hem 't sedert de terugkomst van den h. v. Imhoff van Ceijlon, de handen wat meer gebonden wierden, om met 's Comp. so seer vervallende, ja bijna expircerende, belangen niet na welgevallen om te springen, en naar dat hij zich alvorens een geruijmen tijdt, onder praetext van indispositie, de gewone beraadslaginge der saken in zo haghelijke omstandigh. ontrocken hadde, ten laasten heeft kunnen goedvinden den 6 Dec. de onderg. te arresteeren, en, onder permissie aan het krijgsvolk om zelfs des noods de opposanten onder de voet te mogen schieten, naar haar huizen met een Escorte te laten brengen, hen een geruime maand also opgesloten te houden en eijndelijk op eene niet minder enorme wijze propria autoritate naar boord te laten brengen, enz." Buitendien zijn voorhanden:

1) *Remarques bij forme van berigt tegen de beschuldiging door den GG. Valk. ten lasten der 3 opgesondene HH. door h. Ed. ten hunnen decharge opgesteld en ter vergad. van 17 overgegeven, 53 pag.*

2) *Brieven door de HH. de Chavonnes; Guillot, Lakeman en Berendregt geschreven, om zich te verantwoorden teegens het geposeerde bij een zeker Manifest van den H. Valk.*

33) *»Jamais prisonnier d'état ne se vit livrer avec tant de satisfaction entre les mains de ses Juges. Son procès fut ce qui l'inquiéta le moins. Les Considérations sur l'état présent de la Comp., qu'il remit aux Directeurs, parurent aussi les occuper davantage.» Dubois.*

34) »De H. GG. Valkenier offereert zijne dankbetuiging voor het honorabel en niet te min reputatieus ontslag, dat UE. H. A. aan hem hebben gelieven te verleenen uit deze Aziat. gewesten; en heeft deze ombraasieuse last aan den H. Thedens overgegeeven, alzoo s. Ed., door de opzending van den, door UE. H. A. tot GG. verkooren H. G. v. Imhoff, navolgens den teneur van UE. H. A. letteren van 2 Dec. 1740 geoordeeld is geworden te weezen degene, aan dewelke het G. Gouv. van India zoude moeten werden getransporteerd; zonder dat s. E. Valk. nyt de continue van welgem. Missive heeft kunnen opmaken, dat de resignatie van zijn ampt zoude dienen te geschieden, nijt welken hoofde dezelve dan ook gebleven is in zijn Gezag tot op den dag van zijn depart.» — *Origineele missive van GG. en Raden aan Bewindh. 6 Nov. 1741.*

35) »Dat die vuyjaardige subjecten zich niet komen te ontzien voor te wenden, dat soude zijn overgekomen eene secrete Missive aan den GG., inhoudende eene recommandatie aan denzelven, om zich niet meer te opponeeren tegen de propositien van den h. van Imhoff, maar dezelve als een rigtsnoer in agt te nemen, even als of de HH. Meesters de bestieringe van saken alhier aen den h. GG. Valk. niet meer souden willen toevertrouwen; soo is 't dat GG. en Raden goedvinden een ieder te waarschuwen, zig van soodanige leugenagtige propoosten te onthouden, zullende degene, die de eerste uitstrooyer daarvan behoorlijk kan overtuigen en aan de Justitie delateeren, eene premie genieten van 1000 Rs.d.» — *Proclamatie van GG. en Raden te Batavia 16 Maart 1741.*

36) »Men wil dat Valkeniers vermogen, hetwelk op de retourvloot, waarmede hij terugkeerde, mede verbeurd verklaard is, niet minder dan 5 millioenen Guldens bedroeg.» v. *Kampen*, Vol. III, p. 42.

37) »Gelcesen de Requeste van de naaste Vrienden en Bloedverwanten van A. Valckenier, versoekende... dat door de Bewindh. van de O. I. Comp. geen ordres moogen worden afgezonden om den voorn. Valk., bereyds van Batavia vertrocken, in deszelfs reyse te interromperen en voor zoo verre zoodanige ordres door gem. Bewindh. bereyds gegeeven zouden moogen zijn, dat dezelve moogen werden gestelt buyten effect, is verstaan de Gecommitteerden van de Be-

windh. van de O. I. Comp. diensangaande te hooren." *Resol. St. Gen. 18 Oct. 1741.*

19 Oct. 1741. »Is verstaan dat in het voorsch. versoeck *niet* kan werden getreden, maar dat de dispositie over die saacke ge-laaten zal werden aan Bewindh. van de O. I. Comp."

38) »Is verstaan dat alle voorgem. stukken aan de Bewindh. van de O. I. Comp., sullen werden wederom gegeven en aangeschreven dese saacke, die soo grooten éclat maeken, met naauwkeurigheid te on-dersoecken en vervolgens na bevindinge daarin te disponeeren, soo als tot handhavinge van de Justitie en tot meeste nut van de Comp. sullen vinden te behooren en te sijner tijd aan h. H. M. kennis te geven van hetgeen in dese door haer sal werden geresolveert... nademaal veele van de saecken, die in deesen in consideratie koomen, grootelijks schijnen te dependeeren van de Commissie, Instructie, enz. door of van wegen de Bewindh. gegeven, en op de administra-tie van Justitie enz. gesteld; daar van de Bewindh. de beste kennis moeten hebben." *Resol. St. Gen.*

39) *Extract uit het Register der Resol. v. h. H. M. 4 Mey 1742.*
»Dat zij, (Bewindh. van de O. I. Comp.) bij haar berigt van 12 Dec. 1741 aan h. H. M. hadden bekend gemaakt, dat zij in opzigte tot de massacre der Chinesen en tot het arresteeren en opsenden van gem. 3 ordin. Raden... soo veel ligt hadden gekregen, dat zij te dier saacke met volkomen gerustheijt hare finale ordres na Indien hadden laten af-gaan, om aldaar tegens die geene welke schuldig waren aan soo een horribel stuk, naar scherphheid van regten criminelijk te procedee-ren, met verdere noodige voorsiening, dat, indien de gew. GG. Valek onderweg tusschen Batavia en 't Vaderlant gerencontreerd wierde, hij met deszelfs benodigde goed en papieren in militair arrest te-rug gesonden sonde werden, om aldaar sijne verantwoording dies wegens aan den Raad van Justitie, als sijnde sijn competente Regter in die zaake te laten doen.... Dat zij Bewindh. sig verpligt von-den aan h. H. M. nadere kennisse te geven, dat op den 12 Apr. 1742 aan den verg. van 17 was geëxploiteerd geworden een appoin-tement van 't hof van Holland den 9 April verleend, op een request van Philips van der Giesen, heere van Schotervielandt, waarbij hij in subst. te kennen geeft, dat hij soude wezen houder van diverse

zoogenaamde Wisselbrieven, te samen ten montante van verre over de 100,000 f., bij den voorn. Valkenier in zijn voorn. qualiteit van GG. ten laste van Bewindh. getrokken, en waarbij hij vervolgens versogt mandament van rau-actie, geevende sij Bewindh. aan h. H. M. in consideratie of sij sig ter sake. . . . voor gem. Hove van Holland wel behooren in te laten."

40) *Origin. missives door den Gouv. H. Swellengrebel aan de Caap 27 Febr., 15 Maert, 3 May, 14 Aug. 1742.* »Ons op den 11 Febr. vereerd gevonden hebbende met U. E. H. A. letteren van 23 Sept. en 10 Oct. 1741, hebben wij, in schuldige naarkominge der gegevene ordres, door den Capt. dezès Casteels Alleman aan den gew. GG. Valkenier, die op den 25 Jan. sieckelyk hier aangekomen was, in naame en van wegens UE. H. A. het arrest doen aanseggen, met bijvoeging, dat sig soude gelieven te prepareren om in militair arrest na Bat. terugge te keeren, en voorts dat ook sonde moeten gedoogen, dat alle deszelfs goederen geregelyk werden opgeschreeven, opdat wij die vervolgens, buiten degeene, dewelke tot zijn onderhoud en lijf behooren en gelijk ook soodanige papieren als hij soude oordeelen tot syne defentie noodig te hebben, in sequestratie aan UE. H. A. soude kunnen toezenden. . . . dat s. Ed. Valkenier, daags na dat hem het arrest was aangezegt, den onderget. versogt heeft aan de leden van den Politicquen Raad alhier te willen voordragen, dat s. Ed. wegens de saaken dewelke tot synen laste souden moogen worden voortgebragt, die hem egter onbewust zijn, vermeijnde geen verantwoording aan iemand tot Batavia verschuldigt te weezen, maar dat in tegendeel van gedagten was, sulx uyt hoofde van zijn ampt en character als GG., volgens het 35 Art. van het Octroy, alleen aan HH. M. de H. St. G. te moeten doen. . . . De Raad oordeelde dat, dewijl het aan deze Reg. niet stond te onderzoeken, waar en aan wien s. Ed. sig sal hebben te verantwoorden, men sig hierover niet konde inlaten, als staande het aan ons, als mindere dienaren, maar vrij, sorgte te dragen dat de ordres van h. E. H. A. exactelyk uytgevoerd wierden. . . . Tevens aan een Administrateur der medicin. winkel tot Bat. Hackenberg ook aangezegt sijnde sig tot de terugr. na Bat. te prepareren, heeft deselve een protest daartegen ingeleverd. . . . Verder dat gem.

H. Valk. voor als nog en misschien ook in lang nog niet in staat weesen zal, om na Bat. teruggesonden te kunnen worden, daer dezelve door zijne aanhoudende en eerder toe als afnemende ziekte, soo zwak van herssenen en ligchaam is geworden, dat men niet als deszelfs dood soude te wagten hebben, wanneer z. Ed. nu in zee zoude moeten gaan... Dat s. E. op den 1 May in den Rade heeft doen overleveren een schriftuur, waarbij dezelve, onder praetext dat deszelfs persoon in het Vaderland ten hoogsten wordt vereischt, om voor den Ed. Hove van Holland en Zeel. deszelfs belangen te kunnen inbrengen teegens de gedane arresten op deszelfs goederen, koomen te insteeren, dat hem mogt werden toegestaan na Europa te vertrekken: zoo is verstaan, dat men daarin niet konde treden. Seekere beslooten missive van Batavia hier aangekomen voor den gew. GG. Valk., zoo werd dezelve, daer s. Ed. thans van alle deszelfs eminente charges is ontbloot, geopend aan UE. H. A. gezonden.... Wij kunnen (9 Junij) melden dat s. E. eenigsints aen de beterhand is... Dat s. E., met het op den 12 Aug. vertrokken schip de *Sara Jacoba*, in militair arrest onder bewaringe van een Sergeant, twee Corporaals en twaalf Soldaaten na Bat. teruggezonden is, waartegen s. E. den 4 Aug. protest heeft ingeleverd."

41) »Dus blijkt dan in het bijzonder uit dit derde Voorbeeld (Beeck cum suis) dat *iemand uit O. Indien in zijn vaderland wedergekomen zijnde* (al was hij een burger en buikvast Ingezeten van Batavia) voor geen anderen dan voor zijn vaderlandschen, dagelijkschen en ordinaris Rechten *competenter* justiciabel is; zijnde vermoedelijk dit eeniglijk geweest de principale grond, waarom men in den jare 1741 den gew. GG. Valckenier, bereids herwaerds op weg zijnde, niet zonder groote precipitance en kosten, op de Kaep de Goede Hoop onderschept en weder naer Batavia gezonden heeft, niettegenstaande deszelfs naeste vrienden daertegen een Request aen h. Ed. G. M. hadden gepresenteerd, doch welker verzoek bij Resol. van 18 Oct. 1741 afgeslagen is." *Deductie rakende 't vervoeren van F. Kanter naer O. Ind. — Bijv. Ned. Jaerb. 1753, p. 371.*

»Et même, comme cela eut lieu lorsque Valckenier était Gov.

Gén., il semblerait que ce haut fonctionnaire pouvait être poursuivi criminellement aux Indes mêmes et que la Comp. reconnaissait la validité d'une pareille poursuite." *Moniteur des Indes Or. et Occ.* 1846 N. 3.

42) »Den 26 Nov. des Fiscaals versock tot incarceration van Valkenier, hetwelk zijnde geaccordeert, wierd goedgev. de H. Regerte versoecken, dat gem. Valkenier bij provisie op de punt de Robijn mogte blijven, buiten acces van een iegelijk." *Orig. Brief van den Raad van Just. aan Bewindh.* 1 Dec. 1742.

43) *Request van den Adv. Fisk. Jongsma*, 26 Nov. 1742.

44) 3 Julij 1742. *Notul van den Raad van Justitie.* »De Raad van India op ordre van een secret schryven van HH. XVII heeft van den Raad v. Just. elucidatie gevordert, wat leden uit die Regtbank haar partijdig hebben gedragen ten behoeve van GG. Valk., speciaal in het accordeeren van ongehoorde politicque recollementen voor gem. Raden, 30 ten laste van de h. Leden deser tafel als van alle en iegelijk.»

»5 July 1742 is verstaan, nadat sulks noodzakelijk was geoordeeld ter voldoening van het bevel van H. H. XVII, de Leden De-la-faille enz. te gelasten zich van alle regtspleging in zake van Valk. te onthouden en andere in hunne plaats te assumeren. — 11 Julij verlieten deze HH. de vergadering.»

»De Adv. Fisk. ad int. Nicolaas Jongsma verzoekt 3 Oct. 1742 citatie in persoon tegens de ordinaris leeden van den Raad, Bernard de la Faille (en nog 3 andere) en den Waterfiscaal Johan van Panbuis, ter zake dat zij tegens eed en plicht hadden geaccordeert ongehoorde Politicque Recollementen ten behoeve van den gew. GG. Valkenier; doch werd dit voor als nog ontzegt en ook geinterdicteert met de citatie ordinario modo tegens gem. Leden voort te gaan. — Die leden verzoekten behoorlijke satisfactie wegens hun geleederde eer, indien niet Bewindh. hadden aanbevolen hen te actionneeren, en zonden eene memorie aan Bewindh. Doch daar gem. Leden hun hadden onderstaan onder verscheijde opgeraapte argumenten en verkeerde sugillatien op te dissen poincten, die bij den Raad zouden wezen ondernomen, hebben wij niet ondienstig geoordeelt UE. H. A. voor oogten te houden, dat 't versoeck van Fisc.

(buijten de minste voorkennisse van Presid. off Raad geadresseert), om te mogen erlangen copia der advisen gevallen over het accordeeren der versogte recollementen, was geaccordeert, om dat doormaals deselve bereets aan h. H. Ed. waren overgegeven en oversulks als geen Secrete des Raads meer konden werden aangemerkt; doch geenszins toegestaan die tegens voorgem. leden te employeren." — *Brief v. d. R. v. J. 1 Dec.*

45) »Gijzeling bij provisie in hunne huizen is verleend op Willem Vincent Helvetius, behuwd broeder van Valckenier en op Cornelis Philips (11 Julij 1742 op order van het secreet aanschrijven van H. H. XVII, 23 Sept., 10 Oct., 13 Dec. 1741), op fundament dat deselve sig zoude hebben schuldig gemaakt, aan een ongeoorloofde en onmenschelijke massacre van een menigte Chinezen, de eerste in 't hospitaal van die natie en de laatste in der Comp. boeien; hen werd geinterdicert papieren of goederen te alieneeren, enz." *Brief v. d. R. v. J. 1 D. 1742.*

46) *Omnia hujus litis instrumenta in tabulario* (van 't ministerie van kolonien), *Amstelodami adservuntur.*

47) »13 Dec. 1742 gelezen een Extract besluit van h. H. E. van 27 Nov. benevens het Req. van Valk. (ten obtinue van Veniam agendi tegen den President van dezen Raad) aldaar gepres., en de dispositie daarop door h. H. E. aan den R. v. Just. gelaten, werd besloten daarop nog niet te disponeeren." *Brief v. d. R. v. J. 7 Jan. 1743.*

Concept interrogatoire omme op requeste van Valk. aan Lakeman gedaan te worden. »art. 12) of Lak. omtrent deze zaak (moord) naderhand, hetzij in de vergadering van h. H. E. hetzij in Rade van Just., eenige doleantien heeft doen aanteekenen. 13) of gereq. op die tijd niet in gemoede overtuigt is geweest, dat het ombrengen der Chinesen met een goed oogmerk was ondernomen. (14, 15, 16) of gereq. niet een ampele brief tegens des requirants gedenkens in Nederland heeft gezonden, onder de bewaringe van G. van Imhoff en daarbij Req. over verscheiden zaken en wel speciaal over de opzendinge van v. Imhoff heeft aangeklaagt aan den H. XVII."

48) *Vraagpoincten aan Valckenier voorgesteld.* »Valk. betuigt dat hij wel genegen was te antwoorden, mits daardoor in zijn regt

niet werd verkort, nadien vermeende, onder den *Raad van Staten* te sorteeren; uit hoofde hij van Amsterdamsche ouders en wel van zoodanige, die over de 2 à 300 jaren Regenten zijn geweest, afkomstig was; en dat dit point eerst door den Raad van Just. behoorde te werden gedecideert; doch bij dispositie van 5 Maart werd verklaard, rejiceerende het hooger beroep, dat hij hier was voor zijn eenige en competente Regter. Valkenier verklaarde zig daartegen, dog daar hij genoodzaakt werd te antwoorden, zeide hij zulks te willen doen, onder expresse protestatie van daardoor in geen deele te *litiscontesteeren*, maar te willen blijven in zijn geheel. 25 Maart versocht hij een procurcur te mogen gebruiken: is verstaan voor als nog dit versoek te ontzeggen. — Den 6, 7, 8, 9 Maart 1743 compareerde Valkenier voor Commissarissen uit den Raad van Just. en beantwoordde verscheiden vragen, onder anderen: Of hij, aan Philips order gegeven had te massacrereren? — Neen, maar gelast kennis daarvan aan den Presid. van den Raad v. Just. te geven, en zeer daarover aangedaan geweest te zijn, hoorende Ph. zoo prematuur geweest was (Philips heeft zich kunnen vergenoegen met eens aan het huis van den President te kloppen, zonder zig de moeite te willen geven zijn Ed. aan deszelfs post te gaan zoeken.) — Valk. zegt ook geen ordre gegeven te hebben, de Chinezen in 't hospitaal te vermoorden, maar de halfgezonde, die sich wilden rebelleeren, daaruit te jagen. — Of hij die ordre gegeven heeft aan Helvetius of aan den Sabandhar Stoesak? — Hij gelooft aan den Sabandhar. — Of hij die ordre op eigen autoriteit of volgens besluit der H. Reg. gegeven heeft? — Dat hem zulks door tijd ontschoten is, maar dat hij na tijds gelegenheid en natuur der saake te werk is gegaan. — Of hij op den 9 niet geproponceerd heeft alle de Chinesen te doen vermoorden? — Ja. — Of volgens het adres van v. Imhoff, geen contraresolutie is genomen? — Ja. — Of hij kort na het scheyden der vergadering egter geen ordre tot het massacrereren gegeven heeft? — Neen, nooyt, volgens de bewijzen die ged. daarvan heeft. — Waarom hij de ruitery heeft doen uittrekken? — Om de revolte der matrozen aan het vierkant en elders te beletten. — Of hij geen rapport ontvangen heeft van het executeeren van zijn ordre, om door de ruitery de Chinesen te doen vermoorden? — Vervalt, na dien

de ruitery ten dien einde niet uitgetrokken is. — Of bij geen ordre gegeven heeft, na rapport van Luit. Weerman, om met 't massacrereren voort te gaan? — Zulks niet te kunnen geloven en hem niet voortestaan, nadien alle zijne schikkingen zijn geweest na de resol. van de H. Reg. — Of er 17 Oct. niet groote debatten zijn geweest over het massacrereren en insonderheyt over diegene, die daartoe ordre mogt hebben gegeven? — Ja. — Of v. Imhoff niet bij schriftelijk advijs verklaard heeft aan de moord nogh deel nogh verantwoording te willen hebben? — Zulks niet met zekerheid te kunnen zeggen. — Of Imhoff, willende helpen de fatale omstandigheden te redresseeren, niet eene generale amnestie geproponceerd heeft. — Ja. — Of zulks niet met eenparigheid van stemmen, *except gedet.*, beslooten is. — Zulks niet te kunnen zeggen, en uit de Resol. te moeten blijken. — Of Imhoff niet gezegt heeft, de massacre te laten voor rekening van dengeenen die ze geordonneert had. — Zulks wel te kunnen wezen. — Of hij niet, bij resolutie niet bekend, gesteld had met valable bewijzen te kunnen aantoonen, dat hij nooit tegen het besluit der Reg. had aangegaan. — Niet positieff te kunnen zeggen. — Waerinne die valable bewijzen bestaan. — Zulks te zullen bewijzen waar gerequireert wordt; en geene gequalificeerde noch andere Dienaren eenige ordre gegeven te hebben, als volgens de besluiten der H. Reg. — Of gedet. niet voorgewend heeft, na het scheidjen der vergadering, dat de HH. Schaghen, van Berendregt, Nolthenius en van Aerden op den 9 hunne toestemming tot het massacrereren hadden gegeven. — Noyt order tot de massacre te hebben gegeven, maar het advis van die heeren ingewonnen te hebben tot de ordre aan Philips gegeven. — Of die HH. hier niet tegen protesteerden. — Zulks wel mogelijk te zijn. — Of de secretaris van ged. verder niet verklaarde, dat ged. hem geordonneert had een propositie ten papiere te brengen, om daarop het advies der leeden te versoeken, en dat dit papier wel opgesteld maar niet rondgezonden was? — Daarvan geen vast geheugen te hebben. — *Of van Imhoff den h. v. d. Brugghen tot hem heeft gezonden, of gedet. niet inclineerde aan alle vrijwilligers permissie te geven, de Chinesen te vermoorden, en dat het hoog tijd was?* — Ja; en dat hij, ged., daarbij gevoegt heeft, ver-

wondert te zijn, dat van Imhoff zoo schielijk van sentiment verandert was. — Of v. Imhoff daartegen niet uitdrukkelijk kwam te protesteren? — Ja. — Of hij, Valckenier, niet gezegt heeft: Wat is dat, de resolutie is ten eenemale tot nadeel van mij ingesteld? — Zulks is hem ontschoten. — Wie de ged. gequalificeert heeft zulke praejudiciable veranderingen in die resol. te maken? — Nooit eenige verandering in resol. gemaakt te hebben. — Of hij sedert 8 Nov. tot 6 Dec. 1740. uit de vergadering is geweest, uit ongenoegen of indispositie? — Uit indispositie. — Of hij toen gemediteert heeft, Imhoff uit de H. Reg. te zetten? — Zulks niet te weten, maar wel dat hij sulks gedaan heeft, omdat het beter is voortekomen dan voorgekomen te worden. — Wie dit concept gedet. in gedagte gebragt heeft? — De gehoudene conduites van die HH.: zulks bekend te hebben aan majoor Duurveldt en aan zijn zwager Helvetius. — Of Helvetius niet aangenomen heeft eenige poincten daarover in geschrift te stellen? — Ja, op ged. versoek. — Of dit geschrift was het Manifest of het dispotique geschrift, den 6 Dec. in verg. gelezen in praesentie van gewapende manschap? — Ja. — Of hij Dinsdag niet een briefje geschreven heeft aan Duurveldt? — Ja, na de afloop der vergadering en hetwelk woordelijk bevat: »Gaet jou gang maer.» — Of na de komst der gewapende hij den Secretaris niet order heeft gegeven het geschrift van Helvetius voortlezen? — Ja, en dat daarop v. Imhoff met een verstoord gelaat zeide: »Laat het hem zelve leesen.» — Of hij niet uitgevaren is tegen v. Imhoff en and. hen uitmakende voor belhamels, complotmakers, enz.? — Dat dit alles geschied is met veel moderatie. — Of niet een protestatie van alle de leden over dit geweld gedaan is? — In geen deele, maar alleen van die III. aan wien het arrest is aangezegd. — Of gedet. niet bekend is, dat alle personen in vergadering zittende, daer na toe of daer nit gaande, volgens alle regten niet arrestabel zijn? — Neen, alzoo de ordres van de Comp. het medebrengen dat de GG. daartoe gevoegd is. — Of, toen de geheele vergadering hem aanbod bij hem te koomen, hij niet gezegd heeft, dat er niets te spreken viel? — Dat hem alleen voorstaat, dat hij wel eens gezegt heeft, dat alle die complimenten onnodig waren. — Of gedaan v. Imhoff, enz. heeft laten aanzeggen, niet meer bagage dan 3

kisten mede te nemen, zoo als a. 1731 is geschied met de in 't Vaderland opontboden extraord. Raden van Indiën? — Ja. — En order gegeven tot het verbranden der overige kisten? — Ja. — En eigener auctoriteit de gagie te hebben laten cesseren? — Ja. — Of hij v. Imhoff c. s. niet, ofschoon het geensins vaarbaar weer was en het niet sonder levensgevaar konde geschieden, den 12 Jan. 1741 heeft doen vertrekken? — Ja, maar dat de Commandant gerapporteert had, dat het goed weër was. — Of hij order gegeven had die 3 HH. in de Cajuit gedaan, de geheele reis in arrest te houden? — Ja, doch met alle discretie omtrent heeren van dien rang. — Of hij niet, tegen voorstel van den Raad v. Indiën, gelast heeft met secreete ordre dat het schip, waarop Imhoff zich bevond, niet de Cabo de Goede Hoop zoude aandoen, maar voorbij stevenen naar St. Helena? — Ja, doch dat dit nader uit de ordonnantie zal moeten blijken; dat hij (gedagte hebbende dat, ingevalle Imhoff aan de Caab komende daer zoude vertoeven, tot dat hij tijding kreeg, dat hij tot GG. aangesteld was, hij dan herwaards weder zou komen), tot voorkominge van veel inconvenienten sulks gedaan had. — Of hij niet, volgens afspraak met Helvetius, voornemens is geweest meer leden met geweld uit de Reg. te ligten? — Neen. — Wat eigenlijk zijn voornaamste beweegreden is geweest? — Om rust in deszelfs regering te hebben, opdat niet alles in de war zoude loopen. — Of hij niet gepraetexteert heeft, dat v. Imhoff hem den GG. staf wilde ontwringen? — Zulks niet te weten, maar dat hij het wel gedagt heeft en dat een schip, buyten weten van hem, is aengelegt geworden met intentie om hem daarmede na 't Vaderland te zenden. — Of hij niet in zijn gemoed overtuigd is, dat dit Chimeren zijn? — Als nu nog minder. — Of hij niet moet bekennen dat hij een zaak van zulk gewigt niet alleen heeft mogen voeren? — Neen, geensints. — En of hij zulks niet aan de Justitie had moeten overlaten? — Neen, omdat de ordres van HH. 17 contrario dicteeren. — Of hij alzoo de Reg. niet geschonden en diens vrijheid verkracht heeft? — Neen, nadien het geene vergadering meer was. — Of de brieven aan de HH. Bewindh. doleantien hebben, bevat, ten nadeele van meer Heeren van de Reg. — Ja. — Of, om de gearresteerde de defensie aftesnijden, ook niet een verbod

is gesteld aan de notarissen om geene actien ten behoeve van gem. H.H. te passeeren? — Dit verbod zonder arg of list te zijn geschied. — Of hij door Helvetius heeft laten opstellen een brief aan H.H. 17, bestaande in 2 deelen en 1750 artikelen, gedagteekent 8 Jan. en 25 Maart 1741? — Wel waar te konnen wezen. — Of de opsteller in gem. missive niet op de allerschendigste wijze en met uytgekipte Epitheten de personen van v. lmb. en meer andere Raden van Ind. geblameert heeft? — Dat hem zulks onbekend is. — Of hij niet moet bekennen, dat dit onwaaragtigheden en onmogelijkheden zijn? — Neen. — enz.”

49) »Wij hadden niet anders verwacht, dan U. H. A. te kunnen communiceren, dat de zaak van Valk. al verre geavanceert ware, doch tot ons leedwesen moeten wij verklaren, dat, onaangezien alle aangewende devoiren en menigvuldige adhortation, mitsgaders zelfs schriftelijke ordonnantien, deze saak onder dese en geene pretexten, mitsgaders frivoole uitvlugten, door den Adv. Fisk. Jongsma sleepende gehouden en verder, door zijne notoire onwilligheid om daar mede voort te gaan, verwaarloost is. . . — Den 22 Juny deed de Fisk. Jongsma aanstonds een ongevergd declaratoir van geen actie tegen de Roy te hebben. Wy hebben hem geordonneert in scriptis de redenen daarvan optegeven, maar in stede dat dit geschrift iets fundamenteels zoude behelsen en de onschuld van de Roy aantoonen, hebben wij bevonden, hetzelfde niets anders te contineeren als insimulatiën en reprochen van de personen, die hy ons, 6 maenden bevorens, als irreprochabe en valable, bewijzen in handen, gegeven had. Wy hebben derh. de Roy uyt sijne gyseling ontslagen, onder handtasting en belofte van ten allen tyde weder te zullen compareeren. — Het ampt van Fisk. is dan, daar de Fisk. Jongsma aan de ordres van den Raad niet wilde obtempereeren, aan den Bailluw H. J. van Suchtelen, 8 Oct. 1743, opgedragen. — Den 18 Julij hebben wy in beslag genomen en doen inventariseeren soodanige goederen, silverwerken, Juweelen enz. als door de Caabse Ministers aan den h. Valk, waren toegestaan herwaarts mede te nemen. Den 30 July kwam de Fisk. voor de 4 reijse op, met een ampel versoek, tendeerende tot incarceration van den h. Helvetius; doch wij hebben sulks geweigerd en geor-

don. omme den h. Helvetius ter Rolle van desen Raade ordinario modo te dagvaarden. De Fisk. afgevraagd zijnde, binnen wat tijd s. Ed. in staat zoude wezen, om den Eisch tegen Valk. e. s. voor den dag te brengen, declareerde hij sulks niet te weeten, omdat hij sig selve in die zaaken nog zeer verward bevond; doch om deze importante zaken ten principalen te doen voortgang nemen, hebben wij geord. binnen 6 weken de Eisch uijt te brengen." *Brief van den Raad van Just. aan Bewindh., met 42 bijl. 12 Dec. 1743.*

50) »*Brief van den Raad v. Just. 14 Maart 1744 aan de Verg. v. XVII*, waarbij is kennis gegeven, hoe op den 13 dier maand door den Adv. Fisk. Cornelis Rosenboom, tegen den gew. GG. Valckenier was gediend van schriftelijke Criminele Eysch, ad mortem, (om op de publicque gerigtsplaats onthalt te worden), benevens hetgeene door gem. Off. ten opzigte van het uithbrengen der verdere eyschen, tegen de andere drie geactioneerde, aangenomen was." *Deze stukken zijn in 1744 met het schip Streejen verongelukt.*

51) *Secreete Brief van den R. v. J. 5 Oct. 1744 met 18 bijl.*
»Bij het collationeren van den eijsch, zijn door den Adv. Fisk. in de conclusie eenige woorden bijgevoegt, dog die declareerde sulx sonder eenige de minste insigt geschied te zijn, . . . wij hebben derhalve ofschoon het g' allegerde niet ten eenemaal voldoende was, dit gepasseerde wel in de beste vouw willen schikken, dog geen ander middel tot redres van dien misslag kunnen uijtdenken, als de conclusie van eijsch, soo als die den h. Valk. woordelijk voorgehouden was en met uijtlatinge der bijgevoegde woorden, in copia aan hem te laten afgeven."

»Den 25 Maart is door den Procureur Jan Joachim Olij, een drieledig versoek wegens den h. Valk. gedaan; 1) om ontslagen te worden van zijne personele comparitie, 2) autorisatie op een notaris tot het passeeren eener Judiciele procuratie op een der procureurs, die hij zijne defensie zoude willen toevertrouwen; 3) dat aan gem. Procureur zoude werden verleent, vrij acces. — De twee laatste poincten geaccordeert en met het eerste hem ter rolle gerenoveert. — Daar Valck. voorgaf, dat de meeste papieren aan hem tot Cabo de G. Hoop te zijner defensie afgegeven, door zijn continueele indispositie waren soeck geraackt; hem copia authentycq der

gereq. pap. doen geven. — Den 28 April verzocht Valk. dat den Officier zoude werden geordonneert, deszelfs bij eijch overgelegde Register te amplieeren met alle documenten, klagten, enz., zoo hier als in Nederland aan wien en door wien ook gedaan... en het abusivelijk versogte termijn van 6 weken om te antwoorden te werden geprolongeert op een ordinaris termijn van 3 maanden, tot 3 maanden: zoo hebben wij den heer Valk geordon. binnen 3 dagen peremptoir bij een specificque memorie optegeven, welke pap. hij eigenlijk nodig zoude hebben en omtrent het 2^{de} hem gereleveert van deszelfs abuijsen. — Na hernieuwd versoek, hebben wij hem van de personeele comparitie ontslagen tot tijd ende wijle hij van deszelfs zwakheid zoude wezen hersteld en hem geordon. zijne verdere verzoeken of exceptien *simul et semel* te proponeeren en dien onvermindert ten principale voort te procedeeren... De 2^e Maj tot onze overgroote verwondering heeft de proc. Olij gesuppeditteert een ampel schriftuur onder den Titul van: *solutie of voldoening van zeker interlocutoir dispositiev...* en daar het ons toescheen, dus studieuselijk en tegens ordre van alle regtspleging aan, gepractiseerd was, om niet alleen de ordres van ons te contramineren en illusoir te maken, maar ook om deze Prozeduren door diergelijke nieuwe inventien nog jaren lang slepende te houden, zonder met de zaak ten principale voort te gaan: is verstaan dat papier zonder eenige lectuur daarvan te nemen, *illico* aan den proc. Olij terugtegeven en hem gecondem. tot een boete van 25 Rsd. voor de Diaconij armen; en aan Valk. nog tweemaal 24 uren te verleenen om gem. memorie enz. intedieneen, hetwelk dan ook van succes is geweest. Wij hebben Valk. copie toegezonden van de gevraagde papieren, voor zooverre bij dezen Raad berustende waren, en den gedet. concerneerende; doch het overige ontsegt. — Valk. trachte daarvan in revisie te komen, den 21 Julij toen het termijn van 3 maanden bijna verstreken was. Doch wij hebben dat Req. afgeslagen. — Na expiratie van het termijn hebben wij den h. Valk. nog geacordeert eerstelijck een termijn van 4 weken op verstek, en naderhand nog 3 maanden op absolut verstek, op desselfs verhoog en betuijging, van dat noodzakelijk dien tijd tot het vervaardigen van zijn antwoord benodigt te hebben."

52) »Op den 15 Dec. 1744, heeft de h. Valk. gediend van een extra-volumineus antwoord, bestaande in meer dan 12234 artic. — Den Adv. Fis. zijn 3 maanden tot replijc verleent.» — *Brief van den R. v. Just.* 30 Dec. 1744.

53) *Antwoord van A. Valkenier tegen G. Rosenboom* 15 Dec. 1744, in 12234 articulen. Art. 757. »Dus blijkt genoegzaam dat des Eijsschers eerste soort van probatie door singuliere en allesints wraakbare getuijgen niets tegens den gedet. kan opereren.

Art. 933—942. Men kan deese verwarde, abusieve en in veel den deelen gantsch onwaeragtige, veel te generale voorstellinge van den Eijsscher niet passeeren, zonder in aanmerkinge te geven, hoe de Eysch. aan het ombrengen van rebellen in de staat van een publicque en inlandsehe oorlog heeft kunnen toepassen, de naam van *moord* en dus niet geschroomd, om met alle de gezamentlijke ingezetenen, die dit werk tot behoud van stad en leven *op eigen autoriteyt* hadden ondernomen, ook de gantsche Regering alhier, die de praetense *moord* meer als 8 dagen *onverhindert* heeft aangeschouwt, ja selven met considerabelen premien *beloond* en nog veelmits anders heeft *geapproveert* gehad, voor medeschuldig, ten minste door tolerantie, aan dusdanig een execrabele moord te boek te stellen.

Art. 954. Dat de ontlijvinge der Chin. in de boeyen alleen door speciale en iterative, uijt eigen beweginge herhaalde, lastgeving van den heer, doenmaals Raad ordinaris, *Elias de Hase* is werkstellig gemaakt.

Art. 956. Eijsscher beweert dat de Chinesen in 't hospitaal onder *Sauvegarde* waren van den Souverain. Dit is eene notoire *onwaarheijt*, daar dit hospitaal noijt heeft gehad enig privilege of regt van *Sauvegarde*.

Art. 1011—1025. Dat wettige redenen en voor het nut van zijn meesters en tot behoud van land enz. hem hebben aangespoord zekere orde aan Philips te geven.

Art. 1103. Dat hij aan Philips niet anders heeft geseijt als alleculijk, dat hij na ingenomen praeadvīs hem wel nader daar over soude spreken, en den anderen morgen na *bekomen adveu* van Ed. H. Raden *niet eenvoudig uit zijn naem maar uitdruckelijc*

mede van wegen de andere leden der hooge tafel, die sig in 't casteel onthielden, bevolen heeft ten spoedigsten en op de stilste wijze de gedetineerde Chinesche Rebellen in s. Comp. boeijen van kant te helpen.

Art. 1330—1786. Dat de Eijscher, alleen op zijn Ed. gewoone gissingen zonder het eenige minste schijnbewijs, komt te poseeren, dat door gedet. immediaat na het scheiden der vergadering het besluit der Reg. zoude zijn omvergeworpen; dat egter des gedetineerdens parthijen selver sulx noyt hebben durven poseeren, maer voormaels gepretenteert, dat de pretense omverwerping omtrent een uur na de vergad. eerst zoude weezen begonnen; en als eyscher de papieren, door gedit. overgelegd, hadde gelieven zonder haat door te lesen, zoude hij zelve daarinne hebben gevonden, dat deze allegatiën bij geen mogelijkheid kunnen waaragtig wezen, nadien op zeker declaratoir, op het Register van Eijsch te vinden, blijkt, dat op den 9 Oct. 1740, na het scheiden der vergad. de Secretaris Kluisenaar, (onder de lopende gerugten dat de gemeene man op de werff niet meer te houden was, maar overgegeven was om de Chin. huizen openterammen en te plunderen), vernomen heeft dat eenige Pennisten met Parthijen als vrijwilligers algaande weg mede na de stad kwamen uittetrecken, zonder dat hem Cluisenaar de ordre daartoe gegeven bekend was, en diensvolgens na gehoudnisse als Capitein der Pennisten, den GG. daarvan kennis gevende, bij die gelegenheid bij den GG. gevonden heeft de Heeren Direct. G. Schagen en den Raad extraord. Berendregt; die mitsgaders ook gehoord heeft, *niet alleen* de getuigenissen van den ged. over de menigvuldige berigten van 't moorden der Chineezen en de rooverijen die in de stad werden gepleegt, en dat gedet. betuigde zig ten uitersten verlegen te vinden en radeloos te zijn wat in deze te doen of te laten, *maar ook* dat de gedet. aan voorn. heeren onder een verzoek om daerover onder haer maer een besluit te nemen, teffens quam voortedragen off men de massacre der Chinezen maar zoude laten voortgaan, dan wel (quod notandum) hoe h. Ed. vermeenen, dat in dese droeyige omstandigheden diende gehandeld te werden, tot tegengang van dien. Voorts dat daerop door de gem. van Berendregt is verklaard geworden, in een saak van zooveel gewigt

en aenklevendheid. als ook regtdraeds strijdende tegen het besluit, heden morgen genomen, in geen en deele zijn stem te kunnen geven; dat daarom (wanneer de HH. geschijden waren), de gedet. hem Cluijsenaar geordonneert heeft gehad, dienwege een propositie ten papiere te brengen. om daerop der HH. leeden advijs inteneemen; dat Cluijsenaar dit papier heeft opgesteld en den ged. overgegeven, (hetgeen aantoonde dat ged. noch intentie, noch gedagte heeft gehad om op eigen autoriteit te condemneeren). Alsmede dat beide HH. (S. en v. R.), zonder sig te willen of durven uitlaten, tegen h. Edelen pligt, hem ged. radeloos en verlegen latende, waren vertrokken. Dat door verloop van tot dit alles hoognodige tijd en door de subterfugien van gem. HH., om hem ged. met raad te adsisteren, het moorden en plunderen der matrozen en selver der tot *weeringe van dien* uitgesonde ruijterij, tot soo ver was doorgeslagen, dat daertegen geen besluyt veel minder eenige inhibitive middelen te nemen, uittedrukken of te employeren waren; dat de gezamentlijke HH. Commissarissen aan de respective poorten en op het stadhuys, *sonder eenige verhindering* dit weikje zoolang met goede oog en aangezien hebbende, hetzelfde als hoog nodig scheenen te approbeeren, sonder aen gedet. eenig voorstel tot stuijtinge te laten doen. ja zonder dat de h. Berendregt, Nolthenius, Schagen en van Aerden (die den ged. in alle opkomende subtile voorvallen gehouden waren te adsisteren), tegen dese publicque, op den lichten dag, door gantsch Batavia aan alle kanten woedende opstand en vreeselijke massacre, eenige hulp of tegenwerk of voorslag kwamen in 't werk te stellen, of hebben willen doen werkstellig maken, zoo min op dezen dag, als eenige dagen daarna. — Ged. ontkent van eenige ordre aen ymandt, wie het ook wezen mag, tot de generale massacre gegeven te hebben. — Hij ontkent geenzins dat de Cornet Weekman op *zijn ordre* met de ruijterij in de stad is gezonden (om 't tumult der matrozen te stuijten), maar wel uitdruckelijk, dat door hem ofte zijner ordre aan dezen, in confesso zijnde ongequalificeerde doodslager, enig bevel is gegeven, om al wat Chinees was te gaan *vermoorden*. En Ged. laat dus voor reekening van den h. Weekman over, om nevens diegene, die sig heeft durven onderstaan, hem zoodanige praetense ordre uit name van ged. te

geven, d' uitvoering daarvan te verantwoorden, wanneer het mogelijk zeer klaar zal aan den dag komen, wie nevens hem in allen ernst de uitroep door de stad heeft komen te doen, om al wat Chinees was te vermoorden; waaromtrent h. H. E. A. III. 17, zoo speciaal bij missive van 13 Oct. 1741 hebben gewild, dat alhier werde geïnquireerd, en hetwelk (schoon dit grootelijk tot déchargie van den ged. zoude hebben moeten dienen), egter in de aen ged. afgegeven informatie niet kan werden gevonden. Doch ged. zal op 't termijn van productie wel weten te bewijzen, *wie* der Pennisten den uitroep van vrijwilligers tot het moorden der Chinesen het aller eerst heeft durven ondernemen, en als een dolle jongeling de gantsche stad op en weder valschelijk *heeft voorgewend, daartoe een pretense ordre van ged. gegeven te zijn*; schoon zijn Capitein Cluijsenaer, zig dienaangaande in zijn declaratie niet heeft gelieven nittelaten. Wat aangaet het hospitaal dient men aan te merken, dat buitjen de sieke ook in dit soogenaemde *hospitaal* ook hebben t' hujs gehouden *onvermogene, oude en eenigsints gebrekkijke Chinezzen*, die daar immers ook wel in staat waren om door brandstichting of andere gevaarlijke enterprises haere rebellige landsliede groote dienste te komen toebrengen; en dat des gedet. bedugtinge niet is geweest omtrent de sieke, gecke of gantsch weerlooze, maer alleen omtrent die geene, die den binnen Regent eenige vreeze of bevindinge van gevaar mogt komen te veroorzaken, en dat hij desen geordonneert had, die hij hespeurde *gevaarlijk* te sijn maar uittejagen, ten einde dit huis te zuiveren.

Art. 2734, sqq. Dat een *gepretenteerde* overtollige indrang van Chinese nieuwelingen, en een daaruit gefingeerde fonds van woeker en vuyl gewin, geensints is kunnen wezen, de primitive oorzaak der Chin. rebellie, maer eenig en alleen de dikgeciteerde resolutie van 25 Jul. 1740 in Rade van India genomen, 1) uithoofde van hare abusieve gronden; 2) ter zake van hare harde eigenschappen omtrent dese trotsche Chin. natie; 3) om verkeerde mesures in de executie gepleegd; 4) om de al te langdurige daaraan verleende continuatie; 5) wel speciaal om zeker. daer na eerst duidelijc gebleeken, oogmerk om de Chin. op een ongewonen politicque wijze na Ceylon te verbannen, waardoor de gantsche natie zeer is geirriteerd

en daarna overgeslagen tot het ondernemen van een volstrekte rebellie. (25 Jul. 1740. *Alle suspecte zwervende Chinesen, ofschoon met een permissiebriefje tot hun overblijven alhier gecommuniceert zijn, door de respectieve officieren van de Justitie en de gecommiteerde tot en over den Inlander, te laten oppacken, mitsgaders in de boeijen te doen overbrengen; door het colleg. v. Schepenen te werden geexamineert, waarmede zij haer komen te erneeren om der Reg. te dienen van schrift. berigt om over de sondanige nader te werden gedisponeerd.* art. 2338 sqq.). Als men nu de fundamenten, op welke deze resol. is gebouwt, onderzocht, zal men bevinden deselve alleen te bestaan in enkele gissingen en abuijsen.

Art. 2342. Dat Ged. zedert lang was zeer bedenkelijk voor de berigten omtrent de Chin. zamenrottingen, doch 't unaniem gevoelen was, dat deze aanbrenghingen zeer weinig geloof meriteerden, en lang geloofde de h. v. Imhoff, dat al dit maar losen gerugten waren, waer op met geen zekerheid iets konde werden in het werk gesteld.

Art. 3655. Er was gecommiteert aan de HH. Nolthenius en v. Aerden en andere Raden van Indien (in Rade van Indien), te zorgen voor een behoorige opruiming der Chin. lijken binnen deze stad, met qualificatie om dezelve maer door vaartuigen te laten wegslepen en in zee werpen, zijnde dus de *rebellige krenghen zelve geen hand vol aarde waardig g' oordeelt* — October 1745, geteekent A. Valckenier.

54) »De 3 maanden verlopen, heeft Adv. Fisk. nog 3 maanden verzocht. — Geacordeert. — Den 12 Oct. is in dese zaak gedient van Replijcq in scriptis. Mr. Willem Cras, in plaats van Olij, die overleden was, versogt en bekwam 3 maanden om te duplicereen. — 9 Jan. 1745. maakte Adv. Fisk. bekend dat hij resumtie van het antwoord van Valk. hij ontwaard had, dat deselve avoueerde aan Philips order tot het massacrereren der Chinesen gegeven te hebben, niettegenstaande hij sulx bij zijne beantwoordde articulen *Forté et ferme* hadde ontkend." *Brief van den R. v. J. 12 Oct. 1745.*

55) »Op den 22 Apr. 1745, is door den President Lakeman gelesen copia eener secreete missive van U. E. H. A. aan de H. Reg. van

Indien, medebrenghende, »dat aan U. E. H. A. hij de aller eerste gelegenheid zoude werde geschreven, waerom de gem. GG. Valk. niet gehoord nog ondervraagt was, waeruijt de opstand der Chinesen eigenlijk zijn primitive oorzaak hadde genomen, met last dat Valk. als nog daar over op artikulen zoude werden gehoord, bijaldien de omstandigheden van zijn zaak, voor soo verre daerinne op den ontfangst dier missive soude zijn geverseerd, hetzelve volgens regte en practieque konde ende mogte gedogen; vindende U. H. Achth. goed bij te voegen, dat niet willen hoopen dat hetzelve om eijgen belang en intrest wille *studieuselijk* soude zijn versuijmt;” waarop wij genoodzaakt worden U. H. A. te berigten, dat de staat van den processe sulx absolut nu niet meer toelaet, of men moeste al hetgeen in dese saak na jaaren talmens eijndelijk het licht heeft gezien, casseeren willen en speciaal alle de gehouden enquesten, waardoor dese zaak *de novo* zoude dienen geïnstrueerd te worden. Wij zijn ook van gevoelen, dat het *Superflu* is, Valk. speciaal te doen ondervragen omtrent de primitive oorsaack, daar hij bij missive na *Nederland* zekere Resol. (bij de H. Reg. deser landen genomen, waar bij de opvatting en verzending dier Chinesen na Ceylon is geordonneert, die geen middel van bestaan allier aan de hand wisten te geven), als de primit. oorsaack genoemd heeft.” *Brief van den R. v. J. 12 Oct. 1745.*

- 56) »Valkenier verzogt ook om te hebben letteren requisitoriaal aan den Ed. Hove van Holland, ter erlanging van recollement tegen P. Lammens, van Panhuys en Los. — Geaccordeert. — De H. Pompe van Meerdervoort verklaarde zich bezwaard, om als Regter in de zaak van Valk. te fungeren. — Zyn versöek geweigerd. 23 Nov. 1745.” — *Brief v. den Raed v. Just. 3 Maart 1746.*
 »Den 17 Junij 1746 recuseerden Helvetius en Valk. den h. Pompe van Meerdervoort als Regter. — Geaccordeert.” — *Brief 11 Oct. 1746.*
- 57) »Den 29 Maart 1747 verzogt Valk. inzage van verscheiden papieren, onder de H. Reg. berustende, die aangevraagd het Request van Valk. vooraf begeerde te zien. De H. Valkenier verzogt daarop instantig (onder remonstrantie dat hij door de afgave van zijn request irreparabel zoude benadeelt werden, inzonderheit zoo sulx in originali quam te geschieden), dat daarinne door ons voorzien mogt

worden; ten minste zoolange de GG. van Imhoff goedvinden zoude, (alshoon Z. E. zig in des H. Ged. politique verzoeken en Instantien heeft gelieven te excuseeren), desniettemin bij de deliberation daarover, niet alleen present te blijven, maar ook zelve de proposition te doen en dezelve in omvrage te leggen; dan wel zoolang de H. Nolthenius zig niet zoude excuseeren om in des ged. zake te adviseren; mitsgaders, zoolange werd toegelaten dat de 2de Secretaris der E. H. Ind. Reg. Mr. Nik. Jongema de Notulen der besluuten, over des H. Ged. persoon vallende, komt te coucheren, extendeeren en zig daarmede te bemoeijen. Wat het eerste point aangaat, is verstaan slechts den brief aan de H. Ind. Reg. inteleveren, in hope dat de H. Ed. van haer voorn. besluit wel zoude gelieven te resiliëren, dog by het contrarie van dien alsdan, overmits wij conform UE. H. A. ordres gehouden zijn aan d'E. H. Ind. R., als den repraesentativen Souverain hier te lande, alle Chartres en papieren, die dezelve nodig oordeelt van ons te requireren, te extradeeren, daaraan te obedieeren, onder expresse protestatie nogthans der gevolgen; doch 30 Junij heeft de H. Reg. goedgevonden van derzelve besluit, ter opeijchinge van het gecit. Request zowel als van het verzoek ten dien reguarde door ons gedaan, aftezien en teffens te verklaren bij wijze van interpretatie van hare resol. 11 Nov. 1746, *dat de intentie van h. H. E. geensints zoude geweest zijn, de dispositie over de Secreten harer tafel aan dezen Rade over te laten en aan derzelve oordeel te stellen, of die kunnen werden afgegeven of niet; maar wel en alleen, om dezen Rade daaraf niet te onthouden de visie, die bij de afdoening der zake mogte nodig zijn, indien men zig op dezelve quam te beroepen in essentiele poincten, zonder daaraf het in regten vereijtscht werdende Bewijs te kunnen suppeditieren; en dat de Regter alsdan mogt komen requireren en daarom verzoek doen: waardoor wij ten eenemale buiten staat gesteld zijnde om ten favore van den hier ged. te disponeeren, goedgev. hebben, het Req. en de overige stukken aan UE. H. A. te zenden.* — *Orig. Secrette Brief van den Raad van Justitie aan Bewindh. 23 Nov. 1747.*

⁵⁸⁾ 29 Maart 1747. Request door Valk. aan den Raad van

Justitie ingeleverd. 160 pag. fol. »Dat hij Suppl 16 Aug. 1746 inzage gevraagd had aan de H. Reg. van 200 authenticque afschriiten der Extraordin. Resolut. Notul. Brieven enz., zich excuserende van nadere aanwijzing waartoe dezelve zonde dienen, om dat daarinne vele positiven en zaken noodzakelyk zouden moeten gebragt werden, die den tegenwoordigen GG. van Imhoff in 't bijzonder zouden concerneren en die syn H. E. niet aangenaam souden kunnen zijn, jaa die syn H. E. buiten staat zouden komen te stellen, om (onder alle eerbied) over des Suppl. reeds gedaan en nog nader gedaan werdend versoeck finaal te kunnen voicteeren of advijseren. — Steeds *mondeling* werd Suppl. aangezegt. zelfs na opgave, dat h. H. E. in der tijd daarover zouden disponeeren; bleef slepen tot 16 Aug. 1747. Echter waren verschillende van de gereq. stukken onder de H. leden der Reg. ter lecture rondgezonden en is gearrest., tot meerdere gerustheid der vergad., te versoeken en te committeren de HH. Raden ord. en extraord. Nolthenius, Mossel en v. d. Bosch om rapport, in hoeverre het een en ander zonde kunnen werden geaccordeert, dan wel ontzegt werden; en bij een 5 Req. dat haar H. E. hem Suppl. dog eyndelyk eens met een farorabele disp. op zijne successive smeekschriften geliefden te verceeren, zoo is dus eyndelyk geresolveerd de afgave der pap. te accorderen, uitgezonderd 1) De Extracten uyt de aparte Resol. van anno 1740 en 1741. 2) Extract uit de Gener. Resol. van 24 Jun. 29 en 25 Oct. 1740. 3) Het Reglement op het Militair honneur van a. 1743. 4) Ext. uyt de gen. Resol. van 6 Aug. 1743. 5) Resol. van het gedec. Arrest op 6 Dec. 1740. 6) Zekere (praetense secrete) dog wezentlyk maer alleen aparte Brief der H. Majores van 2 Sept. 1743. Ook is aan Suppl. gewygerd Extracten uit de beslyuten op zijne successive versoeken by h. H. E. genomen; en Suppl. verbeeld zich door de *mere politique* Dispositie van HH. Ed. in zijn verdediging en goed regt ten hoogsten gepraejudicieert te sullen werden. — De Brief van Majores is gezonden in antwoord op de Aparte letteren van h. H. E. en van den R. v. Just., 5 en 1 Dec. 1742 gesonden. om (onder anderen) de publieque ongehoorde Kreegelheden en Brouillerien van den gew. pro int. Adv. Fisc. Jongsmā, mitsgaders om deszelfs eensijdigheyt en partialiteyt in

des Suppl. zake (doe in Nederland al vrij doorschijnende ontdeekt) te bedwingen, denselven uijt sijn ampt te dimoveren en een ander bescheyden, sagtsinnig en niet passieus persoon in deszelfs plaats te stellen. — De Resol. voorn. zija Suppl. hoog nodig, om zyn preuves, tegens de versierde delatien syner aanklagers, te verifieeren, dat onder zyn opperlandvoogdyschap de aanvoer der Chinesen Nieuwelingen by geene mogelijkheid *meerder* maar wel veel *minder* als bevorens is geweest, en dat de Rebelle der Chinesen niet al bereijts sedert een dan wel eenige jaren, maar naa de helft van het jaar 1740 eerst zyn begin heeft genomen, en klaar en naackt te ontdekken dat de primitive oorszaak der Chin. Rebelle, niet uyt den gefingeerden al te groote indrang van Nieuwelingen, maar eenig en alleen uyt sekere op den 25 Jul 1740 in Rade van India genomen (door den Raad ord. van Imhoff reeds vooraf bedoelde en op voorn. dag ter baan gebragte, de voorn. Natie zeer beledigende) politicque dispositie, en uijt de, schoon wel niet voorbedagte egter niettemin voorspelde en zeer aparent daeruijt te verwagten, gansch harde gevolgen van willekeurige oppackingen, onlijdelijke extorsien, kuricuse incarcerationien en nimmer gebruikelijke *in des Suppl. absentie beslotene*, mitsgaders seer schielijk *weder afgeschafte*, almede politicque en gantsch severe versendingen en verbanningen, waerover de Chinezzen gansch duijdelijk en klaar (in zeker Relaa en bij dezen Raad justiticeel beëdigde brieven, geïnsereerd in de den Suppl. gewijgerde aparte Resolutien) hebben gedoleert. — Uit welke aparte Resol. ook blijkt de schaarsheijid soo van Rijst als andere Levensmiddelen door de Chinesche Rebelle alomme gecauseerd, welke en andere gevaarlijke omstandigheden des noods tot eene volkomene Regtsverdediginge van de, daardoor hoognodig geworden, fatale Massacre soude kunnen en moeten dienen, ingevalle hij Suppl. al eens (*des geensints*) overtuigd stond daartoe eenige ordre te hebben gegeven. — Verders dat *alle de H. Ind. Regeringsleeden nog selfs naa het ontworsteld gevaar, almede van gevoelen zijn geweest, dat alle Chinezzen, als vijanden, Rebellen-gespuijs, Schelmen, Ruijgt, Muijtiniers, geboefte, woedend Rot, en voogelrij verklaarde, omgebragt, wijgeroeyt en verdelt moeten werden* Dat door de gantsche

H. Ind. Reg. *unaniem* op 13 Oct. 1740 is besloten, de Inlanders van alle castens tot *verdere verdelging der Chin. natie* NB. *meer en meer te animeeren, met een praemie van 2 Ducatonnen op ieder afftehouwen Cop of Neus*; nadat bereijts op den 11 besloten was alle Soldaten enz. voor hunne Extr. ord. Diensten in de Generale Massacre toegebracht, te doen *beloonen* met ses en twaelf Ducatonnen. En dat over de massacre in 't hospitaal en in de Boeijen door *niemand*, hetzij in de Regering, hetzij in de Justitie, geoppert is geworden *voor het aanschrijvens van H. H. 17 a. 1742*. Dat h. H. Ed. ten verderen blijk van *approbatie* der soo generale als twee speciale bloedplengingen, soo in *absentie* als in *praesentie* van Suppl. vooraf op den 4 Nov. en daarop den 23 Jan. en 21 Maart 1741, hebben gearrest. desen E. Rade de handen los te maken en (des noods) te ordonneren tegens de geapprehendeerde Chinezen, NB. *de plano, na krijgsgebruik en sonder figuur van proces*, hetzij tot de dood of een ander arbitrale straffe, hetzij ad Torturam te procederen. -- Ook dat in a. 1740, na de aankomst van den H. v. Imhoff, veel tyds door de H. Raden alleen en afsonderlijk sonder eenige voorkennisse van den Suppl. en doermaals GG. besluyten zijn genomen, mitsgaders om dus notoir een Totum der Reg. op haar zelven, met seclusie van den Opperlandvoogd te formeeren, en dat dese doorgedrongene besluyten zeer nadeelig by de uitkomst sijn gebleken.⁵⁹

»Is verstaan in gevolge van gem. woord *de plano*, regt te doen op de rapporten en getuigenissen van al zulke personen, door dewelke eenige Chin. woorden sijn opgevat, hetzij dat de soodanige Chin. eene compleete confessie komen te doen dan niet; sonder dat diergelijke getuigschriften alvorens gerecolleert, onder eede gebracht, dan wel dat dienaangaande eenige verdere formalia, 't zij van tortuur, enz., sullen behoeven gebruikt te werden.⁶⁰ Gearresteerd in Rade van Justitie 3 Oct 1740.

⁵⁹) »De Duplijcq van A. Valckenier 6 Juny 1747 ingediend, bevindt zich te Middelburg; Register der Middelb. Charters, onder de crim. processen, N^o. 150.

⁶⁰) Brief van den Raad van Just. aan Bewindh. 10 Dec. 1748. »Tegen den 30 Apr. 1748 was de h. Valk. door den pro int. Fisk.

Albertus Waals gedagvaart, doch hij proponeerde de exceptie van recusatie tegen Waals (daar hij vroeger Procureur van v. Imhoff, de Haze en Schinne geweest was). Bij sententie van 23 Julij hebben wij die exceptie geadmiteert. — Nu verzoekt de ged. surcheance en stateering van het termijn van productie, tot tyt en wijle op de letteren requisitoriaal aan den hove van Holl. a 1746 en 1747 afgegaan, zowel als op het verzoek door hem in Patria voorgedragen, ten obtenuc van de documenten hem door de H. Ind. R. iterative malen geweygert, antwoord zal bekomen zijn. En dit verzoek is geaccordeert.”

61) *Origin. Secreete Brief van den Raad van Just.* 21 Dec. 1751. »De zaken rakende den H. Valkenier en den gegijs. Helvetius, ingevolge de gevenereerde ordres van U. E. H. A. bij aparte brieven moettende verhandelt worden, zoo brengen wij U ter kennis, dat de H. Valkenier des nagts tusschen den 19 en 20 Junij, in zijne detentie op de pont de Robijn, overleden zijnde, van wegens den gegijselde Helvetius... is versogt geworden, dat hem gepermitteerd mogte werden, het doode ligchaam van den H. Valk., uit zijne detentie-plaats te laten afhalen, ten eynde hetzelfde ten koste van des overleedens boedel, fatsoenelijk en behoudens de door de E. H. Ind. Reg. (omtrent dit singuliere, (na des Suppl. zeggen) de hoogheijt, agtinge en het honneur harer H. E. gevenereerde vergaderinge zo na en zoo zeer concerneerende sterfgeval), te ordonneeren Hoog wijze schickinge, ter aarde te laten bestellen. — Wij hebben geaccordeert het lijk te mogen overbrengen in de woning van den gegijs. om tyt deselve zonder eenige nyterlijke statie of pompe in stilte ter aarde besteld te werden. — Edog de Suppl. zig nader geadresseert hebbende aan d' E. H. Ind. R., is tot geene kleine verwonderinge van dezen rade, in notoire vilipendie van derzelver regterlijk pouvoir in cas subject, door h. Ed. toegestaan 21 Junij het lijk van den H. Valk. te mogen doen overbrengen met de gewone lijkkoets en dragers; item zodanige andere dragers nit de lage gequalificeerdens als Suppl. zoude goed vinden, en wijders ten aanzien van de Begravenisse zig te mogen bedienen van een dood-briefje met den titul van gew. GG., voorts van 6 Aanspreekers voor het lijk, van 6 paarden voor de lijkkoets, van het wapen vooruijt

en de schilden op de kist, een onbepaald getal van mantels, 6 slipdragers (minder als opperkooplieden in qualiteyt), en Extradragers uyt de lage Gequalif. als voorzegt.”

»Ten eijnde de proced. tegen Valk. te prosequereen, hadden wij den waterfiskaal gequalif. alle goederen tot den boedel van Valk. behoorende, welke de H. Balde (als zich gequalific. hebbende den nagelaten boedel te administreeren) mogt onder zig geslagen hebben, als indistinctelijk alle bezwaard zijnde met generale zo criminele als civile arresten en Interdicten, gem. H. Balde te doen afvorderen en deselve in sequestratie te houden. Doch de H. Ind. R., zonder ons de minste satisfactie te geven over de impertinentien en de sensible Laesie ons door Balde aangedaan, hebben gelieven goed te vinden, de administratie van den voorm. boedel te demanderen aan den Curator ad lites alhier Bangeman (in plaats van Balde, naar Nederl. geretourneerd) en hem 6 Dec. *gequalificeert*, tot de afgave van voorm. opg'eijchte goederen, buyten praecjuditie nochtans van het geresolveerde ten opzichte van de volle administratie des boedels. Wij zullen, zonder ons optehouden met het maken van eenige aanmerkingen over alle de voorm. besluyten der E. H. Ind. Reg., afwagten hoedanig deselve by U. E. H. A. zullen werden verstaan.”

62) *Aparte missive van den R. v. J. aan Bewindh. 14 Maart 1752.* »24 Dec. 1751 vorderden Commissarissen de nagelatene goed. van Valk.; doch Bangerman weigerde dezelve aftegeven, behalve die den heer Valk. ex precario tot dagelijksch gebruik waren gelaten. Wij hebben alstoen bij Req. de H. I. Reg. versogt, den h. Bangerman te condemn. tot overgave van alle de goederen, tot de nalatenschap van den h. Valk. behoorende, doch h. E. bij besluyt van 11 Jan. verklaarden, dat alle de goederen, behalve de hovengem. zullen blijven onder de administratie van den Curator ad lites. — Het is dus veelligt te dugten, dat in alle dese (dewijl door Valk. overlijden de tegens hem geinstitueerde crim. actie g'extingueert is) civile actien tot reparatie van geleedene schade, ons niets anders zal overgelaten worden, dan eene Jurisdicte zonder executie en een regtsgebied onthloot van de magt der uitvoeringe, zoodat bij ons besloten is, de proced. tegen Valk. te stateeren, totdat

U. E. H. Acht. de voorn. grieven gerepareert zullen hebben en aangeschreven zullen hebben, hoedanig wij ons verder zullen hebben te gedragen.”

63) *Orig. aparte brief van den Raad v. Just. aan Bewindh.*
»Ter voldoening aan UEd. H. A. speciaale ordres, hebben wij d'eer U te melden, dat de h. P. Greving, geauth. om de belangen van h. H. M. en de Comp. in deese waartenemen, den h. de Ravallet, onder zijne administratie hebbende den boedel van den h. Valk., ter rolle heeft doen dagvaarden, om voor zooveel des noods de arrestementen van voorn. processe te zien aannemen, mitsgaders in stede van tot het termijn van productie voort te moeten procederen, dat door dezen Raade verklaard zoude werden, de voormaals door het Officie fisc. tegens den h. Valk. geentam. crim. proceed., mits het overlijden van denzelve, ten eenemalen te wesen g^e exstingueert ende geaboleert.”

64) »Helvetius leverde een Request in aan den Raad van India, om den President van den Raad van Justitie (Lakeman) als Regter te recuseeren. Deze wees hem tot den ordinaris Regter, die op den 7 Nov. het versoeck wilde ontseggen, doch daar hem werd gecommuniceerd 24 Nov. 1742, dat de gew. GG. Valk. van Cabo de goede Hoop op Batavia was aangekomen en op de punt de Robijn in militair arrest zat, is verstaan daarmede te supercedeeren.” *Brief. v. d. Raad v. Just.*

»Dat alles gedaan was toen Valkenier nog siek was aan de Cabo en daardoor verhindert zijne belangen daartegen te kunnen inbrengen. . . . Prejuditie die hij, zoo wel als de H. Valkenier, te wagten heeft van den president Lakeman en den fisc. Jongsma, die zich zoo hebben uitgelaten en gedragen, dat men dese voor suspect moet aanzien, daar Lakeman door Valk. bij zijn doleantie aan de HH. 17 in 1740 reeds was aangeklaagt van ongehoorzaamheid; en hij is den volmagt soo van v. Imhoff als van van Schinne; dat sedert 1734 tusschen Suppl. en Lakeman was ontstaan een bittere haat over de, ten dier tijde geventilcert wordende, proceduren tegens den gew. Gouv. van Ceijlon, Stephanus Versluijs c. suis; daar Lakeman, te dier tijde Fiscaal, Suppl. en meer andere raden niet schroomde als partijdige regters en circunventeurs van de

Overige leden van Justitie ten toon te stellen; zedert dien tijd is geene *assopiatie* tusschen Lakeman en Suppl. — Jongmsma is afgezet door Valkenier van zijn ampt van Secretaris van het Coll. van Schepenen te Batavia." — *Ampel Request aan den GG. Thedens door Helvetius gepres. 1 Dec. 1742.*

65) »Helvetius recuserde nog steeds den presid. Lakeman als Regter, voorgevunde, dat zoude zijn overgebracht een secreet missive aan de H. Reg. te Bat., waarbij UE. H. A. hun grotelijx verwonderden, dat deze President zig in de saak van Valck. niet hadde geexcuseert. Na gedaan onderzoek en de onwaarheid van dit impudent libel bevonden, is hetzelfde verscheurt en voor de voeten van Helvetius geworpen en de president, onaangesien zijn instantie om ontslagen te werden, in sijn Rechter ampt in deze zaak gecontinueert. — Helv. raadde den Regter *von Glan* te suspecteeren, doch deze raad is ongefundeert bevonden. — De Adv. Fisk. concludeerde (na 220 art.), dat de H. Helv. zal werden gecondemneert, omme gebracht te werden ter gewone gerichtsplaatse, omme aldaar door den Scherpreger te zien verbranden de verm. missives van 8 Jan. en 25 Maart 1741, welke door den gegijs. opgesteld en door A. Valk. na Nederl. aan UE. H. A. afgesonden waren; dat hij verv. aan den Scherpreger overgeleverd en door desen met het zwaard over het hoofd hem geslagen soude werden, en wijders voor den tijd van sijn leven zoude werden gebannen uit alle Landen onder de Jurisdiction van de Comp., en tot een geldboete van 25000 Rs. d. — De Adv. Fisk. verzogt verder de vraagpoincten, door Jongmsma tegens de 3 rei ingewonnen en beantwoord, gebracht werden onder eede; geaccordeert hij weege van enquete valetudinaire." — *Brief van den R. v. J. 5 Oct. 1744.*

66) *Generale Resol. des casteels Bat., genomen bij GG. en Raden.* »Ingekomen eene sententie van den Raad van Just. sub dato, 23 May 1755 geslagen en 3 Juny gepronuntieert, in de zake van P. Greving Adv. Fis. en W. V. Helvetius, waarby laatgen., met ontsegginge van den eysch en conclusie tegens denselven genomen, van gem. Eysch, mitsgaders kosten enz., zoo van de voormalige tegens hem gecedeerneerde gijsseling, als van de sodert by hem (*zijn Reg. daartoe 4 Febr. 1755*) gepresteerde handtasting

etc., en van de gestelde Cautie voor de geeijchte Amende van 25000 Rs. d. is vrijgesproken, met verdere verklaring dat deszels Gagie en Emolumenten *abusivelyk* souden wezen afgeschreven en ingehouden; en condemnatie des boedels *van Jongsma en Rosenboom* in alle de kosten, met reserve van des geeijsseldes Actie van Injurie etc.”

67) »Helvetius leverde een Req. in, 13 Juny 1755: 1) dat het deese Reg. behagen mogte aan hem Suppl. te vergunnen readmissie in syn ampt, en dus wederom sessie als ordin. lid in den Raud van Just. 2) dat sijne, sedert 3 Oct. 1742 opgeschorte gagie en Emol. hem werden goedgeedaan. 3) dat des Suppl. Gagie en Emolumenten van den 3 Juny jl. af weder cours zullen mogen nemen. Is goedgev. in dit drieledig verzoek te condescenderen.”

Gener. Resol. des Cast. Batavia.

68) *Vraagpoincten onder anderen aan den Adv. Fisc. Philips gedaan.* 1) Of hij den 10 October 1740 niet gegaan is in 's Comp. boeijen, en heeft laten massaceren 240 Chinesen? — *Antw.* Dat hy van Gouv. en Raden mondeling ordres had gekregen om de Chinesen op de stilste wijze van kant te doen maken. 2) Of hij niet wist dat een Adv. Fisc. stond onder de ordres van *president en Raden van Justitie*? — Ja; maar dat hij, Adv. Fisc. van Neerlands Indie zijde, ook diverse ordres van de H. Reg. ontfangt. Verder dat *niemand vroeger ooit gedacht had, dat er een quaad was gedaan, hebbende selfs de Predicanten van de publicque predikstoelen, ja, in gedruckte leerredenen de massacre in 't generaal aangezien als ons eenigste middel van ontkooninge, waardoor de Colonie behouden is, die zoolang van binnen niet gezuijvert was.* 3) Of hem, voor den dag van het arrest van v. Imhoff, daaroutrent geen ordres van Valk. gegeven zijn? — Neen, noyt! Dat hij, toen hij het arrest zag geschieden, naauwlijks zijn oogen kon geloven.

69) »3 April bragt de Fisk. een' crim. Eijsch. nijt tegen C. Philips; de h. Philips, daar het proes tot nog toe extraordinair gehouden was, zig gegraveert vindende, heeft daarvan revisie doen aenteekenen, dog wij hebben verklaart, dat sulx geen object van revisie was en dat de conclusie van eijsch. hem zoude werden voorgehouden. — Verder, op zijn gedaan verzoek, is hij in een ordinaeris

proces geadmitteerd, doch 1 Aug. verstaan de gijsseling op zijn persoon en de interdictie van alienatie zijner goederen en papieren te continueren; en dat het Request ingediend, wegens injurieuse Expressien, die hij tegens U. E. H. A. en de H. R. en den R. v. J. hadde ter nedergeflaast, door den scherpreger op de publicque rolle gescheurt en voor de voeten van den gegijsselden nedergeworpen zoude werden. Eijndelijk is dese saak na eene menigte debatten, hacquetten en incidenten, zoo ver gebracht, dat eerlang staat geantwoord te werden." *Brief van den Raad v. J. 5 Oct. 1744.*

70) »Dat onzes bedunken genoegzaam blijkt, dat die zaak van Philips, niet door ons maer door hem, Philips, selve sleepende gehouden is, tot zijn overlijden toe, dat niet lang daarna (4 Aug.) is voorgevallen... is goetgevonden, met alle mogelijke stilte hem, zonder eenige uiterlijke statie, te laten begraven; en daar de proced. dus een eijnde hadden genomen en de Comp. geen actie van schade hadde doen institueren, de erfgenamen van C. Philips alleen gecondemneerd in de kosten dezer proceduren." *Brief van den R. van Just. 12 Oct. 1745.*

71) »De Commissaris de Roy (*beschuldigt van extorsien, knevelarijen en andere vuile bedrijven, waaruit waarschijnlijk in vele opzigten zoude kunnen werden toegeschreven het ongenoegen en mogelijk de primitive oorszaak van den opstand der Chinezen in 1740.*) heeft zich op een singuliere en speculatieve wijze geexpliceert op art. 1, 4 en 7 der hem voorgestelde vraagpoincten: Of de Roy niet geweest is gecommiteerde tot en over de zaken van den Inlander; of hij daarvoor niet een considerabele somma van geld of de waarde van dien gespenceert hadt aan den gew. GG. Valk; of hij almede bij contumacie om in de gunst van Valk. staende te blijven, van tijd tot tijd niet considerabele percenten aan denzelven gespenceert hadt?... De Roy zegt daar niet voldoende op te kunnen antwoorden, mits het tusschen vier oogen voorgevallen synde, over sulcx buiten staat is hetzelfde te probeeren, doch ingeval hij konde werden geseceereert, om dieswegens ooit van iemand agterhaalt te zullen worden, alsdan bereijdt is om onder eede eene opregte opgave dienswegens te doen. Hem te indenneeren om met gerustheid te antwoorden?

gehouden in advis. — Gijseling derhalve gedeceerneerd op de Roy, om in Heerenbocijen gebragt te werden buiten acces van een iegelijk." *Brief van den Raad v. Just. 7 Jan. 1743.*

72) »Adv. Fisc. concludeert 15 Dec. 1744, dat de Roy zoude werden gedepoorteed, mitsgaders inhabiël verklaard tot eenig ander Employ in dienst van de Comp."

73) »Bij sententie van dezen Raad is de Roy gedepoorteed van ampt, qualityt en gagie, mitsgaders inhabiël verklaart om voortaan de Comp. in eenig ampt van eer te kunnen of te mogen dienen; voorts gebannen voor al zijn leven uit alle landen onder de jurisdictie van de Comp. behoorende en gecond. in de boete van 6000 Rsd." *Brief van den R. v. J. 8 Maart 1746.*

74) »Hæcce annotatio mihi perdigna videtur quæ citetur: »Ce ne fut qu'après sa mort (du baron d'Imhoff) qu'on regut en Hollande divers avis intéressans.... Suivant des lettres particulières de Batavia du 14 Juillet 1751, il y avait eû, quelque temps auparavant, une nouvelle révolte de la part des habitans de certain District de Java qu'on ne nomme pas. On l'attribuait à une cause aussi singulière que mystérieuse: »Certain Potentat Indien, ayant abdiqué en faveur d'une de ses femmes, la nouvelle Reine fut détronée et enlevée en 1749." On se rappellera les bruits qui coururent sur le compte du Bⁿ. d'Imhoff, qu'on accusait d'avoir fait enlever la Reine. Mais il nous manque des mémoires sur cette affaire, qui est peut-être de nature à être tenue secrète." — *Dubois.*

75) »Imhoff heeft 17 Junij 1743 een Req. aan den Raad v. Just. te Bat. ingeleverd, om vergoeding van schade en int. Is verleend aan den H. E. heer arrest op al de goederen, roerende en oueroerende actien etc., toebehoorende den gew. GG. Valk., mitsgaders letteren requisitoriaal aan den Hove van Holl. en Zeel., ten einde hetzelfde arrest in Nederl. onder de Jurisdictie van gem. Hove te doen exploïteren, en, wegens detentie van den h. Valk., in deeze des H. E. heer vertoonders Parthij te weesen den h. Raad extraord. Nik. Crul."

76) »Lectu digna sunt quæ de Sinensium possessione agrorum dicit Nahujs van Burgst, in præclaro libro suo: *Beschouwingen*

over Nederlandsch Indië. (niet in den handel) 's Gravenhage 1847, p. 67—73. »Zoo luid als mijne overtuiging voor het Europeesch landbezit spreekt, even luid, ja nog luider, is mijne stem tegen het landbezit der Chinesen. Hetgene in vroegere jaren is gebeurd, kan ook nog weder heden plaats vinden. Een opstand der Chinesen kan even zoowel *nu* als in het jaar 1740, dagen van rust en vrede op het alleronverwachts in druk en ellende verkeeren. . . . In dit geval zal de Chinesche landbeziiter, vooral indien hij een man van energie is, wanen, dat nu het uur voor hem geslagen is, om het juk der Nederlanders af te schudden en zijne schatten en invloed tot zijn eigen grootheid en onafhankelijkheid te benuttigen.»

§ 13.

FRANCISCUS CANTER.

1751—1753.

Franciscus Canter, Amstelodamensis, qui per se decim annos Societati Ind. Or. multa officia praestiterat, anno 1746 in urbe Asiae Bassora munus Residentis s. Praefecti, nomine ejusdem Societatis, adeptus est ¹⁾. Anno 1744 autem Regimen Indicum eum revocavit, jubens eum Bataviam venire. Verumtamen Canter huic voluntati non obtemperavit et anno 1751 in patriam venit. — Quum in eo esset, ut matrimonium Amstelodami contraheret ²⁾ eum capiendum Moderatores Soc. Ind. Or. (ter Kamer van Amsterdam) curaverunt, ac primum eum in vincula publica deinde in navem conjece-
runt, qua in India transveheretur, ut ibi rerum gestarum rationes redderet. At Canteri propinqui cum Senatu Supremo questi sunt, qui interdictum

poenale dedit, ita ut Canter Amstelodamum reduceretur. — Moderatoribus Soc. Ind. Or. illum, qui in eorum officio peccavisset, Bataviae persequendum esse contendentibus, et propinquis Canteri contra, eum, ut civem Amstelodamensem, in patria modo apud judicem competentem in judicium produci posse adserentibus, Senatus Supremus d. 22 m. Oct. 1752 sententiam dixit et propinquis Canteri interdicti executionem denegavit; hi autem extraordinariam inquisitionem caussae, quam *revisionem* vocabant, impetrarunt eo effectum, ut hi fuerint coacti desistere a proposito et simul impensas omnes, verbo indemnitatem, praestare. Ita judices d. 2 m. Oct. 1753 pronuntiaverunt: »verklaren in de sententie en het Arrest van den Hogen Rade in quaestie Erreur te zijn gecommiteerd, en corrigerende hetzelfde Erreur, decreteren de Interdicte en Bevelen Poenael, in der Impetr. mandament geinsereerd; interdiceren de Gedagden, den voorn. Kanter uit deze Landen wederom naer de Indien te vervoeren; condemnieren de Ged. d' onderneming tot en het in 't werk stellen van de voorsz. vervoering van gem. Kanter kost en schadeloos af te doen, condemnieren wijders de Ged. zoodanige Actie, als zij tegens gemelde Kanter vermeenen te hebben, binnen den tijd van 6 weken, hier te Lande jegens hem te institueeren voor zijnen dagel.en comp.Rechter en bij faulte van dien, imponeren hem een eeuwig Silentium."

Propinqui Canteri pulcherrimam defensionem

conscripterunt ³⁾. — Gravem quaestionem ⁴⁾ sex praecipuis argumentis ⁵⁾ dirimere volebant. Primum probant Canterum semper revera fuisse civem Amstelodamensem; deinde eum, munere Residentis functum, reversum esse; tum constare eum Amstelodami vitam suam degere velle; denique nullas lites Cantero in India intentas esse et eum igitur in patriam nullis litibus implicitum (onbezackt) rediisse. — Et quamquam concise omnia argumenta producere volunt, »om deze opereuse Schriftuur niet volumineuser te maken,» ut dicunt; iis tamen libet animadvertere sequentia: »Dat Kanter naer rechten ten minsten voor een domicilieerend en buikvast Ingezeten van Amsterdam moet worden gehouden,» quia Amstelodami larem rerumque ac fortunarum suarum summam constitueret; deinde in ea urbe Canterum jus et forum originis habuisse et adhuc habere, inprimis, quia Batavus in Indiam se convertens ibi temporarium tantum non fixum Domicilium habere videatur. — Tot vero ac tantis argumentis, tot antiquis legibus, tot adnotationibus scriptores defensionis copiosissimae, haecce omnia probantes, libellum suum farserunt, ut mihi quam difficillimum sit e frequentatione argumentorum summa excerpere. — Sequitur autem locus insignis simplicitate, scilicet: »En voor zoo veel betreft het 2^{de} stuk, dat voorschr. Kanter der Comp. Kas zoude hebben verkort en de penningen van de Comp. gediverteerd en zich toegeeigend, 't tegen-

deel zal uit de rekening blijken, doch waeromtrent echter in passant nog moet worden geremarqueerd (de goeden niet te na gesproken), 't geen eertijds Aitzema in zijne zaken van Staet, met opzigt tot Brazil gezegt heeft: »Dat het inderdaed waer is, dat vele, van hier derwaerds gaende, voor alle dingen zoeken haer zelfs te verrijken, weinig ziende of 't recht of onrecht is.» Zoodat daer ter plaetse geen Aristides gevonden wordende, het Ostracismus niet wel zoude kunnen worden in gebruik gesteld, en de O. I. Comp. niet te vreezen heeft, dat zij hare Bedienden, uit consideratie van hunne al te rechtvaardige administratie ten haren kosten de laetste eer zal behoeven te bewijzen, en dat als men bijgevolg over zulke zaken à la rigueur in O. Indien altoos gehandeld had, men al sedert lange die geheele Colonie gedepeupleerd zoude hebben gezien. En het zoude mogelijk niet geheel buiten den haek zijn gegist, dat ingevalle alle zaken van die natuur hier te Lande voor neutrale Rechters waren geventileerd geweest, aen de eene zijde de Gedaegden ongelijk meer zouden hebben gerecouvreerd, en aen de andere zijde vele ongelukkige Personen en Familien, hun goeden naem en faem niet zouden zien gefletrisseerd; nadien het eene zaak buiten alle contestatie is, dat men nooit meer aen een kwade en eenzijdige administratie van Justitie is blootgesteld, dan wanneer de Partijenschappen in de hooge Reg. ten toppunt gerezen zijn, waer onder

sedert een geruimen tijd de respective Colonien van den Staet zoo jammerlijk hebben gezugt, en alsnog quijnende moeten gaen." — Urgent, nunc non aliter judicari posse quam in praecedentibus causis; non credunt, judices sententiam suam optimam nunc mutare velle. »Immers de Impetr. hebben een volkomen afkeer om zulke lage idées van dat H. Gerichtshof te willen formeren." Quanta ironia; jam aliter pronuntiaverant! — Causa Canteri non nova est. »Men heeft in effecte niet anders voor, dan om aen U Ed. Mog. verdroogde en verwelkte West Ind Vruchten in schoonschijnende, doch brooze O. Ind. Terrines te bedienen en op te disschen, zoo als zulks blijken zal, wanneer dat O. I. servies ontdekt en die Vruchten aen 't verhemelte van derzelve doordringend oordeel gebragt zullen worden; doch opdat de welgeschikte ordre door geene ontijdige lusten, om daer van de proef te zien, zoude worden verbroken, zal aen U Ed. M. vooraf nog worden voorgesteld, de overige vaste spijs, zoodanig als dezelve door het H. Gerichtshof aen haer Ed. G. M. den 26 July 1678 etc., is voorgesneden?" — In causa Beeckii cum suis Moderatores reis in patria litem intendi voluerunt; quare nunc aliter? Non convenit. — Crimen non est, sine consensu Societatis Ind. Or. munus deserere et in patriam redire. — Conf. causae Guilielmi van der Laer, a. 1742—1746, et Guilielmi van den Berg, a. 1739. — Delicta,

quorum accusatur Canter, innumquam commisit ⁶). — Quid de testibus? »En daermede zal aen 't oordeel van U. E. M. worden overgelaten of deze Getuigen wel voor idonei en irreprochabele Get. kunnen worden gehouden, en of er wel slegter en slordiger preuves, als deze zijn, in een Criminele Accusatie kunnen worden te berde gebragt.⁷ Pars adversa provocat ad leges Coloniae fundamentales (Artikelbrief) ⁷). Sed frustra ⁸). Provocat ad jus suum reciprocationis. Jus illud non habet ⁹). Aliis argumentis multis additis, orationem concluderunt propinqui hisce verbis: »En zullen mitsdien deze Schifture besluiten, in die regtmatige en volle fiance, dat U. E. M. de meergem. grieven, door de sententie van dezen H. Rade den Impetr. geïnfligeerd, bij Revisie zullen repareren en dus daer door gelegenheid verschaffen, dat de geboeide Canter, bij verandering van toon, in plaetse van een *lamentabile* of *lacrimosa*, een *allegro* van lö Triumphe, vrolijk zingende zal mogen opheffen.¹⁰ Moderatores Soc. Ind. Or. etiam amplam dissertationem ¹⁰) conscripserunt, sed jam videor satis hacce de causa locutus esse ¹¹).

Canteri causa eo memorabilis est, quia sententia moderatorum in ea quam maxime distat ab eorumdem argumentatione in causa Beeckii com suis. — Canteri propinqui annotant: »Men heeft, uit een klaer besef en begrip dat de jegenwoordige Sustenue *e diametro* aenloopt tegen de sus-

tenue van de Bewindh. van dien tijd, om zig uit dat doolhof van contradictien te redden, was 't mogelijk, getracht UE. Mog. te imbuëren, dat de grond en reden van die toentijdige sustenne zoude zijn geweest, dat de bewijzen waer uit die beschuldigde personen moesten worden geaccuseerd, in *originali hier te Lande* waren."

ADNOTATIO.

1) *Nederl. Jaerboeken* Vol. VII, b. II, p. 375—378. — J. J. van Leeuwen, *Dissert. de damno, res absoluto illato, cum privatim tum publice resarciendo*. Traj. ad Rhen. 1843, p. 12.

2) »Hij word gelijk uit de armen van zijne bruid weggerukt en gesaiseerd, van daer naderhand geboeid (even of hij een groote misdadiger ware) door zijn dagelijkschen, gewonen en alleen competenten Rechter aen zijne Party overgeleverd, etc." *Deductie rakende de zaak van F. Canter*.

3) *Bijvoegsels op de Ned. Jaerb.*, October 1753, p. 319—426.

4) »Of een inboorling van Amsterdam van daer naer O. Indiën gevaren en op een Komtoir van de O. I. Comp. in Persien als Opperhoofd geresideerd hebbende, en van daer in zijne Geboortestad onbezaekt gerepatricieerd zijnde, met intentie om aldaer te verblijven, door Schepenen van deze stad kan en vermag te worden overgeleverd, ter Kamere van Amst. aen Bewindh. van de O. I. Comp. om hem van hier en van onder zijn andersins ordinaris, dagelijkschen en comp. Rechter, te vervoeren naer O. Indiën, ten einde hem te doen berechten door den Rechter op Batavia, ter zake van delicten, op een Komtoir in Persiën, en dus buiten het gebied van haer H. M. en 't ressort van de O. I. Comp., pretenselyk gepleegd?"

5) »De eerste grond zal worden afgeleid uit de natuur van de zaak, het recht, en de gezonde reden. De 2de uit de Vrijheden, Gerechtigheden en Privilegien van den Lande in 't algemeen, en van de respectieve steden van Holland in 't bijzonder. De 3de uit de Instructie van den Hove Provinciael en de Ordonnautien in Crimin. zaken. De 4de uit de successive melodiense Resolutien en Placaten van haer E. G. M. de H. Staten van Holl. De 5de steunt op het eigen begrip van den H. Rade in Holl. en van den Rade Provinciael, in zeer energique termen aan haer Ed. G. M. zelfs bij verscheide gelegenheden voorgedragen; 't welk mitsdien op een rotssteen van onwrikbare fondamenten rust. De 6de grond.... verscheide Voorbeelden, alle by haer Ed. G. Mog. zelfs dien conform *ex plenitudine potestatis* gedecideerd; 't geen alles te samen met eene alleraengenaemste symphonie en eenstemmigheid harmonieerende, en inderdaed contineerende is een exces van bewijs, 't geen zelden gezien word etc.»

Cf. Ordonnantie der Stad Rotterdam 10 Febr. 1722 art. 12 »Hetzelve (het burgerschap) wordt niet verloren door Commissie wegens den Staet of Stad... als mede niet in betrekking tot diegenen, dewelke in Dienst van de O. of W. Ind. Comp. zich in derzelver Colonien voor eenen tijd zullen ophouden, en zullen ook derzelver Kinderen, aldaer geboren, worden gehouden als geboren binnen deze Stad.»

6) »Men heeft op de leij van opgeworpen zwarigheden gesteld dat Kanter zich aan tweederhande soort van delicten zoude hebben schuldig gemaakt, edoch met een kleine spongie, in oceano juris een weinig natgemaect, kan dat alles zoodanig worden uitgewischt, dat 'er geen omtrek meer van overblyven zal.»

7) »De Artikelbrief is hier in Holland nooit gepubliceerd, en heeft by gevolg geen *vim legis* met betrekking tot Holl. ingezetenen... h. H. Mog., welke den voorn. Artikel-brief hebben gedaen promaneeren ('t zij met verschuld. eerb. gezegt), zijn niet bevoegt aen eenige Societeit in Holland, *eigener vermogen* Privilegien te gunnen; zalks zoude strijdende zijn tegens de Unie etc. en eindelyk in geene Art. van den Art. brief wordt in 't minste gesproken van hetgeen eigentlijk in quaestie is.»

8) »Ook zullen UE. M. met de uiterste indignatie aanzien; het temerair positief van de Ged. in hun Request, als dezelve onder and. op den mouw van de Magistrale Tabberden van Schepenen hebben gespelt deze gefingeerde suppositie; dat de Comp. bij haer Octroy speciaalijk zonde zijn geauthoriseerd, om over misdaden van hare Bedienden in O. Indien begaen, aldaer te oordeelen, zelfs wanneer die gew. Bed., zijnde gerepatrieerd, zich wederom hier te Lande bevonden; als wanneer UE. M. daertegen over zullen gelieven te vergelijken het gedrag van des Comp. practisijs; dat dezelve in alle de Pleidoyen zoodanig een altum silentium gehouden hebben van 't Octroy, daer zij met zoo veel ophef zich op beroepen hadden (als een: en Rhodus, en salta!), dat als men van elders niet zeker wist, dat de O. I. Comp. met een Octroy was voorzien, men bijna zoude mogen twijffelen, of 'er een Octroy was of niet etc.»

9) »Het Recht dan van reciprocatie van de Ged. zoude vorderen, dat, zullen de Nederl. aan de Ged. overleveren alle de Kwaeddoenders naer herwaerds wederkomende, van gelyken de Ged., uit hun Purgatorium patriae, mede zouden behooren op te leveren al het Schuim, hetwelk hier te Lande de handen van de Justitie ontvloten is. Zonde dit perspectif niet veel eer den Ged. eenig bedogtheit en nadenken aenjagen?»

10) *Bijn. Ned. Jaerb.* 1753, p. 427—456.

11) Hic locus est annotatione dignus: »Ged. zullen zich niet inlaten in een détail, waer in die crimina zijn bestaende, te minder dewijl zulks zoude zijn het regte middel om den voorn. Kanter te doen krijgen *opening van zaken*, waerover hij ter zijner tijd en plaetse zal moeten worden verhoord, en welke mitsdien tot dien tijd toe voor hem behooren te worden *geceleerd*.»

§ 14.

J. D. VAN CLOOTWIJK.

1758 ¹⁾.

Hic Gubernator Macassaris in insula Celebes Bataviam ut rationes redderet se conferre debuit. Curiae enim Bataviensi (Raad van Justitie) reus male administratae in causis criminalibus justitiae videbatur ²⁾. Clootwijk, fuga sibi consulens, ad urbem Banca-Houlo proram vertit et ex illa regione in Britanniam pervenit. Nihilominus contumacem illum iudices Bataviae d. 29 m. Nov. 1758 damnaverunt atque ejus bona in publicum addicta sunt. Quum redux Clootwijk in patria a moderatoribus Soc. I. O. saepius frustra rogavisset ut sententia curiae Indicae rescinderetur, ad Senatum Supremum (Hooge Raad), Ordinibus Generalibus neglectis, statim se contulit, ut Senatus ille moderatores honorarium debitum solvere juberet atque impediret, quominus moderatores sententia Curiae Bat. uterentur, et obtinuit decretum judiciale (Mandament van relief en Rauactie). Sed d. 24 m. Apr. 1765 moderatores ab Ord. Holl. petierunt, ut sententia illa SenatusSupremi tam flagitioso ministro ³⁾ non prodesset. — Adferebant contra Clootwijk articulum 35 satis notum — temere autem ut Gubernator contendebat ⁴⁾ — et questi sunt praeviam sententiam illam esse latam, se inauditis. — Verum-

tamen quare Senatus, priusquam decerneret, moderatores Soc. I. O. audivisset ⁵⁾? — Moderatores provocaverunt ad decretum OO. GG. d. 14 m. Apr. 1718 latum. »Bij deselve wordt directelijk, reponerat autem Senatus, niets anders geprohibeert dan de recursus ad principem en geensints het gebruik van geregtelijke middelen; en al mogt bij de boveng. Resol. alle middel van beroep van diergelijke Sententien zijn afgesneeden, zoo is het gantsch niet buiten bedenken, of niet teegen sententien waarvan geene provocatie valt, het middel van Relief plaats hebben kan... Over het verzoek van authorisatie door Bewindh. gedaan, is nog niet finalijk gedisoncert.” — D. 21 m. Oct. 1765 moderatores apud OO. GG. etiam questi sunt, quod vir noster in pace perfrueretur vitae voluptatibus, quas in India maximis flagitiis sibi comparavisset, et dixerunt illum quidem simulare se rationes reddere velle, hoc tamen consilium callidum non alio valere, nisi ut fucum aliis faceret et innocentia ejus celebraretur: eum enim optime scire moderatores hic nequaquam in rationes illas inquirere posse. — D. 8 m. Nov. rursus OO. GG. adierunt ⁶⁾. Reus Ordines Holl. rogare non destitit, ut sententia Bataviae lata rescinderetur, quia moderatores nullum argumentum validum adtulissent ⁷⁾.

Negotium illud in tempus ducebatur. — D. 2 m. Jan. 1766 et d. 5 m. Aug. 1767 Clootwijk novos libellos supplices misit ad Ord. Holl.—Frustra.

Causae ejus tum moderatores admiscuerunt causam novi rei van der Hulst, qui munere Residentis functus erat in insula Kareek. Clootwijk omni ope huic consilio moderatorum obstitit, et d. 5 m. Mart. 1768 OO. Holl. rogavit, ut auctoritatem suam interponerent. »Dat de saak werd gemengd met die van v. d. Hulst, waarmede zij niets te doen heeft: dat de Suppliant heeft moeten begrijpen het voorwaar motif te zijn geweest, omme dit op zig zelve bestaande onderzoek te embrouilleeren met andere saaken daar toe niet behoorende, en daar door te effectueeren de meerdere lastigheid van het onderzoek, en ook eo ipso de finale uitslag van de saak soolang in suspenso te houden, als doenlijk soude zijn, en dus den Suppl. te noodzaken, om geheel daarvan af te zien, waartoe nogtans de Suppl. niet kan resolveeren, eensdeels van wegen zijne wesentlijke belangen, maar ook omdat zijne eer en reputatie ten allerhoogsten daaraan gelegen ligt.» —
Haud scio an lis umquam sit diremta.

ADNOTATIO.

1) *Resol. St. Holl. 12 Mey 1753.* Ordines Holl. d. 12 m. Maji 1753 deliberaverunt de libello a Moderatoribus d. 6 ejusdem mensis conscripto atque Ordinibus Gen. tradito, et sententias Senatus Supremi ac Curiae Hollandiae haec in causa rogaverunt. Sic autem libellus moderatorum auditur: »Dat de Comp. sonder soodanige *absolute judicature* over haare Bediendens in Indien te hebben, onvermijdelijk te gronde

moet gaan; dat seedert de erectie van gem. Comp. die judicature ook altoos is geëxerceert geworden, soo bij de subalterne Regters welke daartoe zijn gequalificeert, als ook voornamentlijk bij den Raad van Justitie te Bat., die niet alleen ter eerster instantie oordeelt over alle Bediendens, die sig te Batavia bevinden, als meede over alle Gouverneurs etc. die op eenige Comptoiren zijn bescheiden, en voorts in appel over alle andere saaken, welke uit haaren aard provocatie subject zijn: maar die hooven dien, in gevolge U H. M. Resol. van 4 Jan. 1743, altoos mede competent is om over corruptien, malversatien etc. door Bed. van de Comp. in Indien begaan, bij praeventie te oordeelen en te vonnissen...

Ook gunt het geen mindere opmerking, dat, indien alhier te Lande over die gepleegde malversatien met genoegsaame kennis konde werden geoordeelt, het belang van de Comp. egter in meenige gevallen veel eerder soude vereïsschen, die Bediendens, *hoe schuldig ook deselve mogten zijn, ongestraft* te laten, als de saaken daertoe betrekkelijk in publicque proceduures voor een ieder open te leggen..... Dat ook U H. M. te meermalen hebben verstaan, dat, wanneer iemand mogt vermeenen beswaart te zijn bij eenig gewijsde van den Raad van Justitie te Bat., voor deselve geen ander middel van redres overig is, als de weg van revisie, dog dat ook die in Indien moet werden versogt, en aldaar ook alleen verleent kan werden."

D. 21 m. Dec. a. 1753 in collegio Ord. Holl. lectae et auditaesunt sententiae Senatus Supremi et Curiae Holl.

Advij's van den H. Raad. »Wij remarqueeren I. dat... wij Bewindh. hier te Lande niet anders kunnen aensien dan als private Persoonen, en dat het ons voorkomt van veel vooruitsigt te zijn, aan de soodanige eens voor altoos te verleenen sulke eene generaale qualificatie (hoe naauw ook dat versoek van Bewindh. zoude werden gerestringeert), dewelke in effecte niet minder importeert dan een regt van parate executie, hetwelk *pro lubitu* teegen allen en een iegelijk soude kunnen werden te werk gesteld, en wel met die verregaande uitwerking, dat de Luïden uit deese Landen na Indien souden werden vervoert: een regt, hetwelk selfs aan geen Regter hier te Lande, maar alleen aan den Souverain competeert...

II. dat het Regterlijk Officie der geenen aan welke de Jurisdietie over de Ingezetenen hier te Lande is toevertrouwt, ten opzigten van gem. Persoonen soude werden gesteld buiten activiteit, en alleen soude strekken om de ordres van Bewindh. ter executie te stellen, en dat diergelycke Bediendens der Comp. sonder het admitteren van eenige defensie... naar Indien souden werden getransporteert, daer egter seer ligtelyk soodanige Bed. valabele reedenen souden kunnen allegeeren; III. dat ten opzigten van eenige Bed. het niet buiten speculatie soude kunnen zijn, of deselve niet souden kunnen reclameeren eenig Privilegie, uit kragte van welke sij souden kunnen sustineeren, alleen te regt gesteld te moeten worden voor den Regter hier te Lande; dog welke defensie eensklaps aan deselve soude werden afgesneeden.. Een beter middel, waardoor het oogmerk van Bewindh. kan werden bereikt, bestaat eenvoudig daarin, dat (daar het Bewindh. vrij staat, wanneer sig hier te Lande iemand hunner Bed. soude moogen bevinden, die op eene ongepermitteerde wijze uit Indien herwaarts is overgekoomen, denselven ten haren pericule te doen arresteeren) hun defaculteit soude kunnen worden vrijgelaaten, om sig te adresseeren aan den Souverain van die Provincie, waarin soodanig Bed. sig onthoud en in arrest is gesteld, met versoeck van authorisatie, om de Gearrest. na Indien te doen overvoeren en aldaar wegens de Delicten te regt gesteld en geprocedeert te werden, in conformité van den Articulbrief en de Placaaten van den Lande."

Sic autem Curia Holl. argumentabatur :

»Wy maaken geen swarigheid, op de gronden door Bewindh. ter needer gesteld, meede te besluiten, dat deselve allesints zijn bevoegt, om soodanige Bed. te beregten... met dien verstande, dat Bed., die met consent van Generaal en Raaden zijn geretourneert, ter saeke van beschuldigingen, welke na hunne terugkomst souden moogen opgekoomen zijn, hier te Lande te regt gesteld moeten worden.... Echter het doen van apprehensie vermeenen wij, dat niet als met eenige bepalinge behoort geaccordeert te worden; te weeten, nadat Bewindh. aan de Regters, van welke sij dezelve requireeren, sullen hebben doen bliken van de desertie... ten einde, de Gevangene daartegens in zijne defensie behoort zijnde, verder

gedisponeert werde als na behooren.... Verder geeven wy in consideratie, of het niet dienstig soude zijn, dat de Regters, die soodanige appreh. sullen verleenen, ten opzigte der overvoeringe, sullen moogen disponceeren *bij Arrest*, sonder dat teegens sood. Dispositie poenaal sal moogen versogt of daarvan geappelleert worden, ten einde daardoor afesnijden alle middelen van practijcque, waar door de executie der voors. Disp. door vexatoire procedures in longueur soude getrokken worden.... en of aan sood. Bed. in de respectieve Vrijsteeden, geene protectie hoegenaamt sal moogen werden verleent, om voortekomen, dat de Disp. van de Regters niet werde illusoir gemaakt."

2) »Schuldig aan seer verregaende mesuses en geweldenaarjen in de executie van de crimineele justitie." *Berigt en Adv. van den H. Raad.*

3) »Dat J. D. van Cl. sig schuldig gemaakt had aan het misbruik van de hem toevertrouwde magt; het bespotten van de Justitie; het voeren van eene, ten hoogsten strafbare, despoticke Reg. op Macassar etc. 23 Nov. 1758... ook aan het calumnieus beschuldigen van onschuldige Menschen van Landverraad etc." — *Extract uit het 2^{de} en 6^{de} Bataviaasch briefboek, overgekomen a. 1759.*

4) »Het 35 Art. doet niets ter saake. Nadien daarbij aan die van de Comp. alleen gegunt wordt het vermoogen, om Gouv. afstellen, met dien verstande nogtans, dat deselve Bediendens niet souden worden belet, herwaarts over te komen, om hunne klagten aan h. H. M. te doen."

5) *Berigt en Adv. van den H. Raad, op een Missive van Bewindh. der O. I. C. ter kam. Amst., tot intrekking van secker Mandament, en op de Requeste van J. D. Cl., tegen dat versoek van Bewindh. 6 Nov. 1765.*

»Even als of de H. Raad soude zijn verpligt geweest Bewindh. vooraf te hooren. Ten welken effecte dog soude men Bewindh. ten deese vooraf hebben gchoort?"

6) 8 Nov. 1765. — »Vermeenende sij Bewindh. de sustenue van den voorsch. J. van G., ten eenemaal strijdig te sijn met haar H. M. Resol. van 14 Apr. 1718, welke Resol. indien eenmaal wierde

verbroocken en het doorgang dat een Vonnis, in Indien geweest, by wege van Provocatie of andersints hier te Lande wierde vernietigt en gecorrigeert, sulks niet dan tot uitterste praecjudicie van de O. I. C. soude kunnen strekken; versoekende derhalven, dat h. H. M. op voorn. zaak als na derselver hooge wijsheid sullen oordeelen."

7) »Dat de Supp. door bijna onmenselijke vervolging, op notoir valsehe rapporten van hatelijke en blamable Personen (sonder dat de H. Reg. of Bewindh. hier te lande tot heden toe ietwes hebben kunnen inbrengen, tot eenige Reproche van zijn Bewind en directien) zig uit absolute noodweer hadde moeten retireeren na Patria, buiten bekomen verlot, om alhier protectie te soeken en sig ter verantwoording te stellen voor alle hooge Collegien, soo van Politie als Justitie." *Request aan h. E. M. St. v. Holl.*

§ 15.

C. VAN TEYLINGEN.

1767.

Gubernator ille praesidii Coromandel, quum a 1765 Bataviam esset vocatus ad rationes reddendas, quia peculatum fecisset et in plures homines vim ausus esset, ad Madraspatnam, coloniam anglicam fugit, unde, Gubernatore anglico eum Batavis dedere recusante, se in patriam convertit. Moderatores, quum frustra ut eum comprehenderent operam navavissent, ad Ordines Generales d. 17 m. Febr. 1767 se contulerunt ¹⁾, qui a rege Britanniae petiverunt, ut traderet reum, cujus deditionem nescio an rex Ordinibus concesserit ²⁾.

ADNOTATIO.

1) »Dat in de maand Oct. 1765 ontfangen hadden een Missive van seekere Ternminie Sitti uit Trankebar, behelsende bittere klagten over de knevelarijen en veele seer verregaande mishandelingen, die hem souden sijn aangedaan door Christiaan van Teijlingen, doenmaals Gouv. en Direct. weegens de Ned. O. Ind. Comp. ter kuste Coromandel. — Dat geoordeeld hadden die klagten te sijn van zoo veel belang, dat sijn beslooten hadden de hooge Reg. te Batavia aanteschrijven, deselve naauwkeurig te onderzoeken, en bij bevinding dat v. T. schuldig was aan het gunt hem ten lasten wierd gelegd, desweegens tegens denselve sonder conniventie soodanig te doen procedeeren, als in justitie geoordeeld soude worden te behooren. — Dat die ordres versonden zijnde, kort daar na ontfangen hadden brieven van de hooge Reg. van den 3 Mei 1765, waarbij deselve aan hun kennisse gaaven, dat van T. aan haar hebbende versogt, uit sijn Gouvern. te worden ontslaagen, sijn in de maand Febr. van dat jaar, tot Gouv. aldaar hadden aangesteld P. Haksteen, en dat sijn voorts van Teyl. hadden gelast na Batavia op te koomen; dat mede aan Generaal en Raden waaren voorgekomen verscheide klagten over het baatsugtig gedrag van v. T., en over de grouwelijke mishandelingen door hem aan vele menschen tot voldoeninge van sijne onversaadelijke schraapsugt aangedaan. Dat uit dien hoofde de hooge Reg. den Gouv. Haksteen speciaal hadde bevolen, op die gedaane beschuldigingen, naauwkeurig ondersoek te doen, en diegeene die sig aan enige concussien enz. mogten hebben schuldig gemaakt, door de Justitie te doen straffen of met de Bewijsen ten hunnen laste na Batavia op te zenden. . . . Dat vervolgens de H. R., bij brieven van den 15 Oct. 1765 hen hadde geïnformeert: dat de Gouv. Haksteen begin had gemaakt met het, aan hem gedemandeerde ondersoek van v. T., die op den 23 Mei was gevlugt na Madraspatnam, sonder eenig transport van 's Comp. effecten of verantwoording van sijn bestier te hebben gedaan; dat de Gouv. H. wel hadde getragt

die vlugteling te doen agterhaalen, en denselven ook van den Gouv. te Madras hadde opgeëischt, dog dat die had geweigert van T. over te leveren. Dat hun weinige daagen daar na wierde gebragt, dat v. T. sig in deese Provincie bevond; dat sij sonder ver- toef de noodige middelen in het werk gesteld hadden, om dien Deserteur van de Comp. in verseekering te doen brengen, dog sonder het gewenschte effect... Dat hunne Gecomm. dus genood- zaakt waaren, hunnen toelugt te nemen tot haar H. M., ten einde in staat te worden gesteld. om v. T. voor sijnen competenten Rechter te kunnen doen te regt stellen, en wijders ook te erlan- gen, behoorlijke satisfactie en vergoeding weegens het ongelijk en schaade, die den Gouv. en Raad van de Engelsche Comp. te Madras, door hun gedrag in deese zaak gehouden, de Ned. Comp. hebben aangedaan en veroorzaakt. — Waarop gedel. zijnde, is goedgevon- den, dat Copie van de voorsch. Missive gesonden zal worden aan den Grave van Welderen, haar H. M. extraordinaris Envoyé aan het hof van sijne Majest. den Koning van Gr. Brit., en 'en selve daar neeyens aangeschreeven, aan het Ministerie aldaar van het voorsch. eclatant geval kennis te geeven... en dewijl gemelde v. T. sig thans in het Rijk van Gr. Brit. ophoud, uit naam van h. H. M. te versoeken, dat een naauwkeurige recherche na sijn Persoon mogte werden gedaan, en hij gevonden werdende, hij provisie moge werden aengehouden en in apprehensie genoomen, om vervolgens nader overlegt te worden, op wat wijze met soo een onwaardig Subject gehandeld sal moeten worden. Dat voorts het Gouv. van Madras... na behooren moge worden gecorrigeert en gelast de schaade te dedommageeren, en soodanige voorzieninge te doen voor het toekomende, dat dusdanige bedrijven gepraevenieert, en in te- gendeel een schikking gemaakt moge werden, om de Deserteurs, vooral soodanige als tot eenige directie van saaken sijn gebruikt, die sig uit den dienst van den een of andere Comp. met berooving van derselver effecten, op eene clandestine wijze onttrekken, aan den andere over te leeyren. — En sal Extract van deese ter hand werden gesteld aan den Heer Yorke, Ambassadeur van sijnen Maj. den Koning van Gr. Erit., met versoek om deese haar H. M. in- stantien door sijne goede officien en credit te secondeeren. En

worden voorts de h. Nagel... versogt de besognes, bij haar H. M. gedecerneert, op eene Missive van de Bewindh. van de geoctr. O. I. Comp. ter vergad. van 17, alhier ingekomen 8 Meij 1758, bij welke efficacieuse middelen aan de hand zijn gegeven, om de desertie van Bedienden in Indien tegen te gaan, ten spoedigsten bij de hand te neemen, ten einde te brengen en van alles rapport te doen." *Resol. St. Gen. 17 Febr. 1767.*

In libello quem d. 8 m. Majia. 1758 ad Ord. Gen. miserunt moderatores haecce leguntur: »dat het al in vroegere tijden, maar voornamentlijk seedert tien à twaalf jaaren, meenighwerf was koomen te gebeuren, dat de Bediendens van de O. I. Comp., welke op buyten Comptoiren waaren bescheijden, en wegens de, door hun gepl. malversatien of andere delicten, na Batavia waren ontboonden, om aldaar voor den compet. Reghter hun gedragh te verantwoorden, dat Reghterlijk ondersoek hadden ontgaan, met uijt den dienst van de Comp. te desertieeren en onder de protectie van vreemde Natien, met derselver Scheepen of wel over Land, herwaarts te koomen; dat de uytslagh van de bekende saeck van F. Canter en de frequente exempelen, welke seedert hadden geëxteerd, hen meer en meer hadden overtuyght van de absolute noodsaackelijckheyd, om die desertie tegen te gaan.... dat er geen ander middel was.... als met die geene, welke daar aan schuldig waaren en sich hier te Lande gehielden, te doen apprehendeeren en na Indien overvoeren, dogh dat, wanneer sij daartoe reghtelijke middelen emploijeerden, de Comp. als dan wiert blootgesteld aan langhdnurrige en kostbaare proceduuren, waar van den uytslagh bleef afhangen van het verschillende oordeel van de respectie Reghters, welke op verscheyde tijden en in verscheyde instantien daar over oordeelden, en welke uit dien hoofde altoos onseecker was; neemende gem. Bewindh. dien volgende hun toevlught tot haar H. M., ten eynde in staat te worden gestelt, om de ontrouwe behandelingen van haare Bediendens in Indiën met meerder effect tegen te gaan en de ruïne van de Comp. daardoor tē prevenieeren . en versoecken dat h. H. M. hen gelieven te autoriseeren, om alle Bed., tegens welke in Ind. crimineele proced. zijn ondernomen en die door hunne desertie hunne daagelijcksche en comp. Reghters zijn ontloopen, als meede die

geene, welke na deesen uyt den dienst van de Comp. souden moogen deserteeen... in behoorlijke verseekeringh na Indien te doen overvoeren, om aldaar tegens hen geprocedeert te worden, volgens den Articulbrief en de Placaaten van den Lande, met last en bevel aan Off. Reght. en Judicieren, om alle soodanighe voortvluchtige Bedienden, die onder derselver Jurisdictione sullen worden bevonden, ter requisitie van Bewindh. te doen appreh. etc. etc." *Nescio quid de hocce libello decreverint Ordines Generales.*

2) »21 April 1767. Ontfangen eene Missive van den Graave van Welderen, geschr. te Londen 14 Apr., houdende, dat des avonds te vooren (in antwoord op het verzoek, dat hij den 14 Maart bij memorie aan den H. Secretaris van Staat gedaan hadde, om den geveesen Gouv. v. Teijl. ... te laten arresteeen) ontfangen hadde een Billet van gem. h. Secret., met het rapport daaromtrent van den h. Proc. Gen., zijnde van beide de gemelde Stukken de Copien neevens de voorsch. Missive gevoegt, aan welkers inhoude sig was gedraagende."

§ 16.

A. J. VAN STEENBERGEN.

1785.

Hic, quum in officio Societatis I. Or. fortunam sibi fecisset, munere se abdicavit, ut vita domestica atque otiosa frueretur. At molestiae solitudinem ejus mox obturbaverunt. Hortulus ejus, ut per eos dies sermo creberrimus erat, valde placebat Senatori cuidam Indico, qui frustra agri emtionem proposuit. Tum autem Steenbergen, a praetore (bailliuw) Bataviae mercaturae, lege sancitae, factae accusatus, in vincula est conditus, cujus operis adhortator fuit Senator iste Indicus. Haec enim vulgo

jaclabantur ¹⁾. Collegio scabinorum causam constituente ac rem tormentis quaeri jubente, rei amici petiverunt, ut litem dirimeret Curia Bataviensis, quae iis benevola accusationes cognovit et Steenbergem de reis exemit. Hacce sententia audita, subito Regimen Indicum miserum Steenbergem custodia militari arcuit atque rationes exegit a Curia, cujus copiosa relatione lecta, ita pronuntiavit: »Door den Raad van Justitie gediend zijnde van de gevorderde redenen en rekenschap . . . is verstaan, zonder zich intelaaten over de gegrond- of ongegrondheid dier redenen: 1) Alle de gehoudene Procedures in deezen, voor gem. Rade en voor ²t Coll. van Schepenen, te annulleeren en te vernietigen, en beide gemelde Collegiën te gelasten, alle de stukken, tot deeze eenige relatie hebbende, te goeder trouwe, zonder eenige agterhouding, origineele in hunne *secretee cassen* te seponeeren. II. Den voors. Steenbergem, voor den tijd van zes eerstkomende jaren naar Banda te relegeren, en tot zijn vertrek naar derwaarts in zijn Arrest te houden ³⁾».

Ex longo illo exsilio ⁴⁾ tandem reversus, frustra ⁵⁾ a Quaesitoribus Generalibus rogavit Steenbergem, ut fama sua restitueretur ⁵⁾.

ADNOTATIO.

1) »Twee getuigen gaven verklaringen, dat ze van een Engelschman gehoord hadden, dat hij Amphioen aan Steenberg en zonde verkocht hebben, doch toen het op het beëedigen daar van aankwam, weigerde de één dit te doen, en de andere deserteerde met een Engelsch schip.» *Verzameling van stukken rakende de zaak van D. v. Hogendorp.*

2) *Extract uit de secreete Notulen van het geresolveerde in Rade van India, 21 Juny.*

3) »Waar hij nog door den Gov. Haga op de wreedste wijze is mishandeld en hem Geld en eene zwaare zilvere Soupkom is afgeperst, om permissie te verkrijgen tot het Huwelijken met eene weduwe aldaar.» *D. v. Hogendorp.*

4) »Dan z. H. Ed. Nederburgh by den heer Wiegerman, zijn voornaamste vervolger, inwoonende, kon hij nimmer eenigen troost noch herstel verkrijgen, en wierd onder allerhande voorwendzelen van de hand gewezen en de zaak moeyelijk gemaakt.» *D. v. Hogendorp.*

5) »Hadt hij niet voor zijne oogen de *alle recht en gerechtigheid vertrappende* handelwijze in 't jaar 1785 door de H. Regering gehouden, in de Proccedures van den toenmaligen Bailliuv, J. H. Wiegerman, R. O. contra A. J. van Steenberg en?» *Wiselin. Advys in de zaak van D. v. Hogendorp.*

SECTIO ALTERA.

CAUSSAE ACTAE

INDE AB A. 1795 USQUE AD A. 1808.

§ 1.

FRANCISCUS VAN BOECKHOLTZ.

J. G. VAN ANGELEEEK. CORNABÉ. COUPERUS.

1795—1802.

Anno 1795 antiqua forma administrationis Indiae Or. mutata est; ipsa Societate Ind. Or. dissoluta ¹⁾, liberiora instituta in metropoli celebrabantur; in India autem novitatum studium diligenter reprimebatur, et antiqua socordia et dudum recepti pessimi mores continuo viguerunt.

Guilielmus V, in Angliam exsulans, coactus est ²⁾ litteras ³⁾ mittere ad Gubernatores coloniarum nostrarum, ut eas Britannis traderent ⁴⁾. J. F. Friderici ⁵⁾, Gubernator Surinamae, et J. A. Sluysken ⁶⁾, Gub. promontorii Bonae Spei, inprimis illis temporibus se bene gesserunt, mandato illi principis non obtemperantes. Iusjurandum quod olim praestiterant et fidem sancte servantes, colonias pro viribus contra injurias hostium defenderunt.

Alii autem Gubernatores regiones fidei suae commissas in manus Anglorum statim tradiderunt. Num jussu illo principis? Num ignavia ac conniventia? Num forte obsecuti mandatis secretis Regiminis Indici?

Jam. a. 1789 Ordines Generales decreverunt, Gubernatores coloniarum nullis navibus longis portus tenere aut intrare permittere debere, cui decreto se obtemperaturos esse responderunt Gubernatores a. 1794 ⁷⁾. Paulo post vero Quaesitores Indiae Generales, Anglos arcere vimque vi refellere vetantes, litteras secretas ⁸⁾ ad Gubernatores miserunt ⁹⁾, quibus novam interpretationem dederunt mandato Ordinum Generalium ¹⁰⁾.

D. 9 m. Martii a. 1796 Franciscus van Boeckholtz ¹¹⁾ insulam Bandam Anglis tradidit ¹³⁾. »Zonder ontroering kan ik aan Banda niet denken, inquit van Hogendorp ¹⁴⁾, die plaats, welke zoo wèl verdedigd had kunnen worden, en die zoo schandelijk, zoo eerloos, aan den vijand is overgegeeven, door den lafhartigen van Boeckholtz, die daarvoor door de Bataafsche Regeering beloond en bevorderd is geworden.» Si igitur scriptori illi credimus, Boeckholtz a virtute, a fide jurata, a republica defecit. In scriptis, illa tempestate editis, jam quaestio istius deditiois est agitata; attamen sine effectu ¹⁵⁾.

D. 31 m. Jul. ejusdem anni Bataviam rediit Boeckholtz, a quo Quaesitores Generales rerum ge-

starum rationes reddi voluerunt. Hic igitur relationem conscripsit et chartas nonnullas ad defensionem suam pertinentes libello adjecit. Deliberatione de hisce scriptis habita, QQ. GG. d. 3. m. Sept. sententiam ita dixerunt: »Is goedgevonden te verklaren, dat voorn. Boeckholtz volgens eed en plicht naar zijn beste weten heeft gedaan, wat in zijn vermogen is geweest, om het eiland in staat van tegenweer te stellen en tegens den vijand te verdedigen... hem tot een blijk van het genoeg van HH. CC. GG. over de goede directie door hem gehouden, speciaal omtrent den zoo zeer vervallen staat der perkzaaken ¹⁶⁾, toeteleggen een Tractement... in hoop dat gelukkiger tijden Hoogstdezelve eerlang in staat mogen stellen, om hem het zoo wèl begonnen werk der redressen op Banda te doen voltooijen, in welken gevalle tot een verdere blijk van het genoeg van H. H. E. aan hem wordt toegezegd, zoo als bij dezen geschied, de effective qualiteit van Gouverneur.»

Nihilominus et dicta et scripta contumeliosa famam Gubernatoris Boeckholtz lacerabant. In primis van Eijk Actor publicus Bandae, illi infamiam adpersit dicens, se probare posse eum abjectissime Bandam Anglis prodidisse, quo viro audito ejusque scriptis lectis, QQ. GG. d. 3 m. Martii 1798 nonnulla argumenta examini cujusdam Veuge, qui etiam in Banda vitam degisset, submiserunt. — Virtute Gub. e relatione hujus censoris elucente, QQ.

GG. d. 6 m. Apr. in favorem rei novam sententiam dixerunt ¹⁷).

Boeckholtz autem, famae suae consulens, rogavit ut sibi omnia illa scripta, quae van Eijk et quidam Elias Mazel (Secretaris der policie te Banda) confecerant, ad maledicta refutanda traderentur; quo facto, nova defensio Gubernatoris prodit.

Quum fama hujusce causae in patriam advolasset, consilium Indicum (Committé tot de O. Ind. handel en bezittingen) d. 9 m. Maji 1799 et d. 23 m. Martii 1800 ulteriora ac meliora defensionis argumenta requirens, jussit omnia decreta Quaesitorum G. hacce in re esse irrita et relationem a Regimine Indico petiit.

QQ. GG. d. 29 m. Jul. 1800, se ignorare tantas contumelias, quibus Boeckholtz obrueretur, emissas esse, neque intelligere quid maledicta ista sibi vellent, rescripserunt ¹⁸). Boeckholtz ipse d. 30 Junii rogavit, ut concilium Asiaticum decretum consilii Indici (committé) antiquaret. Attamen concilio Asiatico nolente, R. Carp, procurator Gubernatoris, postulavit ut lis sine mora dirimeretur et concilium igitur d. 26 m. Jan. 1801 ab administratione rerum Ind. (Departement tot de Ind. zaken) consilia et sententiam poposcit.

Actor publicus van Muntinghe, qui ratione officii in res a Boeckholtz gestas inquisivit ¹⁹), non secus ac QQ. GG., opinatus est, neque in adparatu belli instruendo ²⁰), neque in Banda ab hostibus defen-

denda, neque in hac insula Anglis tradenda, partes Gubernatoris illius desiderari. — »Ad eum excusandum etiam afferri potest, inquit, eum certum esse factum de nave, in auxilio missa, jam ab hostibus capta.»

Muntinghe paullisper haeret in verbis illis: »men besloot de *Engelsche protectie* aanteneemen ²¹⁾.» Quid? dicit, de *tutela* Anglica loquuntur? Hoc mirum! — Muntinghe speciosum aliquid affert; urget verba *the terms offered to us* lingua vernacula male esse versa et ad *tutelam* nequaquam spectare. Bene excogitatum! Ego autem non pedibus in sententiam hanc eo.

P. Rainier, praefectus maris Anglicus, Gubernatori nostro litteras dederat principis Arausiaci, Guilielmi V, quae eum moverent ad tutelam Anglorum invocandam. An forte, contra ac Friderici et Sluysken, Gubernator Boeckholtz mandato principis obtemperavit? Regimen etiam Indicum languide ac frigide in causam illam inquisiverat et propositum, quod tenax vir Hogendorp persecutus erat, Bandae recuperandae ²²⁾, aures Quaesitorum Generalium non permulserat. Quare? Illi, quibus in India Summa rerum eo tempore erat commissa et qui potestatem nullo legum freno coercitam omni ope tuebantur, novae regiminis formae, in metropoli constitutae, nullo modo favebant et, ne antiqua in coloniis quoque mutarentur, metuebant. Quidquid est, eandem accusationem, nimis in Anglos propen-

sum fuisse Gubernatorem Boeckholtz, van Eijk et Mazel jam protulerunt. — Muntinghe scripsit : »Andere beschuldigingen hierin bestaande, dat de Gezagh. v. Boeckholtz *verkleefd zoude geweest zijn aan het vorig bestuur* . . . dat hij den Eng. Commandant na de overgave der Colonie op een heusche wijze zoude hebben ontfangen, dat hij *door het versterken der Colonie alleen zijne verantwoording zoude hebben voorbereid*; dat het inwinnen van eenige verklaringen ten zijnen faueur een bewijs zoude zijn van kwade trouw, reekend de Onderget. alle van dien aard, dat de bloote mentie genoeg is, om Ul. er de onrechtvaardigheid en hatelijkheid van te doen afkeuren.”—Quid? In tales accusationes, quaeso, nonne potius majore diligentia inquirendum fuisset? Mihi quidem non sufficit, quum crimina in aliquem congesta sint, actorem publicum dicere tantum: »Esset odiosum huncce hominem illius flagitii insimulare; litem igitur ei non intendemus, quamvis reum permulti eum poscant!”

Muntinghe²³) etiam scriptum quoddam in nave anglica a Gallis capta repertum esse narrat, qua in charta colloquium famosum v. Boeckholtz, Banda jam tradita, cum Petro Rainier habuisse²⁴) ferebatur. Quaedam infirma ac mendica argumenta contra hancce relationem afferuntur, nempe: 1) »dat er verscheidene gegronde objectien tegens de authenticiteit van deeze pièce zouden kunnen wor-

den gemaakt, welke 't *niet nodig is te detaileren*, doch welke tot nog toe zeker alle kracht van bewijs aan hetzelfde ontzeggen. 2) dat de omstandigheid alleen, van aan vijands boord te zijn gevonden, hetzelfde tot bewijs onbekwaam(?) maakt! Muntinghe finem facit dicens, Concilio Asiat. non competere jus sententiae dicendae in causa hacce, quia van Boeckholtz, qui ante Bandam redditam decretum Ord. G., d. 24 Dec. 1795 latum, nondum cognovisset, Gubernator creatus, quum Soc. I. O. adhuc existeret, antiquis privilegiis ²⁵) frui deberet. Quidquid est, d. 14 m. Jan. 1802 Concilium As. ita pronuntiavit: »Wordt verstaan, dat de gewezen Gezagh. van Banda, F. v. B. is onschuldig aan de hem bij diverse geschriften aangetijgde misdaden van kwaade trouw en nalatigheid, bij de verdediging der aan hem toebetrouwd geweest zijnde bezitting; dat dezelve mitsdien is employabel in den dienst van dezen Raad'' ²⁶).

D. 16 m. Febr. 1796 Cornabé ²⁷) insulam Amboinam Anglis tradidit: »De Engelsche Admiraal Rainier heeft die Landvoogdij, *zonder een enkel schot te doen*, veroverd,» inquit Hogendorp ²⁸).

Deditionem urbis Colombo cum regionibus adjacentibus fecit van Angelbeek d. 16 Febr. 1796: »Ceylon is ook aan de Engelschen zonder verdediging schandelijk overgegeeven, ait idem scriptor, door den ouden eerloozen Angelbeek, die, na

schatten te samengeroofd en geplundert te hebben, uit vreeze van dezelve te zullen verliezen, liever de hem aanbetrovde onwaardeerbare bezitting, zonder tegenstand te bieden, heeft overgegeeven ²⁹⁾.

Malacca etiam venit in Anglorum ³⁰⁾ ditionem d. 25 m. Aug. 1795. Ejus Gubernator A. Couperus, huncce articulum *ipse* addidit pactioni: »In aanmerking van de buitengewone onkosten van het Britsche Gouvernement, door het zenden van deszelfs Troupen, ter bescherming van zijne Bondgenooten, de Nederlanders te Malacca, zal de Gouverneur en Raad van deeze bezitting, van hunne omstandigheden aan den Gouv. Gen. en Raad op Batavia berigt geven, en ter *bevordering van de maandlijksche onkosten der Britsche troupen* aan den Gouv. Gen. het verzoek doen van *daar in te voorzien* ³¹⁾.”

M. Sept. 1795 Angli promontorium quoque Bonae Spei ceperunt ³²⁾. Haecce verba, quae in litteris a praefecto maris anglico Elphinstone missis ³³⁾ occurrunt, sunt notanda: »Zijner Brittannische Maj. Officieren zijn echter zo wel bewust van de sentimenten van hunnen koninglyken meester, dat zij zich overtuigd houden, dat het veel aangeneramer voor hoogstdez. gevoelens weezen zal te verneemen, dat de Colonie de *protectie* van Gr. Brittanie heeft aangenomen, dan dat zij, door eene hardnekkige volharding in eene vruchteloze verdedi-

ging, zich hadden blootgesteld aan de rampen van eenen staat van oorlog³⁴).

Et fuere in India Or. Gubernantes laude digni. Unusquisque augeat nomina horum fortium viro- rum: *Budach* ac *Fornbauer*³⁵)!

ADNOTATIO.

1) 15 Sept. 1795. Concept Decreet tot vernietiging van het tegenwoordig Bewind der O. I. Comp. — *N. Ned. Jaerb.* 1795, VII st., p. 5592. — 24 Dec. 1795.

2) »Tot prijs hunner gastvrijheid eischten de Eng. van den ongelukkigen Stadhouder, die in hunne magt was, dat hij de bevelhebbers der Ned. Kol. moest aanschrijven, zich onder bescherming van Eng. te stellen. — Willem V, een braaf, goedhartig, maar zwak Vorst, liet zich tot deze daad overhalen.» *v. Kampen*, p. 365, III. D.

3) *Rechtsgeleerd advies in de zaak van den gewezen Stadhouder en over deszelfs schrijven aan de Gouv. van de O. en W. Ind. bezitt. van den Staat, door Voorda en Valckenaer, met wederleggende aantekeningen van een Holl. Rechtsgeleerde (Herm. Tollius) 1796*

»Onze schrijver zal gewislijk van gevoelen zijn, dat de Opperbe- windhebber ook in zijnen post en omstandigheden, niet wel anders vermogt te handelen, toen dezelve uit Kew aan de Gouv. en Comm. onzer overzeesche bezitt. brieven afvaardigde, om de hun toevertrouwde eigendommen der Natie, den Engelschen in handen te stellen. Van een geheel ander gevoelen zijn evenwel geweest de Hoogleeraars Voorda en Valckenaer; van een geheel ander gevoelen is elk redelijk denkend mensch!» — *Wiselius, Aanmerkingen* etc.

4) »Door eene vreemde magt gedwongen te worden zig over te geven, onder de protectie van een Souverein die de onze niet is; de Regering door beloften, dreigementen en de violenste hostilitet-

ten te dwingen, eene Colonie, aan haare zorg en bewaring toe-
vertrouwt, over te geven, aan iemand die dezelve uit convenientie
komt vraagen; ons door een *Eed van trouwe* aan *Z. Gr. Br. Maj.*,
welke de Vleetvoogden vorderden, te willen afscheuren van onze
duure verpligting en trouwe aan het Moederland, zijn zeker daden,
daar in de Historie, mijns wetens, geen voorbeelden van zijn te
vinden." (*Extract uit een brief van de Kaap d. G. II.*, 10
Sept. 1795).

5) »Wy hebben nodig geacht UEd. by dezen aanteschrijven en
te gelasten, om zoo te Paramaribo als verder in de colonie van
Suriname te admitteeren de Troupes, die van wegens Zijne Gr.
Britt. Maj. derwaards zullen worden gezonden." Getek. W. Prince
van Orange. Kew 7 Febr.

6) »De tegenwoordige omstandigheden laten mij alleenlijk toe,
om Hll. Bewindh. te berichten, dat gezeide Adm. Elphinstone ons
bij zijn arrivement alhier, met toezending eener brief van den
Heere Prince van Orange uit Kew, op den 11 Junij, eerst heeft
aangeboden de adsistentie van zijne Gr. Br. Maj. en daarna bij
Procl. ons en de Ingezet. heeft *gerequireerd*, om de Colonie onder
protectie van zijne gedachte Maj. te stellen, 't welk wij benevens
alle Ingezeten en Burgers van de hand gewezen hebben, om ge-
trouw te blijven aan den Eed aan den Lande gedaan en dus de
Col. tot het laatste toe te verdedigen. Zo de Engelschen onder-
nemen om de Kaap te willen neemen, zullen zij oncindig meer re-
sistentie vinden dan zij verwachten." Get. Sluysken. 10 Julij.

7) 7 Nov. 1794. »Ontvangen eene missive van J. G. van Angelbeek,
geschr. te Colombo 31 Julij 1794, houdende deszelfs antwoord op
de circulaire missive van CC. GG. de dato 22 Jan. 1794 betrek-
kelijk het gestatueerde door h. H. M. 5 Maart 1789, om geene
oorlogschepen van vreemde natien in de Indische Etablissemten
van de Ned. Comp. te admitteeren, ten zij ingevalle de uiterste
nood: Waarop gedelib. zoo is goedgevonden, Copia van de gemelde
missive H. H. Hooge Gecommitteerden aan te bieden en in deze Resol.
aantetekenen, dat het daar bij geavanceerde (namelijk dat de Resol.
van h. H. M. in de tegenwoordige omstandigheid van zaken, niet
g'extendeerd kan worden tot de Engelsche oorlogschepen. na-

dien de belangen der wederzijdsche natien, door den oorlog met Frankrijk, in deze gewesten thans zoo naauw vereenigt zijn, en dat met opzigt tot de oorlogschepen van andere Neutraale Mogendheden, het best zal zijn een ruime interpretatie te geeven aan de exceptie welke aan dat verbod van h. H. M. is gehegt); *overeenstemt met de denkbeelden van CC. GG.*" — *Resol. v. CC. GG.*

8) 9 Aug. 1794. »Is gelezen en gearresteerd eene circulaire secreete missive aan de hoofdgebieders van Amb., Banda enz. relatief tot het gestatueerde door h. H. M. tegen de admisse van oorlogschepen van vreemde Europ. natien." *Resol. v. CC. GG.*

9) *Brief van CC. GG. 22 Maart 1794, aan Gouv. van Java's loord Oostkust.* »Wij laten ons voorts de door UEd. gesuppeditteerde consideratien op dit stuk in het algemeen welgevallen, dan gemerkt ons daar bij is voorgekomen, dat, ongeagt de voorwaarts gemelde standhoudende ordres, de door de H. Reg. van Indie gemaakte zwa- righeden, volgens uwe gedagten, bij verschijnen van vreemde oorlogschepen echter plaats zouden kunnen vinden, en UEd. vermeent, dat tot eene gedeeltelijke uit de weg ruiming van dien, bepaalt zoude kunnen worden, dat (ingevalle de overheden van zulke schepen geinsinueerd zijnde te vertrekken, na gedane protestatie tegen hun verblijf, ongenegen mogten zijn de rhede te verlaten) alsdan zorgte zal moeten gedragen worden, dat geene vaartuigen naar Noord van de gem. scheepen vaaren, en ook niemand van dezelve aan land koome, en dat wanneer zij *daartoe geweld wilden gebruiken, dan geweld met geweld te keer gegaan behoort te worden:* hebben wij nodig geacht UEd. voortehouden, dat wij in de presente omstandigheden, waarin de republiek en in het bijzonder de Comp. zig bevind, vooreerst *raadzamer* oordeelen het bij een ernstige *protestatie te laten berusten*, als tot het employeeren van middelen van geweld overtegaan, en dat de duisterheid welke in de woorden *uiterste nood* resideert... kan dienen om, *in gevallen waarin men zig verlegen zoude mogen vinden hoedanig te handelen*, met meerder gratie eenige toegevendheid te gebruiken omtrent vreemde oorlogschepen, die wezentlyk aan het een of ander gebrek hebben."

10) 9 Aug. 1794. *Secreete missive van CC. GG. Bijlagen*

op de Resol. van CC. GG. N. 339. »Ons gebleken zijnde, dat de respectieve hoofdgebieders in het algemeen van begrip schijnen te zijn, als of tot het executeeren der voors. order van h. H. M. 5 Maart 1789, indien de overheeden van aankomende vreemde oorlogschepen, na gedane protestatie tegen hun verblijf, ongenegen mogten zijn te vertrekken, middelen van geweld gebruikt zouden moeten worden, hebben wy nodig geacht UEd. voortehouden, dat wij in de presente toestand, waarin de republiek en in het bijzonder de Comp., voornamentlijk ook met opzigt tot haare militaire en navale magt, zig bevind, zulx gantsch onraadzaam vinden; maar vrij geradener oordeelen het bij een ernstige protestatie te laten berusten, als tot het employeeren van middelen van geweld overtegaan, en dat de duisterheid, welke in de woorden *uiterste nood* legt opgesloten, waaromtrent de opheldering van de nadere verklaring van h. H. M. moet worden afgewagt, intusschen kan dienen, om met meerder gratie eenige toegevendheid te gebruiken, omtrent oorlogschepen die weezentlijk aan het een of ander gebrek hebben... mits alle omgang met den inlander zorgvuldig tegengegaan en belet worde, waarna wij UEd. gelasten zig in soortgelijke gevallen tot nader orde te gedragen. — »Dog aangaande particuliere schepen van vreemde natien, die het vrij staat door de »Oostersche Zeeën te passeeren, beveelen wy U in allen deelen te »laaten standhouden en stiptelijk te agtervolgen de recommendatie »der H. Ind. Reg., by het aan UEd. toegezonden Extract uit der »zelve besluit van 28 Dec. 1787, opzigtelijk de bedenkingen der »verg. van 17 by § 72 van derzelve missive aan Gen. en Raden »van den 28 Dec. 1786, nopens de voorzorgen die men dient te »gebruiken, dat de by het jongste vreedstractaat aan de Engelsche toegestaane vrije vaart in de Oostersche Zeeën, aan die natie »geen aanleiding kome te geeven, tot het drijven van handel; veel »min nog om zig ten dien einde in die quartieren nedertezetten.» (Dit afgebaalde alleen naar Amboina, Banda en Ternate).

¹¹⁾ *Advis van den Fiscaal van den Raad der Az. bezitt., mitsgaders Justificatoire Resolutie van denzelven Raad in de zaak van F. van Boeckholtz. Amsterdam 1802.*

¹²⁾ 18 July 1795. »Ontvangen eene secreete Missive van den

gezagh. te Banda F. van Boeckholtz, houdende dat hy de order van Com. Gen. by circulaire missive van 9 Aug. 1794, aan de respectieve hoofdgebieders van 's Comp. etablissementen, waarnaar zij zig bij aankomst van vreemde oorlogschepen moeten gedragen, sig tot een rigtsnoer en stipte observantie zoude laten strekken." *Resol. v. CC. GG.*

13) »Ter voorkoming van eene totale ruïne waarmede deeze Plaats, zo door de schaarsheid van levensmiddelen, als de groote magt, waarmede de Britsche vloot voor deze plaats verschenen is, bedreigd wierdt, hebben wij raadsaam geoordeeld, om te accepteren der Engelschen aangeboden Protectie, en besloten over te geven de Forten en Hoofdplaats met alle dies onderhorige ressorten op de navolgende Voorwaarden: *art. 1.* De Ingezetenen etc. zullen blijven in de volle bezitting hunner goederen en eigendommen. *art. 2.* De Comp. Dienaars, zo Politique als Militaire, zullen blijven in de waarneeming hunner respectieve qualiteiten... except de Gebieder alleen zal zijn Ambt niet waarnemen. Het hoofdgebied zal door de Engelschen bestierd worden. *art. 5.* Den Gebieder of andere Comp. dienaars zal gepermitteerd worden, om uit de waarneeming hunner diensten te worden ontslagen en na Bat. of waar zij goedvinden, overtegaan." — *Capitulatie gesloten tusschen P. Rainier, Admiraal van Z. Gr. Brit. Maj. en F. van Boeckholtz, Gouv. benevens den Raad te Gouvernemente Banda. — Missive van den Raad van Policie van Banda aan CC. GG.*

»Dat tegen alle regels der Mönsson de vijandel. schepen het Neirasche Canaal waren binnen gekomen. Dat men toen, te gelijkertijd te Land en ter Zee staande geattaequeerd te worden door eene groote magt, waar tegen men niet bestand was, zig verplicht had gevonden te Capituleeren."

14) *Berigt van den tegenw. toestand der bataafsche bezittingen in O. Indien. Delft 1799.*

15) 12 Nov. 1796. »Welgem. Regeeringe hebbende aangeboden zeker schriftuur, inhoudende: aanmerkingen op de defensie van Banda enz., en hebbende voorgesteld 1) om hetzelfde aan den H. v. Overstraten te zenden, ten einde niet alleen de gezagh. van Java's oosthoek D. van Hogendorp, die voor den schrijver daar van

is opgegeven, indien hij avouert sulks te zijn, de bewysen van het geposeerde afteischen en van Boeckh. zig satisfactor daerover te laten verantwoorden, maer ook hem v. Hog., te laten opgeven waarom hij, nadien de inleiding toont, dat hy van het aangewesene vroegtijdig kennis heeft gehad, sulx niet eerder heeft vertoond, en waerom die vertooning niet is geschied aen welgem. Reg. maer clandestien aen particulieren; 2) ingevalle v. Hog. ontkend de schrijver van dat papier te zijn, hetzelfde alsdan in handen van den Adv. Fisc. te stellen, om naar den schrijver onderzoek te doen: so is verstaan aan de H. Reg. te rescribereen, dat CC. GG. van oordeel zyn, dat van gem. Boeckholtz niet wel kan worden gevergd om zig op zodanig schrijvens van een partikulier, so lang hetzelfde geen meer soliditeyt bekomen heeft, te verantwoorden in eene zaak, waarin hy bereids door zyne wettige Overigheid, na gedaan onderzoek, op het loffelykst is vrijgesproken, terwijl h. H. Ed. overigens aan d. H. R. overlaten, daaromtrent te disponceeren' *Resol. v. Commissarissen Generaal.*

»Zijnde de aanmerkingen van den Burger D. v. H. over de overgave van Banda, raeds ingevolge Missive aan de H. R. van den 30 Nov. 1796, bij CC. GG. beschouwd als van te weinig soliditeit, om eenige verantwoording van v. B. of bijzondere dispositie van hun kant te requireeren, latende CC. GG. het bij deze Missive aan de H. R. geheel over, om daar omtrend zoodanig te disponceeren als Zijl. zouden oordeelen te behoren.» *Advis enz.*

16) »Welke redenen hij heeft kunnen opgeeven om zulk eene willekeurige en onrechtvaardige handelwijze (de resol. omtrent de Perkeniers. — De grond op Banda was in *perken* verdeeld en behoorde in eigendom aan vrije burgers. Dan de eigenaars waren verplicht alle hunne nooten aan de Maatschappij voor den gestelden prijs te leveren), te doen goedkeuren, kan ik waarlijk niet begrijpen of beseffen. Dan blind en dwaas zoude men moeten zijn, om de geheime en bijzondere drijfveeren niet te ontdekken, die hem daartoe bewogen hebben. Welke magt, invloed en voordeel moet een Gouv. niet hebben, die naar welbehaagen alle perken geeven en neemen kan? Intusschen zijn de Perkeniers volstrekt bedorven en van eigenaars, die, schoon niet rijk, echter

hun bestaan hadden, nu ongelukkige bedelaars geworden. Dit is ook het werk van van Boeckh." — *D. v. H. Berigt* etc.

17) »Dat naar hun inzien deeze onbewezen stellingen en aantijgingen geen de minste twijfel behoorden te verspreiden over de juistheid en rechtvaardigheid der beoordeeling, door de H. R. na rijpe examinatie van zaaken gedaan, over het gedrag door v. B. in en by de defensie van Banda gehouden. . . . Keurende daarenboven, onder allegatie van zeer gewigtige redenen en motiven, ten sterksten af het gedrag door van Eijk in deze gehouden, en gelastende hem, om bij vervolg zig wel zorgvuldiglijk voor diergelijke te wagten, op poene van ernstiger correctie." *Advis* enz.

18) »En betrekkelijk de regtstreeksche beschuldiging, die door den gewezen Gezaghebber te Sourabaya D. van Hog. tegens v. B. was ingebracht, konden zij (CC. GG.) eenlijk avanceeren, dat aldaar een gelijk papier onder de gemeente had gerouleerd, als zijl. presumeerden zodanige beschuld. te hebben ingehouden, dan dat zij toen vermeend hadden, daar op geene reflectie te mogen slaan, uit hoofde hetzelfde te veel kenmerken droeg van eene verregaande eenzijdigheid, en uit de pen was voortgevloeid van iemand, die geene de minste locale kennis bezat van Banda."

19) *Inquisit* Muntinghe secundum libellum huncce: *Bedenkingen van de militaire commissie van de HH. Verhuell, Vaillant en Gravestein, over den staet van defensie van de Provincie Banda, 1791.*

20) »Zeer applicabel kan alhier gemaakt worden de reflectie van CC. GG., voorkomende in hunne Missive aan de H. R. 6 Apr. 1798. »Dat het de onredelijkheid zelve zoude zijn, om de daaden van Hoofdgebieders van 's Comp. bezitt., wanneer zij geen ingenieurs of milit. Bevelh. tevens van Professie zijn, in diergelijke gevallen te willen beoordeelen naar de regels, der tot zo een groote trap van volkomenheid gebragte kunst van den Oorlog, daar alles wat men van hun vergen kan, hierin bestaat, dat zij als mannen van eer en na hun beste weten handelen, zodat alleen onverschoonlijke verzuimen, welke zij hadden kunnen voorkomen, of opzettelijke verwaarloozing van plicht de zodanige strafschuldig kunnen maken." *Advis* etc., p. 36.

21) »Had v. Boeckholtz gemeend de Eng. protectie aanteneemen in dien zin, zoo als dezelve bij hunne Proclamatie wierd voorgedragen, zo zoude hij voorzeker niet plichtmatig gehandeld hebben en nimmer had zodanig een verdrag door de tegenwoordige Reg. kunnen worden geaggreëerd, daar het zelve ten hareu opzigte als contradictioir en absurd, zo niet laesif zoude moeten worden beschouwd.»

22) »Toen de Engelschen, in het einde van 1796, daar weinig volk en zoo wel aan mond als krijgsbehoefden groot gebrek hadden, bood ik aan, die aangeleegen bezitting te gaan hernemen, gaf mijn ontwerp in en toonde, dat wij de middelen daar toe benodigd, in de hand hadden, doch het wierdt, zonder eenige reden te geeven, van de hand gewezen; ofschoon zulks door de komst van den Franschen Adm. Sercey nog zooveel ligter had kunnen ondernomen worden.... Dan de staatkunde der Bat. Reg. had andere oogmerken, waarmede de herovering van Amboina en Banda niet zoude overeengekomen zijn, doch die als nog ontdekt en aan den dag gebragt, en hoop ik, ook gestraft zullen worden.» — *D. v. Hogendorp, Berigt* etc., p. 172. — *v. Kampen* p. 375—378, III. D.

23) »Eene beschuldiging komt er voor, welke eene speciale attentie vordert; zij komt hier op neer, dat de Vijand van de situatie en sterkte van Banda zoude zijn geïnformeerd geworden, uit een op Amboina door denzelven bekoomen plan, 't welk door v. B. aan den H. Cornabé was gezonden, en waarin de ligging van alle de nieuws aangelegde batterijen wierdt aangetoond, en dat daaraan presuntif het verlies der Col. zoude te wijten zijn.... Doch de reden van deeze handeling bestaat hierin, om den Gouv. van Amb. door de versterking welke hij aan Banda had toegebragt, optewekken om zijn Gouv. insgelijks in een gedugten staat van tegenweer te stellen. En eene andere omstandigheid, nam. dat hij dit plan niet in 't geheim aan Corn. verzonden heeft, maar deeze daad *opentlijk aan den Raud van Policie van Banda heeft gecommuniceert*, toonen genoegzaam aan, dat geene kwaade bedoelingen v. B. daartoe hebben gepermoveert.» — *Nihil hocce ultimum argumentum probat. Nonne etiam Senatus ille (Senato-*

res enim in India fere semper homines et asseclae Gubernatoris erant) cum principe Arausiaco stare potuit?

24) »Daar bij betuigende afkeer van de Fransche factie en genegeheid om de Engelschen in eene onderneeming tegens Batavia te willen behulpzaam zijn.»

25) »Zoo wie in den dienst van de Comp. in het beschermen... van Forten... van de Comp., niettegenstaande hij zig behoorlijk van zijn plicht gekweeten hadde, *waar van Generaal en Raaden zullen moeten oordeelen*, gevangen wordt...» *Artik. brief art. 61.*

26) »Indien men het berooven van onze nog overgeblevene bezittingen van een harer beste Verdedigers (v. Hogendorp), in een tijd waarin hij zoo hoog nodig was, en het zenden naar Ternate van een der heftigste aanhangeren van het huis van Orange (Boeckholtz), een vriend van de vijanden dezer republiek, in de plaats van den braven Budach, nagaat, zoude men 'er dan niet bijkans toe overgaan, om het gelukkige behoud van het onwaardeerlijk Java, *eerder aan het onvermogen der Engelschen... dan wel aan den goeden wil en de Vaderlandsche trouw der Indische Regering toeteschrijven?*» *Wiselius, Advys in zake van D. v. Hogendorp. 12 Nov. 1800.*

»Vaderlandsche en uitheemsche schryvers hebben zich, als het ware uitgeput in het uitdenken van woorden, om het gedrag der Ned. gezaghebbers die in de jaren 1795 en 1796, de buiten Java gelegen bezittingen der Comp. aan de Engelschen hebben moeten overgeven, te veroordeelen en te berispen. Wy willen ook niet ontkennen, dat de overgave van sommige dezer bezittingen, door daden van afval en ontrouw zijn geschandvlekt geworden; doch wij zijn tevens overtuigd, dat niet alle het harde vonnis hadden verdiend, door zoovelen over hen uitgesproken. En onder deze laatsten rangschikken wij den Gouv. van Banda, van Boeckholtz, wiens gedrag bij de overgave van dat eiland als *eerloos en verraderlijk* is uitgekreten. (Zie *v. Kampen*, III. Dl., p. 370 en 373). Doch tegen over dit ongunstig oordeel stellen wij twee gunstige verklaringen van de GG. van Overstraten en Siberg, die wel door niemand van partijdigheid zullen worden beschuldigd... »Ik, GG. van Ned. Ind. (van Overstraten), verklaar ten

verzoeken van den gew. Gezaghebber van Boeckholtz, en ter liefde der waarheid, dat hij ten genoegen van Heeren KK. GG. en de II. Ind. Reg., dat Gouvernement Banda heeft bestuurd, en daar blijken van trouw, kunde en activiteit heeft gegeven; dat hy in 1795 verplicht geworden zijnde, Banda bij capitulatie aan de Engelschen overtegeven, en van alle pligtverzuim dienaangaande door de II. Ind. Reg. en KK. GG. vrijgesproken zijnde, ik geene de minste zwaarigheid gemaakt heb, voortstellen om hem als Kommissaris naar Banjermassing te laten overgaan... en dat ik ook niet zou difficulteren, om hem verder in andere voor hem geschikte bedieningen van de Comp. te gebruiken, indien de III. Meesters niet te kennen gegeven hadden, dat zulks vooreerst met hunne intentie zou strijden; terwijl ik wijders aan hem van Boeckh. gaarne de vrijheid laat, om zich in het Vaderland bij de HH. van het Bewind te adresseeren, om eene spoedige afdoening van zaken te solliciteren en te verzoeken, om in 's Comp. dienst weder geëmployeerd te mogen worden." Batavia, 1 Oct. 1799. — De GG. Siberg schroomde niet in eene vergad. der Ind. Reg. 15 Maart 1803 te verklaren »dat de gew. Gouv. v. Boeckh. een zeer kundig dienaar der Comp. was geweest, van wien met waarheid kon gezegd worden, dat hy onder de in 's Comp. dienst overkomen rampen en wederwarigheden was bezweken." Myer, P. G. van Overstraten, p. 40. Batavia 1840.

27) »Wierd die Gouverneur door zijne Polit. Raden niet beschuldigd de Comp. kas van Ternate *gespolieert*, en 30000 Rsd. daar uit weggedragen en alzo ledig gemaakt te hebben? wierd hij vervolgens om dezelve reden niet van derwaarts opgeroepen? en daar hij slechts tot Samarang kwam, quasi omdat hij ziek wierd, herstelde hij niet kort daarna, zoowel van het een als ander? zodat hij in weerwil van zijne dieverij, naar de Molukkos terug keerde, daar een veel aanzienlijker Gouvernement hem reeds wachte; want wierd hij door U niet aangesteld als Gouv. van Amboina?... is het niet bekend dat hij, naauwlijks aldaar aangeland, al aanstonds 15000 Rsd. voor zijn privé uit Comp. kas ligtte, en dat hij, kort daarna, zonder slag of stoot Amboina aan de Engelschen overgaf?" J. van Kal, VI. brief aan Nederburgh.

Ille van Kal, munere Residentis functus Riouw, postea in patriam est ductus.

28) »De Gouv. Cornabé had zeker aan veele benooidgheden gebrek, en de plaats is niet zeer sterk, zoodat dezelve mogelijk toch in het einde zoude hebben moeten bezwijken; echter had hij tijd kunnen winnen door tegenstand te bieden, daardoor Banda redden, en in allen gevalle den roem en eer van onzen landaart kunnen ophouden; welke thans, door het lafhartig gedrag van de meesten onzer bevelhebbers in O. Indië, bijna in algemeene verachting zijn geraakt.» — D. v. Hogendorp, *Berigt* etc., p. 169.

29) D. v. Hogendorp, p. 150.

30) »Deeze omstandigheden gevolgd door eene uitnoodiging aan de Britsche bevelhebbers, om bezit van het Fort te nemen... belovende wij (Engelschen) van onzen kant bescherming te verleenen aan de publicke en bijzondere eigendommen en het belang van de oude Nederl. Regering met alle magt te zullen verdedigen tegen deszelfs vijanden, de Franschen, onder de volgende voorwaarden.» *Preliminaire Artykelen. N. Ned. Jaerb.* 1796, V. XXXI, 2 st. p. 1470.

31) »Maar smartelijker nog en voor onze Natie onteerender, was het verlies van Malacca, hetwelk zich aan één Fregat en eenige honderd man in Transportschepen, bijna zonder één schot te doen, overgaf.» v. *Kampen*, p. 369.

»Zeker had Malacca, zoo als alle onze plaatsen in O. Indië, gebrek aan volk en aan oorlogsbehoefsten; doch tegen die magt, waarmede het wierdt aangetast, had het zich zeker langer kunnen verdedigen, en zelfs mogelijk den vijand geheel en al kunnen afslaan. Maar wat kan men verwagten van Gouverneurs, die geen het geringste denkbeeld van krijgskunde hebben? en van Troupes, die door slegte behandeling onwillig zijn geworden?» D. v. Hogendorp, p. 178.

32) »Thans is de Kaap in Engelsche handen: hoe is die volkplanting verloren? Verdedigd had ze kunnen worden, daar aan is geen twijfel. Aan wien ligt dus de schuld? heeft men verzuimd de noodige ammunitie en andere benooidgheden aftezenden? Hebben de Bevelhebbers hun plicht niet behoorlijk betracht? heeft

er verraad plaats gehad? of waren de Inwooners en vooral de landlieden onvergenoegd op de Regeering, en daarom onwillig om te vegten, ja mogelijk blijde zich in de armen der Engelschen te kunnen werpen? Mogelijk hebben alle die redenen te samen gewerkt om die gewigtige plaats te doen verliezen!" *D. v. Hogendorp*, p. 149.

33) *N. Nederl. Jaerb.* 1795, IX. st., p. 7485.

Londen. »Gisteren werden de klokken geluid... wegens de aankomst van Kapt. Aylmer, met het aangenaam berigt van Sir George Keith Elphinstone, genomen hebbende het geheele Holl. Esquader, onder den Admiraal Engelbertus Lucas, *zonder cenig schot*" 17 Aug. 1796. *N. Ned. Jaerb.*, V. XXXI, III. st., p. 2666—2686.

34) »Angli principem Batavum ad se receperunt et *sub ejus nomine* ut perhibuerunt, nonnullas regiones in India occuparunt... Detrimentum Societati ex harum possessionum occupatione ortum summam fl. 1,400,000 effecit, omissis damnis et incommodis a privatis passis." *Myer, Dissertatio*, p. 119. — *Meerman van der Goes, Adres van Gecomm. Bewindh. uit de respectieve Kameren der Gen. Ned. O. I. Comp. ter vergad. van XVII.* 's Hage, 3 Jan. 1783.

35) »Even eervol voor zijn hart, was het voorstel, door Wiselius den 20 Apr. 1801 gedaan, ter belooning met een gouden gedenkpenning van J. G. Budach, wegens zijne, bij het gedrag der overige bestuurders zoo gunstig afstekende, verdediging van Ternate." *v. Limburg Brouwer, Het leven van Wiselius*, p. 147.

»Ik erkenne met vreugde de heldhaftige braafheid van den dapperen Budach, die de Engelsche, herhaalde reizen manmoedig heeft afgeslagen. Het is te hopen dat Budach en Fornbauer (Commandant van Trincomalay), voor hunne trouw beloofd zullen worden." *D. v. Hogendorp, Berigt etc.*, p. 151, 167.

§ 2.

DIDERICUS VAN HOGENDORP.

1797—1801.

Non dubito quin Hogendorpii, fratris Gisberti Caroli, patriae sospitatoris, vita ¹⁾ satis omnibus sit nota, ut necesse non sit in rebus ab eo gestis cum in bello tum in pace diu immorari. Quam acriter in civitate nostra, quum ex India effugisset, de querelis ejus atque de criminationibus Regiminis Indici nostrates disputaverint, nobis est narrandum ²⁾. Mihi autem liceat paucis verbis fortunam adversam persequi viri illius, de quo ipsi inimici fatebantur: »Het is waar en lijdt geen tegenspraak, dat hij door zijne militaire kunde Soerabaya in den besten staat van tegenweer gebragt heeft en dat hij op eene alzints active wijze er zich op heeft toegelegd, om de Maatschappij meerdere voordeelen uit Java's Oosthoek te doen trekken, dan zij tot nu toe daarvan genooten heeft ³⁾." Hogendorpium, mercatorem primarium (Opperkoopman) et summas imperii in orientali Javae parte tenentem, diversa crimina commisisse a. 1797 fama manabat ⁴⁾. Hasce leves auditiones excipiens, Regimen Indicum jussit d. 26 m. Sept. 1797 inquisitionem institui, quae occulta haberetur, eamque commisit Gubernatori Javae orientalis, baroni van Rheede tot de Parkeler. Litteris (1 Dec. 1797) illius Gubernatoris lectis, rumores constantes visi sunt, ita ut Hogendorp accusaretur

et concussionis ac praedationum, quas saepissime in Sinenses et Javanos perpetravisset, quin et reum stellionatus atque repetundarum eum agebant: dicebatur etiam habere fidem venalem et Regimen Indicum ab eo verborum contumeliis laceratum esse ferebatur. Quominus diutius munere suo fungeretur ⁵⁾ Hogendorpius, nondum ipse in causa sua auditus ⁶⁾, prohibuit Regimen et duos Quaesitores nominavit, qui in res ab eo gestas inquirerent. Dein, propria mere politica auctoritate, eum adprehenderunt ⁷⁾, custodias ei circumdederunt, libros ejus scriptaque atque chartas omnes ceperunt, legerunt ac retinuerunt ⁸⁾, Samarangam, Sourabayam, postremo Bataviam post quinque menses eum duxerunt atque in hac urbe per duos menses arcte custodia militari attentus est ⁹⁾. Numquam autem crimina, quibus accusabatur, audivit; multo minus ad defensionem quamdam est admissus ¹⁰⁾; at Regimen Indicum omnia instrumenta actori publico J. G. Hartman tradidit d. 12 m. Jun., ut actiones in omnes, quos suspicaretur, quam celerrime institueret. »En dewijl hier door geen verder *Politiek* onderzoek in den Oosthoek meer behoefde plaats te hebben, scripsit Regimen Ind. ad Moderatores, en alles wat nu verder zoude dienen te geschieden, Justitiëel moest werden verrigt, hebben wij den Hr. van Rheede aangeschreven, om het verder onderzoek in deeze te staaken ¹¹⁾. Attamen Hogendorp de causa sua ex lege agenda desperans

(nam non ignorare se dicebat, quantam vim Regimen Ind. in justitiae administrationem haberet; quam saepe Curiae sententiae rescissae, lites contaminatae, a fide iudices abducti et corrupti essent) et nihil nisi dedecus, injurias, ignominiam, publicationem bonorum, verbo, cruciatus omnis generis sibi, turpi poena multato aut in insalubri carcere vexationibus consumto, imminere videns, e vinculis et ab Indicis iudicibus evasit, periculum subterfugiens ac non dubitans, quin aequius in patria ¹²⁾, quomodo se gessisset, examen institueretur. Liberis ac uxore in India relictis, mense Junii 1798 abiit ¹³⁾ et m. Sept. in patriam pervenit. Redux statim ad quinque viros, qui tum reipublicae praeerant (Uitvoerend Bewind) se contulit, qui ejus causam ad Collegium cui nomen: »Committé tot den O. I. handel en bezittingen» detulerunt ¹⁴⁾. Quaesitores Generales ¹⁵⁾ et Regimen Indicum manibus pedibusque interim conabantur, gravissimas ac turpissimas accusationes in Hogendorp quoquo, etiam quam flagitiosissimo, modo colligere ¹⁶⁾ et ingentum scriptorum molem in patriam miserunt. Fere nulla rerum gestarum monumenta neque litis instrumenta (quum chartis suis in India spoliatus esset) habebat Hogendorp, quocum tamen Collegium Indicum ¹⁷⁾ magna cum benevolentia omnes ex India delatas accusationes communicavit, quibus lectis, defensionem suam amplissimam atque pulcherrimam, usus ministerio jurisconsulti P. Damen, d. 8 m. Maji 1800 illis

viris tradidit, in quo libello quaestiones adtingens, singulas deinceps refellit, postquam quid praefectos Indicos movisset ad tantam invidiam sibi faciendam, ostenderit: »In een land, aït, waarin eene volstrekte onafhankelijke en eigendunkelijke magt resideert bij eenige weinige persoonen, uitmakende de H. Reg. . . moet zekerlijk iemand die ter goeder trouwe vermeent, gebreken te bespeuren en het waagen durft, dezelve aan den dag te brengen of de middelen ter verbetering op te geven, met den nek worden aangezien, en heeft niet wel anders als misgunst en haat te verwagten.» Scilicet, a. 1795 rerum in patria nostra conversione illa facta, Hogendorp defensor in India exstitit illius novorumque institutorum, quatenus coloniarum peculiaris natura atque status ferrent ¹³), quae instituta, animadvertit Hogendorp, »aan de trotsche Hoogheid, Souveraine Macht en eigendunkelijke Heerschappij der O. Ind. Reg. natuurlijk zeer moesten obsteeren ¹⁴).» Caeterum in adversariorum relatione nulla designatio loci aut temporis invenitur, ajebat Hogendorp; quae omissio ac callida negligentia non solum auctoritate narrationem istam privant, sed etiam meditates accusatorum machinas ac fraudes ostendunt, ne scriptis, factis, albis aut commentariis falsitas adsertionum demonstretur. Hogendorp provinciam spolaisse dicebatur et facinoris illius arguebatur »omdat daarover unaniem en zeer consonant zouden gedoleert hebben de Inlandsche re-

genten." Sed querelae illae et epistola ²⁰) in favorem rei, jam in custodias inclusi, quomodo cohaerent? et quam vim habent allegationes, de quibus adversariis ipsis erat dicendum »al ware het, dat bij een nader onderzoek kwam te blijken, dat de helft der tegens hem liggende verklaringen voor *opgeraapt* konden gehouden worden, zoo blijft er dan nog eene zeer groote accumulatie van delicten tegens hem" ²¹). Et haecce quidem de Hogendorpii defensione sufficient.

Haec dum agebantur, Collegium Indicum dissolutum et Concilium Asiaticum a. 1800 creatum est. Hoc collegium Hogendorpii relationem et omnia litis instrumenta actori publico van Laar comisit, ut consilium de causa ederet, ejus viri sententiam ²²), quae eo tendebat ut haecce lis tanti momenti cognitioni Curiae bataviensis permitteretur, Concilium Asiaticum improbavit, quo rogante d. 12 m. Nov. 1800 collegium, cui nomen: »Departement tot de Indische zaken" totius rei novam relationem confecit ²²). »Gelijk, ita argumentabatur, uw Departement zich onbevoegd acht, zo wel als hetzelve het oordeelt buiten de competentie van den Raad te zijn, om eenig Advijs, veel min eenige dispositie te geeven, die de zaak ten principalen, dat is de eventuëele, rechterlijke behandeling der punten van beschuldiging zelve, in eenigerlei wijze zou kunnen praejudiciëeren; zoo houdt hetzelve echter den Raad ten vollen bevoegd,

om de *politique* behandeling der Ind. Reg. in deezen gehouden, te kunnen en te mogen niet alleen, maar zelfs te *moeten* beoordeelen. . . . En wanneer dan. . . uw Depart. zich heeft voorgesteld de vrage: of de Ind. Reg., gedurende de *politique* behandeling der zaak van D. v. Hogendorp, zich altijd gehouden heeft binnen de liniën, die in alle, wel geordende Regeeringen de Politieke Macht afscheiden van de Justitie, en of dezelve zich dan nog binnen en buiten die linien, altijd voor oogen gesteld en daarna gehandeld heeft, dat de vrijheid en veiligheid van de Persoon en Goederen van den minsten Ingezetenen, te meer nog van een der eerste openbare Ambtenaren, *onschendbaar* is, en niet anders dan door de *gewoone Justitie* kan noch worden bekommerd: dan spijt het uw Departement, dat het zich zelve op deze vrage geen affirmatief antwoord heeft kunnen geven." Ut Javae Gubernator van Rheede *secreto* inquireret, quinimo ut Hogendorpio ne munere suo diutius fungeretur Regimen Indicum ad tempus interdiceret, haecce, ita perguit libellus, forsitan, necessitate cogente, defendi poterant; attamen post haec causa cognitioni judicis ordinarii deferenda videbatur ²⁴). Argumentatione illa audita et eleganti Wiselii disquisitione ²⁵) de hacce lite lecta, Concilium Asiaticum d. 12 m. Nov. 1800, causae indolem partim judicialem partim politicam esse contendens, ita sententiam dixit: »Dat de Raad, zonder zig te mogen

inmisceren in het *Justitieel* gedeelte der zaak ... niet kan approberen de politieke mesures en procedures, tegen Hogendorp in het werk gesteld; maar veeleer dezelve moet desavouëeren als wederrechtelijk en ongepast, en dat de Raad vertrouwt, dat de H. Reg. in Indie voordaan eenen vrijen loop zal laten aan de Justitie, ten alle tijde, volgende het voorschrift der 31 en 32 Art. ²⁶) van de algem. Beginselen, geplaatst voor de nu in Indie bekend geworden Staatsregeling ... En heeft de Raad wijders verstaan, zonder zich *eenigzints* uit te laten over de *mérites* van de beschuldigingen ten laste van D. v. Hogendorp ingebracht, dat alle de stukken zullen worden gesteld in handen van den Fiscaal van Laar, om in deze, uithoofde der nog niet voltooide organisatie van het Gerichtshof bij het Departement van den Amstel, het recht der Comp. en van deszelfs H. Overheid in O. Indien te handhaven en waartenemen voor zoodanige Rechtbank als hem door het Uitvoerend Bewind zal worden aangewezen." Quamquam ita satis acerbe ea, quae in India Orientali acciderant, Concilium Asiaticum improbasset, non patet ulterius in Regimen Indicum fuisse animadversum! Tota causa submissa evanuit et fama ejus pedetentim diluta est.

Actor publicus secundum dictum Concilii Asiatici rogavit, ut tribunal designaretur, ubi causam persequeretur. »Waarop, aït Hogendorp, door het Uitvoerend Bewind, hem geantwoord

zijnde, dat het niet te pas kwam hem eene rechtbank aantewijzen, voordat hij zich verklaarde, of hij termen had tot het institueeren van eene Actie, en hem bericht gevraagd wierd over die zaak, als toen door hem (van Laar) verklaard is, op grond van die papieren en stukken, die hem overgegeven waren, niet alleen geene Actie tegen mij te kunnen institueeren, maar zelfs geen *Introitus litis* bij eene Rechtbank te kunnen versoeken, en dat daarop bij herhaaling door het Uitvoerend Bewind aan hem de aanwijzing eener Rechtbank geweigerd is."

Hunc ridiculum exitum habuit lis, de qua Wiselius dixerat: »Ik zoude er bijna aan twijfelen, of wel sedert de staatsomwenteling van 1795 eene zoo belangrijke zaak aan de beoordeeling van één onzer is onderworpen geweest."

Accusationes ne introitui quidem litis locum dederunt et tamen Regimen Indicum detrimentum magnum, quod misero Hogendorp illatum, non resarsit. Vis contra jus facta Regimini Indico fuerat exprobrata; poenas autem nullas socii ejus luerunt. Num credibile, num bonum, num aequum, regimen *impune* contra leges committere? Hogendorp, litis suae pulchra instrumenta a. 1801 edens, scripsit. »Ik twijfel ook niet, of zoodra de omstandigheden zulks zullen toelaten, dat mij volkomen Recht zal wedervaren, namelijk dat degeenen die mij mishandeld hebben, daarvoor gestraft zullen worden." O homo simplex! Regimen Indicum,

nonne sciebas, unice sibi indulgens ²⁷), irridebat dictum illud Platonis ²⁸): »Paratum exitium illi civitati video, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus praesunt. Salutem vero illi, ubi lex servientibus magistratibus dominatur.»

Dignissima quae legatur est copiosa oratio, quam praecclarus vir Wiselius ²⁹), sententiam suam hacce de causa proferens, habuit in coetu Concilii Asiatici, uti supra monui. Jam in praefatione dicit se gratissimo animo hance occasionem urgere, ut ostendat necessitatem tyrannicae Regiminis Indici potestatis coercendae, quo luculenter probaret Concilium ³⁰), se libertatem securitatemque civium in coloniis ab omni dominantium lubidine tueri velle ac posse. »Ik verschil slechts van mijne medeleeden in zoo verre, addit, dat ik voor mij het *wangedrag* van Commissarissen Gen. en de H. Reg. in deze zaak gehouden, *klaarer, onbewimpelder en met minder menagement* zoude verlangen ten toon gesteld te hebben!... Is het waarlijk geene schande voor onze eeuw, dat men nu nog Staatsbesturen vindt, die door *lopende geruchten* onderriicht moeten worden, wegens het gedrag hunner onderhorigen?... Ik verzoek 1) eene gestrengere beoordeeling van het gedrag van CC. GG. en de H. Reg. 2) Eene duidelijke bepaling, dat deze zaak hiermede, wat CC. GG. en de H. Reg. aangaat, niet wordt gehouden voor geterminced ³¹).

ADNOTATIO.

1) »In 1783 naar Indien vertrokken, als capitein-lieutenant der marines en als zoodanig ter beteugeling der Inlandsche vorsten voor Malacka, Riouw en Salangor medegewerkt hebbende, begaf (Hogendorp) zich te Batavia in dienst der O. I. Comp., eerst als Capitein der Dragonders; dan vervolgens Onderkoopman geworden, wierdt hy agtervolgende, tweede van Patna in Bengalen, Opperhoofd aldaar, Administrateur van Onrust, Resident van Japara, en eindelijk Gezaghebber van Java's Oosthoek." *D. v. Hogendorp, Berigt enz.* »De Generaal D. v. Hogendorp, (minister van oorlog), was gewis een zaakkundig lid der Commissie, tot herniewing der Militaire strafwetgeving, a. 1807." »*G. W. Vreede, Ontwerpen van Strafwetten voor het krijgsvolk onder Lodewijk Napoleon.* Utrecht 1842.

»Hogendorp, né à Rotterdam 1761, fut d'abord ambassadeur à Petersbourg (?), puis gouverneur de la pointe orientale de Java. En 1806 le roi de Hollande lui confia le portefeuille de la guerre, qu'il quitta en 1807 pour aller remplir les fonctions de ministre extraordinaire de la Hollande près l'empereur d'Autriche. Il fut rappelé en 1809. Il fut envoyé à Berlin. En 1810 il se rendit à Madrid comme ministre plénipotentiaire. En 1811 il fut nommé général de division par Napoléon, auquel il fut toujours très dévoué. Il fut ensuite gouverneur de la Poméranie orientale, et en 1812 gouverneur de Breslau. Chargé du commandement des troupes qui occupèrent Hambourg, il s'y conduisit avec une sévérité qui parut excessive. Après la chute de Napoléon il se retira en Hollande, où il obtint une pension de 3000 fl., qui lui fut retirée aussitôt qu'il fut allé rejoindre les drapeaux français à Waterloo. En 1816 il s'embarqua pour l'Amérique (?) — *La cour de Hollande sous le règne de Louis Bonaparte.* Paris 1827.

»De H. D. van Hogendorp, die volieverige kampvegter voor den vrijen handel, en voor het coloniseeren van het eiland Java, is thands de Gezant onzer Republiek aan het hof van Petersburg." *Brief aan D. v. Lennep,* door van Loen. 1804.

2) »Hacce de causa legatur inprimis:» *Verzameling van stukken rakende de zaak van D. van Hogendorp. den Haag 1801.*»

3) »Resolutie van de Hooge Ind. Regering, van 12 Junij 1793.— »1784. On se rend maître de Salangore, grève surtout à la bravoure de D. van Hogendorp.» *Moniteur des Indes 1846, N. 5, p. 83.*

4) 26 Jun. 1793, *Brief aan Bewindh.* »Vrij algemeen waren in de gepasseerde Jaare hier de geruchten, dat D. v. H. op eene allezints despotieke wijze misbruik maakte van het gezag aan hem toevertrouwd.»

5) »De zaken bij het secreet onderzoek voorkomende, kunnen wij niet voor zo volledig bewezen houden, dat wij daarop eene finale dispositie zouden kunnen neemen; dezelve leveren nogthands zo veele vehemente indices op, dat hij (van Hogendorp) zich in den hoogsten graad heeft schuldig gemaakt, aan een strafwaardig misbruik van het hem toevertrouwd gezag en een misdadig wangedrach, dat wij vermeend hebben, ons daaraan ten ernstigsten te moeten laten gelegen leggen.... ten einde den schuldigen zijn welverdiende straf te doen erlangen. Wij hebben om die reden het noodzakelijk geoordeeld, den voorn. D. van Hogendorp te suspendeeren in zijn dienst.» *Brief aan den Baron van Rheede, gouverneur van Java's Noord-Oostkust. — Verzam. p. 21.*

6) »Zonder den ondergeteekende immer gehoord, of tot eenige verantwoording opgeroepen te hebben, werd hij plotselings ontzet,» *v. Hog. l. l. p. 54.*

7) Cf. Instructie van 27 December 1797 van de Commissarissen Generaal, mitsgaders den Gouverneur-Generaal en de Raaden van Nederlandsch Indie, voor Jan Keyzer en Wouter van Ysseldijk. *Verzam. p. 10.*

8) »Zelfs de Brieven van mijn vrouw, van mijn moeder, van mijnen broeder en zusters; men heeft ze alle gehouden en alle doorlezen.» *v. Hogend. p. 9.*

»Met het in beslag nemen der boeken en papieren, verklaarde de GG. v. Overstraaten zich niet te kunnen conformeren, verzoekende dat daarvan aantek. mogt geschieden,» *p. 109.*

9) »Wij hebben gepermitteerd, dit zijn arrest te moogen hou-

den in een buiten deze stad gelegen Buitengoed." *Brief aan Bewindh.*

10) »Trouwens indien er in de daad klagten van bijzondere personen over vexatien tegen den Ondergeteekende (v. H.) ingekomen waren; indien het oogmerk alleen geweest was, om die klagten te onderzoeken en gegrond bevonden zijnde den Onderget. te corrigeren, was het immers niet nodig, al dien geheimen omslag te maken, niet nodig hem onverwagt en eensklaps uit zijn post te stooten, gevangen te neemen en te vervoeren, niet nodig alles zo *à la sourdine* te behandelen. Neen, dan hadt men hem maar ter verantwoording behoeven te roepen, naar Batavia op te ontbieden, of, hetgeen het gepaste en geschikste middel was, die klagten in handen van den Fiscaal te stellen, om daarover het recht van het Bataafsche volk waar te nemen." *Verzameling enz.* p. 55.

11) »Als ik (Hogendorp) niet 10 Juny ontvlucht ware, zoude de Resol. van den 12 Junij van een geheel anderen aard geweest zijn." *Verzam.*

12) »Reeds sedert langer als 5 maanden door Ulieden mishandeld en... tegen alle rechten en wetten van ons land wreed gepijnigd, ben ik ten zekeren onderrigt, dat mij nog meerder en erger wreedheden toegedacht zijn... En al wierdt ik door den Raad van Justitie onschuldig verklaard... zoo zoude ik meer dan waarschijnlijk door een machtspreuk op eigendunkelijk en willekeurig gezag door Ulieden gehannen of verzonden worden... want daar de menschen boven de Wet zijn, is geen heil te verwachten... Ik betuige dan plechtig, dat ik niet *ontvlugt* maar na het Vaderland vertrekke, om daar Ulieden openlijk aanteklagen, mijzelven te verdedigen, en aantetoonen... dat de wraakzucht, haat en kwaadaardigheid van sommigen onder Ulieden, die de meerderheid aan hunne zijde hebben, de waare en eenigste oorzaak is van de geruchten, die ten mijnen lasten zijn uitgestrooid." *Protest van D. v. Hogendorp*, gezonden aan den Gouv. Gen. van Overstraaten etc., 11 Junij 1798.

13) »Ik ben reeds den 10 Junij ontvlucht, doch de Officier heeft er eerst den 13 rapport van gedaan, doordien hij vermeende, dat ik drie dagen ziek te bed had gelegen en hij geen order had

in mijn slaapkamer te komen, daar ik agter uit weggegaan was." *Verzam.* p. 4.

14) »Bij Req. adresseerde Hog. zich aan het Committé, open leggende zijn beklag over de, zo hij vermeende *wederrechtelyke*, vervolgingen, met aanbod om openlijk het wangedrag der Bestuurders in O. L., doch bijzonders van de Commiss. Gen. *Nederburgh* en *Siberg*, aan het daglicht te brengen." *Rapport van het Dep. tot de Ind. zaken.*

15) »Men ziet dat de gewezen Commissaris-generaal *Nederburgh* de voornaamste oorzaak en aanlegger van de harde behandeling tegen mij is." *Hogendorp, Verzam.* p. 3 in nota.

16) »1) De ingezonden Verklaringen bewijzen volledig, dat op het oogenblik waarop men den Onderget. de meergemelde wreede behandeling heeft aangedaan, men van niet een enig bewijs ten zijnen laste, immers niet van zoodanig waarmede men voor den dag durft komen, is voorzien geweest; nadien alle dezelve eerst zijn ingewonnen na den 26 February 1798, zijnde de allereerste van den 27 dier maand, daar hij op den 1sten Jan. van dat jaar, reeds de mishandeling ondergaan heeft. — Men heeft dus toegeslagen eer men behoorlijk onderzocht hadt. 2) Zijn de verklaringen alle ingewonnen, *niet door de Justitie* of onzijdige personen, maar door de bewerkers van zijn val zelve of hunne gemagtigden, en 3) leveren alle de duidelykste blijken op, dat de getuigenissen niet zijn gegeven *uit eigen beweging*, maar dat de feiten door studieus en kunstig ingerigte vragen *afgevraagd* zijn." *Verzameling*, p. 58.

17) »Het committé... requireerd van hem, dat hij zich plechtiglijk verbindt bij Cautie Juratoir, te presteeren in handen van den President van het Committé, om niet alleen ten allen tijde zich te sisteeren, zoo voor het tijdelyk As. Bestuur hier te lande... als ter plaatse die competent zal worden geoordeeld, in cas van eene Rechterlijke vervolging van het onderzoek zijner zaak... maar ook zich te onderwerpen aan de beslissing over die competentie van zodanige Geconstitueerde magt, als daartoe zal worden gerekend te zijn bevoegd." (*Extract uit de resol. van het Comm.*, 12 Dec. 1799). *Hogendorpius cautionem requisitam d. 13 m. Febr. 1800 praestitit.*

18) »Wanneer nochtands de Onderg. zich op zijne gehechtheid aan de beginzelen der omwenteling beroept, wil hij daarmede geenzints te kennen geven, dat hij gewenscht of gepoogd zoude hebben, om in de Bezittingen van den Staat in de Oost, eene omwenteling daar te stellen, gelyk aan die van het Vaderland; neen, hij is overtuigd, en hij vertrouwd, dat elk die met den toestand der Ind. Bez. en den aart der Az. volkeren eenigzints bekend is, met hem zal overtuigd zijn, dat eene dergelyke Omw. in haare volle uitgestrektheid aldaar ten hoogsten verderflijk zijn zoude.» — *Verzam.*, p. 83.

19) »Zijne (Hogendorp's) verontwaardiging en vrije uitlaatingen, zoo in geschrift als in gesprekken, over het gedrag van de CC. GG. en de Reg. van Indië (zoo omtrent het laaten vertrekken van vier rijkgeladen Engelsche China'svaarders, die op de Bataviasche reede lagen (quamvis maris praefectus anglus Elphinstone promontorium B. Spei obsidione jam clausisset), als het verzuimen van de noodige maatregelen in het werk te stellen tot verdediging zoo van Batavia als de buiten-Comptoiren; het ontwapenen en verkoopen der nog aan handen zijnde Comp. schepen; het verzuimen, ja zelfs weigeren, aantemen van ontwerpen ter herovering der Molucco's, nadat dezelve door de Eng. genomen waren; het goedkeuren, ja zelfs beloonen van het eerlooze gedrag van van Boeckholtz), maakte hem nog meer het voorwerp van hunnen haat.» *D. v. Hogendorp, Bericht van den toestand der O. I. bezittingen. Voorbericht*, p. VII.

»Eene nadere gebeurtenis, waartegen hij, van Hogend., zich zo veel in zijn vermogen was, verzettede, bragt den haat der Regeering tot het uiterste; van den *gouverneur* van Java ontvangen hebbende een Compagniesbrief, waarby de Onderget. gelast wierdt drie vaartuigen beladen; zo men het noemde, met mondbehoeftens, uit den Oosthoek vrij naar Banda te laten vertrekken, kwam hem zulk een last voor, in de daad *misdadig* te zijn. Nimmer kon er naar zijne gedachten eene voldoende reden uitgedacht worden, om aan den vijand of in het vijandelyk Land levensmiddelen te bezorgen, en de Onderget. oordeelde medepligtig aan die wandaad te zullen worden, wanneer hij stilzwijgend den last vol-

deed. Hij stelde dus daartegen een Protest op en zond hetzelfde aan den Gouverneur, doch deeze zond het aan den Onderget. terug en gelastte hem op nieuw stiptelijk aan het ontvangen bevel te gehoorzaamen." *Verzam.* p. 52. — Nonne Gubernator ille Javae proditoris accusandus fuisset?

»Hiertoe (tot den haat van CC. GG.) contribueerde ook niet weinig, dat in de maand Aug. 1799, in de waereld was gekomen een *Adres aan het volk van Nederland*, behelzende verscheiden klagten over CC. GG. en de Reg., waarvan men den Onderget. voor Aucteur hield. En in de daad hij kan en wil voor dit Committé niet ontkennen, dat hij dat geschrift vervaardigd en naar het Vaderland, aan het Adres van eenige leden der Conventie, verzonden heeft." *Verzameling*, p. 51.

20) »Terwijl wij opentlijk kunnen betuigen, dat wij als degeene die (onmiddelijk onder het gezag van gemelde D. v. Hog. staande, en dus alleinig in de gemelde beschuldigingen betrokken zijnde) de slachtoffers moesten zijn van het misbruik van zijn gezag, verre van deeze beschuldigingen gegrond te vinden, ons, uit liefde der waarheid, uit hooft van het volmaakte genoeg en met het gezag van gemelde D. van Hogendorp, en de particuliere zuivere achting voor zijn Persoon, verplicht houden te verklaren, dat wij 't noodlot van onzen Gezachhebber als 't onze beschouwen enz." *Verzam.* p. 91.

»Om niet te gewagen, dat *gerefuseerd* wierd aantemen een Request door verscheide Ingezetenen ten zijnen faveure gepresenteerd, 't geen echter, naar inzien van Uw Departement, *bij een politieq onderzoek*, doch wel eenige reflectie had mogen meriteeren." *Rapport van 't Dep. tot de Ind. zaken.*

21) *Resolutie van 12 Junij 1798.*

22) »Ik kan niet ontveinsen dat ik wel gewenscht had, dat het ontbonden Committé, alvorens in deeze gewigtige zaak eenige Resolutie te nemen, mijne consideratiën deswegens ingenomen had, omdat ik mij verbeelde, dat ik hetzelfde zou overtuigd hebben, dat, nadat deeze zaak door de Hooge Reg. te Batavia, by haere Resol. van 12 Jun. 1798, *Justitieel* was verklaard, geen *politieq* onderzoek in deeze meer te pas kwam: dan, daar het Committé absolut gewild heeft, dat in deeze een nader *politieq* onderzoek

zou plaats hebben. . . . zal ik aanstonds ter zaake treden. Ik kan niet ontkennen, dat mij in het onderzoek dezer zaak veele zwaarigheden voorgekomen zijn; dat de verklaringen onbeëdigd zijn; dat ook de personen, die verklaard hebben, aan juridicque reproches kunnen onderhevig gemaakt worden enz.; doch het blijkt genoeg, dat 'er verscheidene vexatiën en malversatiën gepleegd zijn, en men kan uit zijne (Hogendorp's) verdediging genoeg opmaken, dat hij met de meeste der beschuldigingen verlegen is. . . . De Burger van Hogendorp had nimmer zijn eigen Rechter moeten wezen en zich met blameeren hebben opgehouden. Dit is het werk van vele menschen, die niets anders dan wanorde zoeken en oproer trachten te zaaijen. Onder het masker van Patriotismus worden dikwerf de snoodste euveldeeden gepleegd. Ik zeg niet dat de burger v. H. zich daaraan schuldig gemaakt heeft; dat zij verre van mij. . . . maar het is mogelijk. . . . Maar de vraag moet ten dezen alleen zijn, is de zaak geschikt om *politiquement* af te doen; en dan meen ik, dat deze zaak door den Raad, zo als dezelve thans geschapen staat, niet finaal kan worden gedediceerd. . . . Ik begrijp, daar de beschuldigingen zo menigvuldig en exorbitant zijn, dat, zo ze waar zijn, ze niet ongestraft kunnen blijven, en de verdediging daartegen zo weinig afdoende, dat deeze zaak niet *politiquement* kan worden afgedaan, maar *Justitieel* behoord te worden verklaard. . . . Welke Rechter echter zal moeten cognosceeren? De Raad van Justitie te Batavia behoord de eenige bevoegde Rechter in deeze te zijn. Deze is zijn dagelijksche en competente Rechter; de delicten zijn in Indie geperpetreerd. . . . Daarenboven zijn in deze zaak meer persoönen geconcerneerd. . . . waartegen reeds Procedures zullen zijn geëntameerd. Om derhalven voor te komen, dat er geene tegenstrijdige sententiën in zaken van gelijke natuur geveld worden, moet de Raad van Justitie in deze competent worden verklaard. De Rechter hier te lande kan in deze niet jügeeren, noch de Fiscus van den Raad ageeren, omdat de bewijzen niet door hem zijn ingewonnen en hij geen gelegenheid heeft om de getuigen te hooren. De verre distantie en geruimen tijd, die er verlopen zoude om alle zekerheid der bewijzen te hebben, toonen de absolute onmogelijkheid aan, om de zaak alhier te lande Jus-

titieel aftedoen. De burger v. H. geeft te kennen, dat hij niet gaarne voor den R. v. Just. te Batavia wilde te recht staan, omdat die van de wenken der H. Reg. afhangd. Doch hiervan brengt hij geene bewijzen bij, en het is onwaarachtig dat de raad van Justitie zich door den invloed der H. Reg. laat bestieren. Het kan zijn, dat in vroegere tijden iets diergelyks heeft plaats gehad, maar ik meen dat dit niet algemeen is, en het tegendeel blijkt uit de differenten, die tusschen de Hooge Reg. en den Raad van Justitie van tijd tot tijd plaats gehad hebben en nog hebben, en dikwerf tot die hoogte geklommen zijn, dat het gouvernement alhier zich daaraan ten sterkste heeft moeten laten gelegen liggen... Ook is het niet te verwagten van een geheel Collegie en een Wet-tig Geconstitueerde Magt, die het vertrouwen van het Gouvernement alhier heeft, dat die tegen plicht en beter weten aan, vonnissen zoude vellen... Ondertusschen heeft de ondervinding te meermalen geleerd, dat de beschuldigde persoonen, zoodra zij alhier in 't Vaderland zijn, doorgaans diergelyke ongehoorde handelwijze van de Hooge Reg. uitstrooijen, om zich op die wijze van de hun aangetijgde misdaden te zuiveren en hunne condigne straffe in Indie te ontgaan, en wij hebben in vroegere tijden wel eens gezien, dat zoodanig een sustenu met vrugt is gepractiseerd geworden... maar dit is voornamelijk veroorzaakt, omdat het Bewind der O. I. Comp. geen magt had, om de ontvlugte persoonen te apprehenderen zonder authorisatie van h. H. Mog., die het verleenen van zoodanige authorisatie doorgaans Commissoriael maakten; waardoor de zaak slepende gehouden wierd, zonder dat er eenige afdoening volgde.... Te recht hebben daarom Bewindhebberen der O. I. Comp. bij hunne Missive a. 1758, te vinden achter de origineele Resolutien der Vergader. 17 Febr. a. 1760, daarover aan h. H. Mog. billijke remonstrantiën gedaan... En ten blijke dat h. H. Mog. omtrent dit systema van deszelfs noodzakelijkheid overtuigd zijn geweest, gelieve men in te zien hunne Resol. van 17 Febr. 1767, toen zekere Ch. van Teylingen, toenmaals Gouv. en Dir. wegens de N. O. I. Comp. ter Kuste Chormandel, zich aan verscheide malversatiën.... had schuldig gemaakt en zich met de vlugt naar Engeland had begeven enz. »(Rapport van den

Fiscaal bij den Raad der As. bezitt. — Verz. van stukken, bijl. p. 1—16).

23) »Het *Committé* was bij deszelfs Instructie (24 Dec. 1795) belast met de *rechterlijke cognitie en uitspraak* over alle misdaden door Ambtenaren of Bedienden, hetzij Militairen of Burgerlijken, in dienst van hetzelfde *Committé* staande, in de administratie hunner functien begaan, en vermogt dus van den beklagden D. v. H. een Bericht te vragen op de hem aangetijgde feiten, ten fine zelfs, om, de zaak in staat van wijzen gebragt zijnde, daarin *ten principalen recht te spreken*: en Uw Departement wenschte, dat zulks nog voor de ontbinding van gem. *Committé* hadt kunnen zijn geschied. Dan nu de *Raad* aan dit *Committé* is gesuceedeerd *op eene andere Instructie* en *gelukkiglijk* daarbij alle *justitieele cognitie* aan denzelven is ontnomen, moet ook deze ergadering zich zorgvuldig wagten, om door eenig *politico* rapport of dispositie, te *anticipeeren* op de beoordeeling van zaken, die een onderwerp van *Justitie* worden moeten, en die bij Art. 62 van des Raads Instructie, alle gerenvoyeerd zijn ter Judicatuure van het Gerechtshof van dat Departement, binnen hetwelk de Raad zijne sessiën houdt.»

24) »Verder, of Hogendorp door zich met de vlugt aan de hem, by Resol. 12 Juny 1798, toegewezen Rechter te onttrekken, daardoor aan violatie van zijn arrest of contumacie zich schuldig gemaakt heeft: of hy dus, wat de zaak ten principalen aangaat, op nieuws zou behooren te worden gerenvoyeerd, aan dezelve Ind. Regtbank, voor welke zijne zaak zou zijn geventileerd geworden, jagevalle hij in Indien gebleven was?.. Men moet reflecteeren, 5) Dat het in Rechten zeer speculatief is, of iemand voor een tijd naar Indiën vertrekkende, met oogmerk om daar zijn fortuin te zoeken, sonder een blijkbaar voornemen van daar zijn *fixum Domicilium* te blijven houden, wel kan geacht worden zijn dagelijksch forum, bij *terugkomst* ooit verloren te hebben. Cf. de zeer interessante deductiën nopens het vervoeren van F. Kanter van hier naar Batavia... Dan gelukkiglijk vindt het Departement deze Vraagge opgelost in de vrijwillige praestatie (18 Febr. 1800) der *Juratoire Cautie* aan beklagde opgelegd, van zich ter beslis-

sing zijner zaak te zullen onderwerpen aan zoodanige Rechtbank als in dezen competent zal worden verklaart."

25) *Verzamel. van Stukken.* Bijlage, p. 17—56.

26) »Zij die *buiten den Rechter* in geval van noodzakelijkheid gevat worden zullen uiterlijk binnen 24 uren daar na, aan hunnen bevoegden Rechter worden overgebracht. — Alle die in verzekering genomen worden, zullen uiterlijk binnen *één dag* daar na, kennis ontvangen van de *redenen* hunner gevangenneming." *Art. 31, 32.*

27) Regimini quidem Indico numquam placere poterat vir, qui hujus opinionis erat: »Indien men *willekeurige dwingelandij* den naam van *Regeringsvorm* kan geven, zal die van Java niet anders dan feodaal te noemen zijn. . . . Dat tot nog toe te Batavia en op geheel Java geen schaduw van gerechtigheid of billijke rechtsoeffening heeft plaats gevonden, is het zagste, wat ik dienaangaande zeggen kan. De Raad van Justitie te Batavia is afhankelijk van de Regeering, die als hetzelfde niet naar haar goedvinden handelen en vonnissen wilde, de leden opschortte, afzette enz. . . . De leden vervolgd door de Reg., zoodra zij hun pligt deden, zoodat het beter was Onderkoopman, ja Adsistent te zijn, dan Raad van Justitie enz. . . . Op Java was het nog erger. Een Raad van Justitie te Samarang, bestaande enkel uit Compagniesdienaaren. Het was een openlijk spotten met de Justitie; de wil van den Gouv. was zijne eenige wet; alvorens er een vonnis geveld wierdt, ging de President openlijk den wil van den Gouv. verneemen, enz. Die geld had kwam vrij; die arm was moest hangen, en dikwijls onschuldig, want de zaaken wierden allergebrekkelijkt onderzocht. — Onverantwoordelijk en schandelijk is het, zoo als in de laatste tijden de verdediging van onze bezitt. in O. Indie verwaarloosd is geworden. Een ieder weet in welken vervallen en ellendigen toestand het krijgswezen in onze bezitt. sedert vele jaren geweest is. Dat wij het verlies van onze meeste volkplantingen daar aan te danken hebben, is buiten tegenspraak enz. Wat Batavia thans is, weet een ieder helaas! al te wel. Eene beschrijving daarvan kan een weldenkend vaderlander alleen doen bloozen en traanen van verontwaardiging en bittere droefheid doen storten." *Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in O. Indien.* Delft 1799. De

hocce libro Heeren dicit: »Die lebendigste (ob auch treneste?) Schilderung des elenden Zustandes in O. Ind. selbst. — Ihm ist nicht widersprochen.» »De H. van Hog. dit is niet te ontkennen, was over het geheel in zijn eerste stuk dat hij over de Indiën schreef, overdreven. Doch zijne opciëring is niet anders dan eene vernuftige trek geweest, eensdeels om den oppervlakkigen lezer te verbazen en zo tot ernstige belangueming op te wekken, en anderdeels, den kundigen tot tegenspraak aan te moedigen, enz.» *J. v. Kal, Brieven aan Nederburgh.*

28) *Platonis liber XV de leg.*

29) »Wiselius nam een werkzaam aandeel aan de Commissie, belast om de nationale vergadering en de Commissie voor buitenlandsche zaken in te lichten, omtrent de bepalingen die bij de revisie der constitutie zouden vereischt worden, ten opzichte van het bestuur der coloniën; gelijk hem ook in Mei 1793 opgedragen werd... een plan van bestuur voor de O. I. coloniën te onderwerpen. Hiertoe behoort een uitgebreid rapport voorhanden, waarin onder andere maatregelen wordt voorgeslagen het verminderen van de willekenrige magt van den hoogen Raad, en het instellen van een comité van algemeene veiligheid voor Indie. — Onder de nagelatene papieren van Wiselius, is het ontwerp voorhanden van een verhoog, te plaatsen in het discours préliminaire, voor het ontwerp van constitutie, bevattende de grondbeginselen, waarop het bestuur der coloniën moest gebaseerd zijn. In dit stuk worden de coloniën als een integrerend deel beschouwd. der republiek. 'Er wordt vooral aangedrongen op de behoorlijke organisatie en onafhankelijkheid der regterlijke magt. Een ander uitgewerkt stuk bevat meer gespecificeerde voorstellen omtrent de hervorming van het bestuur der coloniën, omtrent de vereischte beperking van het gezag van den Gouv. Gen., het invoeren van een burgerlijk en lijfstraffelijk wetboek etc. etc.» *P. van Limburg Brouwer, Het leven van M. Samuel Iperuszoon Wiselius. Groningen 1846, p. 134.* Brouwer in libro suo Wiselium nimis laudare mihi videtur, quod autem non mirum; erat enim Wiselii gener.

30) »Mag de *politieke* Macht zich de beslissing van deze zaak aanmatigen of behoort dezelve onafscheidelijk aan de *regterlijke*

macht? . . . Er is een wezenlijk onderscheid tusschen het denkbeeld van *straf* en dat van *tuchtiging*. De eerste is aan de uitspraak der wetten, de andere meer aan het gezag onderworpen. In alle politieke Correctien straft de Overheid meer, dan de Wet; in alle veroordeelingen van misdaden, doet zulks alleen de Wet en geenzins de Overheid. Men moet derhalven de schennis der stellige Wetten nimmer verwarren met de overtreding van zekere bijzondere instellingen, heerschende stelsels. . . Dat is, men moet een naauwkeurig onderscheid maken, tusschen fouten, verzuimen en dadelijke misstappen, die iemand in zijne algemeene of bijzondere betrekkingen tot de burgermaatschappij begaat, en misdaden, die eene opzettelijke en frauduleuze schending of overtreding der Wetten in zich besluiten. De eersten mogen dikwijls door de politieke Macht getuchtigd worden; bij de laatsten komt de politieke Macht, als met het geven en bewaren der Wetten belast, altijd, ingevalle van overtreding der wetten, in de betrekking van beschuldigster. Wanneer zij zich dus vermeet over eigenlijk gezegde misdaden uitspraak te doen, is zij Rechter en Partij tevens. Is het nu mogelyk dat v. Hog. aan misdaden schuldig is. . . en kan deze Raad niet anders dan een politiek ligchaam beschouwd worden. . . dan ook behoren wij ons te onthouden van deze zaak finaal te termineren. *Wiselius, Advys p. 45.*

31) »De Gouv. van Rheede wordt gelastigd een Secretet onderzoek te doen, ten einde aan v. Hog. eene billyke satisfactie te doen geworden, ingevalle de lopende geruchten valsch werden bevonden. Welke zoude de aart dier satisfactie wel geweest zijn? *Wie* zoude men genoodzaakt hebben reparatie van eer aan v. Hog. te doen? *Wien* zoude men als *lasteraar* gestraft hebben? Indien de Reg. de lasteraars kende, zoude het hare eerste pligt geweest zijn, zoodanige persoonen by de Justitie bekend te maken, ten einde dezelve, door of van wegens het officie Fiskaal, omtrent de door hen verspreid wordende geruchten, konden worden gehoord, en verplicht, redenen van hunne vertellingen te geven.» *Wiselius.*

§ 3.

S. C. NEDERBURGH.

1799—1803.

Anno 1791 tandem in patria nostra viri reipublicae periti curas defixerunt in vitiis gravissimis administrationis ¹⁾ Ind. Or. — »In de huishouding in Indie en al de verschillende Departementen van administratie aldaar, zijn ingeslopen zeer grootè gebreken, welke gedurig aanleiding geven tot verre gaande malversatien en fraudes; ook zijn de onkunde, zorgeloosheid omtrent 's compagnies belangen, en insubordinatie onder alle classen van dienaren zoodanig toegenomen, dat daarvan de ergste gevolgen moeten worden geëpprehendeerd.” (*Instructie voor CC. GG. 19 Aug. 1791*). »Decreto 19 Maji a 1791, Ord. Gen. viros rerum Indicarum peritos elegerunt ²⁾, qui in re praesenti inquirerent quae ad fines definiendos, ad vitia tollenda, ad justam oeconomiae publicae procurationem, statui fierique necesse judicarent. Magna profecto hujus legationis expectatio fuit ³⁾.” — Nederburgh, unus eorum quos elegerant, invito animo munus illud suscepit, nam nullis velis obtentae difficultates maximae ei apparebant, et sibi non dissimulabat plurimorum virorum, qui optimis muneribus in India fungerentur, voluntatem a sua semper abhorrere et odia multa in se arsura, imo omnes in plerisque

rebus sibi adversaturos esse. Etiam ei formido injecta erat: »wegens de moeielijkheid eener gestrenge verantwoording wegens verrichtingen, die op eenen zo grooten afstand van het Vaderland moesten worden ten uitvoer gebragt ⁴).» Maxima auctoritas quaesitoribus generalibus data est ⁵), ut tristem Indiae statum sublevarent et omnibus rebus depravatis in coloniis succurrerent. — »Het is ons voorgekomen, sic auditur mandatum ⁶), dat er geen meer geschikt middel overig was, dan eenige daartoe geschikte personen te committeeren en te bekleeden met eene zodanige uitgestrekte magt en auctoriteit, als wij zelve bezitten, omme efficaeuselijk de hand te leenen aan de executie der middelen, welke tot herstel der zaaken in Indien reeds beraamd en vastgesteld zijn etc., en om wijders nategaan de geheele Ind. admin. in alle deszelfs deelen, te ontdekken de ongeregeldheden, abuisen en malversatien etc., en om wijders in het algemeen te overleggen en dadelijk vast te stellen en te introduceeren zoodanige middelen als aan hun het meest gepast zullen voorkomen ⁷).» Nostri non est iudicii inquirere, quatenus Quaesitores Generales in Indiam missi mandato satisfecerint; quaenam nova instituerint; num laudem meruerint ⁸). Hoc verum quod dicit Mijer ⁹): »Voor de invoering van groote hervormingen en verbeteringen, waren zoodanige tijden niet zeer gunstig. En daar de staat van zaken hoe langer zoo zorgelijker werd, be-

greep (men) te regt, dat het behoud van den inwendigen vrede een al te belangrijk voorwerp was voor het geluk van den Javaan, dan dat dezelve ter hervorming van het gebrekkige, door ontijdige veranderingen in het inwendig beheer van zaken, in de waagschaal behoorde gesteld te worden. . . Alle inrigtingen der O. I. C. en hare wijze van bestier, werdeu dus stiptelijk opgevolgd." — Sed in patria Nederburgh multis criminibus accusatus est; undique inimici ejus hostile quid in eum colligebant ¹⁰). Quaesitores Gen. multos et gravissimos labores in illis turbidis temporibus exantlaverunt. Quum fama conversionem rerum anni 1795 nuntiaverat, quomodo se gerere QQ. GG. debebant ¹¹)? Non credo negari posse, QQ. GG. magnas curas impendisse ad rem publicam bene gerendam et plerumque multam operam consumsisse in prosperitate coloniarum augenda, sed fortuna earum regionum jamdudum ita decreverat, ut, accedentibus novis temporum calamitatibus, nullo modo erigi posse videretur. Hoc autem erat in fatis.

Mox Nederburgh expertus est accusationes, invidia fortasse conflatas, non ad irritum cadere, se autem in suspicionem regiminis patrii incidisse. — »De bevorens door het Committé betoonde gunstige gevoelens, scripsit Ned., ten opzichten der G. Commissie, hadden plaats gemaakt voor een verneiderend mistrouwen, ja voor eene geneigdheid om

hare verrichtingen op bloote aanklagten en partijdige berichten in het aller ongunstigst licht mogelijk te beschouwen. Men eischte van de H. Reg. inlichtingen omtrent hun gedrag in zommige gevallen, om des te duidelijker het wantrouwen, dat men omtrent CC. GG. voedde, te doen afsteeken. Het scheen of ik alleen in mijne bediening gelaten wierd, om eens op de Hoofdplaats van Indiën tot een slachtoffer te verstrekken aan den geest dier rampzalige tijden ¹²⁾.

QQ. GG. et Regimen Indicum litteras, d. 28 m. Jan. 1799, querelarum gravissimarum plenas ad Collegium Ind. miserunt et postulaverunt, ut aut ipsi dimitterentur aut auctoritas sua labans ¹³⁾ restitueretur. Quodsi regimini suo hic honos non haberetur ¹⁴⁾, dixerunt se in patriam redituros esse, ut ibi in conspectu omnium rationes redderent et existimationem suam dente maledico violatam tuerentur.

M. Majo 1799 Nederburgh tandem missionem impetravit. — Omnes QQ. GG. d. 28 m. Sept. a. 1799 munere solemniter se abdicaverunt et Gub. Gen. jussu Collegii Indici grates meritis iis retulit ¹⁵⁾, quia tantam operam reipublicae tribuissent. — »Doch, aït Nederburgh, na al het voorgevallene, konden diergelijke algemeene betuigingen, voor iemand die de minste kiescheïd bezat, in geen deele worden aangemerkt, als een voor het oog van het publiek voldoende getuigenis, van zich behoorlijk

van zijnen pligt te hebben gekweeten. Ik brandde dus van begeerte, om mijn gebonden gedrag in het Vaderland te gaan verantwoorden.”

D. 9. m. Oct. Nederburgh Indiam reliquit et proram in Europam vertit. Multa documenta et instrumenta ad defensionem suam pertinentia collegat et secum tulit. M. Jul. 1800 in patriam venit. Nunc accusationes diversae factitatae sunt; ab omni parte repente agmen inimicorum caeca ira in virum nostrum irruit. Chartae dentatae et contumeliosae semper semperque famam ejus inquinabant ¹⁶); accusabant eum crimine majestatis, de vi, de pecuniis repetundis ¹⁷). »Gedenkt, scripsit Karsseboom, H. E. H., dat men ook reeds in de Bat. Republiek wel voorzien is van zo particuliere als officieele poincten van beschuldiging en beklag, welke tegens uwe volumineuse staatsstukken, niet in zwaarte, maar in waarde kunnen opweegen, en dat het vooral niet genoeg zal wezen, om U te beroepen, op uwe ampele last, onbepaald vertrouwen en generale instructie, want hoe groot uwe magt of gezag moge geweest zijn om het goede te doen, gij hadt daarom het regt niet om uw gezag te misbruiken ¹⁸).” — Accusatores contendebant Nederburgium propria auctoritate Gubernatorem Bandae van Boeckholtz de reis exemisse; eum etiam insulam illam recipere noluisse, quamvis occasio offerretur, sed contra frumentum et aliarum rerum annonam ad hostes mississe, velut si colonis nostris ibi degentibus succur-

rere voluisset; eum nullam curam adhibuisse in Java defendenda, bello cum Anglis oborto; eum non clausisse exitum navibus illis anglicis, quae gravissime oneratae portum Bataviae quamquam hostiles tenuissent; eum summas imperii tenentem summae auctoritate per octo annos florentem nihil praeclari instituisse ¹⁹⁾ sed tantum divitias suas extruxisse ac regiones exhausisse ²⁰⁾, quamquam immodico honorario frueretur ²¹⁾. Et multae aliae accusationes ²²⁾ in eum adornabantur. Nederburgh se contulit ad quinque viros (Uitv. Bewind), qui ad Concilium Asiaticum eum remiserunt, cui collegio ad rationes reddendas relationem copiosam tradidit noster. Annus autem praeterlapsus erat, nulla sententia lata, quum Nederburgh existimans famam suam nimis laedi petiit, ut lis sua dijudicaretur. D. 20 m. Aug. 1801 Concilium instrumenta omnia, quae ad Quaesit. Gen. spectarent, Actori suo publico ut inquireret tradi jussit, neque d. 15 m. Oct. 1802, quo Nederburgh tandem sententiam Concilii As. ²³⁾ audivit, criminibus omnibus absolutus est. Actor publicus copiosissime omnia facta illustraverat et postulaverat, ut e reis prorsus eximeretur, sed, quaestionibus gravissimis occurrentibus, adhuc sub iudice lis mansit. Quae concilium requisiverat nova scripta reus obtulit ²⁴⁾, verumtamen concilium d. 15 m. Nov. dixit, se quidem nunc sententiam in rei favorem ferre posse, nisi maneret controversia de eo: »Of de Raad, ofschoon vervangen hebbende

de voormalige vergadering van XVII, in de tegenwoordige orde van zaaken hier te lande, wel konde worden gerekend gequalificeerd te zijn, om *propria auctoritate* en zonder tusschenkomst van 's Lands Gouvernement eene zaak van die aangelegenheid te beslissen; en dat de Raad, uit hoofde van die consideratie, zich verpligt had geoordeeld de onderhavige stukken te brengen ter cognitie van en te onderwerpen aan de beoordeeling en de dispositie van het staatsbewind.

D. 24 m. Maji 1803 Nederburgh adiit duodecim viros reip. Batavae regundae, ut concilio Asiatico plenam judicandi potestatem tribuerent. — Qua facultate d. 17 m. Nov. 1803 data, concilium Asiat. tandem absolutionem Nederburgii pronuntiavit: »En wordt goedgevonden en verstaan, den veelgen. Mr. S. C. Nederburgh gewez. C. G. in Indie, in gemelde zijne qualiteit, deszelfs honorabele décharge te verleenen, gelijk dezelve hem wordt verleend bij deze.»

Sic finis causae illi impositus est. Num autem hocce exitu et accusatores et Nederburgh ipse contenti esse potuerunt? Non credo. Num in res a reo gestas inquisiverunt, ut suadebat causae gravitas? Satis superque habuisse concilium videtur, quod Nederburgh copiosam relationem *ipse* conscripsisset et chartas quasdam ex India secum adportavisset. Verumtamen tales probationes num sufficiunt? Hoc quidem in favorem Nederburgii ²⁵) militat, quod ipse serio institit atque ursit, ut con-

cilium sententiam diceret. Forsan sciebat vela, quae res Indicas obtenderent et obscurarent, et magnae distantiae et invalidarum probationum causa, difficillima sublata esse; ita ut accusatores eludere leve esset negotium. — Quid? nonne etiam mirum, concilium As., quod jam per duos annos in causam Nederburgii inquisiverat, subito contendisse se propria auctoritate litem dirimere non posse? Nonne igitur quaedam tenebrae causam hancce offuscare videntur. Accusatores quidem finem non fecerunt maledictis, et Nederburgium, quamquam a concilio absolutum, multis injuriis saepe laceraverunt ²⁶). — Et Hogendorp noster? Quid de illo? Saepe in Nederburgium et scriptis et verbis invecus erat! In lite hacce tamen nomen ejus non auditur ²⁷). Nonne mirum? — Postea Nederburgh socius in novum concilium Asiaticum est cooptatus ²⁸).

ADNOTATIO.

1) »De groote geldkamer is in het Kasteel. In het jaar 1738 was ik bij de opneeming; er waaren veel kisten zeer groot, maar al wat er in was, was een gouden Kris of Indiaansch zijdgeveer!» *J. van Kal*, I. brief.

»De groote Geldkas was reeds zedert 1733 het voorwerp van geschil, wie of dezelve zoude geplundert hebben; de Dir. Gen. Breton dan wel de Gouv. Gen. Alting, (want in 1730 was deze van Dir. Gen., Gouv. Gen. geworden). *J. van Kal*, V. brief.

2) »1791. Sont nommés Commissaires-généraux: S. C. Nederburgh, S. H. Frykenius, W. A. Alting et J. Siberg, ce dernier en 1793. 1796. Le gouv. et comm.-général Alting donne sa démission; il est remplacé par P. G. van Overstraten." *Moniteur des Indes*, N. 5. 1846, p. 83.

3) Aliam opinionem habet scriptor libelli: *Reflexien over de jegenswoordige situatie van de O. I. Comp.* 1791. »De commissie (welke aan den lande seer veel sal kosten, ook meest uit van de Comp. afhankelijke personen bestaat) enz.»

4) Cf. *Echte stukken betreffende het volbragt onderzoek der verrichtingen van de generale commissie, in den jare 1791 benoemd geweest over de O. I. bezittingen van den Staat en de Kaab de goede Hoop, benevens den finalen uitslag van hetzelfde*, door Mr. S. Nederburgh. 's Hage 1803. — *Nederburgh, Verhandeling over de twee vragen etc. — Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.*

5) »Zij zullen de magt hebben onbekwame of slechte subjecten naar Nederland optezenden, of wel aan de Justitie overtegeven, zonder deswegens tot eenige verantwoording gehouden te zijn. *Instructie voor KK. GG.* Hoe voldeedt gij aan uwe verpligting, door Steven Poelman (eerste Adm. der Westz. Neg. Pakh.), schoon al niet de eenige, ten minsten de grootste nagelendief, tot Raad van Indiën te maken?" *v. Kal*, VI. brief.

6) *Commissie of opene brieven voor Comm. gen. — Instructie* beraamd en vastgesteld door Zijne Doorl. Hoogh. den H. Prince van Orange en Nassau enz., mitsgaders de H. Bewindhebberen, gecommiteerd ter vergadering van 17en. -- Vide *Echte stukken*, p. 131—156.

7) *Brieven aan Mr. S. Nederburgh*, door een oud dienaar van de voorn. O. I. Comp. Jacob van Kal, 1804. In his litteris Gubernatori G. Alting haccce verba tribuantur: »Het is in Europa nog en al weder het oude, en zo lang als er nog Goud en Zilver in de Indiën is, zal dit ten opzigte van deze Landen blijven voortgaan. Wij hebben al meermalen van die Zendingen hier gehad, doch wanneer zij verzadigd zijn van hetgeen dat het doel

van hunne komst en ook van hunne Zending is, en daar wy voor zorgen moeten, gaan zij weder henen zo als zij gekomen zijn, en nog de Indiën, nog het Moederland, word er mede verbeterd; het kost veel gelds, en dat is het al. Geloof mij, al die Commissien hebben geen ander doel; het is alleen eene boete die ons opgelegd word; want nut kunnen zij niet aanbrengen, *efschoon het wel te wenschen ware*, maar men wil het niet zien en het is echter waarheid; de gebreken, waardoor Indien ongelukkig is, zijn oorspronkelyk in het Moederland, en zonder dat daar verbetering komt, dat wij maar mogelijk idel wenschen, is alle verbetering hier te Lande eene herssenschim, maar ook daarom zijn die Commissarissen weinig te duchten."

»Men zende honderdmaal eene Commissie naar de O. Indië, en zij zal honderdmaal in veele opzigten *bedrogen* terugkeeren. Men moet zelve in Indie geweest zijn, om de staatkundige strecken, zelfs van diegenen te bewonderen, die in Europa zijnde, onder de domkoppen zouden gesteld worden." *van Loen.*

8) »Maar hoe deelt gij ten opzichte van die twee gewigtige Fraudes? (In de West-Indische Pakhuizen en in het ijermagazijn). Onderzocht gij waar dat geld gebleven, en hoe die Nagelen geconsumeerd waren? 15 of 16 Millioenen guldens aan waarde, waren immers wel naspenring waardig?... Gij onderzocht niet! gij hielt U aan het spreekwoord, gedane dingen hebben geen keer." *J. v. Kal V. brief.*

18 Dec. 1793. »Ter deliberatie gebragt sijnde het point de bekende vervalsching der Nagulen in de Westzydsche Pakhuizen te Bat., waarvan het onderzoek en de beslissing aan Commissarissen Gen. door de verg. van 17 by missive 30 Nov. 1791 is overgelaten, soo is (door de HH. Alting en Siberg gecommuniceerd synde, dat deeze zaak door de H. Reg. op daartoe van de verg. van 17 bekomen qualificatie, alhier finaal was afgedaan) verstaan, dat de papieren daartoe betrekkellyk nader door CC. GG. zullen worden onderzocht." *Resol. v. CC. GG.*

2 April 1794. »Is verstaan over het aan CC. GG. gedefereerd onderzoek, over het vermengen van zand onder de nagelen, en de versogte qualificatie voor de H. Reg., tot het afschrijven van 731461

ponden begraven nagelen, waar over H. welg. HH. XVII. de decisie aan CC. GG. gelieven overtelaten, nader te examineeren.”

Resol. v. Com. G. 12 Sept. 1799. »Ter deliberatie zynde gebragt een door de vergad. van 17 by missive van 11 Jan. 1794 aan HH. CC. GG. toegezonden Request, aan de vergadering gepresenteerd door den gewezen Administrateur in de Westzydsche Negotiepakhuiszen C. P. Reigersman, tot bijlage hebbende een schriftuur, geintituleerd »Factum ten betooge Justificatoir en destructief” zo van zijn gehouden gedrag in zijn voorgem. qualiteit, als van de imputatien op welke hy uit den dienst van de O. I. C. is gesteld en als een onnut en schandelyk subject naar het Vaderland opgezonden; met verdere kennisgave, dat daar deze stukken eene allernaauwste betrekking hadden tot zaaken, waarvan welgem. vergadering de volkomen beslissing geheel en al aan CC. GG. had overgelaten, welgem. vergadering niet anders konde doen, als ook dit Request in derzelve handen te stellen. . . . zoo is door den C. G. Nederburgh op die materie uitgebragt een zoo volledig uitgewerkt advies, dat de HH. meede Comm. v. Overstraten en Siberg gedeclareerd hebben, daar niets bij te kunnen voegen, weshalven goedgevonden is, hetzelfde Advies by de Resol. van heden te inseereeren; wijders is na rijpe overweeging op het voors. Request van Reigersman, als nu gedisponeerd en eenpariglyk besloten, hem volkomen te dechargeeren en vrij te spreken van den blaam op zijne eer en Reputatie gelegd, ter zake van den slegten en bedorven staat, waarin de Kruidnagelen onder zijne administratie zouden zijn bevonden: van eene schelmagtige vermenging der gem. Nagelen met zand: van gepleegde fraudes met het gewigt en de balans bij de toeveeging der nagelen: en van het *opzetteljk* indraagen van water tot natmaaking der nagelen: gelijk hij van dat alles gedechargeerd en vrijgesproken word bij dezen. Wijders te accordeeren het verzoek bij gem. Request gedaan, »dat het beslag op zijne gagie gelegd mag worden opgeheeven” en derhalven te ordonneeren, dat hij verstaan zal worden, naar Nederland te zijn opgezonden, met behoud van deszelfs gagie tot zijne aankomst aldaar. Dat voorts de door hem, ingevolge het aanschrijven der verg. van XVII. van 4 Jan. 1791, gestelde borgtogt tot 50000 Rsd.,

(waaraan egter in mindering heeft gestrekt zijn betaald aandeel in het te kort) terstond zal worden opgeheven; doch dat suppl. verdere pretensien worden gewezen van de hand."

21 Maart 1795. »Is verstaan de H. Reg. te communicceeren, dat, (omtrent het deficit in het ijzermagazijn) het lang trainissement van den Raad v. Justitie in deeze, meer dan een jaar slepende gehouden, zaak te onderzoeken, HH. CC. GG. heeft bewogen zelfs te examineeren, en zodanig te disponeeren als zal geoordeeld worden te behooren, en dat oversulx zijn ingetrokken alle de resolutien en aanschrijvingen, waarbij aan den Raad is opgedragen onderzoek naar de te kortkoming." *Resol. v. CC. GG.*

13 Febr. 1796. »Een aanvang gemaakt met de deliberatien over de in 1793 ontdekte te kortkoming in 's Comp. ijzermagazijn." *Resol. v. CC. GG.*

14 Dec. 1796. »Gedelibereerd op Requeste van Engelhard Adm. in Westz. pakh., is goedgevonden, hem *uit bijzondere consideratie* te ontheffen van alle verdere gehoudenis, tot vergoeding van het a. 1793 ontdekte te kort in 's Comp. ijzermagazijn. mits dadelijk suppleerende de som van 25000 Rsd., om te strekken in mindering van de schade door de Comp. daarbij geleden." *Resol. v. CC. GG.*

Minuut Resol. van Comm. Gen. 5 Aug. 1797. »Is verstaan goedgekeuren, dat de H. Reg. aen den Koopman en eersten Administrateur in het Yzer-magazijn J. C. van Son heeft opgelegd de vergoeding eener te min bevondene quantiteit van 39156 c gewilde spykers, tegen 16 Rsd. de pikol, en van 27 stuks hangsloten tot 120 Rsd. . . . mitsgaders voor *ditmael te passeeren* de door welgem. Regeering gemaakte schikkingen, omtrent eene hoeveelheid van 16723 $\frac{1}{2}$ c ongewilde spijkers, die over bevonden zijn, uit consideratie van het sober en niet toereikend bestaan van voorn. administrateur, omtrent welk point h. H. Ed. zig nader zullen explicceeren, zo ras de by hoogstderzelver missive van 10 July gevorderde consideratien, nopens de administratie in 't algemeen, sullen zijn ingekomen."

9) *Mr. P. G. van Overstraten, beschouwd als Komm. en Gouv. Gen. van Ned. Indie*, door P. Mijer, Batavia 1840, p. 41, sqq.

10) »Het was nogtans aan onderscheidene fortuin-zoekers gelukt het Committé etc. in het Vaderland in den waan te brengen, dat het krijgswezen te Bat. in eenen allergebrekigsten toestand verkeerde en dat de Inlander onder de willekeurigste mishandelingen zuchtte. Zoodanige gebeel onbewezen en tevens ten eenemale onwaarachtige aantijgingen waren voldoende, om het Ind. bestuur te overladen met de ongenade der vrijheidsmannen van dien tijd, en alle deszelfs handelingen in het ongunstigst licht te plaatsen. Nu werden alle klagten, alle berigten, wanneer zij tegen dat bestuur of de daden van de Gen. Kom. gericht waren, gretig aangenomen, en hij die zynen onbeschaamden laster slechts met den schijn van vaderlands-liefde wist te bedekken, werd terstond op zijn woord geloofd. Komm. GG. werden gelast hunne werkzaamheden te bepalen tot Bat. en het ressort van dien, en voorwerpen (G. Nordman en zekere Wegener) daartoe onder den invloed van het schrikbewind uitgekozen, werden naar Indie gezonden, om aan het Ind. best. de openbare magt uit de handen te nemen." *Myer*, I. I. — *Nederburgh* I. I.

11) »Hagchelijk was in der daad de toestand der L. Reg. Verantwoordelyk voor de belangen van een ligchaam dat alleen van den handel bestond, in een tijdstip, dat alle vaart en handel tuschen de Republiek en hare Ind. Bez. ten eenemale gestremd was, en deze geene ondersteuning van eenig belang van het moederland genoten; verantwoordelyk voor het behoud der nog overgebleven bezitt.; overal worstelende met een onbeschrijfelijk gebrek aan kundige dienaren in alle vakken van het openbaar bestuur: voorwaar onder zulke omstandigheden, mogten zij, die de teugels van het Ind. bewind in handen hadden, veeleer verwacht hebben, dat zij door eene meer dan gewone mate van vertrouwen, zouden zijn in staat gesteld en aangemoedigd, om in hunne nuttige pogingen voorttevaren, dan dat zij beroofd zouden zijn geworden van dat onbepaald vertrouwen, dat de krachtigste steun is van elke koloniale Regering." — *Mijer*, I. I.

12) »Hij (Overstraten) vond Komm. Gen., die men, in de eerste hitte der omwenteling en zelfs ook na de instelling van het Committé t. d. O. I. H. en B., in hunne betrekkingen had gelaten, waaraan zulk een uitgestrekt gezag verbonden was, geheel in on-

genade bij dat Comité, blijkbaar uit desselfs vernederend mistrouwen omtrent alle daden der Commissie, welke op bloote aanklagen en partijdige berichten, zonder haar te hooren, of zelfs de officiele mededeelingen omtrent de gebeurtenissen af te wachten, door hetzelfde in het allerongunstigst licht beschouwd en bij voorraad werden veroordeeld." *Mijer*, I. I.

13) »Wij moeten die voorbeeldeloze stoutheid alleen daaraan toeschrijven, dat het aan eene hoop onvergenoege en kwalijkgezinde menschen gelukt is, door valsche en misleidende berichten de religie van U. W. E. H. A. te surpriseeren en ons van Hoogsterzelve, in onze ambtsverrichtingen zoo onontbeerlijk, vertrouwen te berooven. Wij zijn openlijk verdacht verklaard van ons in onze handelingen aan schandelyke misbruiken te hebben schuldig gemaakt, van een willekenrig gezach te hebben geëffend, van ons door personeele haat tot vervolging van de onschuld te hebben laten wegsleepen, en deeze onze bedrijven voor U. W. E. H. A. te hebben willen bedekt houden etc. De Raad van Justitie (ofschoon bekend door zijne geduurige oppositie tegens de Regeering, genoegzaam van het eerste oogenblik zijner oprichting tot op dat van heeden, die zo dikwijls door de ernstigste tusschenkomst van het Bewind in Nederland zelve tot zijnen pligt heeft moeten worden terug gebracht) is door onbepaalde ordres in den waan gebracht, dat hij eene geheel onafhankelijke magt op zich zelve uitmaakt, en schijnt zich door stap op stap van vermeende vorige verongelijkingen te willen schadeloos stellen. — Het respect, de autoriteit, de kracht der Regeering liggen dus ter neder geveld." *Offic. dépêche aan het Comité*. — *Echte stuk.*, p. XVI Voorbericht.

14) »De Raad van Justitie, reeds uit den aard van desselfs werkring zoo geneigd om zich als eene van de Ind. Reg. geheel onafhankelijke staatsmagt te beschouwen, werd niet weinig in dit denkbeeld gesterkt, toen het Comité het bestuur alhier den 9 Febr. 1798 aanschreef, dat het desselfs wil en begeerte was, dat de Politieke van de Justiciele magt zou zijn . . . en blijven gesepareerd, zonder immer op eenigerhaude manier in den vervolge te mogen worden geconfundeerd . . . Wij zouden ons bestek overschrijden, indien wij daadzaken wilden aanvoeren tot staving der

voorbeeldlooze stoutheid, welke sommige collegien en ambtenaren destijds ten aanzien der Ind. Reg. zich veroorloofden." *Mijer*, I. I.

15) »Uwe yverige werkzaamheden ten nutte van het algemeen waren onophoudelijk en derzelver vruchten, reeds het Vaderland aangeboden, hebben daarvan zoowel de overtuigendste bewijzen aan den dag gelegd, als zij hebben aangetoond, dat buiten alle deze wederwaardigheden, de staat van N. Indie door heilrijke inrigtingen tot eene hoogte zonde zijn gestegen; die de gelukkigste gevolgen zoude hebben moeten voortbrengen.... Hoe vleijend is het voor mij, dat ik (v. Overstraten) mij mag kwijten van den mij opgedragen aangename last, om U. H. E. A. als gewezen K. G., uit naam van het Comité t. d. O. I. H. etc. plegtig te bedanken, voor de diensten in die hoedanigheid aan deze Maatschappij bewezen." — *Mijer*, I. I.

16) Verba sunt pulchra, quae occurrunt in epistola Davidis van Lennep: (Brief geschreven te Batavia den 10^{ten} Aug. 1803) »Het is waar, de Heer Nederburgh heeft een Tourtje naar de Landen, door hem beschreeven, gedaan, verzeld van den toenmaligen Landcommissaris: dit was voorzeeker het rechte middel niet, om agter 't waare van de zaak te komen. Op togtjes, zo vrolijk en vermaaklijk als dit er een was, zameld men zelden veele kundigheden, al is ons de taal des Lands niet vreemd, en al bevinden wij ons niet in betrekkingen geplaatst, waar alles wat ons omringd, zoekt en belang heeft ons te misleiden. Maar daartegen is het des te gemakkelijker, daarvan eene cierlijke beschrijving op zijne kaamer te vervaardigen, welke de menschen op 4000 Miljen afstand, de naauwkeurigheid, het doorzicht en de groote werkzaamheid van den Auteurs doen bewonderen, alchoon die stukken soms met de beuzelagtigste dingen zijn opgevuld." — De hocce itinere libellus legendus est: *Journal der reize van Nederburgh in 1798*, door Wardenaar en du Puy. Amst. 1804.

17) Cf. *Brief van Dirk van Hogendorp aan alle vrijheid en vaderlandlievende Bataven in Ned. O. Indien*. Bombay 1799. *Copiebrief uit de nagelatene boedel van B. Karsseboom*, Klerk ter secretarij van de Hooge Indische Regering, behelz. aanmerkelijke anecdotes Z. H. E. den Heere Nederburgh, bij 't retour zijner

Hoog afteleggende Commissie in Europa, tot zijne elucidatie medegedeeld, met een innig agterlatend verzoek aan zijne waarde Medeburgers, met de volgende stukken alom aan Europa wereldkundig te maken; et multa alia scripta.

18) »Herinnerd U. H. E. zich nog wel, hoe zeker onderkoopman (C. van der Does), omdat hij zich wat sterk famieljariscerde met zekere getrouwde vrouw op Batavia (de Echtgenootte van P. van der Weert, eerste Secretaris van de H. Regeering) door U weggejaagt wierd na Europa, en dat gij zelve na dien tijd, de opentlijke plaatsvervanger geweest zijt bij die Dame, zonder dat zulks al een misdad aan U mogt toegerekend worden, omdat men U als Oppercommissaris als boven de Wetten verheeven, aanzag? . . . Gij hebt, nadat gij den verdienstelijke *van de Graaff* op eene *infame* wijze uit het Hoogbestuur van Indien hebt verwijderd, U ook gewrooken op den gezaghebber van Java's N. Oostkust, den cordate D. van Hogendorp! . . . Hoe hebt gij en uwe H. Commissie aan de verwagting van eene goede generaale reforme beantwoord? Men zegt opentlijk, zeer elendig en slecht! etc. etc.» *Brief van Karsseboom*. Illi epistolae etiam subscripserunt *Arnoldus Alting, Franciscus Boeckholtz, Johannus Sieberg et Jacobus Cransen*.

19) »Het ontbrak aan geene middelen tot herstel, maar men zag dat zij of onbeproefd gelaten, of ongepast gebezigd wierden. En welke waren die ongepaste middelen? Het oude in stand te houden, dat is, alles zo in te rigten (beschouwdet gij het zelfs voor het Moederland niet eene staatkundige noodzakelijkheid?) dat toch de inkomsten der gunstelingen nooit vermagerd wierden. (Zou dit zelfs niet de oorspronkelijke oorzaak zijn, dat men nooit recht ernstige middelen heeft aangegrepen, om Batavia gezond te maken?) En welke zijn die gunstelingen? immers het zijn diegene, die bij uwe komst, eer zij gerust gesteld waren, U vreesden; die zelfsbewusten, die in U den wreker beschouwden en die door de hopende menigte als de oorzaken gekend wierden van het verval, maar die onaangerand bleven.» — *J. van Kal.*

20) »Bij den IX brief (quam epistolam non legi) zullen wij weder eenige millioenen schats zien verloren gaan, door onkunde en zorgeloosheid en dat, (niemand heeft er ooit van gesproken;

mogelijk zelfs niet om gedagt, bijgevolg ook dan uwe Meesters niet) dat gaf meer profijt aan de Engelschen als het behoud van de 4 Comp. schepen, daar alzo veel, maar zonder de regte bewijzen, over gepraat is." *van Kal, VIII brief.*

21) »De Burger Nederburgh heeft alleen, voor zoo verre mij bekend is, ruim 6½ Tonnen Gouds van den Staat genoten, vrij van alle kosten, verteering etc. en geniet verder voor zijn leven lang 5000 f 's jaars." *J. van Kal, Brieven etc.* — »De Heer D. v. Hogendorp, Nederburghs staatk. tegenstrijder, verwijt hem dat hij, in weérwil van zijne sombere schildering, van eene zoo jammerlijk gestelde Maatsch. de jaarwedde van 90000 f voor 3 Jaren heeft aangenomen, behalve nog een pensioen aan zijne weduwe en kinderen tot het 25ste jaar van den jongsten van 3000 f; 15000 f voor zijne uitrusting en eene jaarl. bijl. van 5000 f, met voorbehoedmiddelen tot in kleinigheden toe, om zich van de betaling dier gelden te verzekeren." — *v. Kampen, III. D., bl. 353.*

22) »De Javaan kent de Comp. niet anders dan als zijnen beschermheer en goeddoenden vader, en herinnert zich den tijd, dat zij op Java gezeten is geweest, aan zijne sedert bevestigde rust en veiligheid en toegenomen welvaart." *Nederburgh, Memorie wegens den staat en behandeling van den Javaan.* Sic veritas aduiterabatur.

»Het is namelijk niet gebleeken, dat Comm. gen. eenige resolutie hebben genomen of zelfs het tot een point van deliberatie hebben gemaakt, om in den genoegzaam weerlozen toestand, waarin zich, volgens het eigen avon van Comm. Gen., bijkans alle de respective buiten-comptoiren bevonden, aan dezelve eenige hulp en versterking te doen toekomen, om in dit tijdstip van dringend gevaar, eene eventueele vijandelijke poging te kunnen keeren." — *Advij's van den Fiskaal Muntinghe.* — »Het blijft mij immer ten hoogsten bedenkelijk, of Comm. Gen. zich niet aan nalaatigheid en verzaam van 's Lands belang hebben schuldig gemaakt, met de Engelsche schepen die, na de aankomst van het Fregat Medemblik, zich nog ter reede van Batavia bevonden, vrijelijk en onverhinderd derzelver reize naar Europa te laten vervorderen." — *Wiselius, Advies.*

»De Ingezetenzen zeiden: het gantsche plan van herstel bevat

slegts lage listen, om de schelmen te bewaren ten kosten van Volk en Staat; om hun Acquit te geven en daarmede een schoon boek te maken, ten einde op dat schoongemaakte boek op nieuws Credit by het misleid Moederland te erlangen." — *J. van Kal.*

23) »Uwe daden wierden dan niet onderzocht en uwe meesters (de gewezen Az. Raad) voldeeden dienvolgens niet aan hunnen pligt." *v. Kal.*, VII. brief.

24) *Echte stukken*, p. 37—74.

25) »Zij die de werkzaamheden van den Heer Nederburgh zoo hard en onregtvaardig beoordeeld hebben, kunnen niet beseffen, in welken moeilijken toestand hij zich in Indië geplaatst vond. Het Jakobinismus, eene benaming door welke men als nog den toenmaligen geest van verwarring en verwoesting het beste uitdrukt, was ook tot in Indië overgeslagen, en dreigde ook aldaar de omkeering van het Gouvernement. Men moet het aan de fermitieit van den heer Nederburgh alleen dankweten, dat Java niet is overgegeven geworden aan eene volslagene regeringloosheid en aan de rampen, welke daarmede zouden zijn gepaard gegaan. Hij bepaalde zich tot ware verbeteringen en zijne bedachtzaamheid weêrhiel hem van af te breken, waar hij de zekerheid niet bezat, een beter gebouw in plaats te kunnen stellen — De Instructiën en Reglementen, voor verscheidene voornamen takken van het algemeen Bestuur, door hem uitgewerkt, dragen kenmerken van zijnen yver en van zijne bekwaamheid." — *Brieven betreffende het bestuur der koloniën. Amst. 1816* (van den h. Polanen).

»Wanneer wij met het oog op deze zwaarwigtige pligten die het Indisch Best. te vervullen had, de achttingwaardigste mannen, die er tevens ooggetuigen van geweest zijn, eenstemmig hooren verklaren, dat, gedurende dat moeyelijk tijdsgewricht, het gebied van Java en onderhoorigheden zich zonder behulp van het Moederland heeft staande gehouden, dat zijne rust van binnen niet werd gestoord, zijn voorspoed toenam, zijn gezag ook naar buiten werd ontzien, en dat, terwijl het moederland, door zijne vrienden vernederd en verdrukt, alle achtting verloor, de Ind. Reg. de hare wist op te houden en te vermeerderen, dan mogen wy het ook gerust daarvoor houden, dat deze gunstige staat van zaken slechts

het gevolg heeft kunnen zijn van een spaarzaam, beleid- en krachtvol bestuur." — *Mijer*, I. I.

26) »Ik zou U met zijne (van van Overstraten) brieven aan mij kunnen aantonen, hoezeer hij dat verbrodde werk, dat uwe vrienden als herstel willen voordisschen, vreesde en wat leed hy gevoelde over den ongelukkigen staat en waggelende zekerheid, waarin Indiën gebragt was." — *J. van Kal*, 1804.

27) »Wij vertrouwden dat die brave Hogendorp voor Neêrlandsch volk de Indische zaken zoude geopenbaard hebben; dan heeft U niet, door uw hoge vermogens zoeken te bewerken en tot volkomenheid gebragt, dat dezelve naar Rusland als Envoyé Extraordin. en Minister plenipotentiaris is vertrokken?" *Brief van Karsseboom*.

28) »De Heer Nederburgh... heeft als een aankleever van *het oude* in zoo verre gezegevierd, dat het meerdere deel der leden van den nieuw aangestelden asiatischen Raad, waaronder hij zelve is, openlyk als vrienden van *het oude* bekend staat." — *Brief aan D. van Lennep, door van Loen*.

»De Burger Besier (cf. *Vervolg op Wagenaar*, B. XLVI, p. 196, p. 203 noot. 206) gaf te kennen beducht te zijn, dat de ongelukkige reorganisatie van den Az. Raad, die binnen 's Lands reeds de grootste sensatie verwekt had, ook in Indien groot opzien baren zou, en dat het bloot inzien van de naamlyst der nieuw benoemde leden, bij welgezinde ingezetenen de vrees zou opwekken, dat men dezelve op nieuw aan de oude heerschzucht en knevelarijen zou overlaten." *van Limburg Brouwer, Leven van Wiselïus*.

»Het is toch klaarblykelijk, dat de H. Besier, ziende hoe door de reorganisatie van den Asiat. Raad, de stevigste Patriotten *geremoveerd*, en de Colonien in handen gesteld waren van het puikje onzer Oranje vrienden; een tegenwigt tegen onze partij heeft willen vormen, ongetwijfeld met het afschuwlyk patriottische oogmerk, om te zorgen, dat, zo de nieuwe Raad de gelegenheid eens schoon zag, om aan de goede zaak den eenen of anderen belangrijken dienst te bewijzen, ja zelfs zoo z. Doorl. Hoogh., Neêrlands tedergheliefde (*voorheen*) Erfstadhouder eens weder brieven schreef aan de Gouv. der Colonien, om dezelve terstond aan onze dierbare geloofsgenoten, de Engelschen, over te leveren, zo als dit in 1795

heeft plaats gehad, 'er in Indiën een genoegzaam getal Patriotten in het Bestuur zoude zijn, die het uitvoeren van dergelijke orders of maatregelen zouden weigeren en beletten." *Brief van Nicolaus Momus*, (door Wiselius). Het voorstel van den Hr. Besier komt voor in de brieven van J. Plebcjus en D. Batavus, N. 3.

§ 4.

P. J. CHANGUION.

1807—1808.

D. 22 m. Dec. 1806 praefectus maris Anglus Brikbane ad insulam Curaçao cum tribus navibus adpulit et, ut se dederet, Gubernatorem coloniae Changuion ¹⁾ hortatus est ²⁾; at frustra ³⁾. Changuion summam diligentiam praefectis et officialibus suis commendavit: »Waakzaamheid en verdubbelde oplettendheid, aît, werden ten sterkste door mij aanbevolen, doch hieromtrent werden door mij geene *schriftelijke orders* aan de Commandanten gegeven, omdat waakzaam en oplettend te zijn steeds altoos de pligt is van de commanderende officieren, en een pligt van dien aard en natuur, dat dezelve door geene schriftelijke order behoort aangedrongen te worden" ⁴⁾. Brikbane, biduo elapso, abiit, sed d. 31 m. Dec. una navis longa hostium rursus adparuit; quam navem spernens ac delectationem officio suo anteponeus, Changuion illo die ad villam suam se contulit, ut ruri calendis Januariis feriaretur ⁵⁾. Quum autem dilaculo d. 1 m. Jan. signum tormento bellico datum audivisset, villa

relicta, arcem jam ab hostibus captam invenit ⁶). Verba, quibus ipse hancce inauditam fortunam narrat, sunt festiva; quae legens risum tenere nequeas: »Ik begaf mij door de Sortiepoort binnen de Hoofd-fortres, en afkomende naar binnen, werd ik ontmoet door den Engelschen Commandant, wien ik mijn *leedwezen* te kennen gaf, van hem *op die wijze* te ontmoeten, daar het mij natuurlijk zeer *onaangenaam* was, dat hij geen meerderen tegenstand ontmoet had en zoo gemakkelijk was binnen gekomen. Ik vond de Engelschen binnen de Hoofd-fortres geschaard en *onze* Jagers ontwapend. De Engelsche Commandant verzelde mij op het Gouvernement, hetwelk ik door Engelsche Mariniers en Matrozen bezet vond ⁷).” Tota insula nunc necessario in manus Anglorum venit. In patriam d. 8 m. Jun. 1807 redux, heros noster jussu regis Ludovici Napoleontis, qui decrevisset: »dat de zaak van Curaçao met alle rigueur onderzocht moet worden,” d. 12 m. Aug. in carcerem militarem Hagae conjectus est; et, lite instructa, tribunal militare eum capitis damnavit d. 21 m. Martii. At Changuion petit, ut rex sententiam tribunalis aboleret, quibus precibus Ludovicus Napoleon aures benevolas dedit ⁸). Poenam capitalem igitur Changuion non luit, sed inhabilis ad munera umquam obeunda dictus est ⁹). Multis annis post rex Guilielmus I famam ejus restituit ¹⁰).

ADNOTATIO.

1) Argumenta mea sumsi e libello, qui mihi forte fuit in manibus, quemque ipse Changuion conscripsit d. 10 m. Aug. 1808, qui autem venum non it.

2) »Mijn voornemen was den brief van Kapt. Bolton hier in deszelfs geheelen inhoud te laten volgen, doch bij nadere overweging, achtte ik mij *onbevoegd* (?) om denzelven *zonder verlof* bij druk of afschrift aan iemand mede te deelen; dezelve behelsde eene schets van den, naar des Britschen Kap. oordeel, ongunstigen toestand, waaronder wy ons bevonden, gevolgd van eene uitnoodiging, om ons onder de Eng. protectie te begeven." *Changuion*.

3) »Als Gouverneur van Curaçao, kenne ik maar ééne hoofdwet, namelijk van *getrouw* te zijn aan het Gouvernement, hetwelk ik de eer heb *hier* te representeren. Aangesteld tot Gouverneur van Curaçao door het toenmalig Bewind der Bataafsche Republiek, hebbe ik mij verplicht geoordeeld, dit eiland tegen de vijanden van die Rep. te moeten verdedigen; die Rep. heeft zich thans een Koning gekozen in Louis Napoleon, aan wien wij eerst den 16 dezer maand trouwheid hebben gezworen... Wij zullen derhalve op den 22 dezer en ook in 't vervolg niet *meinēdig* worden." *Changuion*.

4) »Wijders werd in deze conferentie begrepen, dat, zoolang er zich geene grootere vijandelijke magt in het gezigt van het Eiland vertoonde, dan het enkele Fregat en de Brikken, door welke de sommatie was geschied, het niet te pas kwam allarm te maken of alle posten te bezetten, gelijk in tijd van allarm, omdat van zulk eene geringe magt geen aanval te duchten was... en ik oordeelde het zamenroepen van een gecombineerde krijgsraad op dit moment ook *noodeloos*, en zelfs in vele opzigten *impoliteek*, daar alle generale maatregelen, die in cas van allarm te pas kwamen, bereids en ééns *voor altoos* bepaald waren, en het beramen van *nieuwe maatregelen* eerst dan te pas kon komen, wanneer men voorzien kon, op wat punt en met welk eene magt men waarschijnlijk zoude geattaqueerd worden." *Changuion*.

5) »Ik had alzoo besloten mijn gemaakt plan te volvoeren, om op Oudejaarsdag mij naar een klein buitenverblijf, op eene distantie van 20 à 25 minuten van de Hoofd-fortres gelegen, te begeven met mijn Huisgezin, ten einde aldaar den Nieuwejaarsdag doortebrengen.. Dan op den 11 Dec. kwam er eene enkele vijandelijke Brik opzetten van beneden.... De Commandant van het Garnizoen F. H. Pfeiffer zeide: »dat hij van deze Brik niets kwaads vermoedde; dat hij niet zag, dat ik mij daarvoor behoefde te generen of ongerust te maken; dat ik zijns oordeels met alle gerustheid naar buiten kon gaan, te meer daar mijn buitenverblijf zoo dicht bij de Hoofd-fortres was, dat ik gesignaleerd wordende, altoos binnen een groot kwartier binnen de fortres kon zijn; dat zoodra hy eenige *mine* tot attaque bespeuren mogt, hy dadelyk het seinschot zou laten doen om mij binnen te roepen.» Deze gezegden kwamen my zoo overtuigend voor, dat ik geene de minste reden vond, om wegens het voorbijzeilen dier Brik, in 't Fort te blijven. Daar er echter een groote partij bij den Ontvanger *de Veer*, aan de overzijde der haven, op dien avond werd gegeven, waar ik veronderstelde dat eenige Officieren zouden verzocht zijn, verzocht ik den Commandant daar niet te gaan en binnen het Fort te blijven. De Commandant gaf mij daarop te kennen »dat dit verzoek zoo goed als een *order* was'.... Ik bragt dien middag, huiten gekomen zijnde, in stilte door met mijne Familie, en wij begaven ons vroegtijdig ter rust.» *Changuion.*

6) »Des ochtends 1 January tusschen half zes en zes, een half kwartier, of *acht* minuten voor zes ure, naar aanwijzing van mijn horlogie, werd ik ontwaakt door een kanonschot.... zijnde het signaal om mij binnen te roepen.. en in minder dan 10 minuten stak ik van wal.... er begon eene sterke kanonnade... terwijl ik mij echter niet kon begrijpen, hoe deze kannonnade zoo spoedig op de allarmschoten kon volgen, daar men immers den vijand op *meer dan een uur distantie* had kunnen zien af komen.... maar hoe moest ik te moede zijn, toen ik, den hoek bereikt hebbende, de vijandelijke schepen in de haven met Parlementair vlaggen op, voor de hoofd-fortres liggen zag, met nederhangende zeilen, vooruitgeworpene ankers... terwijl het schieten ophield, en ik op

het bereiken van den hoek, het laatste schot met schroot van een der Engelsche fregatten geven zag... Ik begaf mij zonder langer verwijl op weg, en bij de Hoofd-fortres gekomen zijnde, zag ik de Hollandsche vlag van dezelve nog waaijen, terwijl onze schepen in de haven de Engelsche vlag reeds voerden, 'tgeen mij in het denkbeeld versterkte, dat de Hoofd-fortres nog niet in 's vijands volstrekte magt was, *schoon ik wel gewaar werd dat er reeds Engelschen binnen waren*..... Ik gaf dadelyk last, om direct den Raad zamen te roepen, om de vordering van den Engelschen Commandant (die reeds binnen het fort was) in deliberatie te kunnen brengen... Dadelyk insteede de Eng. Commandant op de overgave van het fort Republiek... Ik gaf te kennen, dat ik den gecombineerden Krijgsraad had doen bijeenroepen, om over de zaak te delibereren. Ik vernam tot mijne verbazing, dat de Eng. Comm., reeds vóór mijn arrivement in het Fort, een Detachement naar het fort Republiek had gezonden, by hetwelk de Commandant van *ons* Garnizoen een parlementair officier van onze zijde gevoegd had, met order om 'tzelve Fort overtegeven... doch de tijding kwam dat Schmidt geantwoord had: »het fort niet te zullen overgeven, dan op schriftelijke order van den Gouverneur.» Daar er niemand verscheen van de zamengeroepene tot de Raadsvergadering, confereerde ik met Pfeiffer enz. De preliminaire Artikelen van Capitulatie zijn dan gearresteerd... het gevolg daarvan was, dat door mij eene schriftelijke order werd vervaardigd voor den Comm. van het fort Rep., tot overgaaf van hetzelfde... (want, al ware het, dat men van het fort Republiek nog met avantage gebruik had kunnen maken, er was geen middel, om de noodige order derwaarts te zenden, ten einde het vuur weder te doen beginnen, want, op order van den Garniz. Commandant, was *voor* mijn arrivement het vuur reeds opgehouden, en er was geen apparentie, dat men van zelf weder zou beginnen te vuren, zonder daartoe order ontvangen te hebben. Deze order nu, was noch door een hoodschapper, noch door eenig begrijpelijk teeken te geven, vermits niemand de Hoofd-fortres uit kon, waarvan de poorten door den vijand gesloten waren). De overgaaf van het eiland was een gevolg der Capitulatie." *Changuion*.

7) »De bezetting vierde den Oudejaar's avond zeer vrolijk. Changuion was naar het landgoed Blenheim... Men hoorde de seimshots van het fort Bakenburg, ter waarschuwing van de landing der Engelschen, niet, door de muzyk der Bals, het zingen der menigte op de straten en het afsteken van voetzoekers... De commandant Pfeiffer was met een goed gedeelte der manschap, door den drank bedwelmd, in de rust... De bevelhebber Evertsz, begaf zich van het bal naar zijn schip, en werd door het Britsche vuur doodgeschoten.» *v. Kampen.*

8) »Op den 6 Sept. 1807 is het Decreet van apprehensie, door de H. Militaire Vierschaar tegen mij verleend, aan mij geëxploiteerd... Op den 22 Dec. werd mij (tegen mijne verwachting en tot mijn grievend leedwezen) aangezegd: »dat de Adv. Fisc. geadmittceerd was op Convictie Eisch tegen mij te doen... Op den 3 Jan. 1808 vernam ik (tot mijne *verbazing*) dat de Adv. Fis. my tot de straf van den kogel gevorderd had... Ik meende wel gefundeerde redenen te hebben, om mij met de gelukkigste uitkomst te mogen vleijen, toen ik op den laatsten Maart de ontzettende en voor mij alleraandoenlijkste tijding bekwam: dat ik tot de straf met de kogel verwezen was... Ik liet mij persuaderen, mij by Requeste aan Z. Majest. te adresseeren, met verzoek om abolitie (dat ik niet van het *Metier* zijnde, en als Militair in de procedures beschouwd zijnde geworden, veelligt als de zodanige ook begrepen kon zijn geworden te hebben misdreven, doch dat ik zulks dan in allen gevalle *onwetend* en ter *goeder trouwe* gedaan had). Hierop ingenomen zijnde het advies van het Nationaal Gerechtshof, is mij door zijne Maj. verleend *remissie van alle straf*, mits betalende de kosten, enz., en met dien verstande, *dat ik nimmer eenige Politieke of Militaire charge zal kunnen bekleeden.*» Den 26 July is mij ter crimin. Rolle van de H. Milit. Vierschaar ter presentie van het volle Collegie, met opene deuren, de Sententie des doods voorgelezen en vervolgens het Decreet, waarby het z. Maj. behaagd heeft, my van alle straf te libereeren. Zijnde de zaak van den gewezen Commandant van het Garnizoen van Curacao, (Pfeiffer) thans nog hangende en onafgedaan.» *Changuion.*

9) »Changuion en Pfeiffer in Holland gekomen, werden door

den Hoogen Krijgsraad tot den dood veroordeeld, doch Lodewijk Napoleon schonk hun het leven, en veranderde de straf in onbekwaamheid om het land immer te kunnen dienen." *v. Kampen.*

¹⁰⁾ »Zijn (Changuion's) vonnis werd door den Koning der Nederl. vernietigd, hij zelf in zijn' goeden naam hersteld en tot secretaris van den Policierraad te Suriname benoemd, alwaar hij overleed." *v. Kampen. — Curaçaosche Courant, 3 July 1825.*

In libello, quem Changuion conscripsit, haecce verba manuscripta legi: »De schrijver dezer P. J. Changuion is in 1814 als afgezant van den Souverainen vorst der vereenigde Nederlanden naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gegaan." »

A P P E N D I X.

H. W. DAENDELS

1808—1811.

Nimis audax ac petulans fortasse videor, quum facinoribus hujus Gubernatoris ¹⁾, qui numquam ad rationes administrationis suae reddendas est vocatus, insistam; at vox populi ejus famam tam vehementer laesit ²⁾, tam atro dente plures eum petiverunt ³⁾, tot atroces accusationes scriptis ac verbis in eum inimici conjecerunt ⁴⁾, verbo, tantae causae adsunt, in quibus in dubium venit an Daendels, leges spernens atque ad libidinem suam sibi indulgens, bene se gesserit: ut, nisi interim plus semel civitatis forma mutata fuisset, *Regimen* sane ab eo rationes exigere debuisset, quia nullus vir privatus huic potentissimo Gubernatori (de quo quis haecce verba poëtae Shakespeare usurpat: »Will all great Neptune's ocean wash this blood Clean from his hands?« — quemque Polanen sic notat: »Un Jacobin en France, un fou en Hollande et tous les deux dans l'Inde!« — *Lettre au Dir. Gén. v. IJsseldyk*, 23 Mai) litem intendere conaretur ⁵⁾. Quid tum impedivisset regimen, quominus faceret? Quid

inquisitionem prohibuisset. An forte, quia nullam normam ad inquirendum haberet ac legibus, secundum quas Gubernatorem Generalem iudicio persequeretur, destitutum esset, Regimen dubitavisset quomodo causam ageret, et, difficultates multas talis litis metuens, viro a voce publica tam inquinato parcere maluerit?

Non negandum multos ministros, antiquorum institutorum laudatores, Gubernatori Daendels obstitisse ⁷⁾ et, sponte ei molestias magnas struentes, viam arduam ei fecisse. Revera igitur ei necesse fuit severiorem rationem inire ⁸⁾. Unusquisque fateri debet Gubernatorem Daendels multa Javæ quam utilissima perfecisse ⁹⁾ et dignum esse ¹⁰⁾, qui non uno nomine maxime laudetur ¹¹⁾. Benefacta autem ejus non raro nitentur pravissimis fundamentis et multa praeclara monumenta abusum ostendunt, quem auctoritatis suae Daendels fecit. At tamen nonne Daendels quodammodo excusari potest mandatis atque adprobationibus, quae e patria acceperat ¹²⁾?

«Nulla habita ratione, ait Mijer, neque legum, neque consuetudinum, nec ministrorum, qui summa fungebantur dignitate, ipse jus dicebat, secundum suum arbitrium administrationem ordinavit et ea vitia, quae a Societate commissa fuerunt, non tantum retinuit sed auxit et duriora reddidit.²² Hocce iudicium, mea sententia, nimis est severum et quodammodo falsum ¹³⁾».

Quum summam rerum administrationem anno 1808 Daendels suscepit, plura vitia, quae ubique in India Or. radices egerant, exstirpanda erant. »Het kwaad was geklommen tot eene hoogte, inquit Daendels ipse, dat zonder eene geheele *her-schepping* van inrigtingen aan geen herstel te denken was... Het is noodzakelijk geweest, mij boven alle formen te verheffen en geene andere wet te kennen, dan het behoud van de aan mij toevertrouwde bezittingen. Dit was de *mondelinge last*, welke ik vóór mijn vertrek had ontvangen, en ik werd ook door het ontvangen der *goedkeuring* van het gouvernement over mijne eerste verrigtingen aangemoedigd, om dat voetspoor niet te verlaten!» — Non mirum Gubernatorem tanta auctoritate fretum interdum justos potestatis fines excessisse. Prudentis autem fuisset Regiminis non tantam potentiam uni viro credere.

Anno 1808 vitia antiquae administrationis nota erant. Ut iis remedium afferretur, curare voluit Regimen. — Infelix vero electio fuit Gubernatoris Daendels ad mores receptos emendandos ¹⁴). Immutationes ac reformationes consuetudinum et legum, ut proveniant ac prosperent sensim sensimque introduci debent. Daendels erat homo violentus et dominandi cupidus. Impatiens irae saepe ex praejudicata opinione jussa dabat, quae postea inconsulta inconsiderataque visa sunt. Politicae et administrationis rerum notiones e schola seditio-

sorum hominum et turbatorum Galliae sumserat. Daendels, qui regium Administrum van der Heim ¹⁵⁾ multosque alios viros ¹⁶⁾ proditionis ¹⁷⁾ in favorem Anglorum accusabat, tanto ardore in Gallos ferebatur, ut, allato nuntio de patria cum imperio Francico conjuncta, exclamaret: »dat het als eene bijzondere gunstige beschikking des Allerhoogsten moest worden aangemerkt, dat het den franschen keizer goedgunstig behaagd had, een oog van mededoogen op ons land te vestigen en Holland een gedeelte te doen uitmaken van die groote natie, welke een ieder over hare daden in verrukking en verbazing hield opgetogen.» Mijer ¹⁸⁾ vehementer improbat rationem, quam illa tempestate iniiit Daendels ¹⁹⁾: »Wij beweren dit, dat indien de Fransche heerschappij op Java niet ware ingevoerd geworden, de Hollandsche vlag zeer waarschijnlijk nimmer voor eene vreemde zoude hebben moeten plaats maken. . . . Hoe zou Daendels zich een onverwelkbren roem bij tijdgenoot en nakomelingschap hebben verzekerd, bijaldien hij geweigerd had het werktuig van Napoleon te zijn, om de uitbreiding van deszelfs overheersching op Java te bevorderen. Sommigen beweren nogtans tot zijne *verdediging*, dat hij het voornemen zou *gekoesterd* hebben om Java onder *de bescherming der Britten* te plaatsen ²⁰⁾.» Possit quis dubitare, an aliter quam fecit agere potuerit Daendels, quippe qui existimaverit unam eandemque coloniarum ²¹⁾

esse conditionem et metropolis, nullo resistente, Imperatori parentis. *(Quibusdam viris in p. 168)*

Accusationes, quae in Gubernatorem Daendels congestae fuerunt, hae sunt. Daendels dicitur, violato mandato ²²⁾ regis atque jurejurando suo latifundium Buitenzorg usurpavisse, ut pro arbitrio ibi quae vellet, faceret; aerarium exhausisse; Javanos ingentem in modum oppressisse ²³⁾, regnum Bantamense ²⁴⁾ contra omnia jura imperio Bataviensi adjecisse; sententias Curiae Bataviensis pro lubitu mutavisse et rescidisse; plures insontes capitis damnavisse ²⁵⁾ et poenis atrocissimis contra omnem humanitatem affecisse ²⁶⁾; possessionem exteram Banjermassing, sine necessitate deseruisse ²⁷⁾; in causis Ekenboomii ²⁸⁾, Mochitari, Riemsdykii, Filz ²⁹⁾, Notto Coesomo et Notto Diningrat ³⁰⁾, potestate sua crudelissime abusum esse; iudices curiae bataviensis contra jus removisse ³¹⁾ atque iis alios ex hominibus suis iudices suffecisse; auctoritatem Senatus Indici diversis modis laesisse et multa alia turpia ac probrosa ³²⁾ egisse. Ne obliviscamur tamen plures accusatorum illorum detrimenti quoddam a Gubernatore accepisse. Certe insectator quidam de opere a Daendels conscripto ita acerbe loquitur, ut, cum non cum illa animi moderatione neque cum illo submissō dicendi genere, quae prudentem ac sincerum virum decent, argumenta sua afferre: eum contra omni ope studuisse odium suum saturare ³³⁾, quisque videat.

Quodsi accusationes in Daendels factitatae vera quidem referunt, non levis reprehensio cadit in Regimen, quod per tres annos homini tam vitioso arbitrariam potestatem in India, cui ruina imminabat ³⁴), tribuit ejusque administrationem probans ³⁵), eum revocandum non curavit: quod vero eum reducem ³⁶) paucis annis post in Guineam misit, ut munere Gubernatoris ibi quoque fungeretur.

ADNOTATIO.

1) Cf. *Daendels, Staat der Nederl. O. I. bezittingen*. 's Gravenhage 1814, p. 5. — *J. van den Bosch, Nederl. bezittingen in Azie*, enz. I. deel. — *van Kampen*, III. D. 2 st., p. 450—495. — *N. Engelhard, Oud eersten Raad en Directeur-Generaal van N. Indiën, Overzicht van den staat der Ned. O. I. bezittingen, onder het bestuur van Daendels*. Amsterdam, 1816. — *Brief, inhoudende eenige onpartijdige aanmerkingen op 't werk van Daendels*. 's Hage 1815. — *P. Mijer, Geschiedenis der Ned. O. Ind. bezitt. onder de fransche heerschappy*. Batavia 1839. — *Mijer, Dissertatio*. — *Nahuijs van Burgst, Beschouwingen over N. Indië*, p. 3, 5 enz. — *Vaderl. letteroeffeningen*, Jan. 1816. — *History of Java by Sr. Stamford Raffles*. — *Olivier, Reizen*, I. D., bl. 373. »*Java*, in antwoord aan den Schrijver der Aanmerk. door *H. D. Campagne*. — *Brieven betreffende het bestuur der Koloniën*, waarbij gevoegd zijn authentieke stukken, welke een nieuw licht verspreiden over het bestuur van den GG. Daendels. Amst. 1816. — *Torn, Memor of the conquest of Java*. London 1815.

2) »*Alia successit administratio, in eo diversa, quod moderatum et simplex Societatis systema nunc in aliud terribile, horridum et*

barbarum fuerit commutatum. Daendels geatis Batavae nomen apud Indos non tantum diminuit, verum talia media adhibuit, quibus universe omnium odium in se convertit." *Mijer*.

3) »In zoodanig een land, waar de geest van onverschilligheid heerscht, kan het gebeuren dat een groot misdadiger (Daendels) met opgeheven hoofd kan gaan en, wetende van welke gruwelen hij beschuldigd wordt, in groote folianten (de 4 lijvige deelen van Daendels), wier aanblik genoeg is om den zwak bestaanden geest van onderzoek daarvan afteschrikken, zich vermeten durft, aanspraak op de goedkeuring en den lof van het publiek te maken, bewust zijnde, dat weinigen, zoo iemand, er belang in zullen stellen om die te koop en te lezen. De geest van onderzoek is bij de Natie niet levendig genoeg, om hem, die zijnen arbeid zoude willen besteden ter ontmaskering van den misdadiger, eene vergoeding van de kosten, welke daarop vallen te verzekeren." — *Brieven etc.*, p. 9.

4) »Te vergeefs verwacht men bloei en welvaart van eene bezitting in Indie, van eenig stelsel van bestuur, zoo lang aldaar aan personen en bezittingen geene gelijke bescherming der wetten zal worden gegeven. Zal dit plaats hebben, zoo moet het daar niet mogelijk zijn, dat zelfs een GG. door gedelegeerde Regters van zijne eigene aanstelling en met de wetten en regtspleging onbekend, Javanen, door klein vuur, levend late verbranden; dat hij eene vrouw op den dag van haar huwelijk met geweld ontroove en door dwang tot zijne bijzit make; dat hij last kan geven tot het vergiftigen van personen, die hem in den weg staan, en dat hij daarin gehoorzaamd worde; dat hij aan Collegiën van Justitie kan voorschrijven, hoedanig zij te vonnissen hebben, om de beschuldigden aan hunnen Regter te onttrekken en hen op zijn eigen gezag te laten ophangen; om eenen vrijen onderdaan met ketenen aan een boom te laten klinken, en om den achtsten dag te laten geselen, tot dat zijne krachten daaronder bezwijken" etc. quibus diversis accusationibus Daendels inquinatur. *Brieven enz.*

5) »Men bespot eene Natie, wanneer men, vooral in gevallen van officiële onderdrukking en misbruik van gezag, hare zekerheid doet bestaan in het beroep op de ordinaire Geregtshoven. En hoe veel

minder kan men daartegen bescherming verwachten in ver afgelegene Bezittingen . . . Welke kans heeft daar een arme ongelukkige, om zich getuigen te verschaffen en eenen zaakverdediger te verkrijgen, die de moed zal hebben om hem te verdedigen?" *Brieven*, p. 163.

6) »Aan de bevordering der *belangen van het Gouvernement* waren menschenlevens bij duizend- en tienduizend-tallen opgeofferd geworden, op eene wijze, die alleen geregtvaardigd kon worden door het toenmaals aangenomen beginsel, dat het onderling belang geene verdere aandacht verdient, dan voor zoo ver dit als middel beschouwd kon worden, om het belang van het Gouvernement te bevorderen." *Myer*, p. 52. — *v. d. Bosch*, *Ned. bezitt.* I dl. p. 263.

7) »Dat men het wel 200 jaar zonder zulk eene verbetering had gedaan en toch wel kwam waar men wilde." *v. Kampen*, p. 294.

8) »Le GG. n'était plus dans son conseil que le premier entre des égaux; sa dignité, une automatie qui s'opposait à tout développement. Daendels, énergique et ferme de caractère, était l'homme qui devait relever la dignité de GG. de cet abaissement. . . Le conseil des Indes découragé prit une attitude passive, et les possessions aux Indes se trouvèrent bientôt soumises à un despotisme absolu, qui voulait suivre sa propre route, sans aucune entrave, faisant abstraction des personnes et des principes. Jamais aucun Gouv. n'avait osé s'arroger un pouvoir pareil à celui, que Daendels venait d'acquérir avec tant d'audace. Valckenier montra un peu de ce caractère, moins le génie cependant. — Arrêter un membre de la régence et le faire garder pas la force armée dans sa propre maison, parceque sa conviction n'était pas celle du Gouv.; déposer le Président et les membres de la II. Cour de justice, parcequ'ils préféraient une conscience tranquille à la faveur du maître; casser des sentences, qui ne s'accordaient pas avec ses notions de droit et de politique, conférer des ordres militaires, que le roi seul pouvait conférer, voilà de ces actes qui appartiennent exclusivement au gouvernement de 1808 à 1811." — *Moniteur des Ind. Or. et Oc.* 1846, N. 8, p. 157.

9) »Ce chef zélé et infatigable (Daendels) a rendu des services importants à sa patrie et l'île de Java considérée comme domaine de l'état, lui doit sous plusieurs rapports, la source du bien-être

et de la prospérité dont elle jouit maintenant. Le maréchal Daendels débuta dans cette administration sous les auspices les plus défavorables. Sous l'administration, peut-être trop absolue, mais du reste intègre et ferme de ce Gouv. Gén., on ne remarque pas d'amélioration dans les finances, mais un progrès rapide eut lieu dans les institutions civiles et militaires; il affermit le pouvoir sur des bases solides, et il fit exécuter de nombreux travaux d'utilité publique, mais les circonstances fâcheuses de sa position, pendant la longue lutte contre la suprématie anglaise sur les mers, le mit dans l'impossibilité de réaliser les espérances, qu'il avait conçues pour le rétablissement des finances et l'augmentation des revenus territoriaux de Java. — Le résultat financier de ces trois années vint offrir un nouveau déficit fort considérable..." *Temminck.*

10) »Le col. gén. D. fut nommé Maréchal de Holl. et envoyé à Java. C'était un excellent militaire, plein de courage, d'énergie et de goût pour la guerre." — *Documentens historiques etc. par L. Bonaparte.* T. II, p. 53.

11) »De G. D. bragt het militaire wezen, in vorige dagen in deze kolonien zoo weinig in eere en onderscheiding, op een voet die hem, zelfs volgens het getuigenis van zijnen grootsten tegenstander, eere aandeel; hij liet wegen aanleggen, waaronder vooral de groote militaire weg, welke het eiland Java van Anjer tot Banjoewangie doorloopt, een hoogst nuttig werk mag genoemd worden."

»Ten opzichte van het Militaire wezen en de middelen van defensie, zal ik in generale termen zeggen: dat zulks op een voet was gebracht, die den Gen. D. alle eer aandoet." *Engelhard,* p. 250.

12) »De minister van der Heim eindigde zijne missive van den 13 April 1809 in deze bewoordingen: »En deze denkwijs uit ik met te meer vertrouwen, omdat het den Koning behaagd heeft, die met hoogsteszelfs goedkeuring te vereeren, mogende ik u dus, als 't ware uit naam en op last van zijne Majesteit te kennen geven, dat gedurende dit tijdperk van voorbeeldeloozen druk en bezwaar, de instandhouding en de redding onzer belangen in Oostindien naanwelijks door iets anders worde gewaarborgd dan door uw beleid, standvastigheid en devouement, en ook nimmer eenige questie zijn kan, van maatregelen en beschikkingen, tot een zoo

heilzaam en groot doeleinde strekkende, aan oude begrippen of aan de handelingen uwer voorgangers te toetsen, en dat hier, zoo immer, *de middelen geoordeeld zullen worden, geregvaardigd te zijn door het oogmerk.*” *Daendels, Staat enz.*, p. 106. Num hancee epistolam prudentia dictavit?

13) »Anno 1808 Gubernator Daendels summam rerum administrationem suscepit. Is belli dux fuit insignis, ut nonnulli ferunt: hanc virtutem bellicam in Java insula ostendere et voluit, verum modus, quo hunc finem consequi studuit, probandus non est.... Multa societatis instituta retinuit, alia delevit; in iisque quae mutavit magis vitia auxisse, quam quidem emendasse censendus est... Culturam promovit, verum eo tempore quum nulla ex ea redundare potuerunt emolumenta. Conditio tamen in quo sub ejus imperio versabatur Java insula tristissima fuit.” *Myer, Dissertatio*, p. 91, 120.

14) »Daendels ontbrak het niet aan energie en goeden wil. Maar hij was beter krijgsman dan staathuishoudkundige. Van Hogendorp zegt van hem, p. 603. »De gen. Daendels had goede voornemens, een vasten wil, een standvastig character; hij kliefde den gordiaansche knoop.” *Van Vliet, Java zoo als het is en zoo als het zijn kon*, p. 35.

»Daendels, GG. van Indië op *revolutionair-despotieke* wijs; een autocraat en *Napoleon* in het doordrijven van willekeur met geweld; voorstander van nieuwe administratieve vormen, ook voor Javanen en Maleyers; zonder ontzag voor recht of menschelijkheid. Door een enkelen wenk van zijn oppermagtigen wil alle bijzondere voorregten vernietigd, en alle persoonen en hulpmiddelen aan het Gouvernement dienstbaar gemaakt: wegen van honderde uren, havens in de ongezondste strecken, forten midden in zee, door een enkel bevel als geschapen, en de ongelukkige inboorlingen bij duizend en tienduizendtallen daaraan opgeofferd. Alles, zelfs het politiewezen in den persoon van den oppergebieder *gecentralizeerd*; goede trouw kleingeestigheid geacht; contracten niet meer verbindend, en achter een ophief van groote woorden ellende, verkwisting en schrikbewind. De handelgeest vervangen door een geest van geweld en roof, de inschikkelijkheid der O. I. Maatschappij door eene trotsche en oorlogzuchtige staatkunde, en de

erbieid en liefde voor Holland door vrees, haat, en afschuw. Een leerryk voorbeeld van hetgeen door de vrijheidszonen, waar zij de overmagt hebben, bij het in praktijk brengen van hunne beginselen verrigt wordt." *Groen van Prinsterer, Handboek der geschiedenis van het Vaderland, 1846 H. D., p. 1203.*

»Daendels, onbekend met de geaardheid van den Inlander, voortvarende en ondernemende van aard, bovendien gehecht aan zijne eigen wijze om menschen en zaken te beoordeelen, week in vele opzigten af van de vroeger gevolgde beginselen, en maakte meermalen gevaarlijke inbreuken op de instellingen des volks... De uitgaven onder zijne administratie, hebben de inkomsten ver overtroffen, en nog heden draagt de Kolonie den last daarvan, als zijnde de Indische achterstand daaraan grootelijks toe te schrijven; terwijl evenzeer enorme verliezen geleden zijn door het onmatig in omloop brengen van papieren geld." — *N. van Elten, Iets over den Staat van Ned. Indiën, 1835, p. 10.*

15) 25 Mai 1810. »Je prends la liberté d'adresser à V. M. les dépêches destinées pour S. E. le ministre des colonies. La fausseté de Monsieur van der Heim envers moi, dont les pièces sont entre mes mains, et son plan décidé de perdre cette colonie m'empêchent de correspondre dorénavant avec lui. Ses lettres et celles de ses amis excitent tout le monde contre moi et préparent ainsi la perte de la colonie. Nos ennemis les plus dangereux, Sire, ne sont pas à Londres. La colonie est en danger: mais elle ne sera remise aux Anglais qu'après ma mort. Venez à notre secours, mon Roi, pendant qu'il est encore temps; mais veuillez en attendant être convaincu, que je tâcherai de rendre l'impossible possible, pour sauver cette colonie, pour donner un démenti à ceux qui ont vendu la colonie et pour conserver la réputation d'aimer mon Roi, ma patrie, et de détester les Anglais et leurs adhérens. J'avais prévu, sire, ce qui arrive; que ma personne serait nuisible dans cette colonie et j'avais demandé par rapport à cela mon rappel. Mais je me suis pourtant trompé en partie, car on en voulait à moi parceque j'utilisais la colonie et que j'en rendais l'accès plus difficile aux Anglais." *Daendels. — Hasce litteras omnes Amstelodami in archivo inventi.*

16) Buitenzorg 21 Avril 1810. »J'adresse à votre Majesté la dernière lettre officielle de Monsieur van Polanen (du Bengale), dont le contenu m'a paru être de nature à ne pouvoir être laissé inconnu à votre Maj., puisque son Anglomanie et haine contre l'empereur Napoléon se montre sur chaque page. Dans les factures jointes à la-dite lettre V. Maj. observera, qu'il nous envoie 5000 paires de souliers, pendant qu'il sait qu'il nous manque des Européens pour les porter, et à un prix quatre fois au delà du prix qu'il lui est connu que nous pouvons les avoir ici." *Daendels*.

»M. van Polanen est continué dans sa commission afin de conclure en Amérique des engagements pour soutenir la colonie, pendant la stagnation de son commerce... Voici le rapport d'une commission concernant cette affaire délicate... »que M. van Polanen a entièrement *perdu de vue le but* de sa commission (l'avantage de la colonie) et que si le gouvernement eût sanctionné les engagements qu'il avait contractés, la colonie aurait éprouvé des pertes énormes, principalement à l'égard des épiceries; dans les contrats de Mr. van Polanen le gouvernement aurait éprouvé un désavantage de Rsd. 698664: 38 argent." *Daendels*, 10 Avril 1811.

17) 28 Sept. 1810. »Le plan et les intrigues de ces hommes sont d'autant plus dangereux, qu'il s'en trouve parmi eux, qui, par les emplois dont ils sont revêtus, ont su cacher leurs projets sous l'apparence d'un grand zèle pour les intérêts de V. Maj. — Les preuves de ce que j'avance se trouvent dans la conduite de M. v. d. Heim et dans celle de ses adhérens M. Sandol-Roy et v. Polanen... Ces deux hommes cherchent à troubler l'ordre dans cette colonie et à y former un parti contre le gouvernement, en écrivant (de New-York) qu'ils sont sûrs d'y revenir bientôt, munis de grands pouvoirs. — A mon départ de la Hollande nous considérions (Mrs. v. der Heim, Nederburgh et Daendels) van Polanen et Sandol-Roy comme les deux hommes les plus dangereux de la colonie, et nous demeurâmes d'accord, que s'ils se trouvaient encore à Batavia à mon arrivée, non-seulement il ne fallait pas les employer, mais encore les éloigner de la colonie. Depuis lors M. v. d. Heim (sur la recommandation de son parent M. Lambrechtsen de Zélande) a cependant chargé v. Polanen d'une mission, dont les suites pouvaient

répondre à leur attente, c'est-à-dire à la perte de la colonie... La conduite de M. Sandol-Roy était à tel point scandaleuse, que pour lui sauver la honte et le danger d'être mis en jugement, je lui fis donner sa démission dès mon arrivée... L'arme de la pénurie, dont se sont servis les amis des Anglais en laissant cette colonie dans un abandon total, ne sera bientôt plus à redouter... Nos finances se trouvent dans un si bon état, qu'au lieu de profiter de la permission que me donne V. Maj. de tirer pour 300,000 fl. par an sur le trésor royal, elle pourrait faire tirer des lettres de change sur cette colonie, pour la valeur d'un million de fl., payables en denrées de la colonie, suivant la prix fixé par le conseil des Indes et non par M. van Polanen." *Daendels.*

13) »De M. D. moet wel een diep gevoel van zijne onmagt en eene overdreven verwachting van den bijstand van Frankr. gehad hebben, om eene gebeurtenis toetejuichen, die ook nu nog het Ned. hart van schrik en vrees doet krimpen, en die in hare gevolgen allerverderfelijkt zijn moest voor deze kolonie." — *Mijer.*

19) »De Maarschalk Daendels, GG., ontzag zich niet, om bij gelegenheid der plegtige viering van den geboortedag van koning Lod. Nap. te Bat., 2 Sept. 1810, dus op een tijdstip dat hij nog met geene mogelijkheid officiele berigten van de inlijving kon hebben ontvangen, ten aanhooren van de voornaamste Off. ambt. enz., een toast te drinken op de gezondheid van Napoleon Bonaparte, als onzen aanstaanden Souverein." — *Mijer.* — *Bat. Kol. Cour.* 7de v. Herfstm. 1810, N. 36.

»In de proclamatie aan den volke, door den M. Daendels uitgevaardigd (*B. K. Cour.*, 23 v. Sprokkelm. 1811, N. 3) werd te kennen gegeven, dat z. E. d. GG. gelast deze gewigtige gebeurtenis (de inlijving in het Fr. Keiz.) te brengen ter kennis van de ambtenaren en ingez. dezer Kol. etc., zich daarvan kweet met het levendigste gevoel van erkentelijkheid voor de beschermende hand, welke door die vereeniging ons eindelijk had onttrokken aan den beklagenswaardigen toestand, waarmede het voormalig Gemeenebest, en daarna het Koninkrijk Holland had moeten worstelen; als niet alleen ten speelbal verstrekt hebbende van vreemde mogendheden en andere slechts eigenbelang bedoelende personen, maar daar bij

van eene te ontoereikende bevolking, om eene krijgsmagt te land en ter zee te onderhouden etc." *Mijer*.

»J'apprends que la Hollande est incorporée dans l'empire français et que V. Maj. a changé le trône de la Holl. contre celui de l'Italie. Ce changement doit plaire à V. Maj. à beaucoup d'égards; sous ce rapport et sous le rapport du bonheur qui en doit résulter pour la Hollande, cette nouvelle m'a comblé de joie." *Daendels*, 5 Juillet 1810.

29 Juillet 1810. »Je dois informer V. Maj. que ce parti-là (les partisans de l'ancien système) ose faire débiter ici et dans toute l'Inde, que si cette réunion a lieu, la colonie de Java se déclarera indépendante." *Daendels*.

20) »Dan aldien men al eens van gevoelen mogt zijn, dat, al ware de invoering der fr. heersch. niet voorafgegaan, Java niettemin voor het moederland zou zijn verloren geweest, dan nog zou de M. Daendels zich bijz. verdienstelijk jegens zijn Vaderl. hebben betoond, hijaldien hij aan den last van den fr. Min. van Holl. geen gehoor had verleend, opdat, zoo aan Java het lot ware beschoren van onder eene vreemde magt te moeten bukken, dan toch de overgave van Java alleen zou plaats hebben door Nederlanders, na eenen hardnekkigen strijd door Ned. wapenen tot verdediging van eenen Ned. bezit. gestreden. Welligt had dan nog één schitterend wapenfeit of ééne uitstekende heldendaad zich aan den ondergang van het Ned. gezag in deze gewesten verbonden." *Myer* II. p. 13—17, 188—191.

»Als Java zich onafhankelijk van vreemde overheersching verklaard hadde, zou dit gezag bewaard en geëerbiedigd gebleven zijn door onzen toenmaligen vijand. Maar anders wilde het de Voorzienigheid." *Aanspraak van den Heer D. F. van Alphen in de II. Kamer der Staten-Generaal*, 1821.

21) »Van dien tijd af (1800) zijn onze Oost- en Westindische bezitt. als *deelen* van het *geheel*, als *Provinciën* van het *Rijk*, en onmiddelijk onderworpen aan *dezelfde Oppermagt* te beschouwen." *G. K. v. Hogendorp, Bijdragen tot de huishouding van Staat*. Dl. VII, p. 336.

22) »De schikkingen omtrent de bewoning van Weltevrede, mitsgaders het landgoed Buitenzorg, zullen blijven voortduren, gelijk zij op autoriteit van het vorig bestuur over de O. I. bezittingen

zijn vastgesteld geworden." Instructie bezworen door Gen. D. — *Engelhard*, p. 109.

23) »Hij deed op doodstraf gelasten in Bat. en de Ommelanden het kopergeld voor de bepaalde waarde aantenemen zonder opgeld. Al het geen de inwoners aan kopergeld boven het benodigde voor eene maand in hunne huishouding bezaten, moest tegen kredietbrieven opgebracht worden, op straffe van verbeurdverkl. van het boven de maand benodigde en zes jaren in de boeijen." *van Kampen*.

24) »Dit was het geval met den vorst van Bantam, die men zeggen kan de sacrifice geworden te zijn van ondoordachte verderingen van den kant van den Gen. Daendels, welke de verdenking niet kunnen ontgaan van met opzet in het midden te zijn gebracht, om den vorst van Bantam te irritéren, en zijne getrouwheid aan het Gouvernement te doen wankelen.... Kieschheid weerhoudt mij om in bijzonderheden te treden, die tot schande strekken voor de Europeanen, en voor altoos de Reg. van den Gen. D. in het oog van den Inlander zullen schandvlekken. Het gedrag omtrent Bantam is mijns dunkens niet te verantwoorden, welke explicatie de G. Daendels daaraan ook moge geven... Ten minsten is de eer van de Natie daarbij niet geconserveerd." *Engelhard*, p. 148-157.

25) »Zoodat het leven van elk individu onder de regeering van D. van een moment van drift of wraak afhing... Het is zeker dat de vijf zoogenaamde Priesters... onschuldig zijn ter dood gebracht." *Engelhard*.

26) »Is er wel eene straf te practiseren, die onder dit bestuur niet is uitgedacht en ten uitvoer gebracht? Brandstichters en moordenaars werden met eene lange ketting aan een paal gebonden, rondom voorzien met brandstof, en zoo levendig verbrand. Het neus en ooren afsnijden van Chinezen en Inlanders waren bevelen op eene familiare wijze over tafel gegeven.... Over den aankoop van een gouvernementsbalk werd een zeer gegocde fatsoenlijke Chinees veroordeeld drie maanden lang in de laan van Weltevreden, aan een boom geklonken, ten toon gesteld te worden; en daarenboven de twee eerste passerdagen van Weltevreden, publiek met rottingen te worden gestraft." *Engelhard*.

27) »Banjermassing was *eigendunkelijk* door den G. D. verlaten, omdat het onderhoud van het Ned. etabl. aldaar te kostbaar was." *Myer*, p. 52. — *Brieven over het bestuur*, p. 209.

»Banjermassing op Bornco werd als een lastpost den 29 Mei 1809 verlaten." v. *Kampen*.

28) *Brief van Prediger*. — *Brieven over het bestuur*, p. 172, 204, 213, 249. *Engelhard*, p. 197.

29) 5 Juillet 1810. »Le conseil de guerre suprême a condamné à mort le colonel Filz, qui a rendu si lâchement l'île d'Amboin aux Anglais. Cet exemple terrible était nécessaire dans une colonie, où l'état militaire était autrefois méprisé et avili et où on aurait puni un officier pour avoir fait une belle défense, si elle contrariait quelques intérêts particuliers." *Daendels*.

»Den 17ten Febr. 1810 gaf zich Amboina, zonder eenige tegenweer, over. Zekere Filz, die aldaar bevel voerde, werd den 7 Junij daaraanvolgens door de H. Militaire Vierschaar ter dood veroordeeld." v. *Kampen*.

30) »In een brief aan den landdrost te Cheribon was ingesloten een briefje, bevonden eigenhandig te zijn geschreven door den GG. Daendels, nam.: »Notto Coesomo en Notto Diningrat zijn de eenigste steunen van Kentjono Woelang, die haar regeert: *Het Gouvernement kan deze menschen niet openlijk ter dood doen brengen, maar verlangt te verneemen, dat zij niet meer zijn.*» 20 v. Grasmaand 1811. secret.

31) »De verandering omtrent den H. Raad van Justitie (15 Aug. 1809) is zijne geboorte verschuldigd aan eene gebeurtenis, die het bestuur van den Gen. Daendels weinig eer aandoet en *waaromtrent hij*, hoe men daarover ook moge denken, *zich aan de billijke verantwoording bij een rechtvaardig Gouvernement nimmer zal kunnen onttrekken*... Dat de Gen. D. daartoe is gekomen, beschouwe ik als geheel willekeurig, om zich te wreken over eene démarche van den H. Raad van Just., die de Hoogheid van Hoogstdenz. had gekwetst." *Engelhard*, p. 190—195. *Brief van Prediger*, 1810.

32) »Een ieder die niet in eene zekere gunst stond bij den Gen. D. of zijne neigingen in allen deele volgde, leefde in eene gesta-

dige ongerustheid, alzoo het sort van elken ambtenaar, van ieder individu, compleet van de wenken van den Gen. D. dependeerde, en geen Regeringsvermogen noch regterlijke magt, daaraan paal of perk kon stellen." *Engelhard*, p. 293.

33) »Het is een ieder niet gegeven, om van den roof in Indië verkregen een klein gedeelte te kunnen besteden, ten einde door de uitgave van een volumineus en kostbaar werk, waarin die bekentenis zelve gevonden wordt, de aandacht van het publiek af te trekken van de veel ernstiger beschuldigingen tegen hem ingebragt. Hiertoe behoort eene ongemeene onbeschaamdheid, terwijl het tevens de krachteloosheid der opinie van het publiek hier te lande aanduidt, hoe ligt het te verleiden en hoe weinig het te vreezen is." *Brieven enz.*

34) »Ik mag niet nalaten U Exc. cordaat te verklaaren, dat de voortgang van het bestier van Daendels het behoud van Indië twijfelachtig maakt. . . Schrik en vrees houden eene menigte stemmen terug, die anders zeker over het hun aangedane onrecht zouden klagen en hunne billijke bezwaren reeds aan U Exc. zouden voorgedragen hebben, doch de Maarschalk, die tot alle zijne willekeurige handelingen den naam des konings misbruikt, heeft het gevoelen algemeen weten te maken, dat hij ongestraft kan handelen en alle klagten, niet alleen geen gehoor zullen vinden, maar bovendien door z. Maj. met verontwaardiging zullen ontvangen worden, waar door aan den Gen. alsdan de gelegenheid zoude aangeboden worden, tegens de Klagers de vreesselijkste wraak uitteoeffenen." *R. Prediger*, Amst. 1810. *Brief aan den Minister van kolonien.*

35) »L'arrivée des dépêches plus fréquentes, qui m'apporment l'approbation de V. Maj. sur mes travaux d'administration, feront l'effet, que je me flatte de pouvoir annoncer dans mon prochain rapport mon rétablissement entier, car je ne crains pas que mes ennemis pourront jamais me nuire dans l'esprit de mon maître, qui voit dans chaque dépêche non-seulement mon zèle et mon dévouement pour son service, mais aussi que tous mes travaux ont un plein et entier succès." *Daendels*, Buitenzorg 21 Avril 1810.

Nonnullas alias epistolas, dignas quae legantur, ad Daendels

missas, mihi edere etiam libet : » *Paris, 22 Nov. 1810.* Sa Majesté vous recommande de bien traiter les habitants et les naturels de Java. Que les Indiens, princes et sujets, apprennent par votre administration, qu'en restant fidèles aux obligations que leur imposent leurs devoirs envers la métropole, ils ont tout à espérer de la grandeur et de la magnificence du gouvernement impérial. Je reçois particulièrement l'ordre de vous dire, que Sa Majesté espère, qu'il se présente des occasions de vous donner les preuves les plus éclatantes de sa haute bienveillance...” *Ministre des colonies.*

» Monsieur le Général Daendels, Gouverneur de mon isle de Java! j'ai reçu les deux lettres, qu'ont apporté les deux bâtimens que vous avez expédiés pour mon port de Bordeaux. J'ai également pris connaissance des lettres que vous avez écrites au Roi et au Gouvernement Hollandais. Je fais partir un grand nombre de frégates, corvettes et autres expéditions pour ravitailler Java. Des officiers, des sous-officiers et soldats, des administrateurs et avec eux des fusils, des munitions de toute espèce, vous sont dirigés, et j'ai favorisé plus de soixante expéditions du commerce pour vous porter tout ce qui vous est nécessaire. J'ai exempté des droits de Douane les denrées coloniales, qui viendront de l'isle de Java dans mes ports. Votre aide-de-camp, que j'ai retenu quelques jours à Fontainebleau, m'a fait connaître ce que vous avez fait pour le bien-être et la prospérité de la colonie. Je vous écris la présente lettre pour vous en témoigner ma satisfaction. Je connais vos talens et votre zèle pour mon service. La présente lettre n'étant à autre fin, je prie Dieu, qu'il vous ait en sa sainte garde. Ecrit à Paris le 25 Novembre 1810. signé *Napoléon.*”

11 *Janvier 1811.* » A fur et à mesure que les Bâtimens vous arriveront, vous les réexpédiez le plus promptement possible avec des cargaisons de Denrées coloniales de l'isle de Java et Dépendances; le prix des dites cargaisons sera immédiatement converti en autres chargemens d'objets nécessaires à l'isle de Java, qui vous seront expédiés dans le plus court délai. Et soit par ces bâtimens, soit par tous autres que vous pourrez m'expédier, il est d'autant plus important que vous envoyiez en France une grande quantité de denrées coloniales, qu'indépendamment de l'intérêt de la Mé-

tropole, celui du Gouvernement qui vous est confié s'y trouve; l'intention de l'empereur étant bien, que l'île de Java suffise à ses besoins, mais que tous ses produits, qui arriveront en France, soient appliqués à des expéditions de Cargaisons, conformes à ce que vous indiquerez, lesquelles seront faites régulièrement d'après la valeur de ceux de ce produit qui me seront parvenus." — *Ministre des colonies.*

36) »De Gen. Janssens kwam in een der laatste dagen van April 1811 te Soerabaya aan, en gaf van zijne komst onverwijld kennis aan den Gen. Daendels, onder yerdere mededeeling, dat het 's Keizers verlangen was, dat het hoog bestuur dezer gewesten binnen 24 uren na zijne aankomst zoude worden overgegeven." *Mijer*, p. 47. — *Daendels. Staat der N. O. I. etabliss.* II. st. (bijlagen) additionele stukken No. 29.

»On avait su persuader à l'Empereur des Français que Daendels, connu pour un homme aventureux, doué d'une volonté de fer et d'une énergie entreprenante, ne manquerait pas de se déclarer indépendant et se ferait proclamer Roi de Java." *Temminck*, p. 152.

CONCLUSIO.

Ook de Ingezetenen der Koloniën zijn onderdanen van Nederlands onschendbaren Koning en staan onder het bestuur van Hoogstdezelfs verantwoordelijke ministers. Ook de besittingen van Ned. ingezetenen in de Koloniën moeten tegen overheersching en wanbestuur beveiligd, mogen niet buiten de wet gesteld, of verstoken worden van het voorregt van de in het moederland vastgestelde grondwettige orde van zaken.

Adres aan de II Kamer der Staten Gener.
betrekkelijk Suriname, 25 Febr. 1845.

Ons koloniale bestuur moge nog zoo goed zijn; om vastheid en duurzaamheid te verkrijgen moet het gegrond zijn op wetten.

G. K. van Hoensvoorde, Bijdr. VII, D. p. 366.

§ 1. Hisce causis omnibus enarratis, non dubito quin dilucide appareat, justitiam nunquam integram vel erga Indicos praefectos et officiales vel erga privatos servatam esse. Si in patria lis intendebatur reis, hi adibant OO. GG., qui jubere solebant selectos e numero suo delegatos in res inquirere, quo efficiebatur, ut causa in tempus ducta raro, Ordinibus Holl. plerumque Moderatoribus Soc. I. Or. faventibus, dirimeretur. Quodsi in India causae tractabantur, Regimen Indicum, ad nutum Moderatorum se accommodans ¹⁾ impediabat, quominus jus bene atque aequè diceretur et, si Regimen ipsum reum esset, tutum abibat, nisi moderatoribus ipsis melius videretur, uti in causa Valckenierii, unum vexationibus et poena mulctari pro securitate ac bona existimatione collegarum.

§ 2. Primis temporibus OO. GG. summam auctoritatem in rebus politicis ac judicialibus sibi retinuisse

mihī videntur ²⁾, et moderatores Societatis Ind. O. non tantum hoc probavisse, sed ne desideravisse quidem partes ullas in administranda justitia, cujus exercitio anno 1620 ita laudabatur. »De administratie der Justitie, als het fundament van alle goede, wel geregeleerde Regering, wierd bediend *zonder dat de Reg. in Indie zich de bevoegdheid zoude mogen aanmatigen*, om de sententien of procedures, op de aanklagt van den Fiskaal van Indie in regten gebragt en aldaar geventileerd, te annulleren, of den *voortgang derzelve te beletten* tot groote kleinachting en disrespect van den Raad (van Justitie) ³⁾.» At mox sagaces moderatores, in dies magis superbientes ⁴⁾ et partibus potentissimorum Gubernatorum ⁵⁾, quos nominavissent, faventes, commodo suo magis esse conveniens crediderunt, si judicia uti vellent torquere possent, et, quum jam diu jus habuissent pravos ministros suos dimittendi et Ordines Generales socordes essent in illis agendis negotiis ⁶⁾, tandem effecerunt, ut adeo causae gravissimi momenti, sine ullo fere Ordinum Generalium interventu in India ipsa ad voluntatem suam instituerentur ⁷⁾. Quamvis moderatores ad bonam justitiam administrandam ⁸⁾ semper adhortari viderentur ⁹⁾, nulla amplius opportunitas illis, qui injuriis a Regimine erant affecti, tum est praebita ad jus persequendum. Quaeque decrevisset Regimen Indicum, moderatores comprobare solebant ¹⁰⁾. Quale discrimen in persecutione judicum Amboinensium, qui in patriam jussu OO. GG. sunt missi (in quos Moderatores jurisdictionem nequaquam desideraverunt) atque in illa Valckenierii! — Postea quum Concilium Asiaticum creatum

esset ¹¹) et tota administratio Indica ¹²), emendaretur, liberiora instituta valebant. Extraordinarium revisionis remedium, contra sententias Bataviae latas, concedebatur apud curiam, cui nomen: Nationaal Geregts-hof ¹³). Attamen turbidorum illorum temporum ratio in causa fuit, cur illa instituta non habuerint utilitatem, quam afferre potuissent. Gubernator Gen. van Grasveld anno 1806 forsitan alias atque meliores leges in Indiam introducendas curavisset, quae justitiae administrationem firmioribus fundamentis stabilivissent ¹⁴). Verum et van Grasveld et omnes ceteros praefectos in Javam missos exauctoravit rex Ludovicus Napoleon, quo regnante, ad curiam (het Hoog-Geregts-hof) provocatio fuit de sententiis in coloniis latis ¹⁵).

§ 3. In Gallia et in Britannia quoque causae gravissimae actae sunt cum Gubernantibus Indicis, et ibi etiam propter vitia aut inopiam legum lites vel iniquo modo, vel post longissimum tempus, vel numquam ¹⁶) diremtae sunt. Omnibus sunt notae causae celeberrimae, quae et comiti *de Lally* ¹⁷) et Gubernatori *Hastings* ¹⁸) sunt intentae. Hodie minus est metuendum, ne tales potentissimi rei tuti abirent ¹⁹), si criminibus non fictis accusarentur, aut iniqua sententia innocentes premerentur, quia nunc et in Gallia ²⁰) et in Britannia ²¹) Regimen coloniarum melioribus ac liberioribus nititur institutis. — Coloniae francicae delegatos habent suos in metropoli ²²), qui, quamvis non in coetu Ordinum (chambre des Députés) sedeant, tamen coloniis prodesse possunt (hodie autem malam viam iniisse illi Jollivet ac Charles Dupin, venaliciis faventes, mihi videntur) in rege consiliis adjuvando et in coloniarum

commodis promovendis ac votis proferendis. De Gubernatore Gen. accusato amplius agit lex gallica quam nostra. Ibi dicitur: »Art. 83 § 1. Soit que les poursuites contre le Gouv. Gén. aient lieu à la requête du gouvernement, soit qu'elles s'exercent sur la plainte d'une partie intéressée, il y est procédé conformément aux règles prescrites en France à l'égard des agents du gouvernement. Art. 84 § 2. Toute action dirigée contre lui sera portée devant les tribunaux de France, suivant les formes prescrites par les lois de la métropole ²³). Quum etiam a *concilio* (conseil colonial) in coloniis delegati nominentur, concilium illud, ope horum delegatorum, facilius quam Senatus noster Indicus de Gubernatore, si male se gerat, in patria queri potest. In Britannia ²⁴) melius coloniis est provisum, quia: »Over the whole, ut ait Sir George Cornwall Lewis, presides the Imperial Parliament, constituting the supreme government." Quod sane erit praesidium efficacissimum. Apud Anglos etiam, ut Lewis monet: »The power to perform arbitrary executive acts is seldom expressly granted to the local government. And even when such a power in its fullest extent, has been included in general words, the supreme government has sometimes on appeal, denied that such words bore their obvious meaning. ²⁵)" — Curiae, cui nomen »his Maj. Court of King's Bench" cognitio causae Gub. Gen. est mandata ²⁶), et magnopere, inde a causa Gubernatoris Hastings, Parliamentum ²⁷) justitiam bene administrandam curat. Quae Anglorum instituta, jam saepius a multis iisque consultissimis viris laudata ²⁸), apud nos ut aliquando introducantur et aequitas et coloniarum commoda sua-

dere videntur, quia art. 92 leg. de re jud., qui de vexationibus a Gub. Gen. allatis adjumento esse debet, fere infirmius dici possit afferre auxilium, quam antiquae coloniarum leges aut consuetudines ²⁹⁾.

§ 4. Provideatur, quaeso, antequam forsitan impendentia scelera et acerbi civium questus non amplius *monerent* sed *cogerent* ad legem tandem statuendam ³⁰⁾, antequam alius audacissimus Verres ³¹⁾ surgat et provincias sibi commissas ita perdat, devastet, exhauriat, ut vix aliquando recreari posse viderentur. Cogitate, in longa illa serie Gubernatorum Gen. *plures* praefectos fuisse qui damna, quam illos qui commoda adtulerint Javae, insulae illi, penes quam futurus est metropolis splendor. Quamquam negotium sit difficillimum, lex poenalis tamen potest sanciri et talis regiminis forma ³²⁾ potest introduci, credo, ut Gubernator, sua auctoritate abutens, coerceatur ³³⁾ ac poenas justas luat.

§ 5. Certe potentes conspicuosque viros, quibus munera gravissima sunt committenda in illis longinquis regionibus, constitui necesse est. Coloniarum praesidium, qui regis tenent locum et nomine regis summum exercent imperium, creatio digna est quae laudetur. Gubernatorum Gen. potestatem nequaquam, nostris saltem diebus, minuere vellem, quamquam eos quoque, quod rex ipse facere tenetur, jurare se legem fundamentalem observaturos, vellem; in jurisjurandi enim, a Gub. G. Ind. Or. praestandi, formula nulla est mentio hujus legis fundamentalis. Nonnemirum? Itaque fere plus imperii habere, quam rex in patria, dicerentur Gub. Gen. — *Regis* autem persona est sancta; fruitur igitur immunitate; sed *Gubernatoribus Gen.* rationes sunt

reddendae, ait Corver, profecto non levis differentia. Vae autem! exiguam vim illud *rationes reddere* habet. Vera sunt quae animadvertit Doornik: »En zoo regeert eigenlijk een tegenwoordig Gouv. Gen. van N. Indië geheel zonder contrôle.» Dicto quod Gub. G. quisdam protulisse fertur: »God is zeer hoog, de Koning zeer ver, en ik ben hier Meester!» coloniarum praeses exemplo usus omnia pro lubitu peragere poterit. Quaesitoribus Gen. etiam quum a rege mittatur, nimia potentia, quae saepe perniciose videatur, creditur, quum ad rationes dandas non facile cogendi sint. »De volmagt van den Commissaris Gen., ait Doornik, geeft denzelven het vermogen, om geheel *autocratisch* te beslissen, want er bestaat geen ligchaam tegen hem over, om de zaak in revisie te nemen.

§ 6. Ut maximum illud imperium quodammodo temperetur ac restringatur, ad rationes quam exactissimas reddendas praefecti illi vocentur, ac libera ex lege eos accusandi et iudicio persequendi pateat via. Recte Meijer l. l. p. 60. »Il faut écarter de toute cause pareille jusqu'à l'apparence de l'arbitraire; non-seulement à raison de l'abus que pourrait en faire un gouvernement, mais surtout pour ôter à la malveillance la ressource d'imputer à l'influence royale tout jugement contraire à son idée.... De deux choses l'une: ou les plaintes sont fondées, et il importe au Monarque comme au peuple que les torts soient redressés; ou ce ne sont que de vaines clameurs, et le Roi ainsi que les sujets ont un intérêt égal à voir les soupçons dissipés, le gouvernement justifié dans ses intentions comme dans ses démarches; la confian-

ce établie, maintenue ou rassurée; et l'autorité judiciaire est la seule qui ait le pouvoir et l'indépendance nécessaires pour y parvenir." Palam, in aperto igitur inquirendum est in Gubernatorem Gen., ubi vox publica famam ejus minuit. » Weit entfernt, ait Eckendahl, dasz die Ehre der Minister (vel Gub. G.) verlange, dasz die gegen sie erhobene Klagen in ein geheimniszvolle; Dunkel eingehüllt werden, fordert sie vielmehr dringend, dasz die Untersuchung so offenbar wie möglich geschehe."

§ 7. Memoriam omnino Gubernatoris laedi, si inquisitio in res ab eo gestas non in conspectu omnium fiat et ad exitum perducatur in judicio contradictorio, Gubernatoris A. de Veer causa demonstrat, quam hic memorare mihi liceat. Quidam actarius J. G. Ringeling anno 1827 duas relationes ³⁴⁾ ad regem misit, quibus vehementer Gub. Gen. coloniae Surinamae de Veer accusabat, verisimiliter ei iratus, quia saepissime ab officio recedens, munere tandem fuerat remotus. Rex laboravit quaerere de re et jussit igitur Quaesitorem Gen. J. van den Bosch inquirere de accusationibus illis. De actis Gubernatoris cognoverunt quidam socii Curiae (quae sedet in urbe Paramaribo) postquam de Veer munus posuerat. Causae examine instituto, Quaesitores ad regem retulerunt, quo facto, Administer colon. Elout jussu regis d. 24 m. Dec. 1828 litteras ad de Veer misit ³⁵⁾, quae regi constare dicebant, Gubernatorem de Veer optime omnem culpam a se amovisse. Accusationes igitur illae falsissimae sunt habendae. Quin etiam lecta relatione, quam Quaes. Gen. van den

Bosch conscripserat, de Veer regaliter est remuneratus ³⁶). Libenter igitur credimus Gub. Gen. illum de reis prorsus eximendum esse, quamquam profani nihil amplius de inquisitione illa audiverunt. Haecce verba, quae in collectaneis, quibus nomen: »*Bijdragen tot de kennis der Ned. koloniën* etc.,” leguntur, nonne tamen vera? : »Voor de nagedachtenis zelve dier hooge ambtenaren is een *judicieel* boven een administratief onderzoek verkieslijk: getuige het geheim, waarin het resultaat der bemoeijingen van de Commissie, die het gedrag van den Heer de Veer had te beoordeelen, tot hiertoe gehuld was. Een administratief onderzoek is niet slechts uit den aard der zaak onvolledig, het kan tevens voor den betrokken Ambtenaar zelve gevaarlijk zijn.”

In collectaneis illis »*Bijdr.* etc., 1844, N. 1” et in libro, quem conscripsit Teenstra anno 1842, de hacce causa multis tenebris velata copiosius agitur. — Filius rei G. S. de Veer d. 9 m. Apr. a. 1844 litteras misit ad patrem culpa liberandum ³⁷). Hactenus igitur memoria Gub. Gen. contaminata fuerat; scripserat tamen administrator colon. Elout: »Uit dit onderzoek is ten vollen gebleken, dat niet alleenlijk die beschuldigingen niet bewezen, maar geheel valsch zijn bevonden, en dat zelfs die aantijgingen naar het oordeel dier Commissie op sommige punten zijn te beschouwen, als een openlijke laster met voorbedachtelyke verzwijging van belangrijke omstandigheden tot waar verstand der zaak noodig.” — Num igitur Ringeling, qui Gub. Gen. tantis gravissimis verbis trucidaverat, de injuria est damnatus? Impune falso fama spoliare Gubernato-

rem Gen. I num fieri potest? Quia causam illam omnes profanos celavit Regimen, quia Ringeling impune dente maledico Gubernatorem carpsit, nonne linguae circulatrices contendere possent, dedita opera inquisitionem veri occultam fuisse, ne Regimini, cognita veritate, spinae existerent. Recte igitur editores collectaneorum. »Alleen de openbaarheid der regtspleging, door eene vrijspraak gevolgd, kan den laster doen verstommen.»

§ 8. Nuda edicti de ordinando regimine Indico (Reglement op het beleid der Regering) anni 1836 inspectio docet, quam saepe ac facile Gubernator colonias gravare aut incolis damna afferre possit ³³). Articuli 16, 24, 77, 78, 88 imprimis eì auctoritatem dant, quam, si invidia aut odio sit motus, civibus perniciosissimam reddere potest. Simul vinculum illud, quo Senatus Indicus praefectum constringere olim quodammodo poterat, nunc etiam est solutum ³⁴). Itaque ut lex et de modo, quo causa agenda foret, et de poenis in Gubernatorem constituendis sciscatur necesse est, quamquam difficile est ⁴⁰) lege poenali complecti omnia facta cum dolosa tum culposa, quibus coloniarum praesides vel civitati vel singulis nocere possint et potestate atque auctoritate sua abuti. At lex casus distinguere debet, ubi homines privati laesi Gubernatorem accusent, aut Regimen Indicum aut vox publica eum reum agat.

§ 9. Quomodo erit agendum et inquirendum? ubi nam accusandum? In patria an in India? Quis iudicabit de accusatione admittenda necne? Quod collegium in metropoli, e iudicibus compositum, qui

Indiam numquam adspexerunt, rerum scientiam habeat? Quomodo instituenda inquisitio praevia in coloniis? Num iudices ad hoc seligendi? Num in patria iudices omnia facta satis perspecta habebunt? Haesitatio, nescio quaedam auxia mens, inopia probationum, falsa eorum quae acta sint intelligentia, aliaque ubique apparebunt. Magna deinde locorum distantia obstat, quominus lis sine mora ac longis intervallis agatur. An solum scriptis, documentis, albis, res demonstrandae accusationesque firmandae aut refellendae erunt? Num nullus testis audietur? Quodsi audiendus, ubinam testimonium dicendum erit? in India? an in metropolim testis se conferet? A privatis hoc exigere non potest. Quantae impensae! Tales autem causae, si in tempus ducerentur, nullum haberent exitum, quod multa exempla probaverunt. — Quid de homine privato a Gubernatore laeso? Si ad hunc accusandum in patriam iter facere debeat, quantum detrimentum temporis ac sumtus patietur. (ut taceam de nova rei difficultate, ubi facta, quibus G. G. hominem privatum laesisse dicitur, in metropoli fuerint probata et rata habita. Missa causa criminali, quid fiet de damno illato resarciendo?) Attamen privatis quoque viam ad jus obtinendum facilem esse oportet. Recte Doornik: »Heeft de kolonist zich te beklagen over onregt hem door den GG. aangedaan, zijne zaak kan in de kolonie niet worden behandeld; evenmin kan hij daar regt krijgen, want zijn regter dáár is zijne tegenpartij. De zieh beklagende moet alzoó zijne klagten, eenige duizenden zeemijlen ver, wegzenden en stelt zich bloot, dat degeen die in deze zijne belangen

zal waarnemen in het Moederland, de zaak niet verstaat, verkeerd aanvat en alzoo met den besten wil den klagenden benadeelt. Wil hij daarin voorzien, dan is hij genoodzaakt, om in persoon naar het Moederland te vertrekken, doch zulks kan hij nimmer doen dan ten koste van zijne welvaart. In den tusschentijd gaat het kwaad voort en het verwijl, hetgeen hier natuurlijk wordt veroorzaakt, belemmerd niet zelden na verloop van een' geruimen tijd, zoodat de zaak of nimmer of hoogst moeijelijk haar beslag krijgt."

§ 10. *Obligatio Gubernatori est imposita executioni mandandi ea, quae Rex jusserit; num omissio semper punienda erit? num obtemperatio regis mandatis, licet persuasum sibi haberet Gubernator illam gravissimas habituram sequelas easque coloniae per quam noxias, semper excusanda? Insigne exemplum nobis praebet Gub. Gen. van der Capellen (1816—1826). Hic ⁴¹) dicitur decretum regis in causa satis nota ⁴²) latifundii Soecaboemi ⁴³) neglexisse ⁴⁴), quamobrem vehementes clamores inimici praefecti illius ediderunt ⁴⁵). Num autem reprehendendus? Sane ille, qui foedera ferire ac bella inferre poterat, etiam in re illa minoris quidem momenti mihi videtur pro arbitrio agere potuisse, si decretum ⁴⁶) regis coloniarum commodis damnosum ⁴⁷) esse crediderit ⁴⁸).*

§ 11. *Ut leges illae necessariae condantur OO. GG. deliberationem de illis habere debent. Sed dicuntur jus legum ferendarum non habere, quod apud regem sit secundum art. 59 leg. fund ⁴⁹). Jam saepius de vi hujus articuli disputaverunt viri reipublicae periti,*

qui regi tantam potestatem in coloniis denegaverunt ⁵⁰). In horum autem sententiam pedibus ire nequeo. Non est negandum multa ac pulcherrima argumenta ab iis afferri. Obstat etiam auctoritas nullis limitibus circumscripta institutorum nostrorum genio. Sed, quum tempore legis fundamentalis sancitae qui coetui praeerat Hogendorpius ⁵¹) declaraverit verbum »*Opperbestuur*» potestatem legiferam comprehendere et quum, paucis exceptis, Ordines Gen. legem in regis favorem constanter interpretati sint, confitendum est mihi, rem nondum planam mihi esse factam ⁵²). Sperandum autem est fore ut mox quaestio dirimatur ⁵³), et aut voce »*Opperbestuur*» potestatem legiferam non intelligendam esse statuunt aut novum articulum conficiant cum rege Ordines Generales ⁵⁴). Sunt qui dicant, delegatos de coloniis deliberare non posse ⁵⁵), obtinentes illos nullam harum regionum habere cognitionem. An validum argumentum? Recte, ut nobis videtur, Clarissimus Thorbecke: »Had men zich sedert 1815 bij de Staten-Generaal met de koloniale instellingen bemoeid, had men ze niet als vestingwerken, wier aanleg men verbergt, gesloten, men ware er nu zoo gemeenzaam mede, als met den staat hier te lande. . . Wanneer men de Fransche Kamers in eenen bepaalden, het Engelsche Parlement in den ruimsten omvang de wetgeving over de kolonien ziet uitoefenen, waarom zou de wetgevende magt in Nederland noch dezelfde roeping hebben, noch eene gelijke mate van verstand? Het gebied onzer kolonien is Nederlandsche grond; hare Ingezetenen zijn Nederlandsche onderdanen. Wat ontslaat den Ned. wetgever van zijne natuurlijke

taak om derzelver publieken privaatregterlijken toestand te behartigen ⁵⁶)? Et si Ordines Generales, quia non in India fuerint, coloniis prospicere non possent, quomodo poterunt administri regis, in quibus non requiritur, ut Indias vel Orientales vel Occidentales viderint vel administraverint? Gaudeo quod coloniarum utilitates in concione legifera, occasione litterarum Surinamam spectantium a. 1845 ad OO. GG. missarum ⁵⁷), tandem in graviolem quandam et penitiolem deliberationem ceciderunt. Sermones tum habiti ostenderunt coloniarum salutem ab Ordinibus Generalibus non negligi ⁵⁸). Vael viris ad inquirendum nominatis confitendum fuit multa, inter causas quae coloniae Surinamae nocuissent, Regimini imputanda esse, propter iniqua arbitrariaque Gubernatorum Gen. facta — quorum inde ab an. 1837 quidem nullum amplius fuit exemplum ⁵⁹). Sed ante a 1837! nonnemelius si Gub. Gen. illi, qui in officio claudicaverant, rationes reddidissent? Mihi haecce legenti doluit: »Bij de beraadslagingen waartoe de Adressen over Suriname ⁶⁰) aanleiding gegeven hebben, heeft de *minderheid* eene krachtige poging gedaan, om aan Art. 59 der Grondwet eene andere toepassing te doen geven en de Staten-Generaal aandeel aan de Koloniale wetgeving te doen erlangen. . . . De Commissie en de meerderheid der Kamer wilden aan den Koning de wetgevende magt niet betwisten. (*Bijdr.* l. l. p. 307, 1845 N. 4).” — Etiam fateri debeo, me non intelligere, quare tam anxie Regimen OO. GG. a coloniarum cognitione removeat? Numquam esse impediendum, quominus regiminis acta in lucem collocentur, plures auctores recte monuerunt ⁶¹).

§ 12. Coloniae nostrae etiam nullos delegatos ad

Ord. Gen. coetum mittunt. Quare? Minimae adeo nec ita florentes regni provinciae repraesentantur. Num coloniarum non tanti interest ⁶²⁾? An nemo in metropoli commodis earum servire et negotia earum curare debet ⁶³⁾? nonne arctioribus vinculis regiones illae ⁶⁴⁾ cum patria sunt jungendae? quare in re tam gravi coloniae metropoli cederent?

§ 13. Sunt qui dicant, liberio rem coloniarum regendarum formam periculosam esse, quia coloniae a metropoli non diutius pendere vellent ac prorsus sui juris esse cuperent ⁶⁵⁾. Quod et revera aliquando ⁶⁶⁾, credo, eveniet. Coloniis quoque illucescet libertas politica. Aequum certe esset. Num patriae damnosum? Haec est quaestio. Verba, quae Dedel scripsit, sunt vera: »Itaque vidimus omnes colonias primis ab origine temporibus Metropoli adhaesisse, paulatim vincula illa ab una aliave colonia soluta esse, donec adeo hujus potestas cresceret. Probabile nobis videtur omnes colonias serius ocius idem facturam, prout aliae aliis magis prospera sunt conditione, caeterum florentissima quaeque citissime, languidae post longum demum tempus eo pervenient, ut integro proprioque jure fruuntur.» Num autem nobis hoc metuentibus injustitia est servanda? Nonne potius nos coloniis utiliores ac liberiores leges promulgandas curare oportet, ita ut, sub imperio nostro felices, numquam a nobis uti Unitae Americae provinciae ab Anglis ⁶⁷⁾ descissere velint.

§ 14. Mihi optandum videtur regimen coloniarum in patria ita constitui, primum ut earum delegati in coetu OO. GG. sedeant; dein ut concilium ⁶⁸⁾ creetur

ex viris consultissimis, qui in India vitam per tempus quoddam degerint, compositum, quod concilium ejus praesidi, administro nempe coloniarum ⁶⁹⁾ auxilio esset. Huic concilio Gubernator Gen. rationes redderet et si ei atque Ordinibus Generalibus ⁷⁰⁾ accusandus videretur, aptum Collegium, quod de criminibus objectis judicium ferat, ex pluribus, in coloniis munere functis, magistratibus, adjectis nonnullis jurisconsultis patriis ⁷¹⁾ componendum esset ⁷²⁾. — In coloniis ipsis Gubernatoris potestatem melius quidem definiendam, verum non adeo minuendam censemus. Delegatorum concilium *ibi* minus mihi videtur esse commendandum institutum. — Rudibus tantum lineamentis sententiam nostram exposuimus. Dum fata sinunt, viri politici nostri, quorum judicio huncce libellum modeste submitto, diligenti animo ad graves has coloniarum quaestiones incumbant, nihilque omittant rex et populus, quod ditissimarum illarum regionum florem atque prosperitatem in dies augeat!

ADNOTATIO.

1) »Le GG. relevait immédiatement de l'assemblée des 17. Il était tenu d'obéir à ses ordres et ne pouvait être appelé que par elle seule à rendre compte des actes de son administration. Elle seule aussi pouvait le révoquer.» *Raynal*.

2) »Als men het primitive Octroy van 1602 met attentie doorleest, dan zal men bevinden, dat het de meening van den souverain schijnt geweest te zijn, om het *politieq* en *justitieel gezag* in de colonien aan *zig* te behouden en *zelve* te doen uitoeffenen;

wijl daarbij aan de Hooge Amptenaeren, zo in Politie als Justitie, wel geinjungeerd wordt, om den Eedt van getrouwheid te doen aan de Comp., doch alleen zo veel de *Neringe en Trafficque aangaat*; maar schijnt ook de Souverain die uitoeffening te gelijk aan 's Comp. dienaaren te hebben gedemandeert, wijl bij hetzelfde Octroy aan de Comp. de faculteit gelaaten word, om de gem. Amptenaeren te kunnen afzetten; en dit heeft zekerlijk aanleiding gegeven tot de voorm. usurpatie, zo dat jegenswoordig alle macht en gezag in de Coloniën *ten eenemaal* van de Comp. afhankelijk is." *Reflexien*, enz. — Cf. *Groot Placaatboek*, Vol. I, 529, art. 7, 23, 35. — *Luzac, Holl. Rijkdom*, 245.

Collectio haecce legum ac decretorum: »*Alle zoodanige Instructien, Ordres en Bevelens; als door de E. HH. Bewindh. van de O. I. Comp. ter kamere Zeeland zijn medegegeven, van 1602—1779,* quae raro occurrit quaeque mihi fortuito in manibus fuit, est lectu digna. Mihi liceat nonnulla ex ea afferre:

»*Octroy in dato 20 Maart 1602. Art. XXXV. Item dat die van de Comp. zullen vermogen Gouverneurs, Officieren van Justitie... tot conservatie van de plaatsen, onderhoudinge van goede ordre, Politie en Justitie te stellen, behoudelijk dat de voorsz. Gouv. etc. zullen eed van getrouwigheid doen aan de St. G. of de H. Overheid voorsz., en aan de Comp. zooveel de Neeringe en Trafficque aangaat... de voorsz. Gouv. etc. a†estellen, bij zoo verre zij bevinden, dat dezelve hun kwalijk en ontrouwelijk gedragen; met dien verstande, dat zijl. de voorsz. Gouv. enz. niet en zullen beletten herwaards over te komen, om hare doleantien en klachten, zoo zij eenige meinen te hebben, aan Ons te doen.* Art. XLII. Item dat men geene Bewindh. in haar Persoonen of Goederen zal mogen belasten ofte bekommeren, om van dezelve te hebben rekeninge van hare administratie in de Comp., noch ter cause van de gagien van eenige Commisen; maar die dezen aangaat en iets tegen haar zal willen pretenderen, zal gehouden zijn dezelve te trekken voor haar ordinarise Rechters."

»*Artikelbrief van de G. N. O. I. Comp. 4 Sept. 1742 gearresteerd. — I. Tit. art. 1. Alzo bij Bewindh... goedgevonden is, dat het hoogste bestuur van zaken in Indiën zal moeten resi-*

deren in de personen van den GG. en de Raden van Indiën, zo zal een iegelijk, van wat rang of conditie hij zij, *in of buiten den dienst van de Comp. naar Indiën navigerende, of aldaar onder het ressort van de Comp. remorerende* den voorn. GG. en R. v. I. moeten erkennen voor hare wettige Overheid, dezelve gehouwen en getrouw zijn.... *Art. 11.* En zullen de hijz. Instructien en ordres, die den Bevelhebbers der vlooten zowel van Bewindh. hier te Lande als van G. en R., of die van harentwegen het gezag aan eenig Gouvernement of Comptoir in Indien komen te voeren, en daartoe geregtigd zijn, worden mede gegeven, bij haar luiden moeten worden geobserveert als of dezelve in dezen waren geinsereert.

III. Tit. art. 31. Insgelijks zal niemand zonder expres en speciaal consent van de vergaderinge van XVII of van G. en R. vermogen na de expiratie van zijnen verbonden tijd over Land naar Nederland te keeren, onder wat praetext hetzelfde zoude mogen wezen, op verbeurte van alle hetgene hij aan de Comp. te goede of van dezelve te pretenderen zoude mogen hebben en daarenboven arbitrale correctie. *Art. 32.* En opdat een iegelijk des te beter tot zijn pligt gehouden worde, zullen Bewindh. bevoegt zijn alle die in Eed en dienst van de Comp. in Ind. zijn, van de eerste tot de laatste, niemant uitgezondert, hetzij binnen of buiten hun verbonden tijd t' huis te ontbieden, en GG. en R. dezelve naar huis mogen zenden, zonder dat dezelve reden van hun gedaan opontbod zullen gehouden zijn in regten of daar buiten te geven; alleen ingevalle bij het opontbod of opzending is gevoegt eenige infamerende reden van dien of wel stilstant van qualiteit en gagie, zal het aan den opontbodenen vrijstaan, op zijn retour zig te adresseeren aan de Justitie en aldaar actie te institueren, alwaar de Comp. gehouden zal zijn deswegens te regt te staan. *IV. Tit. art. 49.* En al schoon Bewindh. het volk op hare schepen van den dienst en Eed komen te ontslaan, zo zal egter een ieder van haar uit den dienst ontslagen zijnde, zowel omtrent Bewindh. als hare gewezene Offic. moeten blijven in het eigene respect, als staande den dienst, zonder haar aantematigen, degene, die haar hebben gecommandeert, over hetgeene staande die dienst voorgevallen is aantesprenken, veel min feitelijk tegens haar te ageren, op poene van

daar over, zonder oogluiking, te worden gestraft aan den lijve en zelfs tot de dood toe... *XII Tit. art. 102.* Niemand van hoedanig ampt of qualiteit bij zij, hetzij in politicque of kerkelijke, of eenige andere bedieningen van den minsten tot den meesten, in den dienst van de Comp. in O. I. zijnde, zal vermogen aan eenige zijner vrienden of bekenden of iemand anders, iets te reveleeren van hetgeene hem nopens de zaken van de Comp. bewust mogte wezen, maar alleenlijk aan de Bewindh. of aan de respectie Kameren daar hij uitgevaren is. *Art. 103.* En zullen alle particuliere brieven bij de Comp. geopent, gelezen en gevisiteert, ook bij haar lieden mogen in het geheel of ten deele opgehouden of overgelevert worden, na dat zijl. tot dienst van de Comp. bevuiden zullen te behooren."

»*Instructie voor de Koopluiden. — Middelburg 1779. — Art. 19.* Allen Koopl. zoowel als de Schippers... en de andere Dienaars van de Comp., word expresselijk verboden aan iemand anders dan aan de Bewindh., van den stant, staat, ende gelegenheid in de O. Indiën, eenige brieven te schrijven. *Art. 20.* Te welken einde alle brieven, in conformité van den Artyk. br. aan de Bewindh. eerst overgelevert, ende bij hunlieden, zulks goed vindinge, geopent ende gevisiteert zullen werden. *Art. 21.* De naargelatene schriften ende Papieren van de Predikanten en Sieken-troosters zullen t' haren overlijden geïnventariseert, bezegeld, ende besloten aan de Comp. overgezonden worden."

»*Instructie voor de Predikanten. Middellb. 1795. — Art. 12.* Behoudelyk dat het altijd in 't vermogen van de Bewindh. zal wezen de Predikanten wederomme te ontbieden, zonder gehouden te zijn van zoodanige opontbiedinge eenige reden te geven."

3) *Mijer, Codificatie in Neêrlands Indie. —* »Toutes les résolutions et condamnations du conseil de justice au château de Batavia devaient recevoir leur pleine exécution sans que le GG. put intervenir ou apporter quelque empêchement: *als zijnde zoodanige proceduren en manieren van doen, al te souverain buiten ordre en tot vilipendie van de justitie.* Ce qui n'empêchait pas que le GG. et ses conseillers, mais *collegialiter*, ne pussent grâcier les *condamnés à la peine de mort*, mais jamais d'autres, et

encore dans ce cas le GG. devait s'en tenir à ce qui avait été décidé dans le conseil à la pluralité des voix." *Moniteur des Indes*, N. 8, 1846.

4) »Societas tamen, dum prosperrima conditione utebatur, imperium summum in colonias suas ad Foederatos pertinere, minime agnoscebat, quod ex verbis Curatorum patet, anno 1644 profitentium: »dat zij de overwonnen plaatsen en sterkten in O. Indië niet wilden aangemerkt hebben als wingewesten van den staat, maar als een eigendom van bijzondere kooplieden, welke die plaatsen konden verkoopen, aan wien 't hun goed dacht, al was 't ook aan den Koning van Spanje of aan andere vijanden van den staat." *Geschied. der Ned. O. I. Comp. Amst. 1792*, V. II, p. 410. — v. Lynden, *Dissertatio de commercio societatis Ind. Or. 1839*.

5) »Consilium Indicum vana auctoritate gaudebat et collegium etiam ad jus dicendum constitutum usque ad annum 1711 Gubernatori Gen. parebat." *van Lijnden, Dissertatio*, p. 94. — *Valentijn*, IV, 262, 317: »Zijn adem gaat over alles en zelfs over de minste zaken. Hij wordt van alle bedienden der Ed. Maatsch., grooten en kleinen, vooral op Batavia als aangebeden.... Op zijn bloot bevel wordt alles aanstonds uitgevoerd, en die in zijne ongunst geraakt, is zoo goed als bedorven."

6) »Les abus se multipliaient de toutes parts. Les états-généraux, chargés d'examiner tous les quatre ans la situation de la compagnie, de s'assurer qu'elle se tient dans les bornes de son octroi, qu'elle rend justice aux intéressés, les états-généraux auraient pu et dû arrêter le désordre. Ils ne remplirent leur devoir en aucune occasion, ni dans aucun temps etc." *Rajnal*, T. I, p. 302.

7) De antiqua Jurisdictione et civili et criminali in coloniis vid. *J. Tak, Dissertatio continens Historiam legum ab Ord. Gen. foederati Belgii de coloniis latarum*. Lugd. Bat. 1841.

8) »Les Juges, du moins la plupart, attachés à toute autre vocation, ne s'occupent de la Justice que par manière d'acquit et qui pis est, souvent sans capacité et sans expérience." *Considérations sur l'état présent de la Comp. par le baron d'Imhoff*.

9) 4 Jan. 1743. *Resol. St. G.* »Dat aan Bewindh. serieuselijek sal blijven gedemandeerd alle mogelijke zorge te dragen voor een goede en spoedige expeditie van de Justitie in Indien, zo in Criminele als Civile zaken.» — *Stukken rakende het Octroy der O. I. Comp., versogt in 1740 en verkregen 1741, 1742, 1743.*

»Ten opzigte der regtspleging werd door de Bewindhebbers, bij missive van 15 Sept. 1730, aan den GG. en Raden aangeschreven, dat volgens berigten groote misbruiken daarin waren ingeslopen, waaronder geteld werd het verzuim, dat somtijds plaats had, om in elk vonnis uit te drukken, dat men was regt doende *in naam en van wege de H. M. H. St. Gen. der vereenigde Nederlanden.* Terwijl de Bewindhebbers aanmaanden om deze formule nimmer achterwege te laten, verlangden zij tevens dat nieuwe instructien voor den Raad van Justitie en voor de Fiscaals van Indië zouden ontworpen worden.» *Bijdragen tot de kennis der Koloniën, 1847. N. 2, p. 114.*

»De HH. Meesters hadden bij hunne missive aan GG. en R. 15 Sept. 1730 opgemerkt, dat zij hadden ontwaard, dat de Sententien en vonnissen in Indie gewezen, exempt eenige weinige in cas crimineel, in 'dier voege werden gepronuntieerd, als of de Comp. in Indië eene radicale jurisdictie in zich zelve bezat, daar nochtans de natuur der zaak en het 35 Art. van het octrooi wel uitdrukkelijk luidde en medebragt, dat alle acten van Souvereiniteit... *zouden moeten geschieden op den naam van de Stat. Gen.*, en zij oordeelden het meer eigenaardig, dat de vonnissen, voornamelijk in zaken, waarbij *de Comp. als eischeres of gedaagde betrokken was*, voortaan werden gewezen en uitgesproken met insertie van de woorden." Doende regt uit den naam en van wege HH. MM. Heeren Stat. Gen." — *Mijer, Geschiedenis der Codificatie in N. Indie.* — *Ned. Jaarboeken*, door den Tex en van Hall, 1841, I. st.

10) »Mais les directeurs eux-mêmes s'habituèrent peu à peu à regarder le gouverneur des Indes, comme le représentant du Souverain et lui accordèrent comme tel le principal pouvoir judiciaire (*het opperste gezag over de Justitie*), tandis que selon l'instr. de

1650 toute intervention de la part du Gouv. dans les affaires de la justice était sévèrement défendue." *Moniteur des Indes*, N. 8. — *J. van den Bosch*, I. deel, bl. 41.

11) *Instructie voor den Raad der Asiat. bezittingen*, 17 Maart 1804. »Art. 12. Tot grondslag van zijne besluiten en verrichtingen zal de Raad nemen het Charter tot vestiging van de Regeering en het bestuur der Az. bezitt. tot betere administratie van de Justitie in dezelve etc. Art. 13. De Raad zal, uit naam van het Staatsbewind, echter ondergeschikt en verantwoordelijk aan hetzelfde, uitoeffenen het algemeen gezag en bestuur over de bezittingen etc., behoord hebbende aan de voorm. Ned. O. Ind. Comp.»

12) »La commission nommée en 1802 par le gouvernement, déclara ouvertement que toutes les institutions existantes devaient subir une revision." *Moniteur*.

13) Publicatie van het Staatsbewind der Bat. Republiek, wegens de *Provocatie* aan het *Nationaal Gerechtshof* van *sententien* en *dispositien* in de Colonien van den Staat gewezen, 17 Febr. 1803. »Dat de *Sententien* door dit Collegie (Nat. Ger.) uitgesproken niet alleen zullen worden gehouden als bij Arrest gewezen, maar ook aan geene Revisie subject te zijn." *Verzameling der Publicatien* etc., X. D. Leyden 1804, No. 343.

Cf. etiam: Publicatie van het Staatsbewind der Bat. Republiek, houdende eene *Ampliatie* der Publ. van 17 Febr. 1803, betrekkelijk de *Revisie* van *sententien* in de *colonien* van den staat gewezen, 12 Mei 1803. »Dat zal worden gevolgd de Manier van procederen, bij het Nat. Gerechtshof in alle andere zaken in gebruik zijnde, met overneming echter uit het Reglement op de Revisien van h. H. M. van 13 Jan. 1778 van de volgende punten." XI. D., No. 359.

24 Febr. 1803. »Aangenomen tot informatie en om daarvan, bij de aanschrijving naar Indien over het Request van J. I. Umbgrove vermeld sub 21 dezer, gebruik te maken, een *Extractbesluit* van het Staatsbewind van den 17 Febr. N. 6, met eene Publicatie van dienzelven datum, houdende, dat van alle *sententien* of *dispositien* in de respective colonien gewezen of verlcend,

van welke te voren bij h. H. M. als den repraesentativen Souverein werd gerevideerd, voortaan zal worden geprovoceerd aan het Nationaal Geregts-hof, zodanig dat de Sententien door dat Collegie nitgesproken niet alleen zullen worden gehouden bij arrest gewezen, maar ook aan *geene revisie* subject te zijn." — *Resol. v. den As. Raad.*

14) Haec sunt quae Amstelodami de missione illa in diurnis Concilii Asiat. legi. Volumina, quae novas leges sancitas ac nova mandata (Instructiën) continerent, neque Amstelodami neque Hagae inveni.

9 Mei 1804. »De Raadsleden van Yzendoorn, Keijzer en Nederburgh benoemd tot de provisioneele Commissie tot de Indische zaken.»

13 Sept. 1804. »Aan de prov. Comm. tot de Ind. zaken ten fine van examinatie en rapport een Extract-besluit van het Staatsbewind van 14 Sept. jl., N. 35, Bijl. Q, houdende dat tot het in werking brengen van het Charter (van 1803) voor de Aziat. bezittingen eene Commissie naar Indiën, uit drie personen bestaande, zal worden gezonden; dat één dier gem. personen zal worden aangesteld tot Gouv. Gen. voor Indiën en bepaling van den tijd der benoeming van gem. Commissie; met aanschrijving tevens aan dezen Raad om binnen 14 dagen intezenden een concept-instructie voor gemelde Commissie, en tevens te advisereren over de finantieele voet, waarop gem. Comm. tot introductie van gem. Charter aldaar, zoude behooren te worden getraceerd.»

11 October 1804. »Extract-besluit van het Staatsbewind van den 27 Sept. jl., N. 19, genomen op eene missive van dezen Raad van 26 te voren en dienende ten geleide van het Copie-Charter voor Ned. Indie, om te strekken tot eene basis voor de te formeeren Concept-Instructie voor de eventueële Commissie van hier naar Indiën te zenden, met last aan dezen Raad, om daarby zodanige andere punten te voegen, als dezelve daartoe betrekkelijk en gepast zal oordeelen — aan de Commissie tot de Ind. zaken ter examinatie en rapport zonder resumtie.»

26 Sept. 1804. »Mmissive gearresteerd aan het Staatsbewind tot bekoming van nadere ouvertures omtrent het Charter voor de Aziat. bezitt., ten einde in staat te worden gesteld te kunnen voldoen aan het besluit van het Bewind van 14 Sept. jl.»

4 Decemb. 1804. »Extract-besluit van het Staatsbewind van 27 Sept. 1804, N. 19, genomen op eene missive van dezen Raad van 26 te voren, by welk besluit wordt gearresteerd het concept Charter voor de Az. bezitt. van de Bataafsche Republiek, en gearresteerd tot basis van de door dezen Raad te formeeren concept instructie voor de eventuële Commissie naar Indien te zenden — aan de Commissie tot de Ind. zaken om rapport.»

6 Decemb. 1804. »Conform het voorstel van de Comm. tot de Ind. zaken, geresolveerd zich niet te adresseeren aan het Staatsbewind, om explicatie wegens de *schijnbare* gelijkheid der sub 11 Oct. en 4 dezer ontvangen Extracten uit de besluiten van hetzelfde Bewind van 27 Sept. 1804, N. 19, en 19^a, roulerende over het Concept-Charter.»

12 Nov. 1805. »Ampele voordragt van de leden Mollerus, Scholten van Aschat en Nederburg, wegens met z. Exc. den H. Raadspensionaris gehouden conferentien, ten aanzien van de te maken reformes in het Bestuur en het Justitie-wezen in Indien en het uitzenden eener Commissie, bestaande in twee Commissarissen-Generaal, in de personen van C. H. van Grasveld en C. F. Elout, zynde de eerste tevens G. Gen., alsmede van de te formeeren instructien en Reglementen, waaromtrent het Charter van 1803 tot grondslag moet worden genomen; leggende genoemde Raadsleden tevens over, eene door dezelve aan z. Exc. overgegevene memorie van bedenkingen met notitien van de kosten deser Commissie. (Zie *Bijlage N. 173 A.*)»

15 Nov. 1805. »Missive aan de H. Ind. Reg. gearresteerd tot kennisgevinge van het Staatsbesluit van 11 dezer, houdende aanstelling van van Grasveld en Elout; zynde de deliberatie over deze materie aangehouden tot nadere gelegenheid.»

21 Nov. 1805. »Aan de ordre van den dag den 26 dezer de voordragt van de Raadsleden Scholten van Aschat e. s. ten gevolge der gehouden conferentien met de benoemde Commissie naar Indien (v. Grasveld en Elout) en producerende de volgende stukken, als 1. *Concept Reglement op het beleid der Regering en het Justitiewezen* in de Az. bezitt. en van den handel op en in dezelve. 2. *Concept-instructie voor CC. GG.* naar Indien. 3. *Concept-*

instructie voor den GG. van Bataafsch Indiën. 4. Concept instructie voor het H. Geregishof van Bat. Ind. 5. Nota omtrent eenige van hier uitzeezenden ambtenaren, als omtrent de tractementen derzelve. 6. Nota van den pecunicelen voet, waarop de H. v. Grasveld en Elout opgegeven hebben genegen te zijn, de missive naar Indiën te aanvaarden. (Zie *Bijl. No. 178, 179, 180, 181, 182, 182 A, 183*).

4 Febr. 1806. »Aangenomen tot informatie twee Extracten uit het Register der Staatsbesluiten van 23 January jl., N. 12 en 13, houdende dat v. Grasveld en Elout als CC. GG. voor Indiën, en de eerstgenoomde tevens als GG. van Indiën en Opperbevelhebber over de land en zeemagt van den Staat beoosten de Kaap de Goede Hoop, den Eed hebben afgelegd.» (*Bijl. N. 11 en 12*).

5 Febr. 1806. »Aangenomen tot informatie Extract St. besluit dat v. Grasveld in zijne qualiteit als Lient. Gen. in dienst dezer Republiek den Eed heeft afgelegd.» (*Bijl. N. 14. Het verdere dienaangaande secret*).

»Aan de Commissie van Financien om Rapport eener missive van v. Grasveld van 4 Febr., verzoekende dat gedurende zyn verblyf in Indiën jaarlyks aan zyne gemachtigden van Staphorst, te Amst. zal worden uitbetaald 4 maanden van zyn tractement, en dat direct na zyn vertrek van hier eene maand aan hen wordé uitgereikt. (overgebracht in de secreete Resol.)»

12 Febr. »Missive aan z. Fx. den Raadpens., houdende consideratien omtrent het aanstaand ontslag van den thans nog fungerende GG. van Indiën A. H. Wiese.»

13 Febr. »Den CC. GG. voor Indiën versogt, by het onderzoek omtrent en het reguleeren van de werkzaamheden, welke aan den Procureur Gen. van het H. Gerechtshof in Indiën nog zouden behoren te worden gedemanded, te bepalen van wiens competentie voor het toekomstige het vervolgen van procedures van vijandelyk opgebragte schepen zal zijn.»

19 Febr. »Extract uit het Register der Staatsbesluiten van 14 dezer N. 11^a, houdende authorisatie op de naar Indiën te vertrekken CC. GG., ten aanzien van het te geven ontslag, en te verleenen prerogativen aan den eersten Raad en Dir. Gen. van Bat. Indiën, en thans previsioneel GG. Wiese; de Ind. zaken versogt

te overwegen of aan gem. Wiese ook van wegens dezen Raad een blyk van goedkeuring zou behoren te worden gegeven."

25 Febr. »Gearresteerd eene missive aan den ad int. GG. Wiese, houdende goedkeuring omtrent de waarneming zijner bediening."

22 Julij 1806. »Extract besluit van den Directeur Gen. voor de zaken der Indien van 11 dezer, aan dezen Raad renvoyerende copy Koninklyk Decreet 11 Jul., N. 25, houdende Resol. zoo tot *Rappel* als andersints omtrent de onlangs naar Indien vertrokken of derwaards gestedineerden Ambtenaren (D. E. van Coeverden Adj.Gen. van den GG. v. Grasveld etc.). *Surcheance* van het, by secret Staatsbesluit van 27 January litt. 9, gearresteerd Reglement op het beleid der Reg. en het Justitie-wezen in de Az. bezitt. en autorisatie op de H. Ind. Reg., om in gevalle als by hetzelfde Decreet omschreven, te verleenen ontslag aan den President en eenige leden van den Raad van Justitie, Advok. Fisc. en Equipagemeester." (Bijl. N. 136).

24 July. »Aanschrijving deswegens naar Indien."

4 Aug. 1806. »Resolutie op de missive van den Minister van Colonien, met kopij Koninkl. Decreet 29 July 1806, houdende suppressie van den Az. Raad, en berigt van de in functie stelling van den h. S. C. Nederburg, als Chef der eerste Divisie voor de O. Ind. zaken."

»Secret. 11 Febr. 1806, N. 13. *Extract uit een Extract uit het Register der Staatsbesluiten.* Is besloten 27 Jan. 1806. »Het tractement van v. Grasveld als GG. te stellen op 60000 Rsd., de Rsd. à 48 stuivers gerekend. Voor uitrusting 72000 f. Ingevalle hij, na 5 jaren als GG. gediend te hebben, retourneert, een pensioen van 3000 f. jaarlijks. Vrij transport van zijn persoon, gevolg en bagage ten koste van den lande. Aan *Elout* zoo lang zijne Commissie duurt 4000 Rsd. p. maand of 115200 f. p. jaar, voor uitrusting 25000 f. Vrij transport. Na volbragte commissie een pensioen van 6000 f., tot zoo lang hij in eene andere post tot zijn genoegten mogt zijn gesteld, zullende het mindere, hetwelk zoodanig post mogt opbrengen uit dit pensioen, tot de som van 6000 f. worden gesuppleerd, enz.; alles in hard geld te betalen."

6 Febr. »Betaling van 24000 f. tractement en 9000 f. uitrusting aan den h. A. J. Schimmelpenninck van der Oye, benoemd tot President van het H. Geregts Hof in Indien."

Besluit van den Raad der Az. bezitt. 25 April. "Resol. tot betaling van 65000 f. transport kosten aan den GG. voor Indien *Grasveld.*"

22 April. »Resol. tot betaling van 40000 f. transport kosten aan den C. G. *Elout.*"

Brieven naar Indien van den Raad der Az. bez. 15 Nov. 1805.
»Aan den GG. van Indien en Raden. Het Gouvern. dezer Republ. hegrepen hebbende dat binnen kort zoude worden overgegaan tot het vaststellen eener *nieuwe wijze van bestier* der Ind. Reg., Justitie en handel van Indien en dat de invoering daarvan behoorde te worden toebetrouwd aan twee geschikte CC. GG., heeft daartoe aangesteld de HH. v. *Grasveld*, (Minister van den Staat aan het hof van Portugal) en *Elout*, (Prok. Gen. bij het Nat. Geregtsch.) en lid der Commissie tot het ontwerpen van een algemeen Wetboek."

Cf. etiam *Tijdschrift voor Neêrlands Indie*, V jaargang, V. II. De Gouv. Gen. van Indie. *Introductie*, p. 41 — 73.

»En outre suivant la charte de 1803 le Gouv. Gén. ne pouvait pas être poursuivi pour crime aux Indes pendant la durée de ses fonctions parceque c'eût été lui faire perdre la considération nécessaire aux yeux de ceux qui le regarderaient comme le représentant du peuple batave. Dans un cas semblable il ne pourrait être appelé à comparaître que devant le tribunal national en Hollande." *Moniteur des Indes*, No. 8, 1846.

15) *Art. 134.* »Laatstelijk zal hetzelfde blijven oordeelen, bij wege van hooger beroep, van alle sententien of dispositien, gewezen of verleend in de respectieve koloniën of bezittingen van het rijk, van welke te voren bij de Staten Gen. revisie werd toegestaan; gelijk ook van alle zoodanige vonnissen en dispositien gewezen of genomen door den Raad van Justitie, aan de Kaap de Goede Hoop, van welke te voren aan den raad van Justitie te Batavia werd geoprovoceerd, achtervolgens de publicatie van het Staatsbewind, gearresteerd den 17 van sprokkelmaand en 12 v. bloeim. 1803 en van h. H. M., in dato 17 sprokkelm. 1806." *Wetboek op de regterlijke instellingen en Regtspleging in het koninkrijk Holland 1809*, II Titel, 3 Hoofdst. van het Hoog-Geregtschhof.

16) »*Dundas* brachte gegen den Präsidenten von Madras Sir *Rumbold* eine Bestrafung durch Gesetz (eine Bill of pains and

penalties) in Antrag. Die Anklage gegen Rumbold wurde während zweier Sessionen nachlässig betrieben und am Ende stillschweigend aufgegeben." *Mohl*, p. 684.

17) »Thomas Arthur comte de Lally, célèbre par la défense courageuse qu'il opposa aux Anglais et par le jugement *inique* qui le condamna à mort." *Dictionnaire National par Bescherelle*. Paris 1846, in voce.

Voltaire, Siècle de Louis XV ch. XXXIV, p. 320 sqq. »Il fut 15 mois en prison sans qu'on l'interrogeât... Le procès fut instruit pendant deux années... Les juges ne purent prononcer que suivant les allégations. Ils condamnèrent Lally (1766) à être décapité, comme dûment atteint d'avoir trahi les intérêts du roi etc. d'abus d'autorité, vexations et exactions." Cf. *Fragments sur l'Inde à la suite de l'Histoire du parlement de Paris*. ch. XVIII et XIX.

»Le gouvernement eût désiré prévenir ce débat (l'affaire Lally), où ses propres fautes devaient être aussi manifestées que celles de ses agents... Le duc de Choiseul fit instruire ce grand procès; ou plutôt il laissa le parlement de Paris s'en saisir. Il y a des cas où le gouvernement s'éloigne de la justice par une affectation pu sillanime de s'éloigner de l'arbitraire. C'était à un conseil de guerre ou à un tribunal de maréchaux de France, à prononcer sur un long enchaînement d'opérations militaires etc. Des conseillers de grand'chambre examinèrent les fautes que le comte avait commises... L'ignorance des juges en ces sortes de matières rendit la procédure si confuse, que les militaires les plus exercés n'eussent pu y trouver la base de leur décision. A la vérité le parlement avait à examiner des griefs d'une autre nature. Des actes nombreux de despotisme, de cruauté, de rapine, de concussions, de débauche et surtout de démence étaient imputés au malheureux successeur de Duplex... Les cris de deux cents familles puissantes, en s'élevant contre lui avec une rigueur qu'accroissait la violence de ses représailles, entraînent les juges après quatre ans de débats et de procédures. Il fut traîné à la mort un bâillon à la bouche... Une précaution si lâche, ajoutée à l'arrêt, disposa les esprits à le trouver injuste... (1783). L'éloquent comte de Lally-Tollendal en demandant à deux cours supérieures vengeance de

L'arrêt du parlement de Paris, trouve l'intérêt du peuple infatigable comme sa piété filiale. Un aveugle amour de célébrité engage d'Epréménail à se déclarer son adversaire. Les palmes du talent restent à celui qui défend la cause la plus sacrée... *Lacretelle, Hist. de France pendant le XVIII^e siècle*, T. IV, p. 102—110. T. VI, p. 106. — *A. de Roosmalen, l'Orateur*, p. 237.

18) »In 1787 the House of commons voted the impeachment of Warren Hastings, for high crimes and misdemeanours; the trial of this gentleman lasted at intervals until the 23^d of April 1795 when the lords acquitted him of all the charges. The Comp. in consideration of his long faithful services, discharged the expences of his defence, amounting to upwards of 70000 l. and settled upon him an annual income of 5000 l." — *Adolphus*, vol. IV, p. 549. Cf. *R. Mohl, die Verantwortlichkeit der Minister*, p. 683—695 («Hastings starb erst 1814»), qui omnes citat auctores, qui hacc de causa scripserunt. — *Heeren, Europ. Staatensystem*. II Th. § 114. — *Auber*, p. 521. »Mr. Hasting's, law expenses amounting to £ 71,080 were defrayed by the Comp., who likewise voted him an annuity of £ 4000, which was continued until his decease in Aug. 1818. Mr. Hastings was raised to the dignity of a Privy Counsellor in May 1814. — *Villemain, Cours de littérature française*, 17 leçon. — »Dans une circonstance cependant ce langage modéré de l'accusation, ce respect de l'accusé, qui distingue les tribunaux anglais, est singulièrement altéré; c'est lorsque la passion politique et parlementaire inspire et dirige le procès. Mais alors le tribunal est si élevé, les formes sont si protectrices, que la violence passionnée de l'attaque laisse encore à la justice toute son impartialité majestueuse. Arrêtons-nous au procès de Hastings. C'est un monument curieux des moeurs et de la politique anglaise. L'ardeur et la solennité de l'accusation, les délits de l'accusé, les pièces mêmes du procès, la lenteur de l'examen, et l'indulgence partielle du jugement, tout est caractéristique et propre à l'Angleterre etc."

19) Memoriae hoc loco mandanda est causa, quam narrat Nahujijs: »Het plaats gevonden bij het ontslaan van den laatsten Luitenant Gouverneur met zijne raadsliden (te Bencoolen) onder het Gouv. Generaalschap van Markies Wellesley, is te bijzonder om

niet vermeld te worden. — Zonder de minste voorafgaande kennis-gave, en geheel onverwacht, stapte een commissaris (*commissio-ner*) van het H. Gouvernement van Bengalen, alhier op zekeren dag aan den wal. De Luit. Gouv. daar kennis van bekomen heb-bende, vergaderde onverwijld zijnen raad, en zond zijnen Secretaris ter verwelkomt aan den commissaris, met de uitnoodiging, om ter vergadering te komen, ten einde aldaar den aard zijner com-missie open te leggen. De commissaris weigerde alle communicatie, maar begaf zich naar het fort, alwaar hij het in de wapenen ge-roepen garnizoen zijne hooge commissie voorlas en de regering, die nog vergaderd en wachtende was, voor ontbonden verklaarde, zon-der eenige reden aantehalen, die deze ontbinding noodzakelijk maakte, of zonder eenige klagten tegen de administratie aantevoeren. — De aldus zoo onverwacht ontslagene en in hunne eer aangetaste ambtenaren beklaagden zich hierover ten hoogste, zoo bij het be-wind in Indië als in Engeland, doch werden een geheel jaar on-verhoord gelaten, terwijl men intusschen door publicatien de in-landsche bevolking uitnoodigde om, zoo zij klagten of bezwaren tegen het ontbonden bestuur had, daarmede optekomen. Na ver-loop van een jaar, en nadat men geene klagten of beschuldigingen tegen de beledigden had weten intebrengeu, nam deze geheele zaak een einde, met eene gratificatie of schadeloosstelling van 10000 ponden sterling aan elk der ontbondene raadsliden." *Brieven over Bencoolen enz. door den L. Kol. Nahuijs, 1826, p. 29.*

20) *Droit public français, par Pailliet.* Paris 1822. — *Con-stitution du gouv. impérial.* »Sénatus-consulte organique 18 Mai 1804 ch. XIII, art. 101. Une haute cour impériale connaît... des prévarications et abus de pouvoir commis par des capitaines-généraux des colonies, des préfets coloniaux et des commandans des établissemens français hors du continent. art. 111. Peuvent être également dénoncés par le corps législatif, les capit. gén. des colonies etc. lorsqu'ils ont prévarié ou abusé de leur pouvoir." — *Charte constitutionnelle 1814, art. 73.* Les colonies seront régies par des lois et des réglemens particuliers. (L'ancien régime avait été rétabli dans les colonies depuis la restauration; les gouverneurs y exercent provisoirement la plénitude du pouvoir législatif. *On*

ignore sous quelles lois vivent le Sénégal et les établissemens de l'Inde, où il n'y a pas de gazettes. art. 33. La chambre des pairs connaît des crimes de haute trahison et des attentats à la sûreté de l'état, qui seront définis par la loi. (Voyez les observ. de Pailliet). (Ces attentats n'ont pas été définis, voy. *Code Pénal*, l. III, tit. 1, ch. 1. *Duvergier*).

»Het is niet zonder belang op te merken, dat het verschil van bewering zich in Frankrijk voor 1830 (of aan den Koning de wetgevende magt is opgedragen?) insgelyks heeft opgedaan, even als tegenwoordig in ons land. Het Fransche Charter van 1814 bepaalde in art. 73 »les colonies seront régies pas des réglemens particuliers.» Hieruit leidde men af, dat de Koning zonder de Kamer wetten voor de Koloniën maken konde; dit regt werd evenwel krachtig betwist, en bij het gewijzigd charter van 1830 werd de bepaling aldus veranderd: Art. 64, »les colonies seront régies par des lois particulières.» Dit beginsel is ontwikkeld bij de wet van 24 Apr. 1833, waarin de attributen der wetgevende, der koninklijke magt, en der plaatselijke regering in de koloniën naauwkeurig zijn omschreven; terwijl bij uitzondering de fransche bezitt. in O. Indië, die op het vaste land van Afrika, benevens de kleine vestiging van St. Pierre en Miquelon onder het beheer der Koninklijke ordonnantiën zijn gelaten. De toepassing der fransche wetb. heeft dus in de meeste kolonien voor 1830, bij bloote ordonnantiën plaats gevonden. Eene algemeene wet welke de toepassing van Art. 59 onzer grondwet regelde, zoude eveneens bij ons hoogst wenschelijk zijn.» — *Bijdragen tot de kennis der koloniën*, 1847, N. 2, p. 135.

»In 1833 werden de ontwerpen aan de Kamer der Pairs aangeboden. Na het rapport van Gauthier in de zitting van 13 Febr. (*le Moniteur* 14 Febr. 1833) werden zij met verbeteringen aangenomen (*le Mon.* 2, 7 et 8 Mars). De Kamer der Gedep. verenigde zich met dezelve 24 Ap. 1833. — Wanneer men aldus de fransche Kamers in eenen bepaalden, het Engelsche Parl. in den ruimsten omvang de wetgeving over de Kol. ziet oeffenen, waarom zou de wetgevende magt in Nederl. noch dezelfde roeping hebben, noch eene gelijke mate van verstand? — Thorbecke, *Brief aan een lid der St. Gen.*

24—28 Avril 1833. *Loi concernant le régime législatif des colonies* (ou Charte coloniale suivant M. Gauthier, mais elle n'a pas ce caractère immuable qui convient aux actes constitutifs proprement dits). On a soutenu à la Chambre des Dép. qu'il n'était pas permis, suivant l'art. 64 de la Charte de 1830, de laisser au pouvoir exécutif le droit de régler par ordonnances tels ou tels points qui, par leur nature et pour la mère-patrie, doivent être réglés par des lois. Un sens plus large a été attribué par la majorité à l'art. 64 : on a reconnu qu'il conférerait à l'autorité législative cette sorte de *pouvoir constituant*, dont parlait M. Gauthier, et que, relativement aux colonies, les chambres pouvaient à leur gré se réserver la plénitude des attributions législatives, les déléguer ou enfin les partager. — Les colonies avaient demandé que les lois sur les matières réservées au pouvoir législatif ne pussent être faites qu'après que leurs délégués auraient été préalablement entendus. La commission de la chambre des Pairs a pensé que cette demande ne devait pas être accueillie; que le concours de délégués serait une atteinte à l'indépendance du pouvoir législatif. Que l'on n'admette pas les députés des colonies dans le sein de la représentation nationale, cela peut être convenable; mais qu'on refuse aux délégués le droit de présenter leurs observations, cela me paraît bien rigoureux. . . *Art. II.* seront faites par le pouvoir législatif du royaume. 1) Les lois relatives à l'exercice des droits politiques; 2) les lois civiles et criminelles concernant les personnes libres, et les lois pénales déterminant pour les personnes non libres, les crimes auxquels la peine de mort est applicable; 3) les lois qui régleront les pouvoirs spéciaux des gouverneurs en ce qui est relatif aux mesures de haute police et de sûreté générale; 4) les lois sur l'organisation judiciaire; 5) les lois sur le commerce etc. et celles qui auront pour but, de régler les relations entre la métropole et les colonies. *Art. III.* Il sera statué par ordonnances royales (lès conseils coloniaux ou leurs délégués préalablement entendus) 1) sur l'organisation administrative (dans l'organ. adm. est comprise la délimitation des pouvoirs et des attributions des agents supérieurs de l'adm.) le régime municipal excepté; 2) sur la police de la presse; 3) sur l'instruction publique; 4) sur l'organisation

et le service des milices; 3) sur l'acceptation des dons et legs aux établissements publics. Art. IV. seront réglées par des *décrets* rendus par le conseil colonial, sur la proposition du gouverneur, les matières qui par les dispositions des deux articles précédents, ne sont pas réservées aux lois de l'état ou aux ordonnances royales. Art. XIV, les fonctions de membre du conseil colonial sont gratuites." *Duvergier, Collect. complète des lois etc.* Paris 1837. — 24 Mai 1833, Ordonnance du Roi concernant les élections aux conseils coloniaux.

21) *A short History of the East India Comp.* London 1793, printed for John Sewel. — *A. Fraser Tytler: Considerations of the present political system of India.* — *Vervolg op de brieven van eenen Participant* door G. K. van Hogendorp. X. brief. — *George Cornwall Lewis. An essay on the government of Dependancies.* London 1841. — *Adolphus, The political state of the British empire,* 4 vol. — *The Edinburgh Review* 1846 N. CLXVIII, pag. 512 — *Brougham, An inquiry into the colonial policy.* — *History of the British colonies* by R. Montgomery Martin, 5 vol. London 1834. — *Auber's Analysis of the constitution of the E. I. Comp.* 1826. — *Russell collection etc.* p. 294, 342. — *White's Considerations on the state of British India.* — *Malcolm's Political History of India.* — *Etat civil, politique et commercant du Bengale,* par M. Bolis 1775. — *Inquiry, into the expediency of applying the principles of colonial policy to the Government of India.* — *Mill, History of British India.*

22) Art. XIX. »Les colonies auront des *délégués* près le gouvernement du roi. Le conseil colonial nommera dans sa première session les *délégués* de la colonie et fixera leur traitement. Les *délégués* réunis en conseil sont chargés de donner au gouvernement du roi les renseignements relatifs aux intérêts généraux des colonies et de suivre auprès de lui l'effet des délibérations et des vœux des conseils coloniaux. — (»Les colonies, a ajouté M. Gauthier, ont élevé leurs prétentions plus haut; elles ont réclamé, en faveur de leurs *délégués*, le droit d'être entendus dans les chambres, ou tout au moins dans les commissions, lors de la discussion des lois relatives aux intérêts de ces établissements. Ce serait

empiéter à la fois sur la prérogative royale et sur l'indépendance des chambres." *Voy. ordonn. 23 Aout 1830*).

23) 4 Oct. 1833. »Ordonn. du roi qui modifie celle du 9 Févr. 1827 sur le gouv. de la Martinique et de la Guadeloupe, du 27 Aout 1828 pour la Guiane et du 21 Aout 1825 pour l'île Bourbon. Art. 81. § 1. Le Gouv. peut être poursuivi pour trahison, concussion, abus d'autorité ou désobéissance à nos ordres. Art. 81. § 2. Le Gouv. a seul l'initiative des mesures à prendre en vertu des pouvoirs extraordin. qui lui sont conférés. Il en est personnellement responsable. Art. 82. § 2. Toutefois en ce qui concerne l'admin. de la colonie il ne peut être recherché lorsqu'il a agi conformément aux dispositions ou aux représentations des chefs d'adm. 22 Juin 1827. Ordonn. du roi concernant le gouv. de la Martin. Art. 83. § 2. Dans le cas où le Gouv. est recherché pour dépenses indûment ordonnées... etc. il y est procédé administrativement. Art. 84. § 1. Le gouverneur ne peut pour quelque cause que ce soit, être ni actionné, ni poursuivi dans la colonie pendant l'exercice de ses fonctions. § 3. Aucun acte, aucun jugement ne peut être mis à exécution contre le gouverneur dans la colonie."

24) »The government of the Brit. possessions on the continent of Asia is vested at home in two powers, with co-ordinate authority, the E. I. Comp. and a Ministerial Board since 1784 termed His Majesty's Commissioners for the affairs of India, the latter being devised by Mr. Pitt as a check upon the political proceedings of the former. — The more immediate governing power of Br. India is vested into the *court of Directors* or executive body of the E. I. Comp. The Directors are divided into three committees; Finance and Home, Political and Military; Revenue, Judicial and Legislative. (»In dem *Court of Directors* Errichtung einer *secret committee*, die dem *Board of controul* Gehorsam und Verschwiegenheit schwört." *Heeren*) In all questions of state policy, excepting in a judicial capacity, the Gov. Gen. is independent of his council. If the council is dissentient... the discussion is adjourned for 48 hours, when the G. G. may proceed to execution, first assigning his reasons for dissenting from the council"... *Martin*.
»Of course, when we consider the Colonial office and the Board

of control as forming parts of the subordinate governments (A subordinate government is a government which acts by delegated powers, but which possesses powers applicable to every purpose of government; which is complete in all its parts, and would be capable of governing the district subject to it, if the interference of the supreme government with its proceedings were altogether withdrawn. p. 71) of the British colonies and of India, we speak popularly and not technically: the colonial office and the Board of control being merely the representatives of the real Home government, the Crown." *Lewis*.

25) »The power to perform arbitrary executive acts is seldom expressly granted to the local government. And even when such a power in its fullest extent, has been included in general words, the supreme government has sometimes on appeal, *denied* that such words bore their obvious meaning. It is difficult to affirm that the Acts of the 31 st. Geo. III, ch. 31 and the 1 Vict. chap. 9, which gave to Lord Durham what were supposed to be dictatorial powers, did not empower him to perform arbitrary executive acts. Lord Durham (Gov. of Canada) made an ordinance, enacting that it should be lawful to transport certain persons from the province; and then, in pursuance of that law, issued a proclamation ordering their transportation. Both the Imperial Executive however and the Imperial Legislature *denied* the validity of the ordinance. The former released the persons affected by it, and the latter (1 and 2 Vict. c. 112) declared that it could not be justified by law. — Appending however to the declaration an enactment itself an arbitrary executive act, exempting from prosecution all persons concerned in the issue of the ordinance or in its execution." *Edinb. Review*.

26) 1773, 13 Geo 3: c. 63. § 39. »If any govern. gen. etc. . . shall have been or shall be guilty of any crime, misdemeanor or offence committed against any of his Maj. subjects etc. all such crimes. . . may be respectively inquired of, heard, tried and determined in his Maj. Court of King's Bench, and all such persons so offending, and not having been before tried for the same offence in India, shall on conviction in any such case as is not otherwise

specially provided for bij this act, be liable to such fine or corporal punishment as the said court shall think fit; and moreover shall be liable, at the discretion of the said court, to be adjudged to be incapable of serving the said United Comp. in any office, civil or military; and all and every such crimes. . . . may be alleged to be committed, and may be laid, inquired of and tried in the country of Middlesex" — *Auber* p. 499 sqq. § 42 *examination of witnesses in India in case of proceeding in Parliament.*

1781, 21 Geo. 3, c. 70 § 5. »In order to prevent all abuse of the power given to the Gov. Gen. and council, be it further enacted that in case any person making complaint to the supreme court against the Gov. Gen. etc. shall execute a bond to the company to prosecute the same in some competent court in Great Britain etc. such person may compel, by order of the court, the production of copies of the orders complained of, etc." *Auber* p. 244.

27) »Het is niet alleen aan het Parlement, dat kennis wordt gegeven van den staat der overzeesche bezittingen, maar ook het publiek en de geheele natie worden er van onderrigt. Deze publiciteit dient mede om de Wetten voor te bereiden, om de gedachte van kundige mannen, ook buiten het Parlement daarop in te zamenen en zelfs uit te lokken, om eindelijk alle de onderscheidene nationale belangen te hooren, te overwegen en overeen te brengen. De vrucht van zoo vele bemoeijenissen bestaat in wijze wetten, waarvan de uitvoering is opgedragen aan de kroon en het Ministerie." *v. Hogendorp*, VII. D. p. 364.

»Het geven van wetten omtrent het koloniewezen is eene der gewone werkzaamheden van het Engelsch Parlement. De meeste oude en alle nieuwe koloniale inrigtingen rusten op parlamentsacten." *Thorbecke* — Cf. *D. v. Hogendorp, Beschouwing van het koloniaal systema in Frankrijk*, 1817, p. 29—31.

28) »Bij welke Natie siet men de Kolonien so wys bestiert (als bij de Engelsche), dat van alle gewesten de menschen daar na toe vloeien, om deel aan die vrije regeering te hebben, die in yder volkplanting een afbeeldsel is van Engeland?" *Schuite en Jagtpraetjes*, p. 110 sqq.

»Ik mag aan de Engelsche Reg. den lof niet onthouden, die aan haar toekomt voor de oncindige moeite en opofferingen, die zij zich getroost, om in haar onmetelijk Rijk van Indie de administratie van Justitie en Policie dagelijkste verbeteren." *van Alphen, Redev. 1826.* — Aanteek. XX.

20) »Er was voor de regtzaken te Batavia een Raad of Hof van Justitie aan hetwelk men van het Collegie van Schepenen te Bat. in hooger beroep kwam.... Alle twistzaken behoren voor dezen raad, en van deszelfs vonnis kan niet geappelleert worden. Hij heeft zelfs macht, om den Gouv. Gen. in rechten te vervolgen en hem ter dood te verwijzen, zoo hij van verraderij overtuigt word... De GG. voert als president van den raad van Indie een dubbelde stemme, maar zoo hij eenigzins bequaamheid heeft, kan hij alles lichtelijk na zijnen wenk zwaaien. Zijne macht is genoegzaam onbepaald, hoewel bewindh. hem konnen t' huis ontbieden; ook vermag de raad van Justitie hem over verraad te recht te stellen. *Janigon, Etat présent de la rép. des Prov. Un., T. I, p. 335. v. Kumpen, III. D., 1 st., bl. 228.*

»De Raad van Justitie is de hoogste Raad des Gerichts van geheel Indie, tot welke de zaken van alle de mindere Rechtbanken bij appel gebragt werden, gewoon zijnde hunne vonnissen volgens de Statuten van Bat. uit te wijzen. De meeste zaken werden by dezen Raad geheel en al afgedaan, hoewel er twee of drie voorbeelden in mijn tijd voorgevallen zijn, bij welke hun vonnis in revisie getrokken en door andere daarbij gekozene Rechters weer overzien is. — Die wat tegen de Ed. Maatsch. in te brengen heeft, moet het voor zijn vertrek na 't Vaderl. (volgens een besl. van h. Edelh. a. 1639, 17 Aug., 11 Nov. 1646, 21 Oct. 1650, 1 Nov. 1651) daar bank-vast maken, en inbrengen om daar nitgewezen te werden of hij is daar na (zoo men zegt) in 't Vaderl. van zijn recht verstoken, dat mij echter zeer wonderlijk voorkomt, omdat er redenen konnen zijn, die iemand beletten konnen zijn zaak in Indiën aan te geven." — *Valentijn, Opperlandv. p. 352.*

»Dat over de Bedienden van de Comp. (die sig aen corruptien, malversatien en andere delicten in haer dienst, gedurende haer verblijf in Indië of op de reisen hebben schuldig gemaakt en sonder

daarover beregt en gecorrigeert te zijn geweest hier te lande zijn geretourneerd) de judicature zal staan aan het hof van Holl. — Dat ten aanzien van corruptien. . door Bed. der O. I. C. in haar dienst wordende begaan, de Raadt van Justitie op Bat. zoowel als de regter van de plaats daar het delict begaen is, bij praeventie altoos mede competent sal zijn om daarover te oordeelen en te vonnissen. — Dat aan Bewindh. vrij sal staan hare Bedienden te licentieren en op te ontbieden sonder daarover rede te geeven, ten ware bij het opontbod en licent., zij gevoegt eenige infameerende reden van dien, in welk geval het aan hem, meenende bezwaart te sijn, vrij sal staan op zijn retour sig te adresseren aan en actie te institueren voor den Hove van Holl., alwaar de Comp. gehouden zal zijn deswegen te regte te staan." *Concept rapport van het ge- besoigneerde den 20 Junij tot 7 Julij 1742 over de saeken van de O. I. Comp.*

»Doch de G. G. als het Opperhoofd van de gansche Regering *bui- ten de justitie. . Instructie van 26 Apr. 1650.* »Cette instruc- tion a été regardée comme le fondement du gouvernement des Indes (als het fondement der Reg. in Indië) jusqu'à la dissolution de la Comp., ou plutôt jusqu'à l'arrivée du maréchal Daendels" *Mo- niteur des Indes.*

30) »Dit is een gedrag, bekwaam om een gansch land in ge- vaar te brengen *van tot het uiterste te komen*, wanneer men den menschen het grootste ongelijk doet, hen uitmergelt en nog den weg om ordentlijk te mogen klagen afsnijdt, of dien niet dan met groot gevaar voor hen openlaat." *Valentijn*, p. 278, IV, II. st.

31) »Jam vero omnium vitiorum suorum plurima constituit monumenta et indicia in provincia Sicilia; quam iste per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit. . . . Hoc praetore Siculi neque suas leges, neque nostra senatus-consulta, neque communia jura tenuerunt. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, judicata est: nulla res tam patria cujusquam atque avita fuit, quae non ab eo, imperio istius, abjudicaretur. Innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis novo nefarioque instituto coactae; socii fidelissimi in hostium

numero existimati, cives Romani servilem in modum cruciati et necati; homines nocentissimi propter pecunias judicio liberati; honestissimi atque integerrimi, absentes rei facti, indicta causa damnati et ejecti; portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes piratis praedonibusque patefactae; nautae militesque Siculo- rum, socii nostri atque amici, fame necati; classes optimae atque opportunissimae cum magna ignominia populi Romani amissae et perditae. Idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamenta urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quae victores civitatibus Siculis aut dederunt aut reddiderunt, spoliavit nudavitque omnia." *Cicero, Actio prima in Verrem, § 5.*

32) »Door zulk eene *geschikte Regeeringsform* moet dus verstaan worden een zoodanig bestuur, op hetwelk de In- en Opgezetenen eenen gepasten *invloed* hebben, en wel zoo veel invloed, dat zij nimmer *gevaar kunnen loopen van het slagtoffer te worden der willekeurige ambitieuse handelwijze van Gouverneurs* en andere hooge bediendens, die uit het vaderland gezonden worden en meest overkomen om fortuin te maaken. Nadat derhalven door den Souverain de nodige Grondwetten en Reglementen.. zijn bepaald, moeten de uitvoerders van het politiq gezag, mitsgaders van de Civiele en Crimineele Justitie, voor het grootste gedeelte *uit en door* de voors. In- en Opgezetenen gekozen worden". . . . *Reflexien euz.*

33) »De Raden van Indie bezitten de magt niet, om den GG. voor te leggen de wet; zij moeten eindelyk bukken voor het »sic volo, sic jubeo" van den GG. De GG. is alleen aan den Koning der Nederlanden verantwoording schuldig voor zijne handelingen en derzelver gevolgen. In Neêrlands Indie bestaat noch eene magt, noch er bestaat eene Constitutie, die den GG. kan worden tegen- gesteld, om hem in de volvoering van zijnen wil te stremmen. Zijn antwoord is gereed: »Wij nemen het voor onze rekening; wij zullen ons hij onzen Meester, den Koning, verantwoorden;" en daarmede *stat pro ratione voluntas*. Treft men het geval, dat of het personeel karakter of de te kort schietende bekwaamheden van den GG. schadelijk werken op de Kolonie, in Neêrlands Indië bestaan

geene breidels, om den GG. in zijne vaart te stuiten." — *Doornik*, l. 1. p. 61.

34) »In het werk van den heer M. D. Teenstra: *de neger-slaven in de kolonie Suriname*, Dordrecht 1842, vindt men op bl. 343 en 344 opgave van twee in druk gegevene, ons overigens niet bekende requesten, in 1827, aan den toenmaligen Koning ingediend door den heer J. G. Ringeling, ambtenaar der kolonie Suriname, welke daarbij te kennen heeft gegeven, dat in 1822, met de brik la *Légère*, een aantal slaven waren aangevoerd, welke door den Koning in 1823, vrije arbeiders verklaard waren, doch dat de vindingsrijkheid van den raad-fiscaal (in de kolonie), geruggesteund door de *faciliteit* van den Heer Gouverneur het middel had weten aan te wenden, om in plaats van de wezenlijk bedoelde slaven, anderen door ziekte en rampen uitgemergelde en vermaagde negers, uitschot van hospitalen, aan het Gouvernement over te leveren. De heer Teenstra voegt er bij, dat dit gebeurde te Paramariho algemeen wordt erkend." *Bijdragen tot de kennis der koloniën*, 1844, N. 1, p. 73.

35) »Ik heb van Z. Maj. den last ontvangen om U H. E. G. eene stellige en openlijke verklaring te doen toekomen, dat Hoogstdezelve U van alle de aantijgingen, welke voorn. Ringeling zich tegen U veroorloofd heeft, volkomen geregvaardigd houdt." *Bijdr. enz.*, 1844, N. 4.

36) »De belooning door Z. Maj. toegekend is geweest een verhoogd pensioen en de vergunning om de distinctive van den rang van Gen. Majoor te mogen dragen." p. 269.

37) »De inzender dezer berigten zoude, uit hoofde van zijne betrekking tot den overledene, zich onthouden hebben van diens daden in druk te gewagen, ware het niet, dat de eer van zijn naam op zulk eene verregaande wijze was aangerand geworden." p. 270.

38) *Reglement op het beleid der Regering in Ned. Indie*, 26 Sept. 1836. — *Bijvoegsel tot het Staatsblad* 1836, p. 570.

»Art. 2. Aan den GG. wordt toegevoegd een *adviserende Raad*.
Art. 16. De GG. is bevoegd, om *ten aanzien van alle deelen van het Bestuur*, onder 's Konings nadere approbatie, zoodanige

wetten etc. vast te stellen, en *voorloopig in werking te brengen*. . . als door hem goordeeld zullen worden te behooren. *Art. 22, 23*. De GG. sluit of vernieuwt verbonden met de Indische vorsten en volken, in naam des Konings. De GG. *beslist* in welke gevallen een *oorlog* tegen een der Indische vorsten zal *begonnen* worden. . . De GG. heeft op denzelfden voet de bevoegdheid tot het sluiten van vrede. *Art. 24*. De GG. heeft de magt, om personen, *hem* gevaarlijk voor de openbaare rust of veiligheid voorkomende, in verzekerde bewaring te doen nemen. De GG. heeft almede de magt, om dezulken, wier verblijf in N. Indie door *hem* gevaarlijk goordeeld wordt, *van daar te verwijderen*. *Art. 27*. Alle zee en landofficieren zich in N. Indien bevindende, zijn gehouden *zonder eenige tegenspraak*, de bevelen door den GG. gegeven, te eerbiedigen en te gehoorzamen, en door hunne onderhoorigen te doen gehoorzamen. — *Art. 42*. De GG. kan in geen geval, in Indie geregelijk aangesproken of eenige procedures, van wat aard ook, aldaar tegen hem ondernomen worden, ter zake van misdaad in of buiten deszelfs ambt gepleegd. *Art. 77, 78*. Niemand, wie hij zij, mag zich in N. Indie met der woon nederzetten, dan na daartoe het noodige verlof te hebben bekomen. Geene permissien tot vestiging of tijdelijk verblijf in N. Indie zullen worden gegeven, *anders dan door den GG.* *Art. 83*. Elk ambtenaar, die zich in zijne ambts-betrekking, of door den invloed van dezelve, inkomsten of voordeelen bezorgt, niet uitdrukkelijk aan dezelve toegekend, zal door den *Gouv. Gen.*, *zonder vorm van proces*, van zijne betrekking ontzet, en uit N. Indie verwijderd kunnen worden." Cf. *Reglement op het beleid der Regering 30 Aug. 1827. Ned. Pandecten*, VIII. D., p. 54.

³⁹⁾ »Avec l'introduction du réglement administratif du 26 Sept. 1836 sous le GG. de Eerens, commence une nouvelle période dans l'histoire de la charge des GG. — Le GG. a *seul* la direction suprême des affaires; on lui a adjoint un Conseil *délibératif* (Adviserende Raad)." *Moniteur des Indes*.

⁴⁰⁾ »Enfin le 27 Janvier 1818 M. de Serres développa les motifs d'un projet de loi sur la responsabilité ministérielle. . . Ce projet. . . était l'oeuvre des doctrinaires et particulièrement de M.

Guizot. La chambre ne pouvait accuser les ministres que sur la dénonciation de cinq de ses membres... Cette dénonciation devait être faite en séance publique... Les débats devaient être publics... C'était une loi de procédure et d'instruction; les crimes et les délits n'étaient pas définis... Rien n'était plus difficile, je le répète, qu'une loi sur la responsabilité ministérielle. Il est évident que, sans s'exposer à tomber dans l'absurdité des lois révolutionnaires, on ne peut placer un ministre à département sous l'action des poursuites journalières de tous ceux, qui croient avoir à se plaindre d'une injustice. L'administration, pour marcher dans une voie forte et rationnelle, a besoin d'une certaine liberté d'action et de volonté. Le projet de M. de Serres restait dans un vague nécessaire, mais qui devait être infailliblement signalé comme un défaut capital par une assemblée libérale. Telle fut la cause sans doute du peu de succès de ce projet." *Histoire de la restauration par un homme d'état*. T. VI, p. 91, la Haye 1833. — »Hoe meer bijzondere vormen van ministerieel misdrijf de wet optelde, des te onvollender zoude zij wezen." *Thorbecke*. — Cf. *Benj. Constant*, p. 87. *Ekendahl*, p. 179. — Quinam voce *Minister* sint intelligendi, explicat *Mohl*, I Buch, K. I, § 1.

41) »De voor of tegenspoed der kolonien hangt evenmin zeldzaam af van het personeel karakter van den Gouv. Gen. en van deszelfs beginselen, naar welke hij de kolonie behandelt; daarvan kunnen de gevolgen zija, (want in de kolonie bestaat geen Hof hetwelk zich tegen den Gouv. G. kan verzetten) willekeur, kwalijk gezindheid en dadelijke ongehoorzaamheid aan uit het moederland ontvangen koninklijke besluiten, zoo als de GG. v. d. Capellen dit bewezen heeft in de zaak van de vorige eigenaren van het land Soecaboemie." *Doornik*.

42) Cf. *P. Mijer*, *Kronijk van Ned. Indie loopende van af het jaar 1816*. Batavia 1841. — *Iets betrekkelijk den verkoop van het landgoed Soekaboemie*. (*Schneither*). — *J. E. Doornik*, *Vrijmoedige gedachten over de regering van den GG. van der Capellen*. Amsterdam 1826. — »La chose est trop ridicule pour mériter une réfutation sérieuse, si comme on le prétend elle était l'arrière-pensée d'un homme, qui étant à Java, écrivit sur ce pays,

lorsqu'il coucha sur le papier ses prétendues *pensées hardies*. Nous pouvons à notre tour hardiment la considérer comme le rêve chimérique d'une tête à l'évent, dont le public a fait justice dès l'instant où son ouvrage a vu le jour." — *Coup-d'oeil sur l'île de Java*. Hogendorp, 1830, p. 312. — P. de Haan, *Schetsen aangaande de landelijke administratie van Java*. Leyden 1829. — *Courte revue de l'époque entre 1816 et 1826*.

Inprimis in van der Capellen inveni Petrus Mijer (in *Dissertatione*, p. 106—109). Haereat autem semper unicuique, quaeso, Myerum, quum accusationes suas anno 1832 adtulisset, et juvenem esse et relationem rerum accepisset a cognato suo, nempe ab adversario Governoris, A. de Wilde. Postea autem modestius de causa haec locutus est: »En dat de Reg. het groote landbezit van Europeanen als hoogst ondoelmatig beschouwde, blijkt uit den terugkoop van het landgoed Oedjong Brom, van den eigenaar Swaluwe, en uit de terugname in 1822 van het landgoed Soekaboemi, *hoezeer welligt ook andere consideratien*, welke hier niet behoeven ontwikkeld te worden, van invloed geweest zijn op het besluit der Ind. Reg." *Mijer, Kronijk*, p. 373.

»Ware het niet dat de Heer A. de Wilde mede eigenaar en administrateur van het met 20000 zielen bevolkte land Soekaboemie, reeds voor 24 jaren door *zedelijken dwang* was *genoodzaakt* geworden, dit vruchtbaar en uitgestrekt landgoed aan het *Gouvernement* in koop afstaan..." *Nahuy van Burgst, Beschouwingen over Ned. Indië*, p. 96.

43) »De eigenaars vorderden 500000 piasters (ƒ 1,046,833). 14 Januarij 1823 werd de koop van het land Soekaboemie voor eene som van 800000 f. definitief gesloten; bovendien werd bepaald: »dat door de verkoopers, speciaal zoo voor henzelfen als voor hunne regtverkrijgenden, expresselijk afstand werd gedaan van alle aanspraak, welke zij naar aanleiding van het Kon. besluit van 21 July 1821 zouden vermeenen te bezitten op eene verhooging van prijs voor de koffij in de jaren 1821, 1822 en 1823 reeds aan den Lande geleverd of nog te leveren, zelfs dan wanneer het z. Maj. den Koning moegt behagen bij eene nadere dispositie, hun het regt op zoodanig eene prijsverhooging te verzekeren, van welk regt en al

de daaraan verbonden voordeelen, zijlieden *zonder eenige restrictie* renuntieren, enz. (Het landgoed Soecaboemie, 26 Jan. 1813, is gegund voor eene som van ongeveer 377000 rijksdaalders papier, makende, tegen den koers van $6\frac{1}{2}$ Rsd. per piaster, 58000 piasters, ongeveer f 145000).” *Iets* enz.

44) »Dat de Ind. Reg.... alleen uit pligtbesef en uit zucht voor de waarachtige belangen van 's Konings dienst, na rijpe en bedaarde overweging, eene groote verantwoordelijkheid op zich heeft genomen, en mitsdien, in het oog van alle weldenkenden, in deze omstandigheid verdienstelijk en volgens eed en pligt heeft gehandeld.” *Iets betrekkelijk, enz.*

45) »Met meer regt zouden wij misschien kunnen veronderstellen dat, toen die eigenaars bekend geworden waren met de beslissing der Ind. Reg., ten aanzien der schorsing van het koninkl. besluit, en met eenige der *gronden*, waarop de Reg. tot die beslissing was gekomen, zij een' verkoop van het land in kwestie, *voor dat de Koning Hoogstdezelfs besluit nog eens in nadere overweging mogt nemen*, verkieslijker geacht hebben voor hunne belangen, dan de kans te loopen dat Z. Maj. bij die nadere overweging eens van geheel andere gedachten mogt worden. Wat zou hen anders belet hebben, nog één jaar b. v. al die *moeijelikheden* te torschen en al die *ongelegenheden* te verduren, waaronder de Heer A. de Wilde zoo bitter geleden heeft!? In dat tijdsverloop toch, zou ongeveer 's Konings antwoord op de verzoogen der Reg. kunnen zijn bekend geworden, en *indien z. Maj. bij deszelfs dispositien van art. 1 en 2 hadde volhard*, zou de som, welke dan uit 's Lands kas dadelijk zoude hebben moeten worden neêrgesteld, nog al eenige verzoeting hebben opgeleverd voor *moeijelikheden* en *ongelegenheden* zelfs van erger aard!'' *Iets* enz.

46) Koninkl. besluit 11 Jun. 1821, N^o. 61, Art. 1. »Aan den Hr. de Wilde wordt verzekerd eene verhooging van den prijs der koffij, welke hij verplicht is aan den lande te leveren.”

47) »Dat de Raad van *Indien* geen stelliger blijk van hare verknochtheid aan den persoon des konings en van hare liefde tot het moederland vermeent te kunnen geven, dan met gepasten eerbied en volkomene onderwerping voor den troon van z. Majesteit te

brenge die bedenkingen, welke bij haar tegen de dadelijke uitvoering van het opgemelde besluit zijn ontstaan." Deze bedenkingen komen hierop neder; a) Dat de koopers van het land Soekaboemie geen regt konden pretenderen op het hun toegekende voorregt; b) Dat, om zulk een voorregt bij wege *van gunst* te hebben verworven, Z. Maj. misleid moest zijn door de erroneuse voorstellingen, in het adres van den Hr. de Wilde voorkomende; c) Dat de uitstrekking van de gunst, bij des Konings besluit in art. 5 en 6 gemaakt, van de bedenkelijkste gevolgen zou worden door de enorme kosten, welke daardoor onvermijdelijk zouden worden; d) Dat daardoor het bestaan van des Gouvernements koffij-monopolie in de Preanger-regentschappen zou periculeren....

[Ad b) Dat het al verder eene misleiding is, wanneer de Rekestant heeft durven verzekeren, dat voor hem de winsten gering zijn geweest, die hij van het bezit van het landgoed Goenong Parang (Soecaboemi) heeft getrokken, daar het genoegzaam is bewezen, dat, volgens een gematigden overslag der inkomsten, de eigenaar eenen intrest hebben genoten en nog genieten van (32%) twee en dertig ten honderd in het jaar (!) De eigenaars hebben voor de koffij alleen, door hen gedurende 8 jaren aan den lande geleverd (tegen den quasi *onbillijken* en *ongenoegzamen* prijs der leverantie aan het Gouvernement) gemiddeld (na aftrek der onkosten en hetgeen aan den planter is betaald) zuiver ontvangen 31,119 's jaars!] Dat de Reg. vermeende het daarvoor te mogen houden, dat door de onware, misleidende en dwalende positieven van A. de Wilde de religie van Z. Maj. is gesurpreneerd en dat alzoo het Koninkl. besluit van 11 Julij 1821 N. 61, door hen sub en obreptif is verkregen. Dat zij mitsdien Z. Exc. den Min. van Kolonien verzocht, dit alzoo Z. Maj. op de eerbiedigste wijze voor te dragen, dat het Hoogstedenz. behagen moge, gem. besluit te stellen buiten effect; en dat zij besloot inmiddels de executie van het gen. besluit uit te stellen, en daaromtrent Z. Maj. nadere bevelen af te wachten." *Iets enz.*

48) »Hoezcer ik de wijze afkeur, waarop A. de Wilde is behandeld geworden en zelfs zijne verdediging bij Z. M. den Koning op mij heb genomen; hoewel ik niet geschroomd heb met vrijmoedigheid het gedrag van het Indisch Gouvernement te beoordeelen, ben

ik echter aan de waarheid verplicht te erkennen, dat ik nergens bij de Reg. heb kunnen ontdekken een opzettelijk voornemen, om alle ontwikkeling van industrie tegen te gaan." v. Alphen 1826, Aanteek. XXI.

49) »Het schijnt dat bij ons het bestuur over de overzeesche bezitt. *gerekend* wordt zich uit te strekken, ook tot het maken van *Wetten*. Het bestuur is de toepassing en de uitvoering van de Wet; en de magt, daarmede belast, heeft ook haar *aandeel* in de Wetgeving. Tot nog toe hebben de *gebrekkige* denkbeelden op dit stuk geene schadelijke gevolgen gehad. Onderstellen wij dat er in geene eeuw reden was, om over de wijze van bestuur te klagen, zoo zou nogtans over eene eeuw het gebrek aan de echte beginselen van eene Constitutionele Reg. tastbaar worden." Hogendorp VII D. p. 365.

50) »*Themis*, V-jaargang 1844, No. 1. *De magt des Konings naar de Grondwet*, door A. de Pinto, p. 18. »Volgens Raepsaet zou v. Hogendorp, wiens gezag altijd van groot gewigt is, waar het aankomt op den juisten zin der bepalingen van de Grondwet, de vraag, of dit art. aan den Koning de *wetgevende magt* geeft over de koloniën, met ja hebben beantwoord. Indien men evenwel leest, wat v. Hogendorp over het onderwerp later geschreven heeft, dan mag men de juistheid dezer aanteekening zeer in twijfel trekken. Het is zoo in zijne Bijdr. VII p. 364, schrijft hij, dat het schijnt, dat bij ons, het bestuur over de bezittingen *gerekend wordt* zich uit te strekken *tot het maken van wetten*. Men mag echter daarbij niet uit het oog verliezen, dat werkelijk sedert wij hersteld zijn in het bezit der overzeesche bezittingen, de wetgevende magt over de koloniën altijd is uitgeoefend door *den Koning alléén*. Dit is een feit waarvan de waarheid niet te betwijfelen valt, en nu is het juist de vraag, of de schrijver bij die woorden niet meer op het oog had datgene *wat gebeurde*, dan *wat regtens is*... De woorden *bestuur*, *opperbestuur*, *oppergezag*, beteekenen noch grammaticaal, noch in het algemeen in eenen staatsregelijken zin, noch ook in de taal der Grondwet, *opperheerschappij*. Dit laatste blijkt niet alleen uit de art. 55, 58 etc. maar vooral uit art. 60. hetwelk aan den Koning wel geeft het *opperbestuur*, maar geens-

zins de *opperheerschappij* en *wetgeving* over 's rijks geldmiddelen; ook kan nimmer worden beweerd, dat onder *algemeene maatregelen van inwendig bestuur* (art. 72) kan zijn begrepen de bevoegdheid om *wetten* te maken... anders zouden 's Konings regten meer beperkt zijn voor het mindere dan voor het meerdere." — »De redevoering van den Minister (Staatscourant 20 Maart 1845) is als eene onwillekeurige toestemming, dat de kolonien tot de bemoeijingen der Stat. Gen. behooren." *Bijdr. t. d. kennis der kol.* 1845, No. 2, p. 118.

»Hetzelfde woord van *Opperbestuur* komt voor in art. 61 van de Geldmiddelen. In art. 59 staat *Oppergezag*. In art. 56 *bestuur*. Dit zijn uitdrukkingen die alle op hetzelfde nederkomen, en dat bestuur beschrijven hetwelk eigenaardig tot de Koninklijke magt behoort. De *Wet* regelt alles en de Koning heeft zijn aanzienlijk deel in het maken van de *Wet*. Ingevolge van de *Wet* heeft hij het *bestuur*. Zoo regelt dan ook de *Wet* den staat der Kolonien en het *Opperbestuur* is bij uitsluiting in handen van den Koning. De reden hiervan (van de uitdruk. bij *uitsluiting*) is, dat de overzeesche bezitt. schier twee eeuwen lang gestaan hebben onder het bestuur van Maatschappijen.... De Grondwet begeert, dat het bestuur onverdeeld zij bij de Kroon, dat de Kroon hetzelve met geen ander ligchaam deele, dat zij het met één woord *bij uitsluiting* uitoefene." v. Hogendorp, *Bijdr.* VIII. D., 2 st., p. 165. Cf. VII. D., p. 361.

Van Alphen, *Discours sur le projet de loi pour subvenir aux besoins financiers des colonies*, 27 Février 1826, p. 1: »la loi fondamentale, qui n'a jamais voulu ni pu vouloir exclure les Etats Généraux de tout rapport avec les Colonies de l'Etat, de toute participation aux grandes mesures, aux grands actes de législation et d'administration générale, aux principes sur lesquels cette administration générale sera basée, par lesquels la position d'une *partie intégrante* de notre Etat sera améliorée."

⁵¹⁾ *Baepsaet*, *Journal* p. 70: »Sur la demande si par cet article on entend que le roi a le pouvoir législatif dans les colonies, le président (v. Hogendorp) répond qu'oui (1814). La proposition n'a pas de suite."

52) *Verzameling van rechtsgeleerde Adviezen*. Amsterdam 1843, »Is de Koning bevoegd om, zonder medewerking der Staten Gen., wetten te maken voor de Overzeesche bezittingen? — Ja.

Ten einde aan het woord: *Opperbestuur* in art. 59 voorkomende, eenen gezonden zin te geven, moet onder hetzelfde ook de wetgevende magt worden begrepen, dewijl zoo voorsz. artikel den Koning slechts de administrative en geenszins de wetgevende magt toekende, het opperbestuur reeds krachtens andere artikelen aan den Koning zou zijn opgedragen, en art. 59 alzoo geheel overbodig zou wezen."

»Bij de Grondwet is het uitsluitend opperbewind over deze buitenlandsche Bezittingen aan den Koning overgelaten, omdat dezelve naar bijzondere regels moeten bestuurd worden, maar die Bezittingen zijn desniettemin een *gedeelte* van het Rijk." *Antwoord der Reg.* etc., (bij de Geer, *Anteced.* p. 83, not. 2).

53) »Vraagt men mij, of men in het belang van het Moederland en van de Overzeesche bezittingen, wijselijk en voorzigtig heeft gehandeld, met eene zoo groote magt aan den Koning te geven, alsdan schroom ik niet zulks *ontkennend* te beantwoorden, omdat de Koning (die uit den aard der zaak geene genoegzame kennis van de inwendige gesteldheid der kolonien van het Rijk kan bezitten, om dezelve na zijne inzigten te besturen) zijn mandaat *moet* overdragen aan den Minister van Kolonien, die alzoo als het ware daadzakelijk is de *uitsluitende* Opperbestuurder van de Overzeesche bezittingen... en het is in geenen deele voorzigtig, ja zelfs zeer gevaarlijk, om de belangen onzer zoo gewigtige Overzeesche bezitt. aan één eenig persoon toe te vertrouwen." *Kruseman*.

54) *Thorbecke*, *Aanteekening op de Grondwet*, 2de uitgave, I. D., p. 123. »Reeds onder de Republiek, met den afloop van het octrooi der W. Ind. Maatsch. in 1791, was het gronddenkbeeld praktikaal geworden om het koloniebestuur in het publick Bestuur voor altoos in te lijven." — Cf. *Resol. v. Holl.* 1790, 13 Maart. 23 Julij, 30 Sept. 1791, 29 Sept., 18 Nov. — *v. d. Spiegel*, *Nadenkingen van een staatsman*, p. 49.

55) »Ik bedoel niet de wenschen van eenige leden der Stat. Gen.,

om medebestuurders en medeadministrateurs van onze koloniën te worden; want wil men niet de rust en het bezit van die kostbare wingewesten op het spel zetten, dan kan daaraan nimmer worden toegegeven." *Nahuis van Burgst, Beschouwingen enz.*

56) »De Staten-Generaal, zegt gij, kunnen zich de wetgeving over de koloniën niet aantrekken, omdat hunne kennis niet reikt in die verwijderde landen. Mag ik vragen of aan de Staten-Generaal zulk eene zedigheid voegt? Mag de vergadering, welke met den Koning het Rijk vertegenwoordigt, ten aanzien van den toestand van gewesten die het grootste deel van het Rijk vormen, onwetendheid voorwenden? Gij zult niet, dewijl men tot hiertoe niet gewoon was er kennis van te nemen, het daarom voor onmogelijk willen verklaren? Wien komt niet, wanneer men aan de Staten-Generaal de bekwaamheid, om inzicht in de koloniale zaken te verkrijgen, hoort ontzeggen, de vraag op de lippen: van waar ontleent dan het Gouvernement zijne wetenschap?" *Thorbecke, Brief over art. 60 etc.*

57) »Moge ook het door de Regering aangenomen stelsel van volstreckte alleenheersching over de Koloniën van den Staat, op zich zelf, alreeds eene door niets te verantwoorden *anomalie* in een constitutioneel staatsbestuur schijnen, vooral waar klaarblijkelijk tusschen die koloniën en alle de materiële, finantiële en staatkundige belangen van het Rijk een onafscheidelijk verband bestaat, de ondergeteekenden zouden zich daarover niet beklagen, indien niet, onder de heerschappij van zulk een stelsel, de ongelukkige Kolonie met rassche schreden haren volkomen ondergang ware te gemoet gesnel.... De ondergeteekenden willen hier niet onderzoeken, hoe bij mogelijkheid de koloniën aan den wetgevenden invloed der Staten-Generaal kunnen worden onttrokken, zonder dat daardoor hun wetgevende invloed in alle andere opzichten wordt verlamd; noch ook, hoe dit stelsel in de overige koloniën heeft gewerkt, en in hoe verre men *daar* reden heeft, zich over de *heilrijke* uitkomsten van het onbegrensde der koloniale *willekeur* en van de algeheele uitsluiting der vertegenwoordiging te verblijden.... Indien de Minister van Koloniën zijne magt tot het eenvoudige opperbestuur in naam des Konings bepaalde, gelijk de

Grondwet oorspronkelijk heeft bedoeld, — indien Nederlands volksvertegenwoordiging werd geraadpleegd omtrent de staatsrechtelijke en wettige belangen der Kolonie, enz., indien openbaarheid ook hier leven en opwekking gaf aan den geest, ontwikkeling verleende aan de denkbeelden, licht ontstak in den donkeren toestand der onder het Ned. bestuur zoo diep gevallene Kolonie, — dan zoude het zoo ver met Suriname niet gekomen zijn... Met meerderen grond dan onlangs de Koloniale Raad van eene Fransche kolonie, mogen de onderg. derhalve besluiten: »Nous adjurons donc les chambres, ce boulevard des franchises et des libertés constitutionnelles, de venir en aide à notre faiblesse et de protéger nos institutions; nous les conjurons de porter dans l'étude des questions coloniales toute la maturité que commande leur importance et de se prémunir contre des doctrines funestes, qui n'amèneraient que la ruine et la destruction.» — *Adres aan de II K. der St. G. 1845.*

53) Staats-Courant 21 Maart, 29, 30 April, 1, 2 en 3 Mei, 20, 25, 26, 27 Junij, 10 en 11 Julij.

59) »Er is echter nog eene andere gewigtige oorzaak van achteruitgang, van verminderde welvaart en van onvergenoegdheid in de kolonie Suriname, die uwe Commissie geene vrijheid heeft gevonden voor UEd. M. te] verzwijgen: de willekeurige handelingen, namelijk, van verschillende gouverneurs, die sedert 1816 in Suriname het gezag hebben uitgeoefend. Door die handelingen werd de zekerheid van bezittingen verminderd, werd de geest van onderneming uitgedoofd en werd alzoo mede daardoor het welzijn der kolonie in de hartader aangetast. De geschiedenis van Suriname, sedert de weder inbezitneming dier kolonie, tot op den lateren tijd, levert een aantal voorbeelden op van daden van willekeur en van misbruik van magt. En weinig ook kon het baten, of al in 1815 en 1832 door den Koning reglementen werden vastgesteld, naar welke de kolonie bestuurd zou worden, daar bij die reglementen aan de gouverneurs in vele gevallen eene geheel discretionnaire magt werd toegekend en sommige hunner zich dan ook niet schijnen ontzien te hebben, om daarvan in strijd met de waarachtige belangen der kolonisten, een allezins ongepast gebruik te maken. Willekeurige verhooging van belastingen; uit-

gaven buiten de begrooting gedaan, zonder medewerking of medeweten der bevoegde autoriteiten... eigendunkelijke en eenzijdige toepassing van beginselen; misbruik van het regt van schorsing der procedures.. aanmatiging van gezag buiten de reglementen.. bejag van eigen voordeel bij den eenen GG.; gedragingen verre beneden de waardigheid van een zoo hoog geplaatst ambtenaar bij den anderen; zie daar E. M. H. eene beknopte opgave van de misbruiken en verkeerde handelingen, welke aan sommige van 's Konings ambtenaren, die vroeger in Suriname het hoogste gezag hebben uitgeoefend, naar het schijnt niet ten onregte, te laste worden gelegd... Echter sedert dien tijd (1837) is over dusdanige onregelmatige handelingen niet meer geklaagd!" — *Verslag der Commissie benoemd 25 April. — I Bijv. tot de Ned. St. Courant 20 Junij 1845.*

60) »De Commissie (aan welke het onderzoek der zaken betrekkelijk Suriname was opgedragen, 25 April 1845) verklaart de willekeurige afzetbaarheid van de registers als een groot gebrek in de instellingen der kolonie, en zegt stellig als haar gevoelen »dat de koloniale register door wettelijke bepalingen tegen de willekeur van de administrative magt moet beveiligd worden." — *Bijdr. enz. 1845, N. 4, p. 302.*

61) »Les secrets de l'état ne sont pas en aussi grand nombre, qu'aime à l'affirmer le charlatanisme, ou que l'ignorance aime à le croire; le secret n'est guère indispensable, que dans quelques circonstances rares et momentanées... Dans tous les autres cas, l'autorité ne veut le secret que pour agir sans contradiction, et la plupart du temps, après avoir agi, elle regrette la contradiction, qui l'aurait éclairée." *Benj. Constant, l. 1. — Ekendahl, V. 1, p. 183. — Cicero (de rep. l. 25) »res publica est res populi." Augustinus de civit. Dei V. 18. »Res publica, id est, res patriae, res communis." — Legatur inprimis L. Hoffmann, *Untersuchungen über die wichtigsten Angelegenheiten des Menschen, V. II, p. 237, c. X. Von dem Einflusse der Oeffentlichkeit der Verhandlungen in Staatssachen auf die Regierung und auf die Volksbildung. Cf. Belang der openbaarheid in koloniale aangelegenheden. Bijdr. tot de kennis der N. Koloniën 1844, N. 2, p.**

115—124. — »Is het ooit algemeen bekend geweest, dat de O. I. Regering door het Gouvernement in het Vaderland bij officiële stukken is beschuldigd geworden, van door hare eigene verkeerde maatregelen tot die onlusten (vijfjarige Inlandsche Javasche oorlog) te hebben bijgedragen? Ik geloof neen! — Is het geloofbaar, gelijk toch inderdaad waar is, dat eene zoo ernstige beschuldiging niet door een behoorlijk onderzoek is achtervolgd geworden? Zoude zulks bij eene andere Natie hebben kunnen plaats grijpen? Toch neen! Het was alleen dáár mogelijk, waar geene publiciteit, geene openbare discussie, geene publieke opinie gevonden worden, en waar daarenboven de handelingen van eene geheele Regering aan het oordeel van een enkel Minister, in stede zoo als in Engeland aan de uitspraak van twee Collegiën, worden onderworpen. In alle andere Landen zoude het eene zedelijke onmogelijkheid geweest zijn, en zoude het Gouvernement zich wel gewacht hebben, om eene beschuldiging van eenen zoo verschrikkelijken aard zich te veroorloven, zonder dezelve door eene vrijspraak of door een vonnis te doen achtervolgen." (*Bijdr. t. d. kennis d. Kol.* 1844, N. 2, p. 118).

»Ik wil voor U mijne bevreemding niet verbergen, wegens de publiciteit welke gij geeft aan de staatkunde, die de Comp. op Java met de inlandsche vorsten onderhoudt... Welke Regeeringsvorm men te Batavia mogt invoeren, ons belang egter (ik zegge *ons belang* en spreek dus hier niet van de *regtevaardigheid der zaak*) schijnt te vorderen, dat onze staatkunde met de Grooten van Java, zoo veel mogelijk, met eenen digten sluier bedekt blijve." *van Loen*.

»In de rede ter aanvaarding van het Hoogleeraarambt te Utrecht weidde *Trotz* uit over het belang der vermeerdering van die kennis (het Staatsregt), door de verbanning van alle noodeloze geheimzinnigheid, die uit mistrouwen spruitende, mistrouwen haarde, terwijl de openbaarheid, de mededeeling van raadslagen en besluiten, hunne onderwerping aan de goedkeuring van allen, het vertrouwen tusschen Regenten en burgerij krachtiger, dan iets anders, bevestigden." *G. W. Vrede, De Reg. en de natie*, bl. 50.

⁶²⁾ »A notre avis tout établissement colonial ne devrait être formé qu'en vue d'une émancipation plus ou moins prochaine.... Les

bases de son organisation devraient être élaborées par des hommes capables, discutées et approuvées par les chambres... une louable émulation devrait être entretenue parmi les colons, en les faisant concourir à toutes les fonctions de l'administration coloniale, trop souvent réservées à des protégés de la métropole; un ou plusieurs représentants de la colonie devraient être admis dans les assemblées législatives de la mère patrie, et celle-ci, à mesure du développement de la colonie, devrait abandonner une partie de la tutelle qu'elle s'était arrogée dans le principe. N'est-il pas absurde qu'une société éclairée accepte des lois à la confection desquelles elle n'a pas concouru?... Pourquoi d'ailleurs vouloir indéfiniment tenir sous la dépendance des pays éloignés qui pourraient fort bien se régir eux-mêmes, et qui par la force des révolutions sociales sont destinées à devenir indépendants un jour?" *Situation actuelle des colonies anglaises dans l'Australie. Revue Britannique 1841, T. II, p. 347.*

⁶³⁾ *A. Smith, Wealth of nations, v. IV, ch. 7. Des colonies.* — »Pour que l'assemblée, qui délibère et décide sur les affaires de chaque partie de l'empire, soit bien informée et qu'elle agisse avec connaissance de cause, il faut certainement qu'elle ait des représentants de chacune de ces parties. Je ne prétends pourtant pas que cette union soit facile, ou qu'il ne puisse se rencontrer des difficultés et même de grandes difficultés dans l'exécution: cependant je n'ai entendu parler d'aucune qui paraisse insurmontable; peut-être que la plus grande n'est pas dans la nature des choses, mais dans les préjugés du peuple."

»Het ware veel beter om een paar *Indische Grooten* herwaarts te laten overkomen, ten einde met dezelve te raadplegen, welke *redressen* voor de belangen van het moederland best konden worden ingevoerd, dit ware, zegge ik, veel beter, dan het derwaards zenden van speciaale *Commissien*, die toch immer, al bezaten ook derzelver leden het beste hart, te rug zullen komen, zonder aan 't oogmerk hunner zending voldaan te hebben." *van Loen.*

⁶⁴⁾ »Van onze koloniale inkomsten hangt ons finantieel lot af. Onze bezittingen zijn als domeinen aan te merken, waarop ons crediet en onze jaarlijksche balans voor een groot deel rusten." *Thorbecke.*

65) »Men zal mij moeten toestemmen, dat het niet verstandig zijn zoude, om het plan van *colonisatie* in alle deszelfs deelen te omhelzen. Is het niet te denken, dat de Javaan, naarmate hij in beschaving vordert, ook meer en meer zal bekend worden met onze krachten, en ons eens wel zijne eigen kracht, volgens zijn regt als *mensch*, zou kunnen doen ondervinden?» *van Loen, Brief aan D. van Lennep.*

66) »Haec vero ita brevi evenire nequaquam posse putaverim, etsi enim insula (Java) prosperarum rerum semina quasi sinu fo-vet, quae aliquando ad maturitatem pervenient, ita tamen viribus augenda erit priusquam id accidat, ut inter potentiores nationes censeretur. Quodsi eveniat, necesse est insula Java aliquando e nostra potestate emancipetur.» *Dedel.*

67) »*Déclaration des représentans des Etats-Unis de l'Amérique, 4 Juillet 1776.* »Il (le gouvernement de la Gr. Bretagne) a refusé de donner son consentement à des lois, les plus salutaires et les plus nécessaires pour le bien public. Il a refusé de passer d'autres lois pour assigner de grandes étendues de terrain à des habitans, à moins que ces habitans ne renoncassent à leur droit d'avoir des représentans dans le corps législatif, droit inestimable pour eux et uniquement à craindre pour des tyrans. Il a itérativement dissous les chambres des représentans, pour s'être opposées avec une fermeté mâle aux atteintes qu'il portait aux droits du peuple. — Il s'est efforcé de prévenir la population de ces états, empêchant dans cette vue des lois pour naturaliser des étrangers, refusant d'en passer d'autres pour les encourager à se transplanter ici; et haussant les conditions de nouvelles attributions de terrain. Il a mis des entraves à l'administration de la justice; il a nommé des juges uniquement dépendans de sa volonté. Il a envoyé ici des essais d'employés pour harasser le peuple, le ronger et dévorer sa subsistance. Il a tâché de rendre l'état militaire indépendant du pouvoir civil et même supérieur. Il a entretenu en temps de paix au milieu de nous des armées permanentes, sans le consentement de nos assemblées législatrices. Il s'est concerté avec d'autres pour nous assujettir à une juridiction étrangère à notre constitution, donnant son consentement à leurs prétendus

actes de législation; pour couper notre commerce avec toutes les parties du monde, pour nous imposer des taxes sans notre consentement, pour nous transporter au delà des mers, afin d'y être jugés pour de prétendus délits; pour nous ravir nos chartes etc. pour interdire nos propres corps législatifs, et se déclarer eux-mêmes revêtus du pouvoir de faire des lois, obligatoires pour nous dans tous les cas quelconques. — A chaque degré de ces oppressions nous avons dans les termes les plus humbles, sollicité un redressement. Nos requêtes itératives n'ont eu pour réponse que des injustices réitérées." *Nouvelles causes célèbres du droit des gens*, par C. de Martens, T. I, p. 376.

⁶⁸⁾ »Van een Raad van Kolonien, zamengesteld uit kundige en verlichte, welmeenende mannen, die hunne kennis en ondervinding kunnen aanwenden, of om voorstellen te doen, of om den minister voor te lichten en raad te geven, is alzoo veel, zeer veel te hopen, zoowel in het belang van het Moederland als van deszelfs Kolonien." *Kruseman. — Nahuijs van Burgst*, Beschouwingen p. 123—130.

⁶⁹⁾ »Ik bedoel meer billijke verlangens, die door alle of bijkans alle volksvertegenwoordigers gedeeld worden, om namelijk: 1) Meer inzage in het beheer van Java voornamelijk in het financieel beheer van Indië te erlangen, op grond dat geen goed bestuur geheimhouding en verberging voor zijne zaken kan verlangen en dat alleen eene slechte regering dezelve behoeft als sluijers, om hare slechtheid en wanbestuur te bedekken. 2) Om de gewigtige belangen van Indië, niet langer afhankelijk te zien van een ééniġ man in Nederland. Geene dezer bepalingen zoude moeten strekken, om den Minister slechts een greintje van zijn gezag te doen verliezen, wel verre van daar!" *Nahuijs van Burgst*.

»Daarvan is dan ook het treurig gevolg, dat het gebouw zonder fundamenten opgetrokken, zeer weinig stevig is en niet zelden valt of staat, ten gevolge van de bijzondere opinie van den tijdelijken minister of hoofd van een Departement, — deze afbrekende wat gene heeft gebouwd, zoodat men haast met grond zou kunnen zeggen: »Le système colonial c'est le ministre des colonies." *Nahuijs van Burgst*.

»Het is met de regtvaardigheid in strijd, dat, daar wij Nederlanders voor ons zelve, zoo vele en groote waarborgen verlangen, het Bestuur en de welvaart van millioenen menschen, als ware het, is overgelaten aan slechts éénen man, kundig en braaf doch altijd mensch, en alzoo vatbaar voor misslagen; het is niet billijk de mogelijkheid te gedoogen, dat door de verkeerde inzage, door het verkeerd begrip van éénen man, de welvaart van zoovele millioenen menschen, onze natuurgenooten, en het welzijn van zoo vele duizenden onzer landgenooten in Indië, in hunne grondvesten kunnen geschokt worden." *Ten Brink*. Een woord over het beheer van Indië.

70) »Es liegt mithin am Tage, dasz, wenn die Minister die ihnen übertragene gesetzliche Gewalt miszbranchen, die Volksvertreter allein im Stande und befugt sind darüber zu urtheilen, in wiefern jene sich wider die Verfassung vergangen haben." *Eken-dahl*, p. 178.

71) »En welk nog ongelukkiger lot zou mij niet zijn ten deel gevallen, indien mijne handelingen, bij gelegenheid van uitgearsten onlusten in de provincie Bagaleen, ten jare 1821, aan het oordeel van eene vaderlandsche Regtbank hadden moeten worden onderworpen? Die Regtbank zoude toch voorzeker niet hebben kunnen goedkeuren, dat ik, nadat ik een der hoofdaanleggers dier onlusten had gevangen genomen, denzelven door buitengewone Javaansche Regters, daartoe door mij benoemd, dadelijk liet vonnissen, en ter dood veroordeeld zijnde, zijn schuldig en met moorden bekleet leven aan eene noodgalg voor zijn eigen woning geplaatst, deed ten zoenoffer brengen." *Nahuys van Burgst*, p. 131. *Hic verba illa: »Un aveu quelque franc qu'il soit ne peut jamais faire doctrine"* quae scripsit Brillat-Savarin, quamquam haec de re non proprie agant, mihi tamen in mente venerunt.

72) *Meijer* dicit p. 43, 44. »Or quelle peut être l'autorité qui se trouve naturellement opposée à des envahissements du pouvoir exécutif? Ce ne sera pas celle qui donne les lois. Quoique ses fonctions soient les plus augustes et les plus intéressantes, elles ne peuvent par leur nature même, embrasser que des notions générales, et ne descendent jamais aux individualités.... Le pou-

voir législatif est par lui-même en quelque façon passif; il a et doit avoir une certaine inertie; il ne peut, par conséquent, offrir aucune garantie contre des usurpations possibles. Reste donc le pouvoir judiciaire seul, pour contrebalancer l'autorité exécutive, et ce contrepois est suffisant jusqu'au moment où, en mettant de côté toute feinte, ou voudrait avoir recours à la force; même alors la justice indiquerait où finit le droit et où la violence a commencé; ce serait déjà assez de fait, que d'avoir tracé vigoureusement cette ligne de démarcation."

73) »The principal difference in local governments is the *absence* or *presence* of a representative legislative body. In the former case, the dependency is exposed to the evils usually accompanying a government over which the governed have no constitutional control, evils great in a sovereign state, greater in a Dependency, greater still when that Dependency is also a colony, and probably at their maximum when it is a conquered colony. The local governor is a stranger, in the last case a foreigner. *He comes with little knowledge, and goes before he has learned much of the concerns of his temporary subjects; or has unlearned many of the prejudices which he brought with him....* In the latter case the government may govern either by means of the representative body, or in spite of it, for there is no middle course. *No legislative body elected by the people, confines itself to the mere business of legislation....* it soon demands the *power of controlling*; it soon demands that the principal executive officers should possess its confidence, that is to say, *that they should be taken out of its own body, or at least be removable at the will of the majority of that body.*" — *Edinb. Review*, April 1846, § 539.

ADDITAMENTA.

I.

- 1) De controversia a. 1623 Batavos inter et Anglos conferantur etiam: W. Milburn, *Oriental Commerce*, Vol. I, p. 28, 32. Vol. II, p. 372. — Crawford, *de Ind. Archipel*, V. III, Introd. p. 46-53. — *The Dutch displayed*, p. 10. London 1766. — P. Mijer, *Dissertatio de commercio etc. in India Orientali*, p. 41—44. »Quidquid turpe, horribile et inhumanum excogitari potest, id omne ex hoc facto anni 1623 in Batavos conjicere, multorum est studium indefessum. Concedamus necesse est multa huic facto inesse, quae primo obtuitu immoderata videantur; verumtamen ita illud comparatum existimamus, si rerum temporumque rationem habeamus, ut vindicatis Anglorum honoribus et juribus, Batavae gravitati, humanitati et justitiae adeo sit consentaneum, ut nullum perfidiae et immoderatae libidinis mercatoriae supersit indicium.»
- 2) De amnestia quae de rebus in Ceilone a. 1729 gestis data est vid. etiam *Placaetboek* VI, 1396.
- 3) De promontorio Bonae Spei d. 16 m. Sept. a. 1795 Anglis tradito, legatur: *Verbaal, gehouden bij A. J. Sluijsken, zeedert het arrivement der Eng. Vloot, 10 Junij 1795 etc.*, in den Hage 1797,

II.

De temporibus illis turbidissimis (1789—1804), quum etiam Societatis I. Or. administratio in coloniis a. 1795 dissolveretur, legantur inprimis:

- 1) van der Hoop, *Memorie van consideratien*, a. 1789.
- 2) *Reflexien over de jegenswoordige situatie van de O. I. Comp., mitsgaders over het thans intevoerene bestaure der W. Ind. coloniën*, 1791.
- 3) *Staat der Generale O. I. Comp., behelzende rapporten, nader rapport en bijlagen van H. E. G. M. gecommitteerden*, 2 dl. Amst. 1793.
- 4) *Memorie van grieven en bezwaren van particip. in de O. I. Comp., betrekkelijk de resolutie van de St. Gen.*, van 24 Dec. 1795—1796.
- 5) G. Titsingh, *Rapport ter provisioneele Holl. Staatsvergadering*, in den jaare 1795 ingebragt.
- 6) *Contra-memorie tegens de memorie van gr. en bezw.* 1796.
- 7) *Wederlegging eener memorie van grieven en bezwaren.* Amsterdam bij Crayenschot 1796.
- 8) *Berigt ter vergadering van 17 over eene verandering in de directie der O. I. Comp.* Middelh. 1795.
- 9) *Bericht van de vergadering van 17 bij de Volksrepresentanten van Zeeland gerequireerd op het Decreet van Holland van 15 Sept. 1795, nopens de vernietiging van het tegenwoordig Bewind der O. I. Comp.* — *Nieuwe Ned. Jaerb.* XXX. D., 3 st., p. 6380—6455.
- 10) B. v. d. Oudermuulen, *Iets tot voordeel van de O. I. Comp.* Uitgegeven door D. van Hog. 's Hage 1801.
- 11) *Ontwerp om de O. I. Comp. beschouwd als een handel-drijvend ligchaam, in haren vorigen bloei, te herstellen* D. v. Hogendorp, in den Haage 1801.
- 12) *Stukken raakende den tegenwoordigen toestand der hataafsche bezitt. in O. Indien.* Uitgegeven door D. v. Hogendorp 1801. (1. *Inleiding*, door D. v. Hogendorp. 2. *Memorie van B. v. d. Oudermuulen*. 3. *Aanteekeningen op deze memorie*,

door D. v. H. 4. *Memorie van een ongenoemden, met derzelver wederlegging*, door D. v. H. 5. *Proeve over den Slavenhandel*, door D. v. H.).

13) *Verhandelingen over O. Indien*, G. K. v. Hogendorp. Amsterdam 1801.

14) *Nader request aan het Staatsbewind, van wegen particip. in de O. I. Comp.*

15) *Brieven aan eenen particip. in de O. I. Comp.* 1802, door G. K. van Hogendorp.

16) *Adres van Particip. der N. O. I. Comp.* Amst. 1802 (met een plan van bestuur).

17) *Vervolg op de brieven aan eenen particip. in de O. I. Comp.*, door G. K. van Hogendorp. Amst. 1802.

18) *Adres aan het Staatsbewind*, G. Titsingh. 3 Oct. 1802.

19) *Nederburgh, Verhandelingen betrekkelijk de O. I. bezitt. van dezen staat.*

20) *Verhandeling over het nuttige en noodzakelyke om de O. I. bezitt. te brengen op den voet der W. I. volkplantingen.* 1802.

21) *Wiselius, Berigt der Bataafsche Natie voorgedragen, betreklyk zeker Adres van Participanten der Ned. O. I. Maatschappy.* Amst. 1802.

22) *Onderzoek der gronden van het stelsel van D. van Hogendorp.* 1802.

23) *D. van Hogendorp, Antwoord op het onderzoek der gronden van zijn stelsel.* 1802.

24) *Het 25jarig Octrooi der O. I. C. en eene daardoor aan de Bat. Rep. gedurende dien tijd toegebragte schade van 24½ millioen.* 1802.

25) *Aanmerkingen op het antwoord van den heer D. van H. op het onderzoek enz.* Amst. 1802.

26) *Rapport van M. Wiselius, van der Steege en de Mist, op een Request, van zich noemende Particip. in de O. I. Comp.* Amst. 1802.

27) *Remarques op het Rapport van Mr. Wiselius, op een Request, van zich noemende Particip. in de O. I. Maatschappij.*

28) *Aanmerk. van Wiselius op de remarques van eenen naamlozen schrijver.* Amst. 1803.

29) S. C. Nederburgh, *Advertentie aan zijne landgenooten, betrekkelijk onderscheidene gedrukte stukken van D. v. Hog.* 1803.

30) *Brief van Nicolaus Momus, junior, aan D. A. v. Bouterwek,* (door Wiselius).

31) Wiselius, *Wederlegging van het nader request van H. C. Cras c. s.* Amsterdam 1803. — Cras Wiselii erat adversarius politicus (»terwijl eindelijk zijne voortreffelijke *Memoriën* ten voordeele der oude O. I. Comp., hoe men dan ook over de zaak zelve moge denken, zeker het onwedersprekelijk bewijs opleveren, dat geenerlei andere bedenking bij hem wegen kon, wanneer het zijne gevestigde overtuiging omtrent regt en onregt betrof.» *Lijkrede op Mr. H. C. Cras*, door J. M. Kemper. Amst. 1822).

32) Wiselius, *Valerius Poplicola en Cajus Manlius. Verzamel. van brieven.* Haarlem 1804.

33) Wiselius, *Justus Plebejus en Decius Batavus. Belangrijke brieven over de nieuwe samenstelling van den Aziat. Raad etc.* 1804.

34) *Aanmerkingen op den brief des Heeren D. van Lennep,* geassumeerd lid van den Raad van Justitie te Batavia, door J. A. van Loen. Amsterdam 1804.

35) Wiselius, *Beroep op het bataafsche volk ter zake van den inhoud eens briefs door het Wetgevend ligchaam aan het Staatsbewind der Bat. Republiek, ten geleide van de toestemming in de begrooting der Staatsbehoeften, voor den jare 1804.* Quum hicce libellus raro inveniatur, summa ex eo argumenta mihi libet hoc loco memorare: »Denzelfden dag dat de nieuwe samenstelling van den Aziat. Raad openbaar moest worden, dat is den 23 Maart, vond men in de Vlaardinger Courant (Leijdsche Courant 26 Maart) geplaatst een brief van het Wetgevend Ligchaam van het Bat. Gemeenebest: »wij hebben besloten voor den jare 1804 »intewilligen eene somma van f 69,783,403—17 st. en 1 penning... »Wij willen Ulieden niet verbergen het gevoel van misnoegen, »hetgeen bij ons is ontstaan door de voorbeeldelooze *duisterheid* »onder welke de verantwoording van de *onmeetelijke* geldsommen, »aan den Raad der Aziat. Colonien, bij successive begrooting ge-

»accordeerd, bij voortduuring verborgen ligt; dan daar uit het »gerapporteerde onzer Gecommitteerden ons overtuigend gebleken »is, dat Gij... op de meest spoedige en *efficacieuse* middelen »bedagt zijt, om éénmaal het bedenkelijke, hetwelk in de ten »deezen, sedert zoo veele jaaren, gehouden handelwijze geleegeen »is, te doorgronden, hebben wij geoordeeld voor ditmaal ons con- »sent in de voorgesl. begrooting niet te moeten weigeren." (De nieuwe Raad zelf heeft gemeend zich diens briefs te moeten aantrekken). Hoe kan er, moet ik vragen, duisterheid zijn in de Rekening van ontvang en uitgave, daar die jaarlijks door des Raads ontvanger bij de Nationale Rekenkamer wordt ingeleverd, er op dezelve door dat Collegie nog nimmer aanmerkingen zijn gemaakt geworden? Hoe kan er duisterheid plaats hebben in de beheering der geldmiddelen van den Raad, daar dezelve de berekende begroting zijner behoeften en inkomsten met ophelderende Memorien gestaafd, jaarlijks bij het Staats-Bewind inzendt, om eerst door hetzelfde en vervolgens door de Wetgevende Magt beoordeeld te worden? En hoe kan er duisterheid blijven stand grijpen in eene Rekening, die een Minder aan zijnen Meerdere doet? Is het de pligt niet der Hogere magt, om ophelderingsen terstond, wanneer zij duisterheden in eenige verantwoording ontmoet, te vragen, en de leden van het collegie, dat rekening doet, zelfs regterlijk te doen vervolgen, wegens alle uitgiften van penningen, welker deugdelijkheid met geene behoorlijke bewijzen kan worden gestaafd?... En evenwel is aan den Raad (die *honorabel* ontslagen is), wegens de voorbeeldloze duisterheid, die men thands in deszelfs handelwijze meent te vinden, nimmer eenige opheldering gevraagd?... Niets kan er in de handelingen des Asiat. Raads aanwezig zijn, dat door denzelfden niet vollediglijk zoude kunnen worden verantwoord, het en ware men verantwoording wilde vorderen van zodanige sommen gelds, waarover het *Staatsbewind* bij *Geheime besluiten* heeft beschikt, en welke gelden de Asiat. Raad heeft moeten laten volgen, ofschoon volkomen onbewust van het oogmerk, waarom die door het Bewind uit de Asiat. Kas wierden geligt.... Wat eindelijk de geldsommen betreft, die bij den brief met het bijvoeglijk woord *onmeetlijk* wor-

den bestempeld, een iegelijk weet derzelver hoegrootheid... Doch het is min algemeen bekend, dat, wel verre van die gelden ontvangen te hebben, de kas van den Asiat. Raad thands werkelijk van de Republiek heeft te vorderen de verbazende som van f 9,146,161-9-8, welke vordering voortspruit ten deele uit het achterblijven der *remises* van Thesaurier Gen. en Raden van Financier, ten deele uit hetgene de Raad, op last van het Bewind, aan de stad Amsterdam heeft voorgeschoten, ten deele uit de gelden, die dat Bewind uit des Raads Kas heeft geligt, enz.... Bij voorraad wil ik het vermoeden van mij weeren, als of mijne *remotie*, meer nog dan mijne *eer*, mij ten prikkel had gestrekt, om dit geschrift in het licht te geven.... mijne *remotie* baart mij geen smert, maar ik reken mij dezelve veel meer tot eer, wanneer ik de namen zie der personen, die door het Staatsbewind in mijne en mijner geremoveerde amptgenoten plaats, zijn benoemd geworden.... want ik zoude toch, door het Bewind op nieuw benoemd zijnde, bij zulk eene zamenstelling van den Asiat. Raad, dien post niet hebben kunnen aanvaarden. Het ware mij toch allezins onmogelijk geweest, in één Collegie zitting te hebben met menschen, die den Oranjestandert, als het ware, met eigen hand geplant hebben, en waaronder er zich zelfs één bevindt, die in den jare 1799, bij gelegenheid van de landing der Engelschen en Russen, eene openlijke verstandhouding met die woeste vijanden heeft gehouden en misschien de doodstraf, door deszelfs medepligtigen werkelijk geleden, op geene andere wijze ontgaan is, dan omdat hij zich aan de nasporingen van de H. Militaire Vierschaar destijds heeft weten te onttrekken. Ik herhale dus, dat ik het mij tot eer reken', mijn naam zelfs niet vermengd te zien met de namen der genen, die, met de niet geremoveerde leden des As. Raads, dien Raad voordaan zullen *vermeenen* uit te maken.. Eindelijk beschouw ik mijne *remotie* als geheel *onwettig*.. Ik ontken aan het Staatsbewind, of welk Collegie het ook zijn moge, het regt, om eenig Amptenaar enz., zo hij zich slechts door geene nalatigheid of onbehoorlijk gedrag voor de algemeene belangen heeft schadelijk gemaakt, van deszelfs post te ontzetten of onder voorwendzel eener *nieuwe organisatie* te *removeeren*."

36) *Iets voor Mr. S. Wiselius wegens eenige uitdrukkingen in zijn Beroep op het bataafsche volk. 1804.* (»de H. Wiselius beschouwd zijne Remotie uit den Az. Raad onwettig; noch Staatsbewind, noch andere Collegie heeft volgens hem het recht om, zonder redenen, remotiën te doen: de H. Wis. had, zoo het scheen, dit recht met zijne medeplichtigen toch wel, toen hij, in den jare 1797 zo veele amptenaren van 't Committé removeerde? doch de H. W. was boven de wetten verheven of blijft zig zelven weinig gelijk: een recht uit te oefenen zonder deze uitoeffening aan anderen toe te kennen, is het werk van dwazen, en onder deeze bekleed de gewaande Volksvriend Wiselius den eersten rang»).

37) *Het voorstel van den Hr. Besier, overwogen door D. A. van Bouterwek. 's Hage 1804.*

38) *Pous, Noodzakelijkheid van een uitsluitend ligchaam tot den O. I. handel.*

— 302 —

THESES.

I.

Jure Romano, si venditor et emptor tempore venditionis scirent rem alienam esse, emptor, evictionem passus, pretium repetere non poterat.

II.

Jure Romano auctori non fit injuria, si opus quod publice ediderit ab alio rursus edatur.

III.

Maritus uxorem suam, cum conjugē cohabitare negantem, manu militari (lijfsdwang) cogere non potest ad cohabitationem.

IV.

Adulterinus infans e testamento unius parentum potest plus lucri accipere, quam lex ei dat ab intestato.

V.

Pater indigens unum liberorum in solidum convenire potest, ut ille eum sustineat, quamvis plures habeat liberos fortunatos.

VI.

Poena capitalis est improbanda.

VII.

Poena *deportationis* probanda mihi videtur; coloniae etiam nostrae inde magnam utilitatem perciperent.

VIII.

Omnino adsentior viro nobilissimo, Nahuys van Burgst, dicenti: »Ik verlang niet dat het Gouvernement op éénmaal tot de afschaffing van het gebruik van amfioen besluite, maar ik stel voor, dat het Gouvernement het kwaad van lieverlede doe ophouden." *Beschouwingen over Neêrlandsch Indië*. p. 113.

IX.

Vere idem, nimis acriter tamen, dicere mihi videtur: »Gelijk een Cato in den Romeinschen Raad, bij alle gelegenheden, zijn »Carthaginem delendam esse censeo," uitsprak, zoo zal ik ten alle tijde uitroepen: »Verdelgt het landbezit der Chineezen, ten einde door hen niet verdelgd te worden."

X.

Verbo »bevoorregt' art. 80 Cod. Merc. jus significari pignoris defendimus.

XI.

Tempus, quo actionibus cambialibus praescribitur, non currit contra minores.

XII.

Articulo 59 legis fundamentalis nostrae potestas legifera (quamquam hoc minus probandum) etiam continetur.

XIII.

Gubernatori Generali Indiae N. Or. Adriano Valckenier lis mihi videtur eo tantum consilio intenta esse ut, in unum hominem violentum omni culpâ derivatâ, regiminis Indici fama integra servaretur.

XIV.

Non adsentior dicto Krusemanni: »Men heeft de uitsluiting der Staten-Generaal van het bestuur der Koloniale aangelegenheden zeer ten regte gehandhaafd, omdat het eene onmogelijkheid is, om zonder in ambstbetrekkingen in de Overzeesche bezittingen van het Rijk te hebben verwijld, zich eenig denkbeeld te kunnen vormen, omtrent de doelmatigheid of ondoelmatigheid van onderscheidene zaken, rakende het algemeen of eenig bijzonder gedeelte van het

bestuur dezer gewesten, alsmede van de daarmede in verband staande uitgaven en ontvangsten." *Beschouwing der kontrakten met de Ned. Handel-maatschappij*, 's Hage 1840.

XV.

Coloniaram quoque delegatis, in patriam missis, locus in coetu Ordinum Generalium concedendus mihi videtur.